Biekorf. Jaargang 48

bron
Biekorf. Jaargang 48. A. Van Poelvoorde, Brugge 1947

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001194701_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

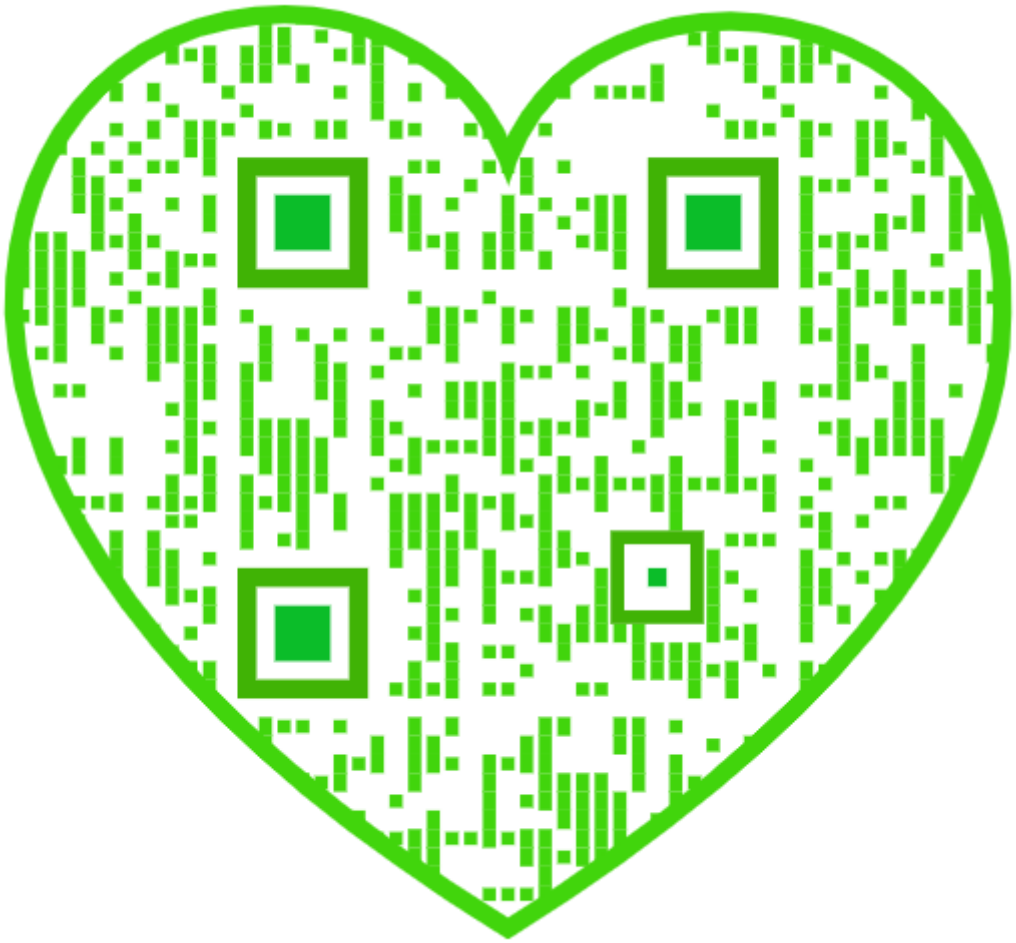

[Nummer 1]

Pater Jandocus van Brugge

PATER JANDOCUS was te wege capucijn, in 't jaar O.H. 1786; zijn klooster stond toen nog op 't Zand, rechtover d'herberge *'t Putje* van nu.

't Was een kloeke bouwster, z'n ziele zat in z'n lichaam geroest, maar een aardig man! een pezewever, een zekerare... geene van meer! In 't eerste dat hij nog ‘inkomerling’ was - nu zou men zeggen: ‘novice’ - hoorde hij een sermoen over het eeuwig geluk in den hemel... en verdikke, hij wierd achterdochtig 's wille van dit eeuwig en ervig altijd het zelfde geluk. Met z'n simpel hoofd was hij daarmeê doende van den nuchtend tot den avond: 'n loech niet meer, 'n sprak haast niet meer en 'n at niet meer... dat zat in z'n bomme en 't was van krijg' het er uit. Zonder hooger of dieper peizen:

- Och, placht hij te zeggen, hoe is 't toch Gods mogelik; iemand die geern danst moet in d'eeuwigheid toch 'n keer, beu gedanst, zijn beenen verliezen; een liefhebber van de fijne mul en de goê beetjes

zal verpoeft z'n buik zien bersten, garanti! En zou een smachtigaard naar Marsenbier of Waghebaert, Rijnschen of Pictauwe, ten eeuwigen dage ongedeerd, daar ievers in een hoekske aan een tafel, mogen zitten keesten, labberen en lampetten?!... Alla-toe-toe, van d'eerste weke zou hij, met z'n pekkels omhooge, ezelsteendronke-perelamoerepoep in de grippe rollen! Al die vuiligheid in den hemel? is me dat aan te nemen?... Gaat daarmeê te biechte, zuchtte de sukkelare, 't beste op een einde, 'n kàn niet deugen.

Als die schiere opkwam, schijn' het, wierd hij me zóó zenuwachtig, zóó dutsachtig, zóó '*malledabel*+' dat 't deerlik was om ziene. Jamaar!... en dat duurde alzoo twintig jaar! en twintig jaar... da's lange!

Zijne oversten zaten daarmeê in, meer of e' beetje! ge kunt da' peizen; ze waren overtuigd dat hij leelik op weg was om zenuwziek te worden; en, niet aleenelik dadde, maar dat hij een kettersche sekte aan 't stichten was, een Calleving, of een Luther aan 't worden was, of een '*soorte à prej*+'! Ja, ja, ja! 't ging zóóverre dat er drie seuten, drie vro'menschen uit 't gebuurte, óók al aan 't tutteren waren: Zuljette van Sucx, Corralie van 't Uiltje en Udokstje de stoeltjezettéjge van hun eigen klooster! 't Waren der juiste drie met een alderbeste tonge... zoo dat wierd daar tewege alzoo een olieplekke in die Boveriestrate, een werelds-prostestantisme om nooit meer tegen te houdene.

Peist e' keer, daar waren vier geneesheeren meê bemoeid, en ze 'n wisten der zuiver geen weg meê! Totdat, enja ten langen laatsten, Fluppen Herrebaut, serzijn van stad, Vader Gardiaan 'en keer te woorde stond, en zei:

- Luistert, Vader, zei hij, dat 'n kan alzoo niet blij-

+ *Malledàbel* of *molledàbel*: van 't Fr. *mal aidable*. Neerslachtig, droevig, doodziek.
+ *Soorte à préj*: van 't Fr. *à* [peu] *près* (du même genre). Met misprijzen gezeid van gemeen volk: 't is al soort-à-préj! Al riftji-raftji of wat er op trekt.

ven duren, en 'k hên ik dat anders gefijneerd, ik voor mij - jamaar, ge doet ervan wat da' je wilt - '*moi pour moi*' 'k zou 'kik dien mensch 'en keer vele vele lucht geven, geen boeken meer, geen opgesloten celletjes. *De tijden zijn aardig*[+]! Oe!... ze zijn aardig: eerst dien broeder-koster-Jozef-den-tweeden, én toen dien patriottentijd, én toen die Fransche omwoelinge, wa' peis-je wat dat dat is dè? da' moorden en da' branden gheele dagen; gheel die tramulte: uit 't klooster gesmeten worden, wegsteken alhier, wegloopen alginder lijk over een jaar of tiene, en da' wêrekeeren over vier jaar!... jamo, zeg!... voor iemand die al een ziertje zochte en getikt is in z'en hersens, dat 'n doet er althoope geen deugd aan. Naar buiten moet hij, 'k zegge dat hij naar den buiten moet, naar den grooten buiten!! en in alle wêre. Hij is entwat aan 't broên da niet en deugt! Da' ga' moeten slijten... met de jaren... in d'opene lucht! Onthoudt wa' da'k zegge! da's versch de waarheid!

Patertje Gardiaan, een ingoê fraai mensch, 'n was daar van eigen niet tegen en liet Vader Jandorus maar gaan... 'breê *hattu*'.., gaan en keeren naar hartelust!...

Zoo nu, op e keer, 't was hertezomer en zunneweêr van 't schoonste uit!

- Al waar zou' me 't hem pakken? Nu of nooit, Dokus, moet 'k er op uit, moet ik lucht scheppen met eemers, 't is móetewerk! 'Heere, bad hij, zalig die gelooven! Laat me Uwe beproevinge opnemen; laat mij, naar Uw voorbeeld, zacht en nederig van herte worden en ruste vinden voor mijne ziele'. Hij sloeg den boek toe van Mattheus en ging, opgewekt en met betrouwen, het achterpoortje van 't klooster uit.

+ *Aardige tijden*: 1783: Jozef-de-tweede met z'en kostermanieren; 1789-1790: Patriottentijd; 1794: Fransche bezetting; 1796: Capucijnen door de Sans-culotten, uit het klooster op het Zand, verjogen en verstrooid; 1802: zijn ze stille wedergekeerd en in 1803 hebben ze voorzichtig de kerkedeur wederom opengedowen.

Van trein of ‘marsandise’ 'n was er toen aldaar nog in lange geen sprake, enja in 1806! Plàtvloers, rustig en ongestoord trok hij de Boverije binnen. Pas twee stappen verre, rechts aan d'oude refuge van St-Andriens, keek hij met voldoenige naar de aankomste van de Capucijnestjis. Ze kwamen van d'Hoe'makersstrate, en de verhuiswagens, lijk torren getast met de schamele meubeltjes, stonden vóór de groote poorte te wachten om gelost te worden.

- Zusters, welgekomen! sprak de pater in z'n eigen, geve God dat we van nu voort, jaren op jaren in ruste, gebuurs mogen blijven.

En verder trok hij 't *Kleen Zothuus*+ voorbij en de stille *Mortjis*+, en kwam aan de eerbiedweerdige puinen van weleer onze wonderschoone *Bouverijpoorte*+. Ze waren daar volop bezig met ze af te voeren, te passen en te meten om een nieuwe poorte te zetten.

- 't Zal wat zijn, als 't wat is, peisde de man, 'k heb al de plans gezien!... Afschuwelik!...

Jandokus wandelde voort, den buiten in, naar Sinte Machiels. Aan 't Kasteel van Zwanenkerke (nu van Nieuwenhuize) koos hij d'oude Rijselstrate en, aan d'Acht Gemete en ook aan de Doornhage, sloeg hij een klee'kleen koutertje met de menschen... Dat was goê teeken. En alzoo kwam hij, de Valken voorbij en 't Spokekasteeltje, tot aan 't Sloebermeerschtje... O!...

+ *'t Kleen Zothuus* is het Van Voldenhuis dat, einde 1300 - begin 1400, een huis was van ‘dulle (zotte) lieden ende vondelinghen’. In 1600 verhuisden de zotten (krankzinnigen) naar St. Juliaan dat er rechtover ligt. Nu nog - twee eeuwen en half nadien - spreken de Bruggelingen nog van 't Kleen Zothuus.
+ *de Mortjis*: verkleenwoord van de 13 De Moor's Godshuizen (1480).
+ *Boeverijpoort*: prachtig stuk van 1367, echter dikwijls in 16-en 1700 hersteld. Valt in puin einde 1700, afgevoerd in 1806 en in 1807 vervangen door een monstergebouw dat gelukkiglik al in 1863 werd afgebroken.

maar daar was 't zóó stille en zóó rustig in die heerlike busschen:

- 'k Ga toch mijn lange zwarte frak uitspelen en asemen...! zei de pater, 'k zweette lijk 'n das!

Weten moet-je dat 't nog altijd n beetje *verdoken tijd*+ was en verboden met priesters of paterskleederen op strate te komen. Vader Jandokus, van als hij de keure had, smeet algauwe - en 's zomers bezonderlik - die dikke plakkende *makferlangfrakke*+ met al de fransche komplamenten over z'n schoûre en z'en grooten buishoed daarbij. Dan was hij wederom ‘pootertji cappecijn'h’ gelijk gewoonte. Eén dingen nog: die zwembolgen van schoen staken hem ook nog geweldig tegen; en da's te verstane enja.,. voor entwie die al twintig jaar lang gewend was met z'en tien teen piano te spelen in de vrije bloote lucht! Maar alla, 't was een gelegenheid om verdiensten te winnen.

Hij liet nu de dreven waar ze lagen, kroop Tilleghembusch binnen, door struik en brame; wiesch z'n voeten in de Kerkebeke; liet Kavelake en d'Hooge Mote rechts en trok al de Ga(r)sdreve rechte naar Vogelenzang. 't Was daar lijk altijd groote vergâringe, schooltje en gekrioel van veugelvolk, en Pater Jandori was zot van veugels!

- Maar, docht 'et hem, wat een aardig en onstandvastig klimaat is dat hier toch in ons Vlaanderen: 't is zomer, zunne; warm en koud; donker en klaar àl op één dag; en de vogels? Winter- en zomergasten, àl in één schiere, 't vliegt al door malkaar vandage. Aan de Kraaiedreve, dààrpas, was het al kraaie, bonte en zwarte, kale en kauwe, donkere meerlaren, ja tot vriesganzen toe die *in uvven*+ voorbijvlogen...

+ *Verdoken* of *beloken tijd*: Het duurde nog tot 1833 eer de paters wederom franciscaansche kleederen droegen.
+ *Makferlan'h = Mac Farlane*: frak zonder mouwen, maar met eene ‘pèlerine’ of schoudermantel die tot aan de heupen reikte.
+ *In uvven vliegen* = in U-vorm vliegen. De vriesganzen, zijn bijzonderlik de zee-eenden (lat. *Oidemia nigra*, fra. *Macreuse*), die in den voorwinter, over onze gewesten, naar 't Zuiden verhuizen en letters maken in de lucht.

- Amaar, broêrs, had hij geroepen met z'n hand lik een tuithoorn aan z'n mond, broers, zij'je gelir toppezot!? 't is nog volop zomer! Hef' je weg! Winter volk!

En z'hoorden 't!... en ze riepen tegen:

- Kaa, kraa, koo, an'h-nian'h na'hang, tjèk-tèkketèkke-tèk! dat er z'n ooren van ruischten...

En nu viel hij al met e' keer volop in den zomer, de zanglijsters, de vinken, de tiertjes, de vrijende meerlaars, de lucht was er vol van; en 't hong daar, ginder ievers buiten den busch, hoog hemelhooge een leewerke zóó wakker en zóó zoete te zingen en te rinkelen dat 't al en te vele schol! Ringsom in 't geboomte ging het alsan maar helder op van:

- Roe-koe; rip-rip-rip; tsip-tjak; tikketik; ring-djing-djing-kwartieuw! drink 'et uut en tapt e' nieuw! Prieuw-tje-brieuw! Kwak-kwak-kwak... me' steert uut me' gat!... Tsie-tsie tit-tit!

Dokus loech dat hij klutste!.. ja, hij loech!! waarachtig hij loech! dat 'n had hij in lange niet gedaan, en 't deed hem zóó 'n deugd! 't Zat een gaai in d'hooge spillen te miauwen echt lijk een katte... die deugeniet!... en g'hadt ze moeten zien spotteren al de kleene vogeltjes, verschuwd en naar hun nest, benauwd dat die gaai zou een eitjen uitsmijten en 't zijne in de plaatse leggen!... En hoor' je dien houtspecht schaterlachen en timmeren? Vader Jandori timmerde tegen met zen luikermes tegen een eeke... en broeder specht 'n kon die plaagsteerterije niet verdragen en wierd zoo kwaad of een kemphane!... De pater riep tewege een kwakkel bij en haalde z'n kwakkelbeentje uit z'n zak, maar hij 'n wist ineens niet waar z'n kop stond:

- Gille wille-wouw! Gille wille wouw! riep er iemand... en 't schoot een goudklompe voorbij lijk 'n schicht... 't was een *weduwale*[+] met al z'n goud meê

+ *Weduwaal, weedewael* Kil., *weêwael, wewalle, wielewaal*, (Lat. *Oriolus Galbula*, Fr. *Loriot, merle d'or*). Prachtvogel, goud van lijf, behalve de vlerken en de steert die donker bruin zijn en met een wit bandeken afgezoomd.

onder z'n bruine veste!... God! wa' wonder-wonder-wonderschoone scheppinge!! En al met e keer... 't kwam daar van uit d'allerhoogste sparretoppen een dreunend wekkerspel gerobbeld! Goo... de hemel sloeg open, 't was nachtergalletjebleksteert dat ópging en van nu voort... de mate sloeg! Maar schoone! Maar schoone! dat was nu nog schoonste van al!

- 'k Krijg er koud van! fluisterde Vader Judokus, hij huiverde en tranen liepen langs z'en kaken. Maar hoort me dat helmen en weerhelmen,.. 't is gelijk in een ijzelike groote ronde zale! En gorgelen dat hij kan! Zoo 'n nietig vogelken, t heeft waarachtig geen menttebolle van doene tegen zeer in z'n kele! Wat een perelspel! Wat een fijn kristaal! Mijn bloed verkruipt! riep de pater in volle vervoeringe...

Ko-den-akster was jaloersch, kwam in een hitte op 's paters schouder beeten: zoo haastig was hij dat z'n zware steert bijkan over z'n kop sloeg! En stekken dat de vogel deed in Vader Jandokus' z'n nekke... maar.., de man 'n voelde 't niet! De meezetjes, lijk muizetjes, kwamen langs z'n Franciskuskoorde op- en neereklimmen... hij 'n lette 't niet! De *peerdewachtertjes*[+] - lijk ieffreuwtjes zoo licht - trippelden flak vóór z'n voeten, en kletsten met hunne geestige lange koddetjes... neen, hij 'n bemerkte 't niet... wat zoudt hij wel!... hij 'n liet hem niet verstrooien... de nachtegale stond en bleef en sloeg der verre boven... in dat Aardsch-Paradijs!...

- O! Nachtegale schuifelare! Wonderbare kunstenare!! sprak hij, en, buiten z'n zelven, liet hij àl vallen da' viel en zonk op z'n knien; O! Groote God, bad hij, Schepper, Heer, Regeerder van hemel en aarde, als wanneer zoo en kleen vernukkeld vogelkeeltje, door U geschapen, reeds op de wereld zóó wonderschoone

+ *Peerdewachtertje*. Holl. *kwikstaartje*, Lat. *Matacilla alba*, Fra. *Hochequeue gris, Bergeronnette* of *Lavandière*.

zingen kan, wat zal dan het Engelengezang in den hemel zijn?!... Zoo God '*dàt*' kan, wat kan Hij dan '*niet*'?... ja... waar begint en stopt die Macht?

Hij kroop rechte..., 't schijverde lijk àl vóór z'n oogen, hij liep verloren, bakeloos en goed kome 't uit, lijk zinneloos en buiten z'en wete...

- Eiten! kommen eiten! tijd van t'eiten!! hoorde hij roepen, en 't ging een belle op, een zware belle om alleman aan tafel te roepen.

(*Slot volgt*).

K. DE WOLF

Uitgeweken protestanten uit het Westland 1610-1621

GEDURENDE de godsdienstberoerten was het Calvinisme zeer verspreid te Ieper en in de omgeving[1]. Het was niet ver vandaar, te Steenvoorde, dat de beeldenstorm in Augustus 1566 een aanvang nam.

Men weet dat er, rond 1565 en later na 1584, toen het Spaansch gezag voorgoed in den Westhoek hersteld was, veel Calvinisten uit deze streek naar het butenland uitgeweken zijn, vooral naar Nederland (Zeeland en Holland) en naar Engeland.

Een volkstelling te Langemark opgemaakt door den pastoor, ten einde de protestanten te ontdekken, geeft voor ieder inwoner de plaats waar hij gedoopt werd. Zoo zien we dat in deze parochie de helft van de inwoners rond 1580 uit Frankrijk ingeweken zijn, waarschijnlijk om de plaats in te nemen van de gevluchte protestanten[2]. Dit zal ook het geval geweest zijn in

(1) Zie o.m. A.C. De Schrevel. Le Protestantisme à Ypres et dans les environs de 1578 à 1584, in 'Analectes pour servir à l'Histoire écclésiastique de la Belgique', T. 39, 1913, bl. 55-88 en 149-255.

(2) J. De Smet. Les Dénombrements de la Population dans la Châtellenie d'Ypres (1610 et 1615 à 1620), in 'Bulletin de la Commission Royale d'Histoire'. T. 90, 1932, bl. 255-257 en 262-272.

de andere parochiën van den Westhoek, waarvan geen volkstellingen bewaard bleven. Wel bezitten we een verzameling brieven van uitgeweken Ieperlingen, die in de jaren 1566 tot 1569 geschreven werden uit Engeland, meestal uit de stad Norwich, waar zich veel vluchtelingen gevestigd hadden en den kost verdienden met het weven van baai[1].

De Tachtigjarige Oorlog tusschen Spanje en de Vereenigde Provinciën van Noordnederland werd van 1609 tot 1621 onderbroken door het Twaalfjarig Bestand. Veel uitgewekenen uit het iepersche, of hun afstammelingen, namen de gelegenheid te baat om hun goederen die in de Spaansche Nederlanden achtergebleven waren, te verkoopen, hun erfenissen en andere zaken te vereffenen. Zeer dikwijls komt de vreemde echtgenoot de zaken van zijn Vlaamsche vrouw regelen, dan weer wordt de vereffening door een alhier gebleven familielid behartigd.

Bij het nazien van schepenregisters der parochiën Dranouter en Nieuwkerke, uit deze jaren, vond ik talrijke akten over het goed van zulke vluchtelingen.

Vluchtelingen uit Dranouter.

De geraadpleegde schepenregisters van Dranouter gaan over de jaren 1610-1614 (I) en 1614-1621 (II). Op het nummer van het register volgt het folio en de datum van de akte[2].

In Nederland.

De meeste uitgewekenen woonden in Nederland, en meest te LEIDEN, namelijk:

Pieter de Vinder, zijn vrouw Maeyken De Haene met twee kinderen, alsook de weduwe Jacob De Haene (I, 18-13 April 1610).

Prontken, dochter van Pieter Houvenaghels en Pirontken

(1) H.Q. Janssen. De hervormde Vlugtelingen van Yperen in Engeland, geschetst naar hunne brieven in ‘Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis, inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen’. II, 1857, bl. 211-304. - J. Diegerick. Salomon Faber, poète yprois, in ‘Annales de la Société d'Emulation de Bruges’. T. 13, 1851-1854, bl. 10-19.

(2) Rijksarchief te Brugge. Kasselrij Waasten, nrs 25671 en 25672.

Voets uit Dranouter, echtgenoote van Hubrecht de Visschere (I. 19-15 April 1610).

Cathelyne en Michiel Vanden Broucke. Hun vader en zuster woonden te Dranouter (I, 21-20 April 1610).

Gerson, de zoon van Jacob Baelde, wonende te Leiden, de wees van zijn broeder Niklaas te Middelburg in Zeeland; de andere leden van de familie Baelde: Karel, Marie en Jacquemine, waren te Dranouter gebleven (I, 37-22 Mei, en 65-19 Mei 1610).

Frans en Jan Wyckaert (I, 46-17 Juli 1610).

Gilline, de dochter van Roegier Baelde en kleindochter van Catheline De Corte, Jan De Corte, wolkammer, en Sander Adams, fusteinwever; de andere leden van de familie De Corte woonden te Norwich in Engeland (I, 50-19 Aug. 1610).

Susanna Mares (I, 62-17 Sept. 1610).

Jan Defoursins en zoon Johannes (I, 121-5 Aug. 1611).

Mayken Schillebeke, echtgenoote van Jacob Theunis; haar vader was te Dranouter blijven wonen (I, 172-24 Mei 1612).

Christine De Houck, weduwe van Jan Hemart, met haar kinderen (I, 181-27 Juli 1612).

De echtgenooten Pieter Cauwet-Catherina Vasseur, Karel Ollivier-Mayken Vasseur, Thomas Rouvroy-Janneken Vasseur en Karel Vasseur (II, 201-21 Juni 1617).

Gabriel Beun, weduwnaar van Anna Stevens, en zijn kinderen (II, 207-20 Sept. 1617).

Jacquemine Liefooghe, echtgenoote van Michiel De Raedt (II, 264-30 Mei 1618).

In *andere plaatsen van Nederland* vinden we nog:

De dochters van Pieter De Keuwere: Jacquemine, Tanneken en Pironne, allen gehuwd met Noordnederlanders en wonende te Nieuwkerke in Duiveland onder het ambacht in Zierikzee (I, 20-17 April 1610).

Jacquemine Stekelorum woonde te Amsterdam, terwijl haar familieleden te Dranouter gebleven waren (I, 76-24 Nov.1610).

Judoca Jans, gheseyt Vinck, te Amsterdam(I, 122-6 Sept.1611).

Lydia Hugens te Haarlem (I, 188-19 Sep. 1612).

Adriaeneken Coen, dochter van Joos en Lowyse Floris, te Cappelle op Duiveland (I, 199-22 Febr. 1613). Zie verder nog.

Janneke Hemaert, haar zuster Mayken te Amsterdam. Jacob De Haene, zoon van Mayken, te Dordrecht (I, 200-4 Oct. 1612).

Aerdt Leupe, koopman te Amsterdam, zijn zuster Marie, echtgenoote van Wouter Cornelis te Middelburg; hun broeder Abraham was te Dranouter gebleven (I, 202-6 Maart 1613).

In de verdeeling van de nalatenschap van Mayken Boudts,

overleden te Belle, verschijnen talrijke inwoners uit het Iepersche als erfgenamen, evenals haar kozijn Louis Van Dorst, koopman te Middelburg in Zeeland (I, 219-8 Mei 1613).

Daniel Van Thuyne en Christine Cambiers te Sluis (II, 66-11 Februari 1615).

Jacob Baelde[1], weduwnaar van... Vochillon, met zeven kinderen te Bruinisse in Duiveland (II, 70-24 Maart 1615)

Isaac De Coster en Sara Le Febure te Brielle (II, 103-16 Sept. 1615).

Celie en Adriane, de dochters van Joos Coene en Louise Floors te Cappelle in Duiveland (II, 133-6 April 1616).

Karel Van den Broucke, sedert twintig jaar als doofstomme opgenomen in het H. Geesthuis te Haarlem. Zijn schoonbroeder Christiaen Baelde was brouwer te Dranouter (II, 235-26 Februari 1618).

Mayken en Abraham Vande Pitte te Zierikzee, Proontgen Van de Pitte te Leiden; hun ouders en vijf broeders en zusters waren te Dranouter gebleven (II, 314-17 Mei 1619).

Jacquemine De Keuwer, echtgenoote van Daniel Du Bois, te Zierikzee (II, 333 - 1 Aug. 1619). Vgl. hierboven.

Jacob Baelde, zoon van Jacob, te Bruinisse ia Duiveland; zijn oom Christiaen Baelde te Dranouter (II, 387-17 Juni 1620).

Andries Bellechier te Amsterdam (II, 390 - 1 Juli 1620).

In Engeland.

De familie De Corte te Norwich, waarvan één lid te Leiden woonde. De procuratie werd opgemaakt voor de ‘Poletycke Mannen van de Vlaemsche Natie’ te Norwich (I, 50 - 19 Aug. 1610).

Margriete Van Staen, geboren van Westouter en wonende te Sandwich (I, 72 - 4 Nov 1610).

Colynken, dochter van Pieter De Hane, geboren te Boeschepe en wonende te Sandwich, schenkt haar goed te Dranouter aan de ‘dischmeesters ende verzorghers van de Aermen der Nederlandsche Ghemeente’ te Sandwich (II, 268 - 20 Juli 1618).

In Duitschland.

Walram Van Uxeem, zoon van Walram, in de ‘keurvorstelycke paltzstad’ Frankental (II, 385 - 20 Mei 1620).

Vluchtelingen uit Nieuwkerke.

Voor Nieuwkerke heb ik het schepenregister van procura-

(1) Jacob Baelde was predikant te Bruinisse (H.Q. Janssen, a.w. bl. 293).

tiën over de jaren 1618-1622 doorgezien[1]. Daar waren de uitwijkelingen in *Engeland* talrijker:

In Engeland:

Claeys Steculorum en Claeys De Bruyne te Colchester (10 Sept. 1618).

Abraham, zoon van Hendrik Wtterwulghe, en Zeger, zoon Gillis Die Huussere, schrijnwerker, beide te Sandwich (21 Nov. 1618).

Jacob en Bernard Le Reus, kinderen van Anthonis en van Maria Beun, wonende te Halstaed in Essex (8 Juli 1619).

De dochter van Willem Ryckel te Sandwich (11 Aug. 1619).

Jan Cordewanier te Norwich (4 Oct. 1619).

Charles Van de Velde, geboren te Meesen, wonende te Norwich (15 Febr. 1620).

Jacob De Keuwer wonende in Engeland (25 Juli 1620).

Maillaert Spillaert, geboren van Wijtschate, vroeger landbouwer te Nieuwkerke maar 'sidert de ruyne ende devastatie van de platten lande ghebeurt ten jaere 1582, baywercker ende wonende te Zandwich in Inghelant' (6 Aug. 1620)[2].

In Nederland

Pieter De Vos, koopman en vettewarier te Amsterdam (13 April 1618).

Jacquemine De Cherf, echtgenoote van Pieter Ozeel, koopman te Middelburg (12 Februari 1619).

Joos De Does te Leiden (5 April 1619).

Franchoys De Coninck te Vere (21 April 1619).

Claeys Zwynghedau te Leiden (11 Mei 1619).

Simon, zoon van Pieter Scheers, geboren te Colchester en wonende te Leiden (25 Juni 1619).

Mayken Queeckers, echtgenoote van David Du Pierre, te Kampen (12 Oct. 1619).

Janneken, dochter van Jacques Prouvost, weduwe van Pieter De Coninck, te Leiden (18 Dec. 1619).

Christine Vochillon te Aardenburg (28 Nov. 1620).

Jonathas, zoon van Daneel Walwein, te Leiden (27 Mei 1620).

Guillaume Van de Pitte, geboren te Loker, wonende te Leiden (10 Juni 1620).

Pieter, zoon van Gillis Zwynghedau, geboren te Belle, en wonende te Sint-Anna-ter-Muiden (5 Sept. 1620).

(1) Rijksarchief te Brugge. Kasselrij Ieper, Schepenarchief, nr. 163.

(2) Uit de brieven uitgegeven door H.Q. Janssen verneemt men dat veel vluchtelingen een ander beroep moesten aanleeren.

Daniel, zoon van Mattheus De Witte, geboren te Nipkerke, wonende te Goes (3 Sept. 1620).

Josine, Van Hecke, weduwe van meester Roeland De Carpentier, wonende te Ieper, had een van haar zonen te Dordrecht en een dochter te Amsterdam (5 Jan. 1621).

Margriete Yemaers, weduwe van Jan Florissoone en echtgenoote van Jacques Smalwerck, te Haarlem (25 Jan. 1621).

Gillis, zoon van Pieter Bazelis, geboren van Steenwerck, wonende te Aardenburg (26 Maart 1621).

Jan Bert, geboren van Meteren, wonende te Aardenburg (30 Maart 1621).

J. DE SMET

Van tooveressen en zwarte katers

COLETJE Miere woonde in 't middenste huizeke van de driewoonste Ze was van elders gekomen en behoorde niet tot de menschen van den hoek. Ze aanzagen haar als een indringster, een vreemde en.... spoedig had ze geen goeden naam. Ze was 'n tooveresse, ze ging om met den duivel, de zwarte hand. Ze had het vooral op de kleine kinders gezien. Die kregen den ouden man, waren van de mare bereên, geraakten niet vooruit.

Ze woonde met haar zoon Peejge en haar kleinkind Evaristje. Ze hield een winkeltje van garen en lint, mentebollen en slagijzers[(1)], maar niemand vele ging er naartoe. 't Was maar noodgedwongen en nen keer op 'n weg.

Peejge ketste dan ook g heele dagen de parochie af met zijn groote peerdemande met garen en twijn, mottebollen en note muscade, kousebanden, naalden en spelden. Maar als den dag ten einde was, had Peejge 't zout voor z'n pap niet verdiend.

De kinders gingen niet geerne naar 't winkeltje van Coletje en de vrouwen deden ook geen kleine kinderen mee als ze naar 't winkeltje gingen, omdat Coletje

(1) Musschetrapen.

ze altijd ne keer wilde bekijken en ze dan betooverd waren, de koek en 't herte gespannen hadden of in d'excessen vielen.

Evaristje was ook maar 'n mager en bleek schaapke. Vroeg had het z'n moeder verloren en 't kreeg niet te veel onder z'n neus. Gelukkig dat er nog goe zielen in 't gebuurte woonden, waar Coletje elken dag om melk mocht gaan en wekelijks een terwen brood kreeg en 'n half kilotje boter.

De geburen hadden 't al zoo dikwijls gezeid: ‘Maar, Leonie toch, hoe dat je dat wijveke zoo dikwijls laat komen en hoe dat je ze bij uw kinders, die in de wieg liggen, laat gaan!...

Leonie was niet vervaard. Ze deed een goed werk aan Coletje. Ze zorgde dat Evaristje dagelijks z'n zopkens en z'n papke kreeg, daarbij haar kinders hadden allemaal een gewijden schapulier aan en 'n stukske paaschnagel en ze kregen eiken dag 'n kruiske met gewijd water.

Ten lange laatste wilde Leonie toch eens Coletje beproeven. De gebuurvrouwen raadden haar gedurig af dat wijveke bij haar kleine kinders te laten gaan. Ze zou 't eens probeeren.

Op 'n morgen zag Leonie Coletje afkomen om haar melk en terwen brood. Ze legde alles op tafel: brood, boter en melk. Ze liet de halve deur open, hefte de de houten ‘zulle’ op en stak er haar gewijden trouwring onder.

Ze ging aan 't werk in den achterkeuken en zag door 't klein rond vensterke Coletje naderen. Maar ze deed alsof ze ‘verlaân’ was, keek nooit op van haar werk en almeteens Coletje stond voor de halve deur.

‘Wel, wie we daar hebben, Coletje, kom binnen. Ik moet hier nog wat voortdoen in de achterkeuken. Alles ligt daar in huis op tafel. Neem maar. Binnen kort komen ze van 't stuk en 'k moet gedaan hebben met m'en werk.’

Maar Coletje kwam niet binnen.

‘Nee, Leonie, 'k zweete zoo, 'k heb me zoo ge-

haast.'k Zal hier wat buiten zitten, onder de linde in 't gras. 't Is zoo'n laf weere!'

'Maar kom toch binnen en neem daar alles. 't Staat op tafel. Ik moet voortdoen.'

Maar Coletje zat al uit te blazen onder de linde, ze haalde haar rooden zakdoek uit haar blauwe schortezak en veegde haar zweet af. Ze keek niet meer om naar Leonie en luisterde niet meer. Ze wachtte en wist wel dat Leonie, met haar goed herte, zelf zou afkomen.

Eerst riep ze van over de halve deure: 'Maar kom toch binnen! Wat is dat nu met u!?'

Wat dat Leonie ook zei, Coletje roerde niet. Ze zat er en bleef er zitten. Leonie kwam zelf bij met de melk, het terwen brood en 't half kilotje boter.

Coletje nam het en was te loope weg. En nooit is ze nog teruggekomen om haar melk en brood om zopkens voor Evaristje.

Peejge deed zijn dagelijksche ronde voort, met zijn naalden en spelden en twijn en mottebollen.

Na 'n tijd moest hij ook thuisblijven, want Coletje viel ziek, ernstig ziek, en ze moesten peinzen op doodgaan.

Peejge liep om den Pastor en driemaal kwam hij af in schuim en zweet eer hij Coletje kon berechten.

Coletje is gestorven en werd met den kleinsten dienst begraven.

Peejge verkocht voort zijn garen en twijn totdat hij ook naar den Heere ging. Dan scheepte Evarist in voor Amerika. Hij moest er niet rondventen met twijn en lint, maar hij is er aan zijn dood gekomen bij een ongeluk. Een gevelde boom is op hem neergevallen en hij is nooit meer 'bij de zijnen... gekomen'.

* * *

In 't derde huizeken van de wijk Zevekote[1] woon-

(1) Zevekote, een wijk op Beveren-Roeselare. Vroeger stonden er zeven kleine huizekens, nu enkel een tweewoonst. Ook Zevekote genoemd omdat er een sluis of sas of zeef was voor 't water van de beek en de wallen rond een oud kasteel.

de er een oud vrouwke, Rozeke. Hoe oud het was, niemand wist het. Zij ook wist het niet juist. 't Woonde er moedermensch alleene, had met niemand veel gemeens en zat altijd in 't hoekske van den heerd op 'n leeg stoeltje.

't Eene rimpeltje van zijn gezicht lag tegen 't andere, 't was altijd kavezwart, want 't wist voorzeker zelf niet wanneer 't zich voor den laatsten keer gewasschen had. Maar 't had oogen, och mensch! lijk fakkels, echte branders. 't Was altijd gelijk gekleed, wekedag, zondag, hoogdag, leegdag. Een oud versleten jakske met een geperkt neusdoekske gekruist over zijn borst, een blauwe schorte boven een afgedragen verkleurd rokske. Aan weerskanten van haar blauwe schorte had ze 'n zak, waarin langs den eenen kant haar beenen snuifdooze zat en langs den anderen kant haar rooden zakdoek met zwarte bollen.

Ze was gevreesd op heel den hoek, want aardige geruchten liepen rond over haar in 't gebuurte. Ze had eens een jonkheid zijn nekke doen stijf staan, ze had kleine kinders betooverd en ze wilden niet meer mee, ze verkwijnden zienderoogen. Ja, en dat was 't ergste: Ze kon zich veranderen in 'n zwarten kater!

Op 't hoveken erbij hadden ze alle jaren 'n kleinen in de wieg. Acht in negen jaar. De boerin had al bemerkt, van zoohaast dat ze buiten was naar 't hennekot of naar de stallingen of de gewasschen kinderdoeken buitenhing, dat er altijd een zwarte kater over de halve deur 't huis inwipte. Ze had hem alzoo dikwijls weggejaagd van de wieg, waarin 't jongste lag. Ze had hem al meer dan eens betrapt dat hij zat te kijken met zijn glarieoogen naar dat klein schaapke in de wieg. Maar haar kinders had hij toch nooit kwaad gedaan, ze droegen immers allen ‘'n gewijdje’.

Die overkomst van dien zwarten kater stak haar toch ten langen laatste tegen. Ze mocht haar hielen niet gekeerd zijn of die zwarte beeste zat binnen, bij of op de wieg. Ze had hem al weggeslagen, erop geschopt en nog nooit had ze eenig miauw gehoord.

Ze zou 't anders doen, ze had haar plan goed beraamd. Ze zou een ketel water koken en gereed uitscheppen in een emmer, naar buitengaan om de kinderdoeken uit te leggen op 't gras en de onderste halve deur op 'n kier laten.

't Water kookte, ze goot er een emmer uit, was naar buiten met eenige kinderdoeken, doch de eerste doek lag er met moeite of de zwarte kater was al binnen. Vlug sprong de boerin in huis, sloeg de twee halve deuren achter zich toe, nam den emmer kokendheet water en goot het uit over den kater die over heel zijn lijf verbrand was.

Geen geschreeuw gaf hij. De boerin schopte hem buiten, doch in 't derde huizeken hoorden ze gekerm van 't oud wijveken. Ze gingen kijken en vonden Rozeke liggen in den uitgedoofden heerd met heel den linkerkant van haar lichaam verbrand.

Nooit is de zwarte kater nog teruggekomen naar 't hof en na den dood van Rozeke is er nooit meer een zwarte kater gezien geweest op heel den hoek. En al de kinderen wilden mee dat 't een plezier was.[1]

C.D.

Uit den ouden taalschat.
Martico, marticoyen en marticalveren

DE oudste bewijsplaatsen van het w. Marteko = aap komen voor bij Eduard De Dene, Broer Cornelis en Jan Coens, in de tweede helft der 16e eeuw. Na de uitgebreide, grondige studie van M. Piron[2]

(1) Zoo getrouw mogelijk naverteld uit dan volksmond. Opgeteekend bij de kinders Vandenberghe te Beveren (Roeselare).

(2) Etude sur les noms wallons du singe, in Handelingen v.d. Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, XVIII. 1944; vooral de bl. 341-344.

kunnen we het vroeger alhier medegedeelde (Biekorf 1937, 70 volg.) klaarder uitleggen.

Martico = aap is in de 16e eeuw bekend (De Dene) en genoeg bekend om, in de polemische literatuur, woordspelingen in verband met Martinisten toe te laten. 'Martinisten' was een onvriendelijke, zooniet scheldende, benaming door katholieke schrijvers en sprekers gebruikt om de Protestanten en nl. de Lutheranen: volgelingen van *Martinus* Luther, aan te duiden. De Katholieken, die maar steeds als *Papisten* uitgescholden werden, vonden ook op Calvinisten den ongekuischten scheldvorm: *Calversteerten* (Broer Cornelis).

In de Politieke Refereynen en in de Geuzenliederen is de *papegaai* de gewone voorstelling van de Papisten of 'aanhangers van den Paus'. De Katholieken stonden hun man en wisten evenwaardige symbolen uit de dierenwereld boven te halen: het scheminkel (aap) *Marteken*(1) of *Martico* genaamd, dekte de Martinisten (Lutheranen) en het '*calf*' symboliseerde de Calvinisten.

Marcus van Vaernewijck bewaarde ons daarover de samenstelling van een spotprent uit de jaren 1566-1568. Ziehier zijn beschrijving, waarbij hij zelf al den gewenschten uitleg stelde.

't'Andtwerpen hync men te coope ghefigureert [= gegra veerd] eene papegay zittende in een mute ende een schemynckel [= aap] crabbelde ende beet de mute in sticken; maer een calf quam daernaer ende stootter zoo styf up dat de mute altemael breken moeste ende den papegay moeste uutvlieghen ende verschoyen [= door gaan]. By den papegay verstonden zy de papen oft de gheestelicheyt, by de mute haer macht oft haer eere ende weelde daer zy in zaten, die Martinus Luther (by tscemynkel beteekent, dwelc men Martken oft Marten hiet) zeer verstoort ende gebroken heelt, ontdeckende vele van haer schalcheyt, ende bouverien, maer Calvinus (betee-

(1) *Marteken*: een aap, komt ook voor in een Geuzenlied van 1572; bij Kuiper, Het Geuzenliedboek, I, bl. 125 (Zutphen, 1924). Vermoedelijk is aldaar met Marteken de graaf van Egmond bedoeld.

kent by tcalf) zoude gheheel de mute oft haren troon ghebroken ende omverre ghesmeten hebben.'[1]

Uit het voorgaande wordt nu klaar dat de 'Wonderbare Sermoonen' van Broer Cornelis in het ongewone meervoud Marticoyen (Lutheranen) een spottende samenstelling hoorden van Martico = aap, met *Coe* als tegenhanger van *Calf* in Calversteerten (Calvinisten). De Calvinisten zijn de jongen, de kalveren van de Lutheranen, alias Marti-*koeien*.

Wanneer Jan Coens in 1598 den 'biecorff-schrijver' [Marnix] bespot 'met alle zijn simmen (apen), *Marticoen* ende *Marticalveren*...', speelt hij weer met het woord Martico: een Lutheraan is een Marticoe en een Calvinist een Marticalf[2]. Het eene 'scheminkel' is een jong van het ander!

In de teksten van de 'Sermoonen' en van Coens mag de vorm Marticoyen, Marticoen dus niet beschouwd worden als een normale meervoudsvorm van Martico: het is een spotnaam samengesteld uit *Marti-* van Martico met het znw. *Coe*. Gesteld nevens het gave *Martico* van De Dene (1567) behoudt deze hybridische schepping van onze weinig kieskeurige polemisten haar waarde om de bekendheid van het w. Martico in het Nederlandsch van de tweede helft van de 16e eeuw te staven.

(1) Van die beroerlicke tyden in die Nederlanden, I, 68; zie Kuiper a.w. II, bl. 340. - De omstandige uitleg van Vaernewyck laat vermoeden dat deze symboliek hem als iets nieuws voorkwam.

(2) Zie Biekorf 1937, bl. 71. - Coens schrijft Marticalueren, te lezen -*calveren* (u voor v). Deze 'fijnheid' van den polemist is ons toen ontgaan, evenals de overeenstemming der vormen -*coyen, -coen*, die wij aldaar als meervoudsvormen van Martico hebben aangenomen. Daardoor zelf valt de gevolgtrekking die J. Lindemans (in Handelingen v.d. Kon. Com. TD. XI, 1937, bl. 323) met het noodige voorbehoud meende te mogen afleiden uiteen vergelijking met de Brabantsche persoonsnamen op -*ooi*. Het vermoeden echter van M. Piron (a.w. bl. 344) wordt door ons nieuw onderzoek ten volle bevestigd.

Coc, hanecoc en haantjes

Over *koks* en *haantjes*, de namen van de eetbare hartschelp (Cardium edule), werd er vorig jaar alhier (1946, bl. 130 en supra) geschreven. Dr. F. de Tollenaere uit Leiden had vroeger reeds een studie uitgegeven over de **M**iddelnederlandsche namen Coc en Hanecoc, waarvan wij hier nu een korte samenvatting laten volgen[1].

Coc komt voor in de bekende Livre des Mestiers (1350): 'Stuer ende oestren, musselen ende cocs.' Verdam in zijn Mnl. Wdb. geeft van het woord een verkeerde verklaring, doch stelt er een vraagteeken bij. Uit de vergelijking van de teksten van de Livre des Mestiers en zijn navolgingen blijkt dat *coc* hier stellig de eetbare hartschelp aanduidt.

Uit dezelfde bronnen haalde Verdam zijn eenig voorbeeld van *hanecoc*, een verbastering van fr. *hannon*; dit woord duidt ook de eetbare hartschelp of een gelijkaardig eetbaar schelpdier aan. Het voorbeeld door Verdam aangehaald is van omstreeks 1420 en kan misschien tot 1365 opklimmen. Dr. de Tollenaere heeft echter mnl. *hanecoc* veel vroeger aangetroffen in de toltarieven van Sint-Omaars: een ware ontdekking, daar het woord met veel andere Dietsche woorden verloren ligt in stukken die in het Lat jn opgesteld zijn. Aldus krijgen we een voorbeeld van de mnl. samenstelling *hanecoc* uit de tweede helft van de 12e eeuw, met het leerrijk besluit dat wij '*Coc* = eetbare hartschelp, in het Nederlandsch van de Westvlaamsche kust kunnen nagaan vanaf de tweede helft der 12e eeuw tot op onze dagen'.

Het blijkt wel dat *haantje* = eetbare hartschelp eerst

(1) Tijdschrift voor Ned. Taal- en Letterkunde (Leiden) 58 (1939), bl. 283-288. - De Sehr. was zoo vriendelijk op deze studie te wijzen naar aanleiding van onze vraag in Biekorf; ik breng hem hier oprechten dank voor zijn belangstelling. - Ook over de fr.woorden *Coque* en *Hanon* handelde hij in Zeitschrift für franz. Sprache und Literatur, 63 (1940), bl. 445 volg.

in den jongsten tijd tot Brugge (en misschien verder in Westvlaanderen) is doorgedrongen. Uit Zeeuwsch-Vlaanderen? als levende vorm of als boekenwoord? De vraag blijft open, doch de volgende nota van denzelfden schrijver kan hier eenig licht brengen. S.P. Huizinga, in de Nederlandsche bewerking van Brehm's Tierleben (1896), vermelde naast *kokhaan* en *kokkel*, ook *haantje* als benaming van de eetbare hartschelp. Is *haantje* hier slechts een verkorting van *kokhaan*? In elk geval, ieder die het schelpdier ziet kan zich het best voorstellen dat men het ‘haan’ kon noemen vanwege zijn getanden schelprand of zijn knievormig gebogen voet, die wel de associatie mat een hanekam kunnen opwekken.

Het levende woord op onze kust is echter het mv. *koks*; de *haantjes* - al of niet afstammelingen van het oude *hanecoc* - werden door J. De Langhe in zijn studiën en zanten (Biekorf 1932, 129 volg.) nooit opgeteekend en zullen eerst in de laatste jaren in ons Westvlaamsch taalgebied overgekomen zijn.

A. VIAENE

Mengelmaren

Dr. Karel de Gheldere en zijn Westvlaamsche vrienden

‘Ik legde daar de hand op een paar papiertjes, eigenhandig geschreven door mijn Vader zaliger, Dr. Karel de Gheldere: twee gelegenheidsverzen, 't eene aan Kan. Duclos, 't andere aan Deken De Bo, - twee zijner goede vrienden met wie hij den ‘gemoedelijken’ toon mocht aanslaan.

Aan Adolf Duclos. *als hij kanonik genoemd wierd.*

Gij moogt uw kattevel, met onbeschaamde wangen,
in al de gouwen waar het Vlaamsche ja woord klinkt.
bij aller heilgeschal, op uwe schouders hangen,
waaronder, schooner nog, uw edel herte blinkt

Aan Pastor L.L. De Bo, *als hij Deken genoemd wierd te Poperinghe*:

Proficiat met uw schoon postje, Eerweerde Deken!
Dat was de stad voor U, alwaar men 't Dietsch zoo djent

en ongekunsteld zoet als Saksisch nog hoort spreken.
Dat is met zin gedaan: de Bisschop is een vent

van in die rijke streken
den Zanter juist te steken
die best zijn ambacht kent!'

Duinbergen.
R. DE GHELDERE

Wilde gebeden. - Zie Biekorf 1946, bl. 94-95.

Onze Vader.

Onze vader die in den pappot zat,
en al de beste brokken uit at.

Wees gegroet.

Wees gegroet, keerseroet,
moeders muts en vader z'en hoed.

Onze Vader van de dronkaards.

Onze vader, die in alle herbergen zijt; geheiligd zij de bitteren en de klaren; ons toekome de brandewijn en de jenever. Geef ons heden onze dagelijksche druppels, en vergeef ons onze schulden gelijk wij vergeven aan de bazen die ons slechten drank gegeven hebben, maar verlos ons van de ledige glazen. Amen. Alle drie gehoord te Werken.

Te Werken bestaan er echter nog andere gebeden.

Als kind heb ik van mijne moeder geleerd, na het gekende: ''s Avonds als ik slapen ga', de volgende rijmpjes:

'k Kwam daar langs een kerkhof gegaan,
en 'k zag daar 'nen blauwen zerk staan,
waarop dat er stond geschreven:
'Ach, mensch, aanziet mijn leven,
ik ben geweest lijk gij,
nu lig ik in mijn graf,
ik kan noch gaan noch loopen
en mijn arme ziele moet het al bekoopen'.
Paternostertje groene,
ik heb God van doene,
God is heilig en zoo goed,
Hij heeft vergoten voor ons zijn dierbaar Bloed
uit zijne vijf bloedige wonden,
Heere, vergeef mij al mijne zonden.

Er zijn drie dingen in het geheem (van de dood)
't eerste is da'k wete da'k sterven moet,
het tweede nog méér, da'k nie wete wanneer,
het derde nog bovenal, da'k nie wete waar mijn arme ziele bevaren zal.

'k Logge mij neder al op mijn kussen, (vlg. 1946, blz. 107)
met God den Vader wil ik rusten.
met God de Zone wil ik slapen gaan.
met God den heiligen Geest wil ik opstaan.
'k Legge mij neder al in mijn graf,
O Heere, neem al mijn zonden af
die ik bedreven heb bij dage of bij nachte
dat ik in mijn zonden niet en versmachte.

B.S.

Tjonk.

‘'t 'n zit niet vele meer ‘tjonk’ in.

Alzoo gezeid van een kraan die flauw en trage water geeft, Stalhille.

Hondejong,

‘'t Is daar al familie en hondejong te gare’.

Om te zeggen dat vele menschen in één zelfde zaak nestelen; wordt gezegd om te bedieden dat in een zaak ‘slapende’, ongekende vennooten geldbelangen hebben.

Bollen.

Er wordt gebold in het Brugsche met de krulbol in de korte, tra. In 't Zuiden, bijvoorbeeld in Beselare, 'n kent men niet anders dan de ‘kaasbolle’ in de lange rechte tra.

Bij slecht weder wordt daar (ook te Poperinge) in de. herberg gespeeld met de ‘vloerbolle’ (kleiner en platter dan de krulbol).

De vloerbol die een half maantje mist en daardoor spakt of hinkt, is een ‘zottebolle’ en daarmede bollen is ‘zottebollen’.

In de mededeelingen over zottebollen (Biekorf 1946, bl. 238) worden krulbolle en zottebolle nevens malkaar genoemd als hetzelfde spel: en dat is verkeerd.

Kwaadjagen.

Is bollen over land en weg. Een man gaat voor en bolt met de ‘moerbolle’. De anderen jagen hem na en moeten het dichtst bij de moerbolle trachten te liggen. Dat is ‘kwaadjagen’. Kwaad, hier zijnde gebruikt in de beteekenis van lastig.

Verg. Kwade straat, kwaad gat = vuile slijkstraat waar men moeilijk kan doorgaan. Lichtervelde.

Pannezetter.

Zooveel als ‘keukemol’ of ‘keukepiet’. Die gedurig in de keuken zit en zich met koken of braden bemoeit. Stalhille.

G.P.B.

Broekgareelen.

Taalvonke? Kinderwoord? Of wat?

Een jongen die inwoont op school kwam me vragen: ‘Mag ik a.u.b. naar boven gaan? Mijn broekgareelen zijn kapot!’

Dat waren zijn bretellen of ‘lijsten’!

De jongen was van Kanegem.

Raadsels.

In het raadsel van den ‘steenweg’, Biekorf 1946, bl. 185, stelt G.P.B. een vraagteeken achter ‘Wrange’:

> Een lange, lange slingerslange
> Van hier tot aan Wrange?...

Dit is waarschijnlijk een vervorming van ‘Frankrijk’ blijkens deze andere lezing van het raadsel:

> Lange, lange ranke
> van hier tot aan Franke... (enz.)

En de oplossing is hier: een wagenslag. Dit komt goed met steen weg overeen.

Deze lezing vond ik *De Cnodse*, 1890, II, bl. 3.

K.D.B.

Teentjetert.

Bij schoolkinders, te Rumbeke, als ze blootsvoets op de koer loopen en andere, die schoen dragen, loopen er achter om op de bloote teenen te trappen, roepende: ‘'t Is vandageteentjetert!’

Vindersrecht.

Als iemand een geldstuk vindt, zijn maat zegt *Half mijn*!’ d.i. Wij deelen. Brugge.

Kallemoes.

Zie De Bo op Lischwortel. - Menschen die bij ‘betrapelijke’ zieken gaan, steken een stukje gedroogd kallemoes in den mond tegen de besmetting en spuwen het uit als ze weggaan. Brugge.

De Noordhoek.

Dit is de oorlogsnaam van het gebied gelegen ten noorden van de twee afleidingsvaarten van Heist-Moerkerke tot tegen de Hollandsche grens - in 1914 door de bezetters grootendeels onder water gezet en langst van al gehouden.

A.V.W.

[Nummer 2]

De grootvisscherij op den haring te Nieupoort
Laatste poging tot herstel.

DE proefneming om de ‘grooten haringteelt’ te hervatten werd, in 1907, ondernomen door de firma Carbonez. Heer H. Carbonez was een burger uit Roeselare, maar die te Nieupoort, in deelgenootschap met andere personen, reeds vroeger een fabriek van ingemaakte vischwaren en meer bepaaldelijk, om niet te zeggen uitsluitelijk, het inblikken van Vlaamsche schardijn of sprot had opgericht. Onder zijn leiding werd een vennootschap gesticht die, zonder hulp of bescherming vanwege 's lands bestuur, van wal stak. Het was een gewaagde onderneming.

Om den haring op de markt te brengen - de vangst geschiedde op ‘vollen, vetten’ haring, en niet op ‘mageren, zieken’ haring: den ‘oorlogsharing’ - had men te kiezen tusschen de Hollandsche en de Fransche werkwijze in het pekelen. Er werd besloten de voorkeur te geven aan de laatste. Dit

zoowel om technische als om commercieele redenen. Te Boonen (Boulogne) hadden de haringreeders, zoo pas, het kaken-op-zee prijsgegeven. Na de vangst werd de haring eenvoudig, zonder verdere behandeling, in bakken opeen geworpen, met zout besprenkeld in verhouding van zes tot zeven liter zout per mand van honderd zestig tot tweehonderd haringen. Die gespringzoute haring werd vervolgens in tonnen geperst, overhands een laag haring en een laagje zout. Wanneer alle tonnen vol waren en er een hoeveelheid haring overbleef, dan liet men die hoeveelheid op 't dek liggen, waar de visch in 't zout gemengeld werd, om later, aan land, verder ingekuipt te worden. Dit heette men *haringsteuren* en zulke haring was *gesteurde haring*. Gekaakte haring werd op de markt gebracht als pekelharing. Men had door deze werkwijze, zeer voordeelige uitslagen bekomen[1].

De Nieupoortsche reederij kocht te Boonen een uit hout gebouwd *loggerschip* aan. Men betaalde het 50,000 frank. De logger mat 110 ton of vat en werd te Nieupoort ingeboekt onder den naam: *Sint Antonius van Padua*.

Het spreekt van zelf dat onze visschers niet op de hoogte waren van deze kunst van het pekelen. Zij moesten tevens onderwezen worden betreffende de vaart, de vangst en het zoeken der vischgebieden. Twee Fransche vakmannen werden aangeworven om de pekelkunst aan te leeren en de vaart te leiden. Zij deden dienst als stuurman, maar waren ook meesters-inzouters.

De beraming van de uitreeding werd als volgt begroot:

Aankoopbedrag van de boot met zeilage, enz.	50.600, -
Dubbel stel van 250 netten	25.000, -
500 tonnetjes à 3 fr.	1.500, -
6600 m. touwwerk	10.000, -
200 Ton zout	1.000, -
780 haringtonnen	3.375, -
Totaal bedrag	Fr.91,475, -

(1) Eric Dardel, Les Pêches Maritimes, bl. 77 (Parijs, 1946).

De netten waren de gewone drijvende netten. Aan boord werden er een vierhonderdtal medegenomen. Ieder net had een lengte van 10 tot 12 m., zoodat een totale netlengte van ruim 5 km. in zee te drijven kon gezet worden.

De tonnetjes waren de ‘breeltonnetjes’ die bovenaan de netten werden vastgemaakt om ze drijvende te houden. Het zout was grof zout, dat in Spanje (St. Ubez) aangekocht werd en dat, na een drietal vischreizen, door de firma rechtstreeks van aldaar te Nieupoort werd ingevoerd.

In de verleden eeuwen ging men ‘ten haringe en te kollen’, d.w.z. dat men op dezelfde reis de haringvangst en de kabeljauwvangst terzelfdertijde beoefende. Het doel der vennootschap was nu hoofdzakelijk de haringvangst. Maar dit belette niet dat een groot aantal kollijnen mede aan boord werden genomen om, als 't pas gaf, ook op kabeljauw te kollen. Zelfs liet men het kaken niet heelemaal achterwege. In tijden van mindere drukte werd het kaken nog toegepast; zoodat men naast den steurharing, ook wel een lastje pekelharing binnenbracht.

De manschap werd onder de visschers van Nieupoort en vooral van Groenendijk-Oostduinkerke aangeworven. Ze bestond uit 21 koppen: Kapitein, stuurman, zeventien matrozen-visschers en twee dekjongens. Het vraagstuk der aanmonstering was een der groote bekommernissen geweest. Maar van meetaf bleek de vrees ongegrond. Niet alleen gewone kustvisschers boden zich aan, maar vele gewezen IJslandvaarders, die met het slabakken van het IJsland-bedrijf te Duinkerke, in de streek ronddoolden, kwamen, in groot aantal, vaart aanvragen. Het werd dan ook een keurbende.

De matrozen-visschers verdienden een vast loon: honderd frank per maand. Hierbij kregen, ze als toemaatje, een zeker aandeel in de opbrengst, namelijk tien tot vijftien frank per kop en per 100 tonnen haring en van twintig tot vijf en twintig frank per 100 tonnen kabeljauw. Dit toemaatje spoorde de manschap

aan om ‘door te visschen’. Hoe meer tonnen binnengebracht werden, hoe meer ‘drinkgeld’ zij aldus verdienden. Naast dit loon werd voedsel en drank door de reederij bezorgd. De dekjongens verdienden zestig en zeventig frank per maand. Kapitein en stuurman kregen loon en een aandeel in de vangst.

De boot zou gemiddeld een volle maand in zee verblijven. Het spreekt echter vanzelf dat bij welslagen een haringreis van korteren en bij tegenslag van langeren duur kon wezen.

De vischperiode liep van halverwege April, begin Mei tot einde December. Ook wel tot Januari van het volgende jaar. Later werd nog in Februari gevaren. Maar dit was uitzondering.

De boot bleef, gedurende de eerste wintermaanden van het jaar, onttuigd aan de kaai gemeerd. De manschap bleef echter deels in de rookerij der vennootschap werkzaam, of ging op kustvaartvisscherij. Enkelen bleven thuis om hun akkertjes voor den kweek gereed te leggen.

De reederij huurde van de stad Nieupoort de ruïne van den Tempelierstoren om in kamers en zalen netten en touwwerk te bergen en te drogen. Die toren heeft alle bestemmingen gekend, tot pakhuis voor de visscherij inkluis.

De eerste afreis had plaats op 12 Juni 1907. Vóór de afvaart werd de boot door een geestelijke van stad ‘gewijd’ en in de O.L. Vrouwkerk werd een plechtige mis opgedragen waarin reeders, manschappen en belangstellenden tegenwoordig waren en ten offer gingen.

Hoe vroeger in 't jaar men vertrok, hoe hooger in 't Noorden men den haring moest opzoeken. De *Sint Antoon* deed, in 't seizoen 1907, acht reizen. Het was een buitengewoon goed haringjaar. Er werd voor ongeveer 65.000 fr. haring en kabeljauw binnengebracht. De boot vischte op alle gekende vischgronden, zeilde zelfs in de omgeving van de Färöer eilanden, waar men druk op kabeljauw kolde.

In 1908 deed de boot vijf haringreizen. De laatste reis

eindigde in December. In opzicht van binnengebrachte hoeveelheid was het jaar niet voordeelig. De haring was in geheel de Noordzee buitengewoon schraal. Dit ondervonden de Hollanders ook. Er werden aldaar 150.000 tonnen minder binnengebracht dan het jaar te voren. Het gevolg was dan ook dat de prijzen de hoogte ingingen en de haring zeer duur verkocht werd. In opzicht van geldelijke opbrengst was het seizoen dus zeer winstgevend.

In 1909 werd de reederij uitgebreid. Een tweede boulonneesche logger werd aangekocht. Het schip, dat *Alles voor Jesus en Maria* voor benaming droeg, kwam begin Maart te Nieupoort aanleggen, om zeeklaar uitgereed te worden.

De gewone meerplaats der booten was de vlotkom, even buiten stad gelegen. Een geschikte aanleg en losplaats. Op uitgestrekte vage terreinen kon men de netten openspreiden, te drogen leggen en herstellen. Zeil- en touwwerk werd er gemakkelijk nagezien en de vaten en tonnen reekten naast elkaar voor keuring, onderzoek, herdichting, enz. In 1909 echter lag de vlotkom droog en de booten moesten aan de kaai zelf, midden het ander visscherijbedrijf en het zeehandelsverkeer, hun optuiging beginnen.

* * *

Die stoutmoedige onderneming wekte niet alleen bewondering op, maar ook afgunst. Oostende had met leede oogen dit nieuwe bedrijf te Nieupoort aan 't bloeien zien gaan en de plaatselijke bladen trachtten dan ook de zaak te kleineeren, ja zelfs af te breken. Men leefde toen immers nog in den tijd van naijver tusschen steden. Nieupoort vroeg met aandrang verbetering van de haven en van de haveninstellingen en die haringvisscherij zou hiervoor, natuurlijk, in de weegschaal geworpen worden. En wat het Staatsbebestuur, voor dit doel, te Nieupoort zou uitbesteden, kon te Oostende zelf niet benuttigd worden. Dit was althans de ingewortelde meening, die alleszins begrijpelijk was, vermits er toen met de penningen van de

gemeenschap op zeer zuinige wijze werd omgegaan. Men vreesde ten slotte dat de poging navolging zou vinden en dat Nieupoort DE haringstad zou worden. Het was ook een openbaar geheim dat de verkoop en de afzet gemakkelijk geschiedden. Men leverde den ingebrachten haring reeds tot in Kroatië toe. Heele wagonladingen trokken naar dit land.

Dit had voor gevolg dat te Oostende ook een poging werd gewaagd om, in geval van welgelukken, het laken tot zich te kunnen trekken.

Onder de bescherming van jongvorst Albrecht reedden eenige hooggeplaatste personen een schip op haringvangst uit. In Juni 1909 zeilde het de Oostendsche haven uit. Het had 65.000 fr. gekost en was bemand met 15 koppen. Het schip werd *Pionier II* gedoopt.

Te dezer gelegenheid verschenen lofartikelen in de plaatselijke pers en willens nillens moest men de poging, te Nieupoort ingezet, er bij te pas brengen.

Ons Blad van 6 Juni 1909 schreef o.m. dat Nieupoort sedert 1907 den logger *Sint Antonius* uitreedde, waarvan het bestuur aan Fransche matrozen was toevertrouwd. En Le Carillon van 3 Juni klingelde 't uit dat: ‘sinds vijftig jaar de groote haringvangst te niet was gegaan, met uitzondering van een poging, thans te Nieupoort gewaagd, door middel van vreemde kapitalen en vreemd materiaal’. Kenschetsend voor de mentaliteit van dien tijd.

De eenvoudige waarheid was, dat te Nieupoort een viertal Fransche visschers het bedrijf leidden en aanleeren moesten, terwijl te Oostende de *Pionier II* in zee stak met onderlegde Hollandsche krachten om de Hollandsche pekelmethode aan de Oostendsche visschers aan te leeren.

* * *

De Nieupoortsche reederij had inmiddels haar twee booten op vangst uitgereed. De aanmonstering der manschappen was vlot van stapel geloopen. Ieder boot had een bemanning van 21 koppen. De Franschman Flahu-

tez was kapitein op de *Alles voor Jesus en Maria* en de *St. Antonius* stond onder het bevel van kapitein Bourquin. De bescheepsdag voor beide booten had plaats op Donderdag 6 Mei, met plechtige zeemis in de parochiale kerk. Op 17 Mei verlieten de booten de haven en een ‘bresse’ volk stond op de kaai om 't vertrek bij te wonen. Onder 't volk de priester die de nieuwe boot had gewijd. De schepen werden door den tuiboot naar zee gevoerd.

Het jaar was voordeelig, iedere boot maakte een zestal reizen, De eerste reis duurde zes weken (men verspeelde veertien dagen om de vischplekke te bereiken), de andere reizen duurden één maand. De *Alles voor Jesus en Maria* deed echter een reis van vier dagen (22-26 Nov. 1909). Men had met ongeluk, verlies van visscherijgerief en defect af te rekenen. Die reis bracht 100 tonnen gesteurden haring op. Bij 't uitvaren was men toen immers dicht bij de vischplekke. Voor de andere reizen was de vangst zeer hoog. We noteerden: voor de *St Antonius*: eerste reis: 342 tonnen steurharing en 26 tonnen kabeljauw; tweede reis: 598 tonnen steurharing (deze hoeveelheid werd in de laatste 17 dagen van de reis gevangen, in één enkele nacht kon men 170 tonnen vullen); derde reis: 398 tonnen steurharing; vierde reis: 565 t. steurharing; vijfde reis: 550 t. steurharing. Voor de *Alles voor Jesus en Maria* waren de vangsten onderscheidenlijk van 580, 540, 600 tonnen steurharing.

Het jaar 1911 was opnieuw een schraal haringjaar. De vangsten van de booten bedroegen, voor de *St. Antonius*: 200, 396, 422, 260, 350 tonnen en voor de *Alles voor Jesus en Maria:* 207, 409, 314, 281, 291 tonnen steurharing. Door de eerste boot werden tevens 80 tonnen pekelharing, 49 tonnen kabeljauw in twee reizen, en door de tweede boot 37 tonnen pekelharing en 37 tonnen kabeljauw in één reis binnengebracht. De *St Antonius* deed één maandreis van 7 Jan. tot 9 Febr. 1911.

De gevangen haring werd zoowel voor binnenlandsch

verbruik op de markt gebracht, als voor buitenlandsch verbruik verkocht. Oostenrijk en Kroatië waren groote afnemers. Telken jare werd aan den Koning een vaatje echte pekelharing van de eerste vangst als ‘koninklijk presentje’ gestuurd. De oude traditie werd aldus voortgezet.

Terloops zij nog aangestipt dat de reederij, naast de hoeveelheden in het buitenland verkocht, aan de rookerijen in het binnenland heel veel gesteurden haring doorzond.

De zaak was dus goed op weg. Maar scheepvaart en visscherij blijven, niettegenstaande goed beleid en opbrengst, toch steeds gevaarlijke en onzekere bedrijven. Niemand is meester over wind en zee, en de booten varen steeds ‘op Gods Genade’ uit, zonder dat kapitein of manschap kunnen weten of ze ooit behouden terug het land zullen zien. Aldus kreeg de reederij, in 1912, een zwaren slag. De *St. Antonius* verging op zee, den Woensdag 28 Oogst. De ramp gegebeurde op Houzboroughbank ter hoogte van Yarmouth. De boot was op terugreis en had een vangst van 530 tonnen haring aan boord. Het was stil weder. Het zeilen verliep slapjes, toen plotseling de boot op een rugkant van den zandbank bleef steken. Het schip terug vlot brengen, ging niet. Na lang aarzelen stapte de heele bemanning in de eenige reddingsboot. De eerste die 't voorbeeld gaf, was de jeugdige dekjongen Frans Vermoote, thans als hovenier te Lombardsijde gevestigd. In die reddingsboot zaten de een en twintig koppen werkelijk als haringen in een ton geperst. Onder den zwaren last zonk de boot heel diep. Men dreef met één hand bootwand boven water. Roeien was uitgesloten, want bij riemslag zou de boot wel gekanteld hebben Na vier uren zwalpen en drijven werd de benaming opgepikt door een lichtschip. Aan land gekomen werden allen in nieuwe kleeren gestoken. Kapitein en stuurman trokken er van onder en lieten de negentien Vlamingen aan hun lot over. Vooraleer ingescheept te worden door de zorgen van

het Belgisch konsulaat, lieten de schipbreukelingen zich fotografeeren.

In 1913 en 1914 bleef de *Alles voor Jesus en Maria* alleen in de vaart, totdat de oorlog in 1914 het bedrijf voorgoed heeft stopgezet.

J. FILLIAERT

Pater Jandocus van Brugge
(*Vervolg en slot van bl. 8*)

PATER Judokus schoot wakker, gheel wakker... maar hij was ineens al z'n devotie kwijt.

- Nè, zei hij, is 't al twaalve? De dagen 'n hên toch nieten aan! 'k en ben nog niet gezeten en 't is al wederom hoogtijd om op te kramen. 'k Heb hier leelijk m'n tijd vernukt,... nog een sterke halfure van huis, 'k zal den hond in 't pateel vinden;... maar morgen kom ik weere.

En hij zette aan te wege... maar kijken dat hij deed, hij stond daar lijk in z'n mond geblazen: - Waar ten duivel, waar ben ekkik hier? en wat lees ik daar op dat hekken?... Wulvenhoek?! en dat water hier?... Hoe?... en dat kasteel ginder? da's al ze' leven: Leysele!.., en dat moet hier toen de Walakkershoek zijn!... E... 'k meen dat 'k aan Veugelzang zat? tegenaan de galge?... e goê k(w)art van hier!... Wal, wal, zuchtte de man, dokter Herrebaut had gelijk, 'k ben aan 't suffen, 'k worde kindsch! 'k moet 't getuigen!

Hij hoorde de beê klippen en d'Angelusklokke ginder verre op Sint Salvaders,.. zoo Brugge lag wel aldàar. Hij botste tegen den barm van den ijzerweg dien hij nooit gezien 'n had; voorbij Caesembroodt liep er een karre daarboven... al rooken, al puffen, al stinken... en zonder peerden bespannen! een konvooi 'n kende hij niet. En dat dak op staken, en al dat geweld en dat schuifelen?!... en verder dien duiker?

- Emor, Lieve God, sprak vader Jandori, 'k hên 'entwaar 'en attakke gekregen! van den nuchten was dat toch gheel anders! ja... dat zijn hier de Moortjes, en dààr de *Goddelieven*,[+] dàt verken ik... en 't Gloribusstretje.., 't zijn lijk al andere wezens da 'k zie... andere ruziemakers zeker? Zoeten Herdere! Wat staat er dààr nu in da' *roo' steen*?[+] Wat 'en gothiek van 'k wil en 'k en kan is me da'?... en al in vier uren!? En 'goederen'?... Wa' goederen?... en me' covent?... Waar is dat nu gevaren?... oei-je-joei-je m'n hoofd!... en m'noogen... Ieffrouwtje! riep hij, hoe heet je gij, keppe?

Maar 'keppe' was zoodanig benauwd en verbauwereerd dat ze zocht om weg te bijzen.

- Je 'n moe nie' benauwd zijn, fleemde de pater, 'k en gaan ik joen geen *dère doen*.[+] Hoe is jen name?

- 'k Ziin ik e' dochtertji van Ingelliissens, Menheere, zei het.

- Ingelliissens?... onbekend! en waar zijn de Cappeciins belonden dèh?

- E... gunter, Menheere, op den hoek van 't Klokstretje.

En Maddeleentje was de pijpen uit, 't had lijk den duivel gezien. Niet te verwonderen ook, alleman keek om: hij stond daar uitgedaverd gelijk e' moorejaan, lijk den duivel door d'hage zoo leelijk, met die aardige lange kazakke...versleten tot op 't tandvleesch, dat scheuvel van een hoed zonder kobbe, en die schoen zonder zolen! 't en was lijk de mode niet meer van zulke! Zóó verwilderd en verwaaid, groen en grijsde, dikke van 't stof en de

+ *Goddelieven*: het klooster 'Ten Putte' van de Zusters Godelieven.
+ *Roô steen*: Hier is bedoeld het armtierig neo gotisch gebouw van Brugge's oude spoorhalle. Dit getrek, vol misslagen tegen de kunst, is in 1879, op den grond van 't oude Capucijnen-klooster gebouwd geweest tegen 't gedacht der Bruggelingen, volgens 't plan van een vreemdeling en door vreemd werkvolk.
+ *Iemand deer* of *dère doen:* kwaad, nadeel doen aan entwien.

vuiligheid! en een wezen zóó afzichtelijk, met haar en baard tot aan z'n buikgispe...wie zou der niet vluchten?...

M'n kozen had intusschen z'n karre gekeerd en, tegenaan 't huis van Menheere den kaneunink Van der Heeren gekomen:

- Nè waarlijk, zei hij gelaten, die roô-bruine muur dààr en die roô poorte, dat ziet er nogal paterachtig uit.

Als hij in 't vóórhoveke van 't klooster dien Nood Gods zag onder d'ijfte en *Toontje-met-'t Kleen-Kiintje*, dan 'n was er geen twijfel meer aan.

- Die 't best hoofd heeft, zal 't moeten klaren, dacht hij en trok aan de belle,... De deurging open,... 't was een jong portiertje, ook eentje dat hij nooit gezien 'n had. De pater keek versuft en in twijfel:

- 'k Ben zeker gemist? brabbelde hij.

Broeder Assiil sprong wel een meter achteruit:

- God! peisde hij, wien da' me dààr hên! 't is den Akkopalips of z'n broêre, één van de twee! Maar hij kreeg, van onder die slunsekazzevik, de Franciscuskoorde in d'ooge... en dat stelde hem een beetje:

- A,... Pater, zei hij, welgekomen! Je kom zeker van den *Poentsjoob*?

- Ik? van den Poentsjoob?! vroeg vader Jandori, maar 't ga nu nog gaan beteren! 'k En ben geen vier uren weg, 'k kome rechte van St. Machiels, en g'heel de wereld staat op z'n kop! Is 't *ik* die zot zijn of is 't *gij*?!... Waar is broeder Rollebollemondus? onzen ouden portier? ... Toe! roept è kee' Vader Gardiaan, en seffens toe! gauw, weer' je.

Assiiltje 'n vroeg niet liever dan weg te mogen bijzen! Zoo Vader Gardiaan komt afgestoken,... de deure gaat open van 't spreekkamertje... en ze bekijken malkaar... gelijk twee trekpotten!... en eindelijk:

- Pater Judocus van Brugge? vroeg Vader Renatus, 'k en hebbe nog van m'n levensdagen van zoo'en+

+ *Toontje-met-'t Kiindtje* = St-Aiitonius met 't Kindeken Jesus.
Poentsjoob of *Punjab*: sedert 1888 missiegebied der paters Capucijnen, in Oost-Indië.

pater gehoord, en bovenaldien is 't dat g'hier in een haai en 'en draai niet buiten 'n ligt... 'k roepe de politie!

Vader Dokus was er geweldig van aangedaan, z'n oogen schoten vol en de tranen hongen in z'n baard te beven:

- Och, Vader Franciscus! riep hij uit, help' mij klaar zien! Wat een boerefarce bakt gij mij toch...!?

En hij deed zoo drukkelijk dat vader Gardiaan begon in te zien dat hij te zeere gesproken had en algelijk een keer eerst moest verder onderzoeken eer hij de deure toesloeg.

- Wacht een beetje, sprak hij bedaarder, zet-je vriendschap, 'k en ben hier nog niet lange en 't zou kunnen zijn dat misschien... En hij was weg maar kwam seffens wêre. Een kleen rond bolletje van een patertje met een perkamente gezichte van tnegentig jaar was meê, en 't sleurde aan den Boek der Bevolking gelijk 'en duivel aan 'en ziele.

- Je weeg meer of me geld! zuchtte 't Toebakpotje. En alle drie vielen ze nu aan 't zoeken... van jaren verre! ...

't Kleen patertje keek algelijk en keer verstrooid en dievelinge naar dien boschbeer, die met z'n vuile pekzwarte ongewijde handen... en al dat haar derop... alzoo onbeschaamd aan 't duimelen en aan 't snuisteren viel in z'n schoonen dikken besten boek.

In geheel 1900... van een Judocus... niets te vinden; in 1800... ook niet!... A!... wacht, hier zie!... ja 't doet... op bladzijde 481 stond er zwart op wit geschreven:

'1806. Op heden, 1^{en} in Hooimaand, ten 8^{en} 's morgens, 'is uit ons klooster op 't Zand, een zekere pater 'Judocus, den 1sten Oogst 1766 te Brugge geboren, op 'wandel vertrokken en nooit meer teruggekomen. God 'weze hem bermhertig.'

Ge ziet van hier wat een slag dat da' gaf!... Z' hadden alle drie de sprake verloren. 't Kleen Fillibertji schoot nog eerst wakker en ging alzoo 'en keer voorzichtig gaan tasten aan dien gescheurden en geblutsten

buizenhoed,... en aan dat slunsegewaad... hij was zeker geluimd op e' gewijdtji of relikwietji van dien eeuwigen pater?... ja... maar... was da' nu e' levende spook? 't Was in alle geval nog een staande man voor z'n oude! Honderd tachentig jaar! Zeg!... der 'n zijn der alzoo niet vele in een jaar!...

Maar vader Jandokus was met wat anders bezig, hij keek sterrelinge naar den grond en mijmerde luidop:

- Bermhertige God! nu versta ik,... Gij hebt mij een staaltje gegeven, een proefje van d'eeuwigheid laten smaken! Hoe hemelsch zoet hoorde ik uwe vogelen zingen!

Hij zonk op z'n *dutsen*, en d'armen ten hemel gestrekt bad hij: ‘Geloofd zij God, om al wat hij geschapen heeft’! Wat wou ik nietig stof, de Eeuwige Macht van God betwijfelen!? ‘Geen oog heeft ooit gezien, geen ooren hebben gehoord wat Hij voor ons bereid heeft in den hemel’!

Dan kroop hij rechte en, op een stoel gezeten, droomde hij voort:

Zoo dat ik nu, buiten m'n wete, honderd veertig jaar lang, Gods almacht, in zuster Natuur en broeder Nachtegaal, bewonderd en aanbeden heb,... Honderd veertig jaar op strate geloopen, ongewasschen, ongeschoren, met den blooten hemel als pardak; honderd veertig jaar ruzie met niemand; honderd veertig jaar zonder eten of drinken en honderd veertig jaar... buiten de mode!

- Alleszins echt Franciscaansch! besloot vader Gardiaan.

.....

En dan 'n heeft hij het maar een maand meer uitgehouden; hij verminderde ziender ooge...

- Och! zei hij gelaten, 'k ben nu ineens boomrijpe, 'k heb mijnen tijd gehad gelijk de braambeiers; en nu ben ik zuiste nog goed om, gelijk een marra-

boetji,[+] aanzijds de stove, te zitten mijn dood afwachten in en aziil.

Den 1n Oogst 1766 versch nieuwe. heeft hij, dag op dag, den 1n Oogst 1946 - aan de kerkedeuren is hij nog uitgeplakt - de wereld schoone bedankt en is hij in volle vreugde en triomfe ten hemel gevaren! In Paradisum, waar noch spiegels, noch raadsels meer zijn, maar waar hij voor eeuwig .. nooit vermoeid en nooit verzadigd, aanschijn en aanschijn van Gods glorie zal mogen genieten.

10en in Oogstmaand 46.

K. DE WOLF

Touwespringen

ZOODRA de eerste lentedagen aanbreken, grijpen de schoolmeisjes in en rond Brugge gretig naar de koord om 'touwtje te springen': hun meest geliefkoosd spel.

Groot en klein, iedereen danst mee op allerlei wijsjes en tempo. De kinderen beschikken over een uitgebreid repertorium koordedansliedjes, dat nog steeds elk seizoen aangevuld wordt; immers de meeste straatdeuntjes leenen zich gemakkelijk tot touwtje-springen.

Naast de echte kinderliedjes mag het bevreemdend heeten, hoe sommige zinledige, geradbraakte Fransche vooisjes, van mond tot mond en van geslacht tot geslacht overgeleverd worden.

Daar de koordedansliedjes overtalrijk zijn, hebben wij liever rekening gehouden met den vorm van springen en draaien, om de afgeluisterde touwliedjes te groepeeren.

M. CAFMEYER

1e Groep.

De koord draait langzaam, iedereen springt in en zingt:

1. Al die kieten en beenen aan heeft, ofwel:
2 Al die pooten en ooren heeft.

+ *Op z'en dutsen zinken* = op z'n knien. Die op de knien zinkt, is min of meer in een vernederende *duts*achtige houding.

2e Groep.

De koord slingert eerst onder de voeten, daarna boven het hoofd, terwijl de meisjes gehurkt zijn; ofwel ze blijven langzaam voortspringen.

1.

a. Visch, visch, lange visch
Die van den nacht gevangen is.
Van één, van twee, van drie.

Andere lezingen:

b. Visch, visch, molle visch, enz.
c. Visch, visch, lange visch,
Hij heeft van den nacht in zijn bedde gepist.
Van één, enz.

2.

Isse visscherie
Amerika, Paris
do re mi
fa sol la
Hoera, hoera!
Hoera sa-sa!

3.

Eiers, beiërs, kaas,
Mostaard, peper en zout.

4.

Meisje, laat dat steentje vallen,
Meisje, raapt dat steentjen op.

5.

I molle tipo tosia)bis

I molletje, I molletje)[1]

3e Groep.

Twee meisjes springen in de koord:

1.

Schudden elkaar in slingerbeweging.

Horlogetje van één
Horlogetje van twee enz.

2.

De meisjes springen in en uit:

Anna moet gaan wachten

(1) Vgl. De Cock-Teirlinck, Kinderspel en Kinderlust, II bl. 24-59.

Al achter haren man,
's Nachts om twalef uren
Komt hij dan maar aan.
- 'Dag man' - ' Dag vrouw'
- 'Waar hebt gij zoolang gezeten?'
- 'Dat gaat je niet aan'
Anna Hep beneden
Achter een dikken stok
Anna kwam naar boven
En sloeg hem op zijn kop
Pief, poef, paf!

3.

a. Weegschaaaltje springen, om de beurt in de hoogte:

Un, deux, trois!
Toujours, toujours! enz.

b. Ook opstekertje, 't eene meisje springt vlug en steekt het andere op:

Un, deux, trois! enz.

4.

Bij het opstekertje zingen ze nochtans het meest ' Mademamzèl...'
De Fransche tekst komt er deerlijk misvormd en verwrongen uit.

Mademamzil, vous dansee
La polka, bon marsee?
- Non messieu, voule danse pa
à l'estromba, à l'estromba.
(Mademoiselle, voulez-vous danser
La polka pour commencer?
- Non, Monsieur, je ne danse pas,
J'ai trop mal à l'estomac!)

5.

Op dezelfde wijs zingen ze ook een Vlaamschen tekst:

Mademamzel, wilt ge met mij verkeeren,
Ik zal je de polka leeren?
- Neen, Mijnheer, ik en danse niet meer,
Want mijn voeten doen zoo zeer!

6.

Uitspringertje. Het meisje mag een gezellin kiezen:

Ik mag kiezen wie ik wil,
Ik kies N... al in mijn spil.
Juffrouw, juffrouw,
Ik verlaat u ook.[1]

(1) Vgl. aldaar, bl. 43.

4e Groep.

Een meisje alleen danst in de koord op verschillend tempo. Eerst traag, daarna vlug, dan in de hoogte. Vlug springen heet ‘snakkertjes’.

De volgende deuntjes worden hierbij gezongen:

1.

Zand, zand,
Schoon, wit zand.
Tien centiemen de mand,
En doet er nog een schepje bij
't Is al profijt voor mij.

2.

Moeder, mijn vogel is dood,
Hij is geschoten al aan zijn poot.
Had je hem een beetje gegeven,
Hij was in zijn kotje gebleven.

3.

Dat schoon zwart hondje
Die in den winkel staat,
Die naar de schole gaat.
En als ik geld had
Ik ging 't gaan halen
Om er mee te dansen
In het midden van de straat.

4.

Oo! mijn oo, mijn mostaardpot,
Hij is gebroken en hij is kapot.
Me gaan 't aan niemand zeggen,
Me gaan d'er een lap op leggen.

5.

Kriek, krak,
Mijn stoeltje brak
En mijn lief zat op zijn gat.

6.

De zon, de maan, de ster.

7.

Illadietje, Illadatje!
Illadietje, Illadatje, Illa, bon, bon, bon,
Ze spelen met de flute van Napoleon. ofwel:
Ze spelen met de krukke van Napoleon.

8.

'k Ga naar de biechte (bis)
Antoinette, wat hebt je gedaan?
'k Heb gelogen,
'k Heb gestolen,
'k Heb mijn moeder verdriet aangedaan.
Hm, hm! 't is zoo verre.
Hm, hm! babelesse.
Hm, hm! patertje,
Hm, hm ! karolletje.

9.

Zoete Bonheure!
't Is vandage kermisdag
En maseur zijn feestdag
En maseur zijn kollesong,
Kollesong!

10.

Moeder, 'k ga naar Parijs
Om mijn Fransch te leeren.
't Vlaamsch en staat mij niet meer aan
Om te voyageeren.
Als ik te Parijs aankwam
'k Kwam een jongman tegen
En hij vroeg van waar ik kwam,
En ik zei: Van Belgenland!

11,

(Op de wijs: Zand, zand...)
Jean, Jean,
Fais les compliments
A ma chère maman,
Et dis lui, que je suis parti
Avec mon bon ami.

12.

Illaria, ce n'est pas fri,
Bonzour patatafriet.
't Is toch geen avance
Voor patatafriet,
Vive la France!
Vive la Belziek! Belziek!

13.

Madame de terre
Est 'dame colère,
De la manzee

de pomme de terre
de fri'
Un, deux, trois!

14.

Irro, Irro est bon marsee,
Quatre vingt et un diner
Celui-ci, celui-là
Mademamzil Cornelia!

15.

Irriesche, Irriesche
Avec des tambouras-sa-sa
Mademamzil Elise
Z' heeft een rok met biezen,
Z' heeft een rok met bolletjes an
Blienkmarchand (bis)
't Komt al van den beenhouwerang,
Van un, van deux, van trois!

16.

La rose est si belle (
Violette, Viollette, (bis
Et un, deux, trois.

17.

Nette, Nette,
Branzelette,
Si soit il,
Un, deux, trois!

5e Groep.

Er wordt heel den tijd ‘snakkertjes’ gedraaid. Op het einde springt het meisje in de hoogte.

1.

't Zat een ra'
In mijn bas,
Leontientje passera.
Un, deux, trois!

2.

Karoliene, kom maar binnen,
Pakt een stoel en zet je bie,
'k Zal je geven een pot kaffie
En daarbij een pistolee.
Een, twee, drie!

3.

Branzelet, ce n'est pas nasse
Et aussi, c'est danzereu'
Kompani, de kompanasse
Et aussi c'est danzeu. (bis)

(*Slot volgt*).

Nog vondelingnamen

MAG ik, binst dat die Vondelingenrolle in Bie korf (1946, bl. 248) openstaat, daar ook nog, - met een rapte - 'n paar Wingenaren inschuiven?

'k Had altijd - van in mijn kinderjaren - hooren vertellen, dat al de Ondancks' van Wingene en omstreken - en daar zijn er nogal eenige! - allemale voortkomen van één, die op nen koelen morgen, vele jaren geleden, gevonden wierd onder den grooten perelaar in 'Den Ondanck' - een vanouds gekende landelijke herberg alhier - en die daaromme door pastoor Vynagie zóó gedoopt werd.

'k Hebbe daar eens 't fijne willen over weten, en waarachtig... daar stond te lezen:

'Ten jare 1791 den 5^{den} April wierd hier gedoopt 'sub condicione Vincentius Ondanck, filius exposititius' - en 't was, jawel, pastoor Vynagie die den doopeling in den kerkregister ingeschreven had: 'Quod attestor f. Rogerius Vynagie, pastor.'

Maar 't kurieuste nu van heel die historie is, dat nog heden ten dage - 150 jaar later - dat al die Ondancks allemale nog altijd *Sentens* heeten - nog altijd, naar dien eersten stamvader *Vincentius*.

Onze Wingenaren - en dat is goed te verstaan - en zullen met dien nieuwbakken familienaam niet al te wel over de bane gekunnen hebben. - Moest ge nu, gelijk ik zei, hier in Wingene naar Felix of Maria of

Wiet Ondanck vragen, de menschen zouden eerst nog ne keer moeten peinzen. Maar Wiet Sentens... jamaar, Wiet Sentens! - ‘den dienen’ kennen ze allemaal.

'n Kleine honderd jaar vroeger - in 't jaar 1709 - en 't moet wel lukken! ook op nen 5^{en} April, werd er hier nog nen anderen ‘expositius’ geboekt in de doopregisters van de parochie, - eenen die ze gevonden hadden langs de strate van Wingene naar den Hille, halverwege Scheeweghe en Wingeneplaatse - maar dit schaapken vaarde bij zijn doopsel beter, van namenswege wel te verstaan.

't Was de parochie-ontvanger, de heer Geeraert De Creus die peter speelde, en hij gaf hem voor name: Gerardus van Wingene, alsof het nog nen telg geweest ware uit het oude adellijk geslacht der Heeren van Wingene.

Wat er van onzen Gerardus geworden is, en ben ik niet wijs, maar 'k hope dat die schoone name den knape moge geluk bijgebracht hebben: een schoon uitsteekberd is trouwens vele in 't leven!

En daar we nu toch over vondelingen doende zijn... 'k Hebbe mij laten gezeggen dat er, kort geleden, op het Veld te Ardooie, ne melkvoerder s morgens vroeg op zijn bane, er ook een zou gevonden hebben? Als ge 't moogt gelooven, 't lag in 'n splinternieuwe duivenmande, rondomme goed ingepakt in de watte, met 'n flessche warme melk erbij, en van weerskanten een pulle heet water tegen de koude, en d'eronder (beweren ze!) zat er nog een groote somme geld!

'k Vrage mij af, hoe ze dien vindevogel daar nu gaan heeten... Jan De Baene of Pierke Van de Weghe?

J.F. Wingene

Een Theresia *Onbekent* vaagt de kerk van Ardooie in 1840 (volgens de kerkrekening van dit jaar).

E.

Den 25 Mei 1775 werd te Beveren (Roeselare) Catharina *Op de Brugge* ‘filia exposititia’ gedoopt ‘sub condicione’. Peter en meter waren:Petrus Demare, koster, en Catharina Desmet. - Volgens het doopregister.

C.D.

Boekennieuws

J.H. BEKOUW. *Bannelingen en Vluchtelingen uit Ronse*. Benevens een onderzoek naar hunne verblijfplaats gedurende de Spaansche Overheersching. Naarden (bij Amsterdam) 1941. In-8, 196 bl.

Dit werk is in hoofdzaak een opsomming van archivalische gegevens, betrekking hebbende op de personen die, tengevolge van de Spaansche Inquisitie, Ronse hebben verlaten en zich in andere gewesten vestigden. De verzamelaar schijnt uitgegaan te zijn van een genealogisch onderzoek betreffende zijn familie (Baccau, Becou, Bekouw) die uit Ronse afkomstig is. In dit onderzoek heeft hij al de personen uit Ronse betrokken die hij als uitgewekenen bij zijn navorschingen in Nederland, Duitschland (het Rijnland slechts gedeeltelijk) en Engeland vermeld gevonden heeft. Terloops worden ook Vlamingen van andere steden en plaatsen vernoemd.

Een uitvoerig register van persoonsnamen maakt dit werk ten volle bruikbaar voor opzoekingen op het gebied der Vlaamsche familiegeschiedenis.

B.

R. MORTIER. S.J. *De Triomf van den Gekruiste*. Evangeliespel. Meenen, 1946. 176 bl. = Fr. 65. (Te verkrijgen bij R. De Cock, Statielaan, 65, Roeselare).

Dit Evangelisch drama, vroeger alhier (1931, bl. 220) besproken, heeft bij zijn herhaalde opvoeringen hier te lande (en zelfs in Kongo) de algemeene verwachting niet bedrogen. De opvoering door de Catharinisten te Aalst, in 1932, leverde het eerste bewijs van de goede ‘speelbaarheid’ van dit stevig gebouwd en sober geschreven stuk. De Schr. heeft uit de praktijk geleerd en den tekst met zorg herzien en verbeterd. Voor de praktijk voegde hij eon wel afgewogen ‘Rolverdeeling’ bij en, in een bijvoegsel, de wijzigingen voor Heerentooneel. Een verzorgde uitgave van een stuk dat ook den lezer weet te verrijken en te boeien.

B.

Mengelmaren

Februari in de Volksweerkunde

Niet dikwijls krijgen wij zoo een koude Februari als dit jaar. En toch, om haar plicht te vervullen moet de ‘Kortemaand’ - luidens de *algemeene* volkswijsheid - koud zijn

en veel sneeuw aanbrengen. Anders zullen de volgende rnaanden bezorgen, wat Februari achtergehouden heeft: tot groote schade van den landman.

Welke zijn in het algemeen de gevolgen van een ongewone, te warme en te natte Schrikkelmaand?

> Quand février ne févrote,
> mars vient qui le garotte.
>
> Quand février ne fiévrise,
> mars marsise.
>
> Quand février donne du froid,
> mars mène paître les oies.

De Duitsche boeren zeggen:

Wat Februari niet wil, dat doet April.

Als de Noordwind in Februari niet wil, dan komt hij liever in April.

Dooi in Februari brengt nachtvorst in Mei.

Regen in Februari, sneeuw in Mei.

Als in Februari de muggen zwermen, moet men in Maart zijn ooren warmen.

Als in Februari de kat in 't zonnetje ligt, kan ze in Maart van den heerd niet weg.

Ook de Engelschen verwachten sneeuw en ijs in een normale Februari: Februari maakt een brug en Maart breekt ze af.

In onze milde ‘lage landen’ echter staan wij dicht bij de Italiaansche boeren die meenen dat ‘Regen in Februari een heldere en warme zomer brengt’. Bij ons luidt het immers:

> Regen in Februari is mest op den akker.
> Februari nat, vult schuur en korenvat.
> Februari regen, is de landman zegen.

Onze Vlaamsche weerwijsheid wijkt ten deele af van de algemeene ‘regels’ die elders voor Februari weinig met elkaar in tegenspraak zijn: In Februari moeten vorst en sneeuw komen, de winter moet hier zijn laatste krachten verspelen, anders komt hij ongelegen het ‘uitkomen’ in de lentemaanden storen. Bij ons is het klimaat in het algemeen veel milder dan in het binnenland - zoodat sommige weerspreuken over Februari dichter staan bij de Zuidersche dan bij deze van onze onmiddellijke naburen.

L.V.

De Meiboom planten en vellen.

In een vorig nummer van Biekorf (1946, bl. 251) werd dit gebruik beschreven zooals het tegenwoordig nog leeft

te Zevekote. Bij nazoeking in het tijdschrift Loquela, vond ik het woord ‘kloeringe’ terug, zooals het ± 1894 opgeteekend werd te Avelgem, met de volgende beteekenis: ‘Fooie, drinkgelage, begietinge ter gelegenheid van 't betrekken van een nieuw huis, een ander hofstêe’. Daarbij het gebruik in volgende zin: ‘Boer Jan hield kloeringe, omdat hij op zijn nieuwe plekke was.’

Hierbij wordt verder verwezen naar L.W. Schuermans (Alg. Vl. Idioticon, 1865-1870), waar ‘kloeren’ voor Oost- en Westvlaanderen uitgelegd wordt: zich vermaken bij de slijting van het vlas. Vandaar ook overdrijvend: zich aan slemperij en ongebondenheid overgeven. Bij ‘kloering’ zegt Schuermans: vergadering des avonds waar men danst, springt en zingt, bij de slijting van het vlas, ook slemperij (Land van Aalst).

Op te merken uit voorgaanden uitleg, dat nergens hierbij sprake is van meivelling, en dat de eerste Westvlaamsche uitleg van Loquela het dichtst de meivelling benadert. Kloering schijnt me zuiver met de vlasslijting verbonden.

H.S.

Dukdalf - Dukdolf.

In de ‘N. Standaard’, 5-1-47, bij de beschrijving van een prent of teekening, lees ik: ‘op den voorgrond staat een meeuw op één poot op een *dukdolf*...,

Het woord *dukdolf* is een ontaarde vorm voor *dukdalf*, (vgl. vol voor val, zwort voor zwart, enz.). Dukdalf komt voort van 't fr. *duc d'Albe* (Alva) en heeft dezelfde beteekenis: een overdrachtelijke, wel te verstaan; duc d'Albe, dukdalf noemt men in zeemanstaal een zware balk die, doorgaans geschoord door twee of meer nevenbalken, loodrecht in de bedding van een stroom, havengeul of haven staat geplant tot afbakening van de scheepvaart en 't vastleggen van vaartuigen. Een dukdalf kan ook bestaan uit drie loodrechte balken, onderling door dweersbalken tot een driepikkel vereenigd.

Meestal staan de dukdalven in 't wit geverfd; ze blijven steeds met hun bovengedeelte buiten water en hooger dan 't peil van de hoogste tij.

E.D.S.

[Nummer 3]

Uit den Westvlaamschen vertelselschat
Het vrouwvolk draagt de broek

IN den tijd dat ons Heere en Sinte Pieter nog op de wereld waren, kwamen ze op zekeren dag voor den zooveelsten keer in kwestie.

Ons Heere had alzoo, al spreken weg, gezeid: ‘Zie, Pieter, er is daar nu een keer niets aan te doene, 't is zoo verre en 't blijft zoo verre, dat 't vrouwvolk overal en al tijd den baas speelt!’

Maar Sinte Pieter wilde dat nu niet gelooven. ‘Maar Ons Heere toch, zei hij daarop, dat is toch heelegansch geen waar, 't er zijn daar ook toch nog mans die de baas zijn?’

Ons Heere zei daarop neen, en Pieter zei ja, en ze bleven daar een heelen tijd over ruzie maken, totdat ze daar een raar akkoord op mieken. Sinte Pieter moest een wagen bijhalen met een zwart en een wit paard en daarbij nog tien manden versche eieren.

Met dit gespan gingen ze nu de wereld afketsen:

waar ze de vrouw zouden baas vinden, zouden ze twee eiers geven; en waar de man zelf de broek zou dragen, zou hem een paard gegeven worden.

Ze hadden al veel plekken gedaan en ze waren daaromtrent al hun eiers kwijt, maar de paarden stonden nog altijd voor den wagen.

Eindelijk toch kwamen ze op een plekke waar ze ondervonden dat de man de baas in huis was. Zeggen dat Sinte Pieter gelukkig was! Nu die vent verdiende zijn belooning en ons Heere riep hem buiten bij den wagen en de paarden.

‘Hewel, zei Ons Heere, ge moogt hier nu kiezen. Wat wilt ge, dat wit of dat zwart paard?’

De vent bekeek ze eerst alle twee een keer goed en zegt hij daarop alzoo: ‘'k Ga dien witten pakken!’

Jamaar, zijn wijf stond in 't deuregat dat spel te bekijken, en als ze dat hoorde, ze riep: ‘Maar vent toch, dien zwarten is den besten!’

‘'t Is nog waar ook, zei de vent daarop, 'k ga maar dien zwarten pakken!’

‘Zie je 't nu, zei Ons Heere tegen Sinte Pieter, 't is hier ook al lijk overal!’ en Ons Heere gaf twee eiers aan 't wijf.

Naar 't schijnt zouden Ons Heere en Sinte Pietere nog altijd rond gaan, en hebben ze al lang geen eiers meer, en 't witte en 't zwarte paard loopen nog altijd voor 't gespan.

Aanteekeningen

¶ Dit vertelsellype vinden we niet gecatalogeerd bij Maurits De Meyer (Les contes populaires de la Flandre, Helsinki 1921, F.F C. 37). Ookpin de verzameling van Victor de Meyere (De Vlaamsche Vertelselschat, Antwerpen, 1925-1933, 4 dl.) hebben we het niet aangetroffen.

In den eigenlijken catalogus van Stith Thompson (The types of the Folk tale. A classification and bibliography. Helsinki 1928, F.F.C. 74), die den oorspronkelijken ca talogus van Antti Aarne volledig uitwerkte, hebben

we dit type niet aangeduid gevonden. Maar deze Amerikaansche geleerde heeft eene speciale lijst aan zijn catalogus toegevoegd met door hem niet opgenomen sprookjestypen en hun zeer korte beschrijving. Hij vond deze in de verschillende catalogi der F.F.C. (Folklore Fellows Communications), maar aanvaardde ze niet, ofwel omdat hij aan hun werkelijke verspreiding twijfelde of deze niet bewezen achtte, ofwel omdat ze hem geen trouwe volksvertelsels toeschenen, of verder om eenige andere reden. In deze lijst, onder 1375*, vinden we een korten inhoud van een vertelseltype, aangetroffen bij O. Loorits (Livische Märchen und Sagenvarianten, F.F.C. 66), dal zekere gelijkenis vertoont met het hierboven medegedeelde vertelsel: ‘De echtgenoot verlaat zijn vrouw en, op raad van zijn schoonvader, gaat hij met een korf eieren doorheen de wereld op zoek naar een man die zijn vrouw de baas is. Na een jaar komt hij naar zijn vrouw terug zonder zulken man gevonden te hebben.’ Dit thema is onvolledig en heeft schijnbaar geen verspreiding, daarom waarschijnlijk heeft Thompson het niet aanvaard.

¶ Wij hebben dit vertelsel opgeteekend op 9/2/1947 op een hofstede te Zevekote bij Gistel. Het werd ons door de boerin Bertha O. verteld, en zij had het menigmaal hooren vertellen door den landarbeider K. Plyson (Zevekote 1864 1942), op de winteravondstonde. Het mag ingedeeld worden bij de koddige vertelsels over gehuwden.

¶ In zijn ‘Spreekwoorden en Zegswijzen over de Vrouwen, de Liefde en het Huwelijk’, (Gent 1911, blz. 63) vinden we door Alfons de Cock het volgende spreekwoord opgeteekend: *De grauwe merrie* (of: schimmel) *is het beste paard*. (De vrouw heeft zich van het oppergezag weten meester te maken - Harrebomée), dat eveneens in het Engelsche taalgebied aangetroffen wordt.

En de sprookjes- en de sagenvorscher de Cock haalt

hierbij een ‘Engelsch’ volksvertelsel aan, dat hij op de volgende wijze verkort meedeelt:

‘Een man wilde van zijn vrouw scheiden, die hem al te zeer de baas was. Op voorstel echter van zijn schoonvader, ging hij op reis met 5 paarden en 500 eiers: aan elk huisgezin waar de man het hooge woord voerde, zou hij een paard, waar de vrouw integendeel de meesteres was, zou hij een ei ten geschenke geven. Na eenigen tijd was hij veel eiers kwijt, maar geen enkel paard. Eindelijk dacht hij een gelukkig echtpaar gevonden te hebben, maar toen de man nu, onder de 5 paarden, den zwarten ruin koos, verklaarde de vrouw: de grauwe merrie is het beste paard. En de man, na een weinig tegenstand, sloot zich daarbij aan. Doch, dan kregen zij geen paard, maar enkel een ei, en de reiziger, thans overtuigd dat de vrouw overal de broek draagt, keerde terug naar huis en schikte zich in zijn lot.’

Ook in het Duitsche taalgebied heeft de Cock het spreekwoord en de volgende sterk afwijkende vertelsel-variante teruggevonden:

‘Eertijds vonden de priesters het goed hun biechtkinderen na de strenge vasten bij het Paaschfeest weer op te vroolijken door allerlei kerk- en kanselgrappen, die zij een ‘Paaschlach’ noemden. Zoo wendde een monnik uit het klooster Marchthal (a.d. Donau) in zijn preek zich aldus tot de mannen: ‘Wie in zijn huis de baas is, zal het Paaschlied aanheffen: Christus is verrezen!’ Geen enkel man waagde het. Toen de monnik gebood: ‘De vrouwen die de broek dragen, zullen dat lied aanheffen’, begonnen zij alle te zamen en luidkeels het Paaschlied te zingen.’ [de Cock, o.c. blz. 275, die verwijst naar W. Körte, Die Sprichwörter und Sprichwörtliche Redensarten der Deutschen. Leipzig, 1861, nr. 1836].

Het verwondert ons bij dit spreekwoord, dat heel waarschijnlijk afgeleid is uit het vertelsel, A. de Cock te zien grijpen naar een Engelsche en een Duitsche variante om zijn uitleg te verschaffen. Daardoor heeft

hij ons het bewijs geleverd dat hij nooit dit vertelsel in het Vlaamsche taalgebied had aangetroffen. Daar ook M. De Meyer, die alle bundels volksvertelsels van voor 1921 ontleedde, dit type niet aanduidde, beschouwen we dit vertelsel als een onbekend thema in den Vlaamschen vertelselschat. Het hoeft ons niet te verwonderen dat ook Thompson het Engelsche vertelsel niet kende, want over de Engelsche volksvertelsels werd bij de F.F.C. nog geen catalogus opgemaakt.

Onze opname, in dewelke de voorkeur van de Vlamingen om een en ander in het volksvertelsel op den rug van Ons Heer en Sinte Pieter te schuiven klaar tot uiting komt, vertoont weinig afwijking van het Engelsche thema, hierboven overgenomen. In menig volksvertelsel worden de verkeerde eigenschappen van man en vrouw, of van beide, in het buwelijksleven, op plezante wijze gehekeld. In dit verband hoorden we onlangs volgende aanbevelingen geven: ‘Jongen, als ge trouwt, geef dan aan uw vrouw drie dingen: het sleuteltje op al de sloten, de grootste plaats in 't bedde en ...'t laatste woord!’

H. STALPAERT

De armenschool van Nieuwkerke 1680

OP 24 April 1680 kwam juffrouw Petronelle de Bane voor de schepenen van Nieuwkerke he[t] geld overhandigen dat haar vader, meester Jan de Bane, bij testament geschonken had aan baljuw, schepenen en pastoor van Nieuwkerke tot het stichten van een armenschool voor meisjes. Zij zelf voegde er zekere renten bij, waarvan de opbrengst moest ten goede komen aan de school.

De school zou onder het toezicht staan van een commissie van ‘regierders’, bestaande uit de stichters of een van haar erfgenamen, den pastoor, den baljuw. den griffier en een dischmeester. Deze zouden een ont-

vanger aanstellen die het patrimonium van de school zou beheeren, alsook twee ‘schoolvrauwen’.

Deze laatste moesten vrouwen zijn ‘hebbende de vreese Godts ende die wel eervaren zyn jn lesen, schryven ende legghen (rekenen), ende oock bequam om de schoolkynderen te jnstrueren ende te leeren t'gonne zy noodigh ende moeten weten om te gheraecken tot hemlieden zaligheyt.’

De schoolvrouwen mochten door de ‘regierders’ ‘ghecorrigiert’ en afgesteld worden, indien zulks noodig bevonden werd.

De school werd gehouden in een huisje van de Bellestrate te Nieuwkerke door den stichter geschonken. De schoolvrouwen moesten in de school wonen en deze onderhouden; hiervoor ontvingen zij ieder jaar 12 £ grooten. Voor het houden der school zelf trokken ze elk 2 £ gr. per jaar.

Ieder jaar werd een toelage van 2 £ gr. verleend aan de ouders van ‘het dochterken dat jn elck jaer zal vallen de *coniginne* (de eerste) van de schole, tot t'helpen draghen vande recriatie die de zelve ouders an alle schoolkynderen ghemeenelyck zyn ghevende.’ Daarenboven kwamen 5 £ gr. voor het aankoopen van prijzen.

De biechtvader en de ontvanger van de school ontvingen jaarlijks elk 13 sch. 4 gr. en de ‘regierders’ hadden samen recht op 14 sch. 8 gr. Er waren nog 4 sch. 8 gr. voorzien voor ‘pieuse actien ofte exercissien vande voornoemde schoolkynders. ’

Voorloopig werd slechts één schoolvrouw aangesteld. In het schepenregister vinden we het

‘Reglement van de Schoolvrauwe’.

Hier volgen de voornaamste bepalingen van dit oud reglement van onze West-Vlaamsche dorpsschool.

De schoolvrouw moet 50 meisjes in haar school aanvaarden. Indien er geen arme genoeg zijn, mag ze ook rijke kinderen opnemen.

De school wordt gehouden van 9 tot 11 uur; daarna

een kwartier catechismusles en het opzeggen van de gewone gebeden. De school hernam na den noen om een en half en duurde tot vier uur. Daarna was er gewetensonderzoek en litanie van O.L. Vrouw, gelezen of gezongen. De schoolvrouw moet ‘de kynders dan met een beleeftheyt afscheyt laeten nemen’ en aan de deur blijven staan ‘om te sien of sy manierelycke achter straeten gaen.’

De kinderen moesten den Zondag naar de kerk komen om er van den pastoor catechismusonderricht te ontvangen. De schoolvrouw moest er aanwezig zijn om de kinderen te bewaken. Den Maandag moest ze het catechismusonderricht herhalen en zien of de kinderen alles goed begrepen hadden. Ze moest ook aan de kinderen leeren hoe ze, op eerbiedige wijze, de geestelijke en de wereldlijke overheid moesten aanspreken.

Op den vooravond van de hoogdagen moest over het ‘mysterie’ van het feest onderricht gegeven worden.

De schoolkinderen waren verplicht vijfmaal in het jaar te biechten, nl. omtrent Paschen. H. Sacramentsdag, O.L. Vrouw Hemelvaart, Allerheiligen en Kerstdag, ‘waertoe zy veerthien dagen te vooren sullen vermaent worden ende gedisponeert om met een berauw hun sonden wel te biechten, ende die te communie gaen, hun leeren om met een vast gheloove, hope ende liefde hunnen Heer ende Godt te ontfangen, alwaerder vele de voorsmaeck krygen van d'eeuwighe zalicheyt ende daerby leeren al wat hun noch voor en naer de communie van noode is.’

De kinderen die ‘beginnen bequaem syn in ouderdom, ghesetentheyt ende ghemaniertheyt’ zullen voorbereid worden tot de eerste communie. Eerst zullen zij een generale biecht moeten spreken over geheel hun leven. Daarom moet de schoolvrouw al de zonden uitleggen die ze meestal kunnen bedreven hebben, ‘oock de sonden van achterclap, dat eene vande swaerste ende gemeenste sonden is.’

De schoolvrouwen zullen persoonlijk ‘gheheel gestychtich leven ende godtvruchtich als geestelycke moe-

ders van hunne kynders'. Ze mogen één of twee jonge dochters bij hen laten inwonen 'die oock teenemael godtvruchtich ende exemplaer van leven syn, ende afghetrocken van de wereltsche jdelheden, soo in kleederen, vryage als diergelycke conversatiën.'

J. DE SMET

Rijksarchief Brugge. Ieper, Schepenakten nr. 143. Nieuwkerke, 1676-1686-24 April 1680.

Doopnamen te Brugge in 1946

EEN beperkt onderzoek, bij volksmenschen van verschillenden ouderdom, over de manier waarop ze hun plaatselijk weekblad beginnen te lezen, gaf ons een eigenaardigen uitslag. Het zal niemand verwonderen dat jongere mannen met de sportbladzijde beginnen, wijl jonge meisjes vooral het modeblad ter hand nemen. Maar de oudere menschen, vooral de vrouwen, die anders al niet veel tijd hebben om te lezen, en in mindere mate ook de mannen, beginnen het blad met den 'Burgerlijken Stand', een korte lijst van mededeelingen, door den verantwoordelijken stadsdienst overgemaakt, met de geboorten, de huwelijksaankondigingen, de huwelijken en de overlijdens tijdens een week in de stad aangegeven.

Het mag ons niet verbazen dat men daarmee de lezing van het weekblad aanvangt. Want juist in deze rubriek wordt het 'nieuws' aangetroffen. dat de vrouwen dan nog meestal 'groot nieuws' heeten. Steeds vindt men, in een dezer rubrieken, iets over een bekende, iets belangrijks, dat het voorwerp zal worden van allerlei gesprekken - klap en achterklap - tijdens de komende dagen.

Gedurende het jaar 1946 hebben we, van 1 Januari tot 31 December, de mededeelingen over de 'Geboorten' te Brugge bijgehouden, niet voor de nieuwsjes, maar om

vergelijkingsmateriaal te verkrijgen bij de bijdrage[1], die verleden jaar in 'Biekorf' verscheen, en slechts als een eerste kennismaking met de doopnamen te Brugge kon gelden, en dan nog een zekere 'Bevrijdingsatmosfeer' uitademde.

We zijn op dezelfde manier te werk gegaan als bij ons voorgaande onderzoek. Nochtans mag het bijhouden van dagbladknipsels niet als modelwerkwijze gelden, want deze gegevens gaan vooreerst door te veel handen vooraleer in het dagblad te verschijnen, en afschrijvers en letterzetters begaan vanzelf gemakkelijk fouten. Volledig is het weekbladoverzicht ook nooit, we hoeven daarover geen verderen uitleg te verstrekken.

Het volgende kan als bewijs bij deze vaststelling aangehaald worden. In de Brugsche bladen verscheen in Januari 1947 de officieele statistiek van den Burgerlijken Stand. Er werden in 1946 te Brugge 2.525 kinderen geboren, 1304 jongens en 1221 meisjes. Van 987 dezer kinderen, 502 jongens en 485 meisjes, waren de ouders op het grondgebied Brugge woonachtig. Te Brugge werden 1538 kinderen geboren van ouders, die buiten de stad verblijven.

Wij beschikken daarentegen slechts over een totaal van 905 kinderen, 466 jongens en 439 meisjes, zijnde een tekort van 36 jongens en van 46 meisjes ten opzichte van de officieele statistiek. Daar echter dit tekort niet aan opzettelijke slordigheid is toe te schrijven, noch vanwege de stadsdiensten, noch op de drukkerij, noch bij ons, durven we toch spreken van een getrouw en eerlijk overzicht op de geboortenamen te Brugge.

Wat echter gunstig afsteekt bij ons voorgaande onderzoek, is het feit dat onze huidige cijfers slechts voor Brugge-stad spreken, aangezien aan de weekbladen slechts de Brugsche gegevens werden medegedeeld. Aldus zijn onze gegevens thans zuiver begrensd. Met groote nieuwsgierigheid hebben we de uitslagen van

(1) H. Stalpaert, Doopnamen te Brugge. Biekorf 1946, 108-113.

het huidige overzicht onderzocht en met de gegevens van verleden jaar vergeleken. Hierna zal men met ons kunnen vaststellen, dat voor wie een grondige verandering in de voorkeurnamen tusschen '45 en '46 verwachtte, dit nieuwe overzicht een teleurstelling wordt. Want nu pas bewezen het de cijfers: er verandert heel weinig in den loop van een paar jaren op het gebied der naamgeving; de voorkeur van vorig jaar wordt slechts bevestigd en voor sommige zelfs versterkt.

We herhalen het echter nog eens, want het heeft zijn belang: onze uitslagen zijn slechts 'à peu près', geven wel een onvervalscht gedacht van de werkelijkheid, doch steunen niet op volledige en eerstehand-gegevens (de boeken van den Burgerlijken Stand) en missen daarbij ter vergelijking een gelijkaardig onderzoek over de naamgeving in andere steden of gewesten van het land gedurende dezelfde tijdspanne.

De voorkeurnamen.

A. Jongensnamen.

1. JEAN (58 en l2%) komt onder de volgende vormen voor: Jean27, Johan 11. Jan 5, John 4, Johnny 1, Johannes 1. Yvan 9. Men zal bemerken dat de vorm Jean 27, reeds een maximum op zich zelf beteekent, geen enkele andere naam, noch zelfs samenstelling van naamvormen, bereikt dergelijk getal. Dezelfde naam stond ook vorig jaar op kop, er is echter een merkelijke achteruitgang bij de buitenlandsche, hier Engelsche en Russische,vormen van dezen voornaam (John 12 in 1945 en Yvan 16).
2. Eddy 18.
3. Jacques 17, met vormen Jacques 15, Jacobus 1, Jack 1; Robert 17; Freddy 16, met éénmaal Frederik (= 17).
4. François 16, met vormen François 6, Frank 3, Franky 3, Franklin 2, Francis 1, Frans 1; Roger 16.
5. Marc 15; Roland 15; Willy 15, met vormen Willy 11, William 3, Willem 1.
6. Dirk 13, met vormen Dirk 8 en Thierry 5.
7. Luc en Paul 11.
8. André en Fernand 10.

B. Meisjesnamen.

1 MARIE (56 en 12%) komt onder de volgende vormen voor:

Marie 43, Maria 7, Myriam 4, en de dubbelnamen Marie-Anne en Marie Rose elk een maal.
Zooals voor de jongensnaam Jean, is ook Marie op zich zelf een maximum, ook geen enkele meisjesnaam bereikt dit aantal voorkeurstemmen. Poogden we verleden jaar deze voorkeur uit te leggen door er de bange bevrijdingsdagen bij te slepen, thans zien we dat de gehechtheid van de Brugsche bevolking voor den meisjesnaam Maria op veel diepere gronden rust. Een mogelijke vergelijking met andere gewesten zou ons het antwoord geven op de vraag, of dit verschijnsel echt Brugsch is en niet algemeen-Vlaamsch. Men zal ook in het huidige overzicht bemerken dat dubbelnamen weinig trek schijnen te hebben, iets dat reeds vorig jaar kon vastgesteld worden.

2. Anna 36, met volgende vormen: Annie 13, Anne 12, Anna 3, Anita 4, Annette 3, Nancy 1.
3. Christiane 21.
4. Jeanne 19, met de vormen Jeannine 9, Jenny 6, Jeanne 2, Jeannette 1, Johanna 1.
5. Monique 15.
6. Rita 13, met éénmaal Marguerite (= 14).
7. Rosa 12, met de vormen Rosette 5, Rose 4, Rosa 3. (In de rangschikking van 1945 werd deze naam met zijn verwante vormen bij vergetelheid niet onder de voorkeurnamen opgenomen!)
8. Nicole 11.
9. Ginette en Liliane 10.

In beide rangschikkingen, zoowel voor jongens- als voor meisjesnamen, is weinig of geen verandering aan te stippen. Alle getallen zijn kleiner, omdat ook het totaal voor beide geslachten veel kleiner is dan het voorgaande jaar. We bemerken dat de rangschikking van de meisjesnamen voor beide jaren ongeveer dezelfde is. Slechts Rita maakt een lichten sprong voorwaarts, wijl Godelieve (14 in 1945, 4 in 1946) sterk achteruitloopt. Klankrijke vormen genieten steeds voorkeur (Annie, Jeannine, Rosette) op den hoofdvorm.

Wat de jongensnamen betreft, de verschillen zijn te klein om van veranderingen in de rangschikking te spreken. Eric (25 in 1945, 9 in 1946) verdwijnt uit de kopploeg, een ploeg die anders den indruk laat zeer stevig te staan.

Om echter een volledig beeld te krijgen van de naamgeving in 1946, past het ook de namen met middelmatige belangstelling in volgorde te rangschikken, wel het meest door

het feit dat we met een merkelijk kleiner totaal doopnamen te doen hadden. We gingen dan ook de voorkeur na van 9 tot 5 voor de doopnamen van beide geslachten.

Jongensnamen.

9: Eric, Gilbert, Joseph.
8: Georges, Pierre,
7: Christian.
6: Daniel, Hubert, Noël, Patrick.
5: Guido, Marcel.

Meisjesnamen.

8: Cecilia, Viviane.
7: Arlette, Sonja.
6: Francine, Ghislaine, Ingrid, Jenny, Laurette, Madeleine, Mireille, Yvette.
5: Claudine, Simonne.

In dit tafeltje dagen enkele namen op uit de voorkeurlijst van vorig jaar, die, percentsgewijze vergeleken, weinig aan populariteit hebben ingeboet.

H. STALPAERT

Algemeen Overzicht.

Om dezelfde redenen als verleden jaar aangehaald, besluiten we met een algemeen overzicht op de volledige naamgeving te Brugge gedurende het jaar 1946. De namen werden alphabetisch gerangschikt met hun gebruikscijfer.

1. Jongensnamen.

Adolf 1, Adriaan 1, Adrien 1, Aimé 1, Albert 2, Alfred 2, Allan 1, André 10, Anthony 1, Antoine 1, Antoon 1, Arthur 2.
Bernard 1, Bertrand 1.
Carlos 2, Christian 7.
Daniel 6, Denis 1, Didier 2, Dirk 8, Donald 2, Donatiaan 1, Donatien 1.
Eddy 18, Emiel 1, Emmanuel 2, Eric 9.
Fernand 10, Francis 1, François 6, Frank 3, Franklin 2, Franky 3, Frans 1, Freddy 16, Frederik 1.
Geert 1, Geoffry 1, Georges 8, Germain 1, Géry 2, Gilbert 9, Guido 4, Guillaume 1, Gustaaf 1, Guy 1.
Hendrik 1, Henri 3, Honoré 1, Howard 1, Hubert 6, Hugo 3.

Ides 1, Idesbald 1, Ignace 1.
Jack 1, Jacobus 1, Jacques 15, Jan 5, Jean 27, Joël 2, Johan 11, Johannes 1, John 4, Johnny 1, Joseph 5, Jozef 4, Jules 2, Julien 1.
Karel 1.

Laurent 2, Léon 1, Léopold 3, Liévin 1, Lionel 3, Lode 1, Louis 1, Luc 11, Lucien 3, Ludovic 1,
Marc 15, Marcel 5, Martin 2, Maurice 1, Michel 3.
Nicolas 1, Noël 6.
Olivier 1, Omer 1.
Patrick 6, Paul 11, Philippe 3, Pieter 1, Pierre 8.
Ralf 1, Raoul 2, Raphaël 1, Raymond 2, Reginald 2, Reinhold 1, Remi 3, René 4, Rigobert 1, Robert 17, Roger 16, Roland 15, Romain 2, Ronald 3, Ronny 2, Rudiger 2.
Sylvain 1,
Théodore 1, Thierry 5.
Valerius 1, Victor 1.
Walter 2, Werner 2, Wilfried 3, Willem 1, William 3, Willy 11, Winnoc 1.
Yvan 9, Yves 2.

2. Meisjesnamen

Adeline 1, Agnes 3, Albertine 1, Alfreda 1, Alma 1, Andrea 3, Anita 4, Anna 3, Anne 12, Annette 3, Annie 13, Arlette 7.
Béatrix 1, Bérengère 1, Bérénice 1, Bernadette 1. Bertha 1.
Catharina 1, Carina 3, Carine 1, Cécile 1, Cecilia 7, Chantal 1, Charlotte 1, Christa 2, Christiane 21, Christine 2, Claire 1, Clairette 1, Claudine 5, Colette 3, Cornelia 1.
Daisy 4, Danielle 4, Denise 2, Diana 2, Diane 2, Dorina 2, Dorothée 2.
Edith 2, Elisabeth 1, Emilienne 1, Erika 1, Erna 2.
Fabienne 1, Fernanda 1, Francine 6, Françoise 3.
Gaby 1, Geneviève 2, Georgette 1, Germaine 2, Gertrude 2, Ghislaine 6, Gilberte 2, Ginette 10, Godelieve 4, Gratienne 2, Griselda 1.
Hedwige 1, Hélène 1, Henriette 1, Hildegarde 1, Huguette 1.
Ilona 1, Ingrid 6, Irène 1.
Jacqueline 3, Jeanne 2, Jeanette 1, Jeannine 9, Jenny 6, Jocelyne 1, Johanna 1, Josette 1, Josiane 2.
Kathleen 1, Kathrina 1.
Laura 1, Laurette 6, Léa 1, Lia 1, Liliane 10, Liesbeth 1, Lisette 2, Louise 1, Lucie 1, Lucienne 2, Lutgarde 2, Lydia 2.
Madeleine 3, Magda 3, Marguerite 1, Maria 7, Marie 43, Marie-Anne 1, Marie-Rose 1, Mariette 1, Marina 1, Marine 1, Marisca 1, Marelyn 1, Marthe 1, Martine 2, Maureen 1, Mauricette 1, Micheline 2, Michelle 1, Mireille 6, Monique 15, Myriam 4.
Nancy 1, Nelly 1, Nicole 11, Noëlla 1, Nora 1.
Oliva 1, Odetta 1.
Paulette 1.

Raymonda 1, Rebecca 1, Regina 1, Reine 1 Rita 13, Roberte 1, Romanie 1,
Rosa 3, Rosalie 1, Rosalind 1, Rose 4, Roseline 1, Rosette 5.
Simone 5, Solange 1, Sonja 7, Suzanne 4.
Thérèse 3.
Véra 4, Véronique 2, Viviane 8.
Yvette 6, Yvonne 1, Yolande 1.

Touwespringen
(Vervolg van bl. 44.)

6e Groep.

SNAKKERTJES, afwisselend met polka-pas en een sprong in de hoogte.
De meeste deuntjes leenen zich tot deze springwijze.
Ook is het onder dezen vorm dat de kinderen op de meest gekende Brugsche volksliedjes springen,

1.

Jantjen uit den Boerendans
'k Zie hem toch zoo geren,
Hij eet zoo geren kerrepap
Met een ruggemaf.
Hij is er toch zoo rijke,
Hij is voorzien van geld en goed
En hij draagt een zijden hoed,
Hij kan trouwen als hij wil,
Hij heeft er daar nog viere,
Eene met een gouden bril
Die hij niet en wil.

2.

Mietje en Jantje zijn altijd ziek
Heel de week maar 's Zondags niet,
's Zondags staat zij aan haar deur
Om te verwachten Seffiteur(1).
Seffiteur met twee roo' kaken,
- Meisje, wil' je mijn broek vermaken?
Roekedekoe, roekedekoek!
Meisje van Assebroek!

(1) Seffiteur = serviteur: vrijer.

3.

En je peist dat ik hem geren zie,
Maar ja'k, van achter aan zijn hielen.
En had je wel gedaan,
'k Had hem niet laten staan.
Foert voor hem! 'k zijn meer gewend bis
Of een van Jagers(1) die zijn stiel niet en kent. bis

4.

'k Zie mijn Rosa toch zoo geren
Omdat zij altijd proper is,
Stoppen en naaien doet ze geren
En alles was naar d'eerste klas.
Nu ben ik mijn Roza kwijt
En dat doet mij zooveel spijt.
Z' is er van gisteren vertrokken,
Z' heeft me laten zitten met de brokken,
'k Heb noch bedde, 'k heb noch stoel,
Z' is vertrokken met heel den boel.
'k Zit er in mijn huis nu alleen zoo fijn,
Waar mag die hekse nu geloopen zijn!

(Soms voegen ze er een tweede stroofje aan toe):

En dat komt van te kommeeren,
En heb je mijn Roza niet gezien?
Ze kost heur haar zoo goed kwafeeren,
En heur haar die stonk naar 't vet.
Nu ben ik mijn Rosa kwijt, enz.

5.

Hij heeft een piek op mij,
't Is van jaloerzigheid,
En 'k hem laten staan,
Hij is er van door gegaan.
Hij kan niet dansen,
Hij kan niet swanzen,
En hij loopt alhier al dansen.
'k Zou niet geren, zei dat meisje,
Trouwen met dien lompen boer.

6.

(1) Jagers: populaire naam van de ‘Brugeoise’, de staalfabriek te Assebroek.

In den Haas
Verkoopt men kaas,
Ingeleide visch, als er is.
Als hij maar niet te diere en is.

7.

Oude moeie van buiten,
Verkoop je geenen visch?
- Ba neen 'k, zei moeder Liete,
'k En weet niet wat dat is,
- 't Is haring,
't Is paling,
't Is versche kabeljauw, jauw, jauw
En den hond zijn sterretje is blauw.

8.

Mietje had een schortje met een zakjen in
't Zaten twee vette boerestuitjes in,
Z' heeft ze gehad van Pietje Snot.
Jan de Zot.

9.

Heb je hem niet gezien
Sistje op zijn peerd,
Met leêren poepere
En zijn zwarten steert?

10.

Wie klopt er op mijn kamertje?
't Is Jantje met zijn hamertje.
Wie klopt er op mijn veistertje?
't Is Jantje met zijn ijzertje.
Azijn, azijn, azijn!

11.

Wie klopt er op mijn deurke,
Al op mijn deurke van mijn huis?
Die niet en heeft en kan niet geven,
Want 't is al veel te slechten tijd.
Van la tsoelalla, van latsoe! (bis)

12.

Meisje, wat doet je al op de baan?
Vischjes vangen.
Wat doet je met die vischjes?
Geld van maken.
Wat doet je met dat geld?
Kinders koopen.
Wat doet je met die kinders?
In schole steken.
Wat leeren ze daar?
A.B.C. enz.

13.

Meisje, na' wa' ga' je?
Om kaantjes.
He' je een hondje mee?
Ba ja-ak.
Hoe heet het?
Baron, Baron, Baron,

14.

Den eersten brief die was geschreven
Die was geschreven van N... (jongensnaam)
N... (meisjesnaam) had hem vergeten,
Omdat de brief van Frankrijk kwam.
Allee, allee, de school is gedaan bis
't Is maar effen drie en half. bis.

15.

Ik en de kok en de keukenmeid bis
Spelen met de bal, spelen met de bal.

16.

Ik en mijn lief en mijn hondetje bis.
We dansen te gare in een rondetje
Van een, van twee, van drie.

17.

Je mag zoo zeere niet loopen, loopen, loopen,
Of anders zou' je vallen, vallen, vallen,
Al in de vuile grippe, grippe, grippe.
Of anders mag je nie' meegaan, meegaan, meegaan,
Al om een beste puppe, puppe, puppe,
Een puppe zonder ziele, ziele, ziele. (telkens bis)

18.

Sterren in de lucht van ijze rdraad, ijzerdraad, ijzerdraad.
En den hemel is zoo schoon, is zoo schoon, is zoo schoon,
En de helle is zoo vuil, is zoo vuil, is zoo vuil. (telkens bis)

19.

- Moeder. zei ze,
Mag k trouwen, zei ze,
- Met wie? zei ze,
Met een ouden, zei ze.
- Wadde! zei ze.
Trouwen, zei ze,
Met een ouden, zei ze,
Plak! zei ze,
Onder jen rok, zei ze,
Dat is trouwen, zei ze,
Met een ouden, zei ze.

20.

Als mijn moeder koffie maakt,
't Is al in de kanne,
Als mijn onkel Jan passeert
Hij laat zijn hondje gapen,
Hap! zei dat hondje,
Van achter aan zijn kontje.

(Slot volgt.)
M.C.

[Bladvulling]

KWELSPREUKE.

Rosten, ge zijt gebosten,
Ge zijt gespleten
Van erreweten t' eten.

Tegen een rosten man die dikke stond, krachtig en lachend gezeid door iemand van Oostkamp.

STUITEN.

Moeder zegt: ‘Jongens, is 't een stuite met één hand of eene met twee handen’?

Met één hand is een dikke; met twee handen...vaste te houden, is een dunne. De kleintjes zeggen ‘met twee handen’, omdat ze meenen dat het de zwaarste zal zijn. Als ze de vergissing inzien, lacht moeder oolijk, geeft ze toch eene ‘met één hand’ en wijst op de begripsverwarring die ontstaan is bij de kleintjes. Torhout.

GEEN MARKTEN ZONDER EZELS.

D.w.z.: in gelijk welke vergadering worden dommigheden uitgemeten en uitgekraamd. Lombardzijde.

G.P.B.

Molenaarscijfers

EEN eigenaardig gebruik is aan 't verdwijnen: sommige molenaars teekenden het gewicht op hun maalzakken met houtskool in een eigen cijfering. In West-Vlaanderen kennen we slechts Vlissegem en Klemskerke waar mulder Maelfeyt en Geerssens nog zoo teekenen. De cijfers van Vlissegem drukken we hierbij af. Er is een verwantschap tusschen beide schriften.

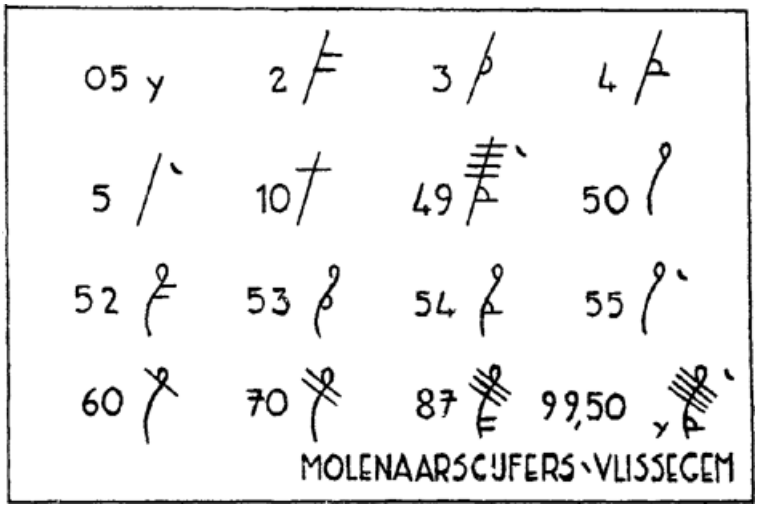

Den oorsprong kunnen zo niet aanduiden. De oude mulder van Klemskerke voegt erbij: ‘En 't en zijn der niet vele meer die dat nog kennen’.

Waren er vroeger misschien meer die dit gebruikten? Waar moeten we den oorsprong zoeken? Een oud kerfschrift? Vóór de Araabsche cijfering? (Vergelijk met de betwisting van den oorsprong der molens zelf). Een eenvoudig middeltje om hun boekhouding geheim te houden?

Kan iemand ergens een schrift of een artikel er over aanduiden? Weet iemand er iets meer over? Of kent er iemand nog andere zulke cijferingen? CHR. DEVYT

Van en over het galgejong

Naar aanleiding van de ‘Spookeeke’ waarin ik aangehaald zie (Biek. 1946, bl. 179) dat Manten vertelde over het ‘Galgejong’, wil ik mededeelen wat mij verteld werd door een volksjongen die nog diep geloof scheen te hechten aan de vertelling, omdat ze hem, lang geleden, voor waar verteld was door zijn peter (landbouwer te Werken).

Er was eens 'n koeier die nooit 'n wrocht, maar dronk gelijk zijn koeien water. Waar hij 't geld haalde om den drank te betalen? Den end was er aan verloren. Maar 't raalste van al was nog, dat hij nooit aan den arbeid werd gezien maar met zijn werk altijd schoone streke stond.

Zoo zekeren dag peinst den boer: ‘Die knape heeft zeker 'n galgejong’

Hij gaat naar den koeier en vraagt hem op den man af: ‘Vent, wat gebeurt er hier op mijn hof? Ge drinkt gelijk een beeste, ge 'n slaat van heele Godsche dagen geen slag, en 't werk Staat altijd streke. Ge doet het hier verkeeren of g' hebt, mijn zijnke, een galgejong!’

Zegt den koeier tegen den boer: ‘Geld heb ik genoeg. Van werken 'n word ik niet moe', al 'n hebbe ik geen wiemkens die mij helpen tusschen donkeren en klaren of overnachte. Kom een keer meê naar 't hondekot: 'k zal je wat toonen’.

De boer gaat en ze komen aan 't hondekot. Ze kijken goed toe en wat zien ze? 't Endent 't hondekot ligt een heele poote zilvergeld.

Ze trekken naar den stal: de koeien staan gemest en gestrooid.

Zegt den boer: ‘Hoe komt dat? Sedert Zondag 'n hebt je geen stroo van d' eerde geraapt, en alles ligt hier te kante en klaar gelijk gelekt?’

Zegt de koeier: ‘'k Hebbe 'k ik een galgejong’.

De boer 'n sprak geen woord, ging binnenshuis en liet den koeier ‘brielen’ tot hij, door overmatig drinken, zwinken en de mooie man spelen, aan zijn ongeluk gekomen is.

'k Vraag aan mijn zegsman: - Een galgejong wat is dat? - Een galgejong dat is een klein beestje, zwart en de

grootte van een erwete. Om daaraan te geraken moet ge aangesloten zijn bij 'nen bond, 'nen geheimen bond, 'nen slechten bond, gauw. Als ge daar uit wegtrekt of iets mispikkelt, ze zoeken joen leven, je valt dood, je wordt geschoten, overreden, of je verongelukt anderszins.

'k Zou 't nog vergeten. Dat galgejong moet elken dag een druppel menschenbloed te zuipen krijgen.

De koeier bewaarde dat een in zakje op zijn herte.

Over vertellen is ook al zoovele gezeid, maar ge moet het hooren uiteendoen van iemand die 't gelooft of 't voort wil geven aan iemand waarin hij groote trouwe stelt.

De Verteller was geen folklore-man, geen zanter, geen gonferaar of spotter, maar een mensch die bezeten was door die historie van dat galgejong en in zijn diepste binnenste den bezitter van dat galgejong benijdde.

Zoo is de vertelling en het volksverhaal. Het 'n weet niet wat het is, want 't is gegroeid en 't heeft gebloeid en 't is voortgewaaid, en 't waait en 't zingt door de takken van de boomen gelijk die Aeoolsche harpen waarvan de Grieken spraken, omdat de wind maar stem 'n krijgt wanneer hij op iets botst, wanneer hij door 't geloover scheert of door de takken blaast.

De vertelling en het volksverhaal zijn zulke winden: ze blazen ons toe uit een vroegere generatie die nu nog door de boomen zingt, en de snaren van dat snarenspel dat zijn de menschen, en de menschen vertellen daarin van wat ze vroeger zongen en hoe hunne gesteltenisse was.

't Zijn de menschelijke gewaarwordingen die daarin vasten vorm krijgen, en wat er in verklankt moet worden, dat zijn de verzuchtingen van den mensch door d'eeuwen.

Dat galgejong 'n is geen maaksel. Het is geen uitvinding, noch is het 't doel van een opzet; het is de klaarklinkende natuur; het is de verbeelding van den mensch die werkt naar gelang den drang van zijn gemoed, zooals het hem door God gegeven werd, en 't is zacht en ongekunsteld gesponnen gelijk de hulle van den zijdeworm of een dunnen lang-gerekten zonbeschenen zeemstraal.

In dien zin hebben de vertellingen nu nog een diepe zinnebeeldige beteekenis. Ze geven lucht aan een gemeenschappelijke begeestering en smeden de menschelijke meening vast.

Ze bewaren wat van de denkwijze en de zeden uit vroeger tijd, en ze gelijken aan wat de nieuwerwetsche geologen doen,

die de aardkorste van den wereldbol in boveneenliggende lagen verdeelen en indeelen volgens ouderdom en wording.

Dat 't galgejong van Werken nooit bestaan 'n heeft? Dat wist mijn vertelsman zoo goed als ik, misschien. Ik vermoed dat hij het feit niet 'n geloofde, maar hij v o e l d e het en omdat hij het zelfs v e r v o e l d e , vertelde hij het met gloed: en hij ontsluierde mij 't geheim van dat galgejong zooals hij het had hooren ontsluieren door zijn peter, van wien hij wist in hoeverre het dien v e r v o e r d e , toen hij 't hem met geestdrift en geweld heeft voortverteld...: omdat hij aanvoelde wat donkere machten vermogen, wanneer z 'in dienst staan van den duivel en van - zooals Papini dat zei - 's duivels drek, alias het geld.

G.P.B.

Boekennieuws

H.A. VISSER. *Zwaaiende Wieken.* Over de geschiedenis en het bedrijf van de windmolens in Nederland. Uitgeversmij Elsevier te Amsterdam. Drukkerij Meijer te Wormerveer. 210 blz. formaat 18 × 24. Met illustraties = Fl. 8.50 (153 fr.)

Een nieuw algemeen molenboek, dat werkelijk voldoet aan de rijke inhoudsopgave waarmede het werd aangekondigd. H.A. Visser brengt de verschillende molenbedrijven samen in een standaardwerk, waarin voornamelijk de Hollandsche molens worden bebandeld. Nederland is weerom zooveel rijker, weerom is zooveel van de Hollandsche molens verzameld en bestudeerd om niet meer verloren te gaan.

Voor de eerste maal zijn al de molentypes wetenschappelijk en uitvoerig behandeld. Over de korenmolens - watermolens - poldermolens - houtzaagmolens - oliemolens - pelmolens - verfmolens - meelmolens -papiermolens-volmolens - snuifmolens - mosterdmolens - trasmolens - zeemmolens (leder) - runmolens (schors) en nog andere kleinere bedrijven. In ieder hoofdstuk vindt men de oudste vermeldingen van het besproken type: - de molenmakers die eraan werkten, - de werkwijze, - het leven der mulders, - loonen en winsten, en ten slotte wat er heden nog van overblijft. Daarrond zijn enkele détails geweven die voor een Hollandsch molenkenner van groote waarde zijn, soms ook een anecdote. Zoo leeren we dat (nog tot vòòr dezen oorlog) de drie grootste afnemers

der snuifmolens in Nederland de mijn werkers, de Scheveningsche vischvrouwen en de kloosters zijn!

De ontwikkeling der maaltechniek van Oud-Egypte tot heden is nauwkeurig nagegaan. De folklore en de volkstaal betreffende de molens komen tot hun recht.

Wat de ondertitel verzwijgt, en wat voor ons nochtans ook zijn belang heeft, is de algemeenheid van het werk. Hierin verschilt het met het vroeger besproken 'Molenleven in Rijnland' (Biek. 1946, 187) dat slechts één provincie uitpluisde. Ieder molenland wordt overschouwd, eerst bij het behandelen der verschillende molentypes, dan verder in enkele afzonderlijke hoofdstukjes.

Voor België is 'Zwaaiende Wieken' zeer afhankelijk van het werk van A. Ronse, waaruit enkele gegevens zijn getrokken; voor Duitschland, van de vakbladen 'Die Deutsche Müllerei' en 'Die Mühle'. Merkwaardig is, dat in 1944, onder de ongeveer 36.000 Duitsche maalbedrijven, nog een 5.000 windmolens werkten! Voor Frankrijk zijn de cijfers slechter: van de ± 500 molens in 1935 is slechts de helft nog in bedrijf. De 'Société des Amis des vieux Moulins' beperkt zich vooralsnog tot het maken van propaganda.

Schr. gewaagt ook van de molens uit het Middellandsche Zeegebied, de Zweedsche, Noorsche, Spaansche en Portugeesche molens, en van de eigenaardige molens uit Rusland, De Oekraïne heeft veel windmolens: 2 of 3 per dorp, waarvan er echter reeds veel vernield zijn. De zes wieken en de verdere bouw zijn eenvoudig. In Rusland heeft de molen maar één schrootgang, want de plattelandsbevolking kent geen bloem. Meestal is het graan een mengsel van rogge, gerst en boekweit dat zonder reiniging verder wordt gemalen. De molen is een houten schuur met stroo gedekt, en die wel wat gelijkt op een negerhut. De schrootsteen wordt door de klanten zelf bediend. Ieder wil het meel goed fijn hebben, en zoo wordt de steen almaar bijgehouden. Het onderhoud van de steenen (zandsteenen) laat zeer veel te wenschen over. Een juist scherpsel zooals wij dat hebben, kent de molenaar ginder niet.

Van de windmolens die de Hollanders in Zuid Afrika bouwden, blijft niet veel meer over. In 1935 begon de Nederlandsche regeering het herstel van den eenigen molen waarvan de kuip nog niet geheel was vervallen: de korenmolen van het landgoed 'de Groote Schuur' bij Kaapstad (1796). Nieuwe wieken, kruiwerk en staart werden aan den Zuid-Afrikaanschen staat geschonken, en in 1936 werd hij officieel in gebruik

genomen. Elk der aanwezigen kreeg een zakje meel, door den molen gemalen.

Als slot volgt een lijst van de 132 molens gedurende de bevrijding zelf in Nederland verwoest.

Een brochure uitgegeven bij de molententoonstelling in het stedelijk museum ‘de Lakenhal’ te Leiden (24 Oogst tot 29 September 1946) gaf reeds volledige statistieken en lijsten over het oorlogsverlies, gepubliceerd door het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Van de op 1 Jan. 1943 1467 gave Nederlandsche windmolens werden er in totaal 52 licht en 161 zwaar beschadigd of vernield, dus bijna 11%. Medio 1946 bezat Nederland nog slechts 1306 ongeschonden windmolens.

CHR. DEVYT

Mengelmaren

'n Hoed.

Dat zijn twee bollen van tegenovergestelde partijen, twee bollen die als een dakje op stake gebold liggen. Op 'n hoed moet altijd door den naastkomenden bolder geschoten worden om den hoed uiteen te schieten, want niemand weet aan welke partij de naastgebolde bol kan bate geven. Daarom is wegschieten in dit geval geboden. Oedelem.

't Ende.

Om geduld in te pompen bij menschen die kort zaten en honger leden, zei een Stalhillenaar:

‘Aan alles is er 'n ende, jongens,
‘En aan 'n worste zijn d'er twee.’

Is dat galgenhumor, of wat?

Brandsmoor.

Dat is heet weder in den Zomer, wanneer 't al begint te laaien van 's morgens vroeg en de vogels zitten te gapen van den dorst. Dat is slecht weder voor de duiven. Bij brandsmoor in groote vluchten, moet ge de duiven niet optijd verwachtende zijn. Zij 'n komen niet toe. De lucht is te straf. Stalhille.

Rottbrooiers.

Of rottekoters; d.z. gedruisch makende schavuiten. Stalhille.

G.P.B.

[Nummer 4]

Rond stede ende parke van Male.
Een wandeling naar Avignon

'k **Z**IE u al schouderophalend en smalend lachen, gij gelooft mij niet? Wel, ik wed voor al wat ge wilt, maar ik breng u binnen het middeleeuwsch Avignon - diep in Vlaanderen - in de aloude stede ende parke van Male te St. Kruis.

We vertrekken aan de Kruispoort en wandelen, zoo ongeveer een half uur, den kronkelenden Moerkerkschen steenweg op tot aan de kruising van den Pijpweg. Met een beetje verbeelding en wat goeden wil bekijken wij het St. Kruis van vóór een honderdtal jaren, of - als de gelegenheid zich voordoet - nog enkele eeuwen dieper het verleden in.[(1)]

Hier staan we buiten de Kruispoort, op den middensingel van den stadswal; vóór ons ligt de buitenvesting.

(1) De bevolking van St. Kruis (1017 in wouers in 1796: 1470 in 1830) leefde uitsluitend van den landbouw. De huizen stonden verspreid langs de wegen.

In de vorige eeuw werd dit gedeelte gebruikt als afleidingsvaart voor de wateren van Zuid-Brugge.[1]

Van hieruit overschouwen we den ganschen ‘Brugschen hoek’, meestal hoveniersland en weinig of niet bebouwd. De ‘Sauvegarde buyten de Cruyspoorte’ moest de vruchten en het kanthout bewaken tegen de roofzucht van het arme stadsvolk.

Links van u, over de buitenvesting, stond het ‘Pilatus huyseken’, ook nog ‘Ons Heeren huysekin’, op den hoek van de dreve naar 't ‘Blaeuw huys’[2] Wat dieper het hoveniersland in lagen de uitgestrekte gebouwen van het 14e-eeuwsch Kartuizerklooster, genaamd ‘Dal van Gratiën’ met het St. Eudrops Kapelletje. Daaraan paalde een oud gekend kasteelgoed ‘Het Blaeuw huys’.[3]

Binnen deze kloostermuren kwam de geestelijkheid eventjes uitblazen en zich verfrisschen halfwege den grooten ommegang van het H. Bloed. Tijdens de godsdienstberoerten van de 16e eeuw gingen de monniken een schuiloord zoeken in het klooster van St. Obrecht in de Langestraat. Een afgesleten zerksteen is nog de eenige herinnering aan het eens zoo bloeiend klooster.[4]

Naar rechts uitkijkend was er niets dat het gezicht belemmerde. Over den Antwerpschen heerweg[5] -

(1) Dit Zuidervaartje liep verder, door de landerijen van de Watering van den Broek, Dammewaarts op. Soms ook ‘St. Trudoleideken’ genoemd; bij de inwoners kortweg ‘het varretje’.

(2) Ommelooper Wat. Broek, 23e Begin (1497).

(3) Alias de ‘Villa Laurinorum’ van de humanistenfamilie Laurin, heeren van Watervliet.

(4) Kartuizerklooster: stond ongeveer ter plaats van het tegenwoordig Sanatorium van Zuylen. Afgebroken, samen met het kasteel, in 1578 (nieuw vestingplan). De plaatsnamen *'t Clooster stuck* en *den Boomgaard* bleven nog een paar eeuwen in gebruik. Het klooster bezat meer dan 100 gem. land op St. Kruis alleen.

(5) Deze en de Aardenburgsche heerweg zijn twee zeer oude wegen die de gemeente van W. naar O. dwarsen.

Maalsche steenweg -, naar Ste Katelijne toe, lag een vervallen leengoed: ‘Beaupré, Beaupreit of Belprez’. Een hoeve ter plaats bleef iets van het leen in haar benaming ‘De Mote’ behouden. Nu heeft die plaatsnaam zich over den heelen hoek uitgebreid.

We wandelen eenige stappen verder tot op het grondgebied van St. Kruis. Hier begint de Aardeburgsche heerweg.

Omstreeks 1840 werd er een nieuwe steenweg aangelegd. Uit erkentelijkheid voor den milden steun van den heer Pieter Gerbo, grondeigenaar, werd de nieuwe brug naar hem ‘Gerbo brug’ genoemd. De herberg daar op den hoek kwam ook heel natuurlijk aan haar uithangbord ‘In den Nieuwen Steenweg’.

De stad Brugge behield het plantrecht op het voetpad - of de wandeldreef - tot aan St. Kruis, en zoo genoten de Brugsche wandelaars van een heerlijk beplanten zomerweg. Dorstige kelen vielen eerst binnen ‘In den Zoeten Inval’, een oude hoeve en herberg wat innewaarts gelegen. Er voor werd in de vorige eeuw een eenvoudig villatje gebouwd, dat ze toen ‘Kasteeltje’ noemden.

De eenige zijweg, verder links gelegen, was van oudsher als ‘kerkweg’ en ‘lijkweg’ gekend. Hoe hij later aan die akelige benaming van *Moordenaarsstraat* en *Tooveressenstraat* gekomen is, blijft nog een raadsel(1). Vóór den oorlog 1914-1918 werd deze straat, naar de hoekherberg, ‘de Klokstraat’ gedoopt.

Nu komen we in de kom van het dorp met zijn twee druk bezochte herbergen.

Zuid van den heerweg, tegenover het kerkhof, stond het oude ‘Scotters hof’ of de gilde ‘van den scotters hove ten Prooschen’ met ‘boomen, saeten, bancken,

(1) Deze weg liep ook voorbij het Blauwhuys en de Kartuizerij. Zou het oud Blauwhuys - in de beteekenis ‘tooverhuis of moordenaarskasteel’ - daarmede in betrekking staan? Vgl. Rond den Hoerd II, 198. Of zou het geruïneerde klooster daar iets mede te maken hebben? - De weg kreeg na 1918 een naamplaat: Delaplacestraat.

rollebaenen ende doelen'. De schotters kwamen de processie op H. Sakramentsdag en op den kermisdag - zijnde het feest der Kruisverheffing - 'convoyeeren ende met roers vereeren.'[1]

Op het einde van de 18e eeuw lag het Gildenhof met gaaipers op de achterplaats van de herberg 'den Olifant' tegen den kerkhofmuur[2]. Zoo werd langzamerhand het uithangbord 'Het Gildenhuis' geboren.

Beide taveernen waren zeer goed gelegen voor drank verbruik en allerlei feestelijkheden. Geen wonder dat ze de eeuwen konden trotseeren.

Alhoewel verscheidene malen herbouwd, toch bleef de kerk haar eeuwenoude ligging behouden: in 't zicht van de stad, midden het kerkhof, in de kom van het dorp. Nog geen honderd jaar zijn verloopen sedert de wijding van het huidig kerkgebouw.

Langs de Schaakstraat - eertijds een kerkwegel - kwam men aan de herbergen *Het Schaak, De Drie Koningen* en het kasteel Velthem. In de buurt, op het Sysseelsche, draaide een koornwindmolen die, jammer genoeg, vóór enkele jaren afgebroken werd[3].

Voorbij de ronding van het kerkhof begint de Nedere Damweg of Poldersstraat, en loopt verder al kronkelend het noorden in[4]. Het commissariaat op den

(1) Rijksarchief Brugge. Carni. bouck reg. 47, f. 446. Proossche reg. 669, f. 91 vo. Prochierekeningen S. Cruys 1648-1797. - Het Schottershof, ook nog *Handbogenhof* geheeten, werd in de 19e eeuw als 'Sint Sebastiaan' herdoopt. Daar de gemeenteraad hier een collegiekamer had, werden de oude benamingen verdrongen door een nieuwe: 'Het Gemeentehuis'.

(2) Bij bezoek van den bisschop van Brugge werden zijn koetsiers en lakeien getrakteerd in den 'Olifant'. Bij zijn intrede werden de kanons op het Gildenhof afgevuurd.

(3) Een oudere molen stond nog in de 16e eeuw op het Kanunniksche bij de Kruispoort.

(4) Wat verder, voorbij de herberg *Het Zwarthuys*, bij het kasteel Warrem, begint de Nederen of Noorderen Aardenburgschen heerweg, alias de Leegweg - in tegenstelling met den Zuideren Aardenburgschen heerweg of Hoogweg.

hoek was het eerste degelijk schoollokaal, door den koster-onderwijzer J. Cafmeyer in 1842 gebouwd. De kinderen speelden en ravotten hier op het open plein naast den kerkhofmuur zonder vaar noch vrees voor eenig verkeersongeval(1).

We wandelen nu verschillende oud gekende herbergen te gemoet. Met St. Kruis-kermis werden de banken in 't gras, onder de lindeboomen, geslagen. Heele zwermen Bruggelingen kwamen hier neerzitten en deden zich te goed aan een smakelijke koekeboterham, of een snede tarwebrood met boerhespe, of ook nog een kommetje ingeleide paling. De eerste op onze wandeling is *De Zorge* - nu Gemeentehuis. Ginder in den draai lag *De Keizer*, aan 't einde van een lommerrijke lindedreef; gedoken achter de haag van den Hoogen Wegel lag en ligt nog altijd *De Smul*.

Achter St. Kruiskerk begonnen ‘de Bergen’: een hooger gelegen zandstreek tusschen heerweg en Brieversweg - zij waren de zuidergrens voor de lagere landen van de Watering van den Broek en strekten zich uit tot aan ‘Duyvelsdoorn’.

De molen van de heerlijkheid van het Proossche, alsook haar gerecht, stond op de Bergen in de buurt van de herberg *De Keizer*(2). Ontelbaar zijn de veroordeelden die uit de stad hierheen gevoerd werden en terechtgesteld ‘by justicije metten brande des viers, metten zweerde, ofte up een wijel ghestelt, up de bergen bachten der kerke van Sinte Cruus’(3).

Naar den Doornhut en iMale-galge toe is er sprake

(1) Tijdens den schoolstrijd (1878) werden twee nieuwe scholen gebouwd: een St. Aloysiusschool (nu Jongelingskring) en een Gemeenteschool aan Duivels Doornhut, voor een bevolking van 2115 zielen. Voordien hield F. Vanderhaeghen school in de kamer van een vroegere herberg (nu St. Elooi).

(2) Gilliodts. Zestendeelen p. 327: ‘Een oliemeulen ghenaemt de Berghemuelen, staende buyten de Cruyspoorte... by tgalgestick.’ (1580).

(3) Het Boeck... (1477-91), p. 338.

van ‘Buggersbergen’[1]. Die bergen zijn sinds lang geslecht en uitgezand, doch de volksoverlevering heeft dien oordnaam tot op heden bewaard. Zoo spreekt men nog van: ‘de huizen aan den Berg of aan Duivelsdoornhut’. ‘Het Kapelletje van O.L. Vrouw aan den Berg’[2].

Al wandelend zijn we nu stilletjes de grens of de paal van het schependom Brugge genaderd. We hebben nog frisch in het geheugen het beeld van die dwarsstaande, scheef gezakte huizekens, die tegen de school van het oud klooster aanleunden; hier stond de herberg ‘Sint Hubrecht wylent *Altena*’. Dit laatste uithangbord schijnt zeer oud te zijn en eigen aan grenstaveernen[3]. De paalsteen met de wapens van de stad stond op den zuidoosthoek; de keuken met een deel van de hoogkamer lag buiten de pale[4].

De oude bouwvallige meisjesschool met klooster werd vóór enkele jaren afgeworpen; het kapelletje van O.L. Vrouw bleef gespaard. Naar oud gebruik kwamen vrienden en kennissen hier godvruchtig te zamen een rozenkrans bidden voor overleden bloedverwanten en vrienden uit de buurt of uit het dorp.

Een ander plaatsnaam voor Doornhut - door oude dorpsbewoners nog goed gekend - is Duyvelsdoorn. Een doorn werd ook soms als paalboom geplant; hier ligt de noordwestergrens van de heerlijkheid van Male. Een herberg op den hoek droeg een zeer dichterlijken naam, aangepast aan het omringende bosch: *Vogelenzang.* Wat meer zuidwaarts, over den Brievers-

(1) Buggersbergen lag dan tusschen de Galge van Male en het gerecht van het Proossche. Het *Boeck* vermeldt veel gevallen van ‘Bucghers’ die ‘geberrend’ werden.

(2) Deze huizenreeks werd vroeger ook nog de Acht Zaligheden geheeten. Dhr E. Van Mullem bleef de overlevering trouw met de benaming van zijn villa aldaar: ‘Zandberg’.

(3) Vgl. *Altena*: heerlijkheid te Vijve Kapelle, op de grens van Moerkerke en St. Kruis; *Altebij*: herberg te Assebroek op de grens van St-Kruis en St-Kathelijne. de Flou, Top. Wdb.

(4) Ommelooper n. 3488, f. 29 v°.

weg, dreigde het gerecht of de Galge van Male[1]. Bijgeloovige landlieden en schoolgaande kinderen sloegen een kruis als zij die griezelige plaats voorbij liepen.

We wandelen nu verder den vollen buiten in. Eerst kruisen we de ‘Gemeeneweide straat’, liever gezegd ‘'t Minneweestraatje’. Ginds tusschen het hoogstammig beukenbosch (‘de Boekebusch’) ontwaren we den witgrijzen gevel van het Bisschopskasteel: Royeghem.

Mgr van Susteren, bisschop van Brugge, kocht op 26 Juli 1720 het vervallen kasteelgoed Royeghem[2] - eertijds een hofstede van dien naam. Later gaf hij dit kasteel, bij testament, aan het bisdom van Brugge. Het kasteel werd in Franschen stijl opgetrokken en als prachtig zomerverblijf ingericht. Naast de oorspronkelijke ‘Roeyghems dreve’, ‘Donkere- of Zwarte dreef’, ten oosten gelegen, werd nu een prachtige nieuwbeplante dreef ten westen aangelegd, met uitgang op den Damschen heerweg en ‘reght vue hebbende op den hallen thoren’[3]. Bisschop Caïmo versierde den hof met prachtige groote beelden door Pieter Pepers gemaakt. Twee ervan staan nu in het voorhof van het bisschoppelijk paleis te Brugge.

Rechts, achter het Galgebosch en het kreupelhout weggedoken, ligt de hofstede ‘den Babbaert’, zoo genoemd naar een zeventiende-eeuwschen pachter: Pieter Babbaert.

Langs den anderen kant, over den Leegeweg, oost van de Keersedreef, ligt het kasteel *Nieuwenhove* - een oud buitengoed of ‘huys van plaisance’ van de paters Jezuieten van Brugge. En nog dieper den Broek in, boven

(1) De Brieversweg of Galgestraat werd, op last van het gemeentebestuur, meer zuidwaarts verlegd. Al de plaatsnamen in de buurt herinnerden aan de galg: Galgebosch, Galgeland, Galgestuk, Galgedreef.

(2) Reg. Proossche n. 669 f. 73 v°; 673 f. 73.

(3) De jongere benaming ‘Visart's dreve’ heeft nog niet heelemaal den ouderen naam ‘Bisschopsdreef’ verdrongen. Na de confiscatie van den Franschen tijd is het kasteel in het bezit van de familie Visart gekomen.

die donkere boomkruinen, herkent ge het torentje van het kasteel *De Spijker*. Dat was een zeer oud leengoed gehouden van den Proost van St. Donaas, met een ‘Spikers muelen’ daar omtrent en een lange dreef: ‘Spijkers dreef’, tot op den Zuideren Aardenburgschen heerweg; het kronkelend voetpad ten westen wordt ‘Spijkerswegelken’ geheeten(1). De overblijfselen van het oud kasteel leunen tegen de huizing van het neerhof. De toenmalige burgemeester van St. Kruis, heer Jules de Bie de Westvoorde, liet een splinternieuw kasteel in een prachtig park optrekken.

Een boogscheut verder oostwaarts langs den Leegeweg ligt er nog een oud leen en hoeve - ‘den hove ten Broucke’ of ‘Brouckhove’, gehouden van het prinselijk leenhof van den Burg van Brugge.

Hier aan den Pijpweg hebben we eindelijk het doel van onze wandeling bereikt. Op den linkerhoek staat het oud ‘Lettenburg’ - een soort halfweeghuis - ver en bij bekend als een druk bezochte taveerne. (Lettenburg had ook een wijkkermis). Op den rechterhoek ligt AVIGNON midden al de landerijen die er eertijds mede samengingen. Wat meer zuidwaarts ligt ‘Montpellier’, als ‘tempeliersgoed’ gekend.

Beide zusterhoeven met Fransche benaming hebben eertijds een gemeenschappelijken eigenaar gekend: zij waren reeds in de middeleeuwen vrije erf binnen ‘de stede ende parke van Male’.

M. CAFMEYER

[Bladvulling]

- Hij is den Zaterdag geboren!

Gezegd van een scheeloog: Waarom?... Omdat hij keek ‘naar d'antere weke’.
Wijtschate.

P.N.

(1) Dit wegelken werd vroeger door de boeren van den Broek, naar eigen doeleinden en uitbating, ‘het Melkwegelken’ geheeten. - Over de Spijker: Proossche reg. 828 f. 78; 773 f. 59 v°; 620 f. 98 v°; Ommelooper Broek f. 29 (1497) en Kaart van den Brouc (1580).

West-Vlaanderen gedurende de honderd dagen (April-Augustus 1815)

ONZE gouw bleef gedurende Napoleon's laatsten veldtocht - de z.g. Honderd Dagen tusschen zijn ontscheping in de Golfe Juan (1 Maart) en zijn nederlaag te Waterloo (18 Juni) - voor eenmaal van inval, doortocht en bezetting gespaard. De 'Adelaar' vloog met zijn snel gevormde legers van Parijs over Charleroi (15 Juni) naar Brabant om er de Engelschen en de Pruisen afzonderlijk aan te vallen.

Wat gebeurde er ondertusschen alhier?

Wij waren dan reeds met Holland veroenigd(1). In de verslagen die bijna dagelijks uit onze provinciën naar den kabinetssecretaris van koning Willem gezonden werden, heb ik nagegaan wat er, gedurende dezen veldtocht, in onze provincie voorgevallen is(2).

I. *De militaire maatregelen, vooral op de Fransche grens.*

Het eerste verslag uit West-Vlaanderen dat betrekking heeft op den terugkeer van Napoleon en de dreigende krijgsgebeurtenissen, is gedagteekend van 2 April 1815. Er waren meer Fransche troepen in de grensstreek aangekomen en een Fransche spion was te Meenen aangehouden. Van Belgische zijde werden de versterkingen van Nieuwpoort in orde gebracht, de omgeving van de stad

(1) De mogendheden hadden besloten België met Holland te vereenigen (21 Juni 1814). Prins Willem was ondertusschen gonvemeur-generaal van onze provinciën (1 Aug. 1814). Hij maakte van Napoleon's terugkeer gebruik om het koninkrijk der Nederlanden uit te roepen (16 Maart 1815).

(2) Algemeen Rijksarchief te Brussel. Papiers de Louis van Gobbelschroy, secrétaire du Cabinet de Guillaume I. Deelen III (Maart- 15 Mei 1815); IV (16 Mei- 13 Juni 1815) en V (14 Juni-September 1815).

werd onder water gestoken. Ieper werd insgelijks in staat van verdediging gesteld en dagelijks kwamen er te Oostende transportschepen aan met Engelsche Soldaten die naar Doornik trokken. Op 8 April waren er reeds 17.000 geland. Men verwachtte echter geen Franschen inval in West-Vlaanderen en de garnizoenen van Kortrijk en Meenen waren naar Doornik gezonden. Toch waren de kassen van de ontvangers uit de grensstreek in veiligheid gebracht in het binnenland.

Er werd geklaagd over het klein aantal eigen Soldaten die nog langs onze grens lagen, namelijk een duizend man met 8 kanonnen tusschen Kortrijk en Ieper. Veiligheidshalve waren de bruggen over de Leie te Meenen en te Wervik afgebroken. Het garnizoen van de vesting Ieper werd voldoende geacht; te Veurne lagen er zestien ruiters, te Nieuwpoort 100 man en te Oostende een goede drie duizend; beide steden waren beschermd door overstroomingen.

Van Fransche zijde werd bevestigd dat er tusschen Maubeuge en Valenciennes 32.000 man Fransche troepen samengetrokken waren en er slechts een 4.000 te Rijsel overbleven, die later ook naar Valenciennes trokken.

Te Kortrijk lagen nog twee escadrons huzaren en een bataljon jagers. Te Meenen waren er geen troepen. Om toch een zekere grensbewaking te hebben, stelde de Brugsche intendant (of provincie-gouverneur) voor, de veldwachters te mobiliseeren en naar de grens te sturen.

Te Brugge was op 7 April een bataljon Hannoversche troepen aangekomen uit Neurenberg; ze hadden de kazernen en de aanpalende woningen geplunderd.

Op 17 April waren er te Rijsel 10.000 man versche troepen met 200 stukken geschut toegekomen. Veel Fransche deserteurs vluchtten over de grens om niet met Napoleon te moeten oprukken. Ten einde de Franschen te ondervragen die over de grens kwamen, werden commissarissen van koning Lodewijk XVIII aangesteld te Kortrijk, te Veurne en later ook te Ieper en te Oostende.

Op 1 Mei deelden Fransche gendarmen strooibriefjes

uit langs de grens om de Belgische Soldaten aan te zetten tot desertie. Den volgenden dag waren drie Hannoversche huzaren te Moeskroen op Fransch gebied getrokken, waar ze door de Fransche tolbeambten werden neergeschoten. Er werd ook verteld dat de Franschen te Meenen binnengevallen waren; het waren slechts enkele Fransche Soldaten geweest die werden terug gejaagd.

Rond dezen tijd werd ook een geheime expressdienst tusschen Gent en Parijs ingericht door de Gentsche politie. Er waren ‘relais’ te Watou, Hazebroek, Rijsel, Atrecht, Doullens, de omgeving van Amiens en van Montdidier en te Compiègne.

Men had vernomen dat de commandant van Duinkerke de commissarissen van Lodewijk XVIII zou komen gevangen nemen te Veurne; daarom werden de kassen van de ontvangers uit deze stad naar Brugge overgebracht.

Te Kortrijk kwamen gedurig Fransche deserteurs toe. Op 8 Mei, 's namiddags, was er te Meenen, op beide zijden van de grens, een vuurgevecht ontstaan tusschen Fransche Soldaten en Hannoversche huzaren. Het schieten had een half uur geduurd. (In Frankrijk was het op doodstraf verboden betrekkingen te onderhouden met België. Men kon slechts 's nachts over de grens sluipen).

Fransche douaniers uit Boeschepe hadden te Watou, drie Franschen weggehaald, waaronder een ‘garde de corps’ van den koning. Van Nederlandsche zijde zou men trachten den vroegeren algemeenen commissaris van Napoleons staatspolitie te Antwerpen, Bellemare, weg te halen; hij doolde ergens langs de grens tusschen Meenen en Toerkonje.

II. *In het West-Vlaamsche binnenland.*

De West-Vlaamsche bevolking was over het algemeen niet franschgezind; maar in het arrondissement Brugge waren al de ondergeschikte ambtenaars verdacht van Bonapartisme, evenals de commandant van de stad Brugge, Herdebout. De briefwisseling van de Franschen

en van de verdachten werd ingehouden. De Brugsche ontvanger van de Registratie, Groslevin, een geboren Franschman, werd over de grens gezet. evenals de onderintendant van het arrondissement Kortrijk, Piquet, omdat het ‘Jacobins’ waren. Te Meenen lagen de fabrieken stil, waardoor er groote armoede heerschte.

Wat niet al te best van Stapel liep in onze Provincie, waren de soldatenlichtingen ‘qu'on confond avec la conscription’ uit den Franschen tijd, maar die nu den naam droegen van nationale militie. Hoe men ook de soldatenlichtingen noemde, de jeugd wilde geen soldaat meer worden en de ouders waren zeer ongerust over de oorlogsgeruchten die de ronde deden. De oproep tot vrijwilligers gaf ook niet het gewenschte resultaat. Te Brugge bijvoorbeeld, waar al de huisvaders geld hadden bijeengebracht om de vrijwilligers te betalen, waren er slechts vier opgekomen, alhoewel onder Napoleon 700 man dienst genomen hadden in de plaatselijke Garde Nationale.

Op het einde van April ging het beter. De militielichtingen in het arrondissement Kortrijk gingen goed vooruit. Maar wanneer de militieplichtigen moesten bijeenkomen om te loten, ontstonden overal relletjes: op 2 Mei te Kortrijk, waar de onderintendant beschuldigd werd in de loting bedrog te hebben gepleegd, op 16 Mei te Brugge en op 31 Mei te Tielt.

III. *Gedurende den Franschen inval.*

Op 7 Juni kwam de maire van Houplines met 50 Fransche gendarmen te Waasten, op Belgisch grondgebied, twee jonge Franschen aanhouden die er gevlucht waren om bij de Garde Nationale niet te worden ingelijfd.

Rond dezen tijd vertrokken al de Fransche soldaten van de grens van Westvlaanderen, en uit de grensstreek ten zuiden van Doornik, naar Valenciennes. Het waren meestal gardes nationaux; ze vertelden dat ze naar Brussel trokken om de vereeniging te beletten van de Pruisen (Bluecher) met de Engelschen (Wellington).

Na het vertrek van de troepen werden er op Fransch gebied verdedigingsmaatregelen getroffen vanaf 14 Juni. De wegen werden doortrokken met grachten; daarachter werden barrikaden opgericht: wagens geladen met aarde waarvan de wielen met ketens aaneengeboeid waren. Van al de wegen die naar Rijsel leiden, werden de steenen uitgebroken. Tusschen Waasten en Belle hakte men boomen om, dwars over de wegen.

Nu de oorlog begonnen was, liepen veel van onze eigen soldaten weg; zij hielden zich schuil in de bosschen, waar de overheid, die de handen vol had, hen niet kon vervolgen.

IV. *In West-Vlaanderen na den veldslag.*

Op 28 Juni trok de brigadier der douanen van Poperinge met eenige van zijn mannen naar Cassel; hij nam er enkele stukken geschut mede die naar Parijs moesten vervoerd worden, en bracht ze naar Ieper.

De Hannoversche huzaren, die de grenswacht vormden in onze Provincie, trokken op 1 Juli naar Frankrijk. De Fransche vestingen bij onze grens hielden nog stand en men vreesde voor een inval van Fransche vrijkorpsen; daarom werd een burgerwacht ingericht in de steden zonder garnizoen, alsook in de grensgemeenten; de regeering leverde de wapens.

Rijsel, Duinkerke, St.-Winnoksbergen en Greveninge gingen over naar den koning van Frankrijk op 9 en 10 Juli. Daarmede was, voor de West Vlaamsche grensstreek, alle gevaar geweken.

Driehonderd man van de ‘compagnies franches’ van Rijsel hadden, bij de overgave, de stad verlaten en plunderden Armentiers, waar ze door de troepen van het Iepersch garnizoen verjaagd werden.

Te Brugge was de bevolking ten zeerste tegen de Franschen opgewonden. Toen op 24 Juni Fransche krijgsgevangenen op weg naar Engeland door de stad trokken, werden ze uitgejouwd. Er werden ook maatregelen getroffen om te beletten dat de huizen van aanzienlijke inwoners die ten onrechte verdacht werden van

franschgezindheid, zouden worden geplunderd. Vooral de vroegere Bonapartisten en de ambtenaren uit den Franschen tijd waren slecht gezien.

In het begin van Juli kwamen regelmatig vreemde Joden uit Engeland te Oostende toe, waarschijnlijk om zaakjes te doen in de streek van Waterloo, waar veel legergoed bij de burgers achtergebleven was. De intendant van West-Vlaanderen vroeg te Brussel welke maatregelen hij moest nemen tegen deze Joden.

Later, rond 10 Juli, kwamen veel Franschen alhier gevlucht uit vrees voor de strafmaatregels door koning Lodewijk XVIII uitgevaardigd tegen de handlangers van Napoleon.

Nu de oorlog voorbij was en er niet meer te strijden viel, kwamen onze eigene deserteurs ook weer te voorschijn. Onze Provincie, die onder het Fransche keizerrijk een van de departementen was die het meest deserteurs telden, had er nu ook het hoogste aantal van geheel het koninkrijk der Nederlanden. Bij het 29e bataljon waren er 145. Sedert 14 October 1814 werd het arrondissement Ieper onveilig gemaakt door een bende bandieten, die gewapend en met zwartgemaakt aangezicht hun schelmstukken bedreven. Het waren meestal deserteurs. Zij werden op 4 Juli aangehouden. Op 11 Juli waren er in onze provincie reeds 200 deserteurs vrijwillig bij hun korpsen teruggekeerd.

Op het einde van Juli was de Fransche inval van 15-18 Juni vergeten in West Vlaanderen, waar alles rustig was.

Er ontstonden echter nieuwe moeilijkheden, nu van binnenlandschen aard. Reeds op 11 Juli had de intendant van de provincie te Brussel geklaagd over het Brugsche blad ‘Le Spectateur Belge’ uitgegeven door priester de Foere, die later een groote rol zou spelen in den strijd tegen koning Willem. In zijn blad hitste de Foere de bevolking op tegen het Nederlandsch gezag. Later in Augustus werd een campagne gevoerd tegen de ambtenaren die den eed van getrouwheid hadden afgelegd aan de Nederlandsche grondwet. Veel ambte-

naren weigerden dezen eed af te leggen om niet door de geestelijkheid buiten de Kerk gesloten te worden. Men vertelde dat de Protestantsche godsdienst overal zou ingevoerd worden en dat de hoogere ambten uitsluitend door Hollanders zouden bekleed worden.

JOS. DE SMET

Lotdagen

DE maand November bracht een heelen tijd slecht weer. - ‘'t En zal niet beteren, voor dat we de *lotdagen* hebben’, zei me een oud mannetje. Naderhand vernam ik, van een ander bejaard man, dat deze lotdagen de twaalf dagen zijn tusschen Kerstdag en Driekoningen. Elke dag verbeeldt een maand, en elke schafttijd een week. Aldus berekenen de oude menschen de weersverwachtingen, zoo b.v.: als de derde lotdag schoon weer brengt, zal men een schoone Maartemaand hebben, enz.

Wie zou daar meer van weten?

B.S. Werken

De twaalf lotdagen zijn in het volksgebruik van verre en dichtbij bekend. Soms rekent men op de twaalf dagen vóór Kerstdag: dit zijn de *jours compteurs* in Frankrijk; dan weer op de twaalf dagen tusschen Kerstdag en Dertiendag: dit zijn de *Zwölften* of *Losetage* in Duitschland, de *jours des lots* in Frankrijk,

Men berekent dus: zulk weer op St. Stefaansdag, zulk weer in Februari; zulk weer op Onnoozele Kinderendag, zulk weer in April.

Ook in Duitschland kent men de ingewikkelde bere kening met ‘getijen’ van den dag. En wel als volgt.

Men begint met de waarneming op Kerstavond: het weer van dezen avond tot middernacht voorzegt het weer van de eerste week van Januari; het weer van den middernacht tot den morgen, van den morgen

tot den middag, van den middag tot den avond van Kerstdag is een voorafbeelding van het weer in de tweede, derde en vierde week van Januari. (Anderen rekenen op ‘vierendeelen’ van maanden). Het weer van den avond tot den middernacht op den eersten Kerstdag zegt het weer voor de eerste week van Februari... En zoo voort tot Driekoningen: deze dag, onze Dertiendag, beslist over de vooruitzichten van de twaalf voorgaande lotdagen. Droge Drie Koningen bevestigen dat de gedane berekeningen juist zullen uitvallen; zijn het natte (regenachtige) Driekoningen, dan hebben de waarnemingen geen waarde: de voorspellingen komen niet uit.

De weerprofeten - en opstellers van volksalmanakken - gaan natuurlijk nog verder, en weten uit elken lotdag het goed of slecht uitvallen van gras, graan, fruit en hoenderkweek af te leiden. Zij zorgen echter voor de noodige dekking van hun gezag: de waarnemingen op deze dagen moet men soms in omgekeerden zin opvatten, zoo luidt het in de Duitsche volksweerkunde. Een klare lotdag is dan een donkere maand; ‘klare lotdagen, donkere schuren’: *donker* in dit orakelwoord kan zoowel vol als ledig beteekenen; mistig weer op de eerste lotdagen belooft welgelukte wintergerst, mist op de laatste lotdagen is een goed teeken voor de zomergerst.

Is het weer zelf niet sprekend, dan laat men ajuinschillen spreken, twaalf in een rij, een voor elken lotdag. Men giet er water op, en men voorziet een natte of een droge maand naar gelang dat het water trager of sneller in de overeenstemmende schil doorzijpelt. Ofwel men strooit er zout op: volgens den graad van de aangetrokken vochtigheid op elke schil, voorspelt men een natte of een droge maand.

De lotdagen voeren ons aldus op den drempel van de werkplaats waar Vader Snoeck en 't Manneke uit de Mane, in den geur van eeuwenoude prognostication, hun weerkundigen dagklapper bekokstoofden.

V.

Lombartsijde, een ‘ezelparochie’?

‘GEEN markten zonder ezels!’ G.P.B. hoorde die spreuk te Lombartsijde met de beteekenis: in gelijk welke vergadering worden dommigheden uitgemeten en uitgekraamd (hierboven bl. 66).

Deze spreuk heeft ook nog een andere beteekenis, nl.: op alle markten zijn er stijfhoofdigen, die in een koopmanschap niet willen lossen en, in den tijd, op een half frankske per beeste bleven steken.

Taai en koppig als een ezel! Dat deze spreuk voornamelijk te Lombardsijde in gebruik was, en ook wel elders in den Westhoek, moet niemand verwonderen. Immers een zeventigtal jaren geleden was Lombardsijde een echt ...ezeldorp. In den werkelijken zin van het woord zelf genomen, natuurlijk. En de driehoek tusschen Lombartsijde-Nieupoort-Oostduinkerke was een echt kweekoord van ezels. De menschen aldaar wisten toen wat een ezel waard was en wat een ezel kon. Jaren en jaren ver was de ezel, aldaar, het trek- en lastdier van garnaalkruiers en van hoveniers. De garnaalkruiers gingen met hun ezeltje de zeevette halen op het strand of aan de haven van Nieupoort; de hoveniers voerden met hun ezeltjes hun groenten naar de markten van Oostende, Nieupoort, Veurne en Diksmuide. De groenten van Lombardsijde waren verre en naar bekend, en de vroege duinaardappels zijn tegenwoordig nog geprezen.

In zijn *Parochieboek van Lomhardzyde* (1866, bl. 8) stipt kannunik Tanghe aan dat Lombardsijde, alsdan, slechts twee peerdeboeren telde. Maar er waren wel vijftig en meer ezelboertjes.

Heden gaan we peerdewedstrijden bewonderen: toenmaals liepen de menschen van de streek een uur ver om ...ezelwedstrijden bij te wonen. In September 1871 had er o.m. een ‘monsterezelwedstrijd’ plaats nabij

‘De Meyboom’, een landelijke herberg-boerderij gelegen halfwege Nieupoort en Nieupoort-Bad. De hoveniers van de stad Nieupoort (die toen 35 ezelboertjes telde), de visschers van Groenendijk, Oostduinkerke en Koksijde, de hoveniers van Lombardsijde, trokken er met honderde ezels naartoe. Lombardsijde behaalde er den eersten prijs voor de ‘luisterrijkste intrede met 74 ezels’. Ook de eerste prijs voor den ‘schoonsten ezel’ en de prijs in den ‘monsterezelloop’ werden door Lombardsijdenaars weggekaapt. Dit staat altemaal vermeld in het plaatselijk weekblad van Nieupoort uit dien tijd, met allerhande pittige bijzonderheden beschreven.

Omstreeks 1900 werden te Nieupoort, op de kermisdagen van St. Jan, nog ezelkoersen gegeven, tusschen de eeuwenoude kastanjeboomen van de Westlaan. Daar hebben we ezels kunnen zien die door niets te bewegen waren, zelfs niet door 't gebruik van peper onder den steert en door 't draaien van den steert zelf!

Deze ezeltjes dienden ook nog voor andere doeleinden. De visschers die nogal veraf woonden, gingen met hun gezin in beevaart naar O.L. Vrouw van Lombardsijde, met de ezelkar. En om, gedurende de goddelijke diensten, al die beestjes koes en stil te houden, had men den kerkhofmuur vol groote haken en krammen geslagen, waaraan de bedevaarders hun langoortjes vastbonden.

Ezels hebben een taai leven. Om te sterven, moet een ezel zich verhangen! De ezels van de Westkust hebben de traditie in eere gehouden, het lang leven namelijk, want tot in 1914 trof men ze nog zoowat overal aan. Althans op de stranden van de badplaatsen in den Westhoek, waar ze ten slotte *strandezels* werden om de zomersche verlofgangers een ritje langs de zee, en deugd en pret aan kleine en groote kinders te bezorgen.

In een mijner aanteekeningen vind ik dat kanunnik Duclos ook de Lombardsijdsche ezels kende. In 1880

diende hij heer Nolet de Brauwere van antwoord in een pennestrijd over taalparticularisme. Hij schreef toen: ‘Nolet kan geen ezels meer zien of hooren. Van Ceurne of Lombardsijde kan hij niet wezen.’

Kuurne bezat dan ook een ezelprivilege. Wellicht nog andere dorpen of gewesten?

J.F.

- Kuurne is, in West-Vlaanderen, de algemeen bekende en erkende ‘ezelparochie’. Bissegem maakt ook wel aanspraak op dien naam, doch eerder op papier - niet in den volksmond. Elders bij de kust zijn Wenduine en Lissewege bekend als prochie van ‘Ezelboeren’; 't is daar een ‘Ezelstreek’ om dezelfde redens als Lombardsijde: kleine boertjes die hun groenten op ezels naar de Blunkenbergsche markt brachten, en later ook hun langoor aan de badgasten verhuurden.

B.

Kerkelijke vonnissen
Afgelezen te Ruiselede 1691-1770

DE volgende nota's vond ik onder de papieren van E.H. Coucke, overleden als pastoor te Westkapelle. Te voren was hij langen tijd onderpastoor te Ruiselede geweest. Hij was een verzamelaar, maar het meest van ‘ouden antiek’. Daarop was hij fier. Door erfenis kwamen deze nota's - getrokken uit het kerkarchief van Ruiselede - in de handen van een familielid die ze mij mededeelde. Hier volgt de inhoud.

‘Op 29 Aug. 1691 wordt Jan Dewulf van Ruysselede beschuldigd voor valsche belezer en van alle andere soorten van ongeoorloofde middels tot het genezen van menschen en beesten ten einde daardoor geld te winnen. Daardoor reeds vermaand zijnde geweest door zijnen pastoor, Filippus Spanoghe, daarbij eenen ketterschen boek hebbende, die hem verdacht miek van ketterije en andersins gelinqueerd hebbende tot schandaal der kristenen geloovigen, wordt hij veroordeeld op den zondag in den predikstoel door den mond van den pastoor aan God en de geloovigen vergiffenis te vragen over zijne delicten en gegeven schandaal. De sententie zal gelezen worden door den pastoor, en de plichtige zal uit de prochie

van Ruysselede gebannen worden, alsook uit het bisdom voor den tijd van 3 jaren en niet meer weere te keeren op peine van meerdere straffen.'

'Op 10 Juni 1703 wierd 't volgende vonnis uitgesproken. Zekere Jacques Braeckevelt, afkomstig van Thielt, deed sedert meer dan 15 jaar alle soorten van superstitieuse belezingen en bezweringen over zieke menschen en beesten om ze te genezen. In 1691 was hij daardoor reeds geciteerd geweest in den geestelijke hove van Gent, reeds meermaals daardoor vermaand geweest van zijnen pastoor en onderpastoor, en beloofd dit niet meer te doen. Nu om voort 't geld afte persen van de geloovigen, voor 't schandaal en opsprake van de geloovigen, na raad van wetgeleerden gevraagd te hebben, moet hij in het consistoire verschijnen om daar:

1. Op de knieën voor God ende justitie vergiffenis vragen;
2. Met een lijnen deed, omhangen met roeden en eene brandende toortse in de hand, ontdekten hoofde, door den "scherprechter" geleid te worden, langs den ordinairen ommegang naar de groote kerkdeure van de kathedrale (van Gent);
3. Daar bidden op de knieën en de toortse opofferen;
4. Dan weerkeeren naar de gevangenisse waar hij 15 dagen zal vasten te water en te broode;
5. Daarna eene generale biechte spreken en communie doen;
6. Buiten de limieten van het bisdom gebannen worden om niet meer weer te keeren en zulks niet meer te doen op peine van gegeeseld te worden en andere arbitraire straffen te moeten ondergaan;
7. De onkosten van 't proces moet hij ook betalen.

Deze sententie moest twee zondagen gelezen worden op den preekstoel in de kerken van Thielt, Meulebeke, Ruyseselede, Aarseele en Caeneghem.'

'In Juli 1770 wierd de veroordeeling van op den preekstoel afgelezen van zekeren priester Theodoor Lamberti van 't bisdom Gent, die de menschen trachtte geld af te persen met alle ziekten zoo van menschen als van beesten te doen aanzien als betooveringe, en die hij dan onttooverde. Hij wierd veroordeeld om vijf jaar opgehouden te worden in de cipiragie van den geestelijken hove te Gent en tweemaal te weke te vasten te water en te broode, alsook tot de kosten van het proces.'

Harelbeke.

J. VANGAVER

Boekennieuws

J. CAUBERGHE. *Nederlandsche Taalschat.* I. Spreuken en Spreekwoorden. II. Spreekwijzen, Uitdrukkingen, Gezegden. III. Synoniemen. IV. Citateli en Gevleugelde Woorden. Turnhout, N.V. Brepols, 1947. In-12, 294-314-416-306 blz. = Fr. 350 per stel (Vier deelen ingebonden; in cassette).

Met dit werk bekroont J.C. een bedrijvigheid van een kwarteeuw op het gebied van onze moedertaal. Het werk van een schatgraver die met geduld en methode, met helder inzicht en echt taalgevoel den verzamelden overvloed heeft geschikt en bondig toegelicht. Bij elk nummer wordt, als het pas geeft, verwezen naar overeenstemmende of gelijkaardige spreuken die in andere afdeelingen voorkomen. Aldus is deze encyclopedie van spreuken en spreekwijzen buitengewoon bruikbaar bij Studie en opstel. Zij is onmisbaar voor al wie les in de moedertaal te geven heeft - en de liefhebber van taal- en letterkunde zal dit handig stel boeken steeds willen bij de hand hebben. Alleen het ontbreken van een bibliographisch overzicht van de spreekwoordenliteratuur zal door menig lezer betreurd worden.

Dl. I brengt ruim 3500 spreekwoorden: in beschaafden taalvorm geeft Schr. ook talrijke gezegden die hij uit onze Zuid-Nederlandsche idioticons en dialectologische studiën heeft verzameld. Daardoor zal veel ‘levend’ taalgoed in de schrijftafel aan het rollen gaan. Daarenboven geeft Schr. 600 zeispreuken. En hier blijkt hoe zeer dezo humoristische zegswijze - haar grond is ten slotte een tegenstelling tusschen een *zeggen* en een *doen* - tegenwoordig in volle leven en ontwikkeling is.

In Dl. II zijn de spreekwijzen: beeldspraak en vergelijking in de zegging, samengebracht. Ook hier is de rijkdom echt verrassend. Dl. III brengt hoofdzakelijk de synoniemen (bl. 1-276). Schr. is zelf bewust dat dit deel het meest voor volledigingen verbetering vatbaar is: aldus is hier soms weinig of geen aandacht geschonken aan de verschillende gevoelswaarde van sommige woorden. Verder komen zeer bruikbare reeksen van Antoniemen, Homoniemen en Paroniemen. In het laatste Deel heeft Schr. een keur van citaten bijeengebracht van onze eigen schrijvers, alsook een treffelijk aantal Fran-

sche, Duitsche, Engelsche en Latijnsche citaten en gevleugelde woorden.

Dit uitstekend werk is een Brepols-uitgave, dit zegt: gave typographie, keurig papier en sierlijke inbinding.

A.V.

IN 'T RONDE VAN BRUGGE. In een verward samengestelde 'Gids-Guide' voor Brugge (Uitg. Claus, 1947) wijdt M. Van Coppenolle enkele verdienstelijke bladzijden aan de beschrijving der kasteelen van *Sint-Andries* (bl. 113-131), en aan een bondige plaatsbeschrijving van *Sint-Michiels* (bl. 133-141). - Dezelfde Schr. bezorgde een beschrijving van het *Karel de Floupad*, nl. den V.T.B. weg van Brugge (Ezelpoort) over Meetkerke naar Blankenberge (n. 9 van de V.T.B. Wandelgidsen; 68 blz. met plan; Antwerpen, 1946). Een uitstekend zakboekje voor den nieuwsgierigen wandelaar en een programmaboekje voor jonge verkenners.

De korte bijdrage over 'Brugsche Stadsbeelden in het Boekmerk' (in Boek en Grafiek I, 81-86) is eerder een belijdenis van het gemis aan oorspronkelijkheid op dit gebied. Niemand verwacht dat de commercieele trant van A. Vlaanderen juist hier zichzelf zou kunnen vergeten. A. Setola en G. Schelpe daarentegen toonen, in hun voortreffelijke proeven, dat grafiek iets anders is dan ziellooze teekenmechaniek.

B.

Mengelmaren

Hoe Rozeke de tooveresse zag!

Bij het lezen van 'Tooveraars en Zwarte Katers' hierboven bl. 13) komt mij een historietje te binnen, autentiek waar gebeurd.

M'n moeder was geboortig van 't Ruiseleeds Veld, en achter haar huis lag een kleine terp, door de menschen van 't ge huchte 'den Berg' genaamd.

Nabij dien 'berg' woonde ook Rozeke, dat getrouwd was en een heel nest jongens had. Nu Rozeke zat weer met een kleen kind dat geweldig lastig was. 't Leed voorzeker aan de 'Koeke' of ''t hertegespan', maar daar was nu ne keer niets aan te doen, het kind wilde niet meê, en Rozeke wist er geen raad meê. Ten lange laatste kon het niet anders, of het kind was betooverd!

Rozeke trok naar de pastorij, en vertelde heel d'historie aan Mr de Pastoor. Deze loech ne keer, en hij zou wel n'en keer komen, en ook de tooveresse aanwijzen!

Nu, Mr de Pastoor trok er naartoe, hij bekeek het dutsje

van een kind, las een weesgegroetje en gaf het een kruiske.

‘Rozeke, zei hij alzoo, breng n'en keer n'en emmer water.’

Rozeke deed wat er haar gevraagd was, en ‘kijk daar nu n'en keer in,’ zei Mr de Pastoor, ‘ge zult de tooveresse zien.’ Hij was immers overtuigd dat Rozeke haar evenbeeld zou zien in de weerspiegelinge van 't water. Maar ge zijt er wel meê! Nauwelijks had Rozeke in den emmer gekeken, of ze liep den berg op, in een echte kattekoleire, al schelden en verwijten dat hooren en zien verging!

Zij had immers in de weerspiegelinge van 't water den berg gezien, en boven erop stond de schoolmeester rustig zijn pijpken te rooken! Hij was dus de tooveraar, en niemand anders: Mr Pastoor had het gezeid!

Mr Pastoor had al de moeite van de wereld om Rozeke te overtuigen dat hij dat zoo niet bedoeld had, en dat de meester daar voor niets tusschen zat. Hij gaf Rozeke een zalige vermaning, en het kind een schoon kruiske, en 't kwam er deure ook!!

B.S.

't Zwijn in de hand krijgen.

Men was bezig den beerput uit te dragen. Een van de draagstokken was nogal dik. De werkman kerfde hem naar de greep van zijn hand. ‘Een goe' greep is half werk, zei hij, want anders zoudt ge u overgrijpen en dan *krijgt ge 't zwijn in de hand*.’

Hij wilde daarmee zeggen, dat er als een lamheid in de pezen kwam.

Gehoord te Nieupoort, doch uit den mond van een man wiens ouders nabij de Blauwe Sluis, over Oostende, hadden gewoond.

J.F.

Gewist.

- ‘Ja...! 'k ben geweest...’

- ‘*Gewist* is mandewerk,
Dubbel *gewist* is nog zoo sterk!’

Torhout.

L.V.A.

Kasteelbrood en Messerdjoenebrood.

Tot voor een veertigtal jaren kenden de Ardooienaren twee broodsoorten, nl. kasteelbrood en messerdjoenebrood.

Kasteelbrood was wit brood, dagelijks door een bakker aan het kasteel (der burggraven de Jonghe d'Ardoye) geleverd.

Messerdjoenebrood (Wvl. messeljoen: masteluin!) was het brood van den gewonen man. Maar 's Zondags kwam bij de ‘plaatsenaars’ ook kasteelbrood op tafel!

Ardooie.

L.V.A.

Op den Driehoek liggen.

- Ja, 't en moet niet lange duren, of ge ligt op den Driehoek! Zoo zeggen de Ardooienaren: hun kerkhof is feitelijk ‘driehoekte’.

Ardooie.
L.V.A.

Krosseljons.

- Wat ga' je bakken? Gaan 't krosseljons zijn of appelbeignets?

Krosseljons, elders krostiljons (fr. croustillons) zijn simpele oliekoeken of ‘beignets zonder appels’.

L.F.

Een twijfelare.

- Is dat een bedde van één man?

- 't Is een twijfelare, gelijk da' me zegt.

Een twijfelare is een tamelijk smal bed, dat kan dienen voor twee man ‘voor twee dunne of als ze hulder dunne maken’. Anders in de winkels hoort ge dat noemen ‘een bedde van een man-en-half’.

Brugge.
V.S.

Beveren tegen Ardooie.

Ardooische piiten
De vlooien biiten,
De luizen kraken,
Ze kommen no Beveren ruze maken!

Beveren (Roeselare).
L.V.A.

Vondelingnamen. - De Onbekent's.

Betreffende den vondeling van het Veld, waarvan sprake hierboven (bl. 45) kan ik reeds verzekeren dat daar juist niets van is. De Schr. ‘liet zich dus gezeggen’. De ‘kommeeren’ hebben gezorgd voor de romantische details.

Theresia Onbekent werd te Ardooie geboren op 3 Febr. 1779. In dien tijd waren te Ardooie een twaalftal Onbekent's. Zoo deze naam een vondelingnaam is, dan moet zijn oorsprong een of twee generaties verder gezocht worden.

L.V.A.

[Nummer 5]

Bach Mervillie
En de orgelistenbond van West-Vlaanderen

VEEL lezers zullen zich nog de gedichten herinneren die Eerw. Heer Alfons Mervillie zaliger geregeld alhier liet verschijnen.

In meer dan één bloemlezing staat Alfons Mervillie als letterkundige aangegeven met een paar van zijn gedichten, en ook wel met de vermelding zijner uitgegeven boeken: ‘Gusten’, een didactisch verhaal in verzen; de metrische vertaling van Longfellow's Evangeline, en de levensbeschrijving van Pius X (door H. Hoornaert in het Fransch vertaald).

Men mag dus verwachten dat dit bescheiden bloemke uit den letterkundigen Westvlaamschen boogaard niet àl te vroeg zal verwelken in de geheugenis van de jongere generatie.

Minder bekend misschien voor de jongeren is het muzikaal talent waarmee deze dichterlijke ziel ook begaafd was. De bijnaam ‘Bach’ was bij zijn vrienden mondsgemeen. Waar had hij dien eervollen titel dan verdiend?

Alfons Mervillie, in 1856 te Wontergem in Oost Vlaanderen geboren, had een oom, Jan Baptist Mervillie, die onderwijzer was in de naburige gemeente Dentergem[1], en er zelfs geregeld inwonende leerlingen hield. Hij moest een begaafd schoolman zijn, want hij kon zijn neef Alfons zoo goed tot de oude humaniora voorbereiden dat deze, bij zijn intrede in het Klein Seminarie te Roeselare, onmiddellijk met de vijfde latijnsche klasse kon beginnen. Samen met Octaaf De Vaere, - die van Dentergem was en later als eerste prijs van het Conservatorium van Brussel de befaamde orgelist van St. Maartenskerk te Kortrijk zou worden[2], - kreeg de jonge Mervillie van zijn oom ook de eerste beginselen van notenleer en muziek.

De eerste zaadjes van dit muziekonderricht zijn op vruchtbaren bodem terechtgekomen, want zij moeten waarschijnlijk ontkiemd zijn en tot wasdom gekomen zonder specialen hovenier! Het blijkt immers niet dat Alfons Mervillie in het Klein Seminarie te Roeselare de gelegenheid heeft gehad zich een methodische en diepgaande muzikale vorming te nutte te maken. Wel leerde Hugo Verriest hem op de rhetorica ‘keuren, kiezen en smaken’, en misschien kreeg hij nuttige wenken van Johan Destoop[3], alsdan muziekleeraar

(1) Van Dentergem was ook geboortig R.J. Van Maldeghem (1830) die gedurende 28 jaar te Elsene de ‘Trésor Musical’ verzamelde en uitgaf: een reuzencompilatie van polyfonische zangstukken van Belgische meesters uit den Renaissancetijd.

(2) Later zou O. De Vaere door aanhuwelijking met de familie van E.H. Mervillie verwant worden.

(3) Johan Destoop, geboren te Brugge in 1824, kreeg muziekonderricht van zijn vader, zangmeester in St. Gillis, en van Jules Busschop. Hij werd in 1848 orgelist in St. Gillis en in 1851 leeraar aan de muziekschool te Brugge. In 1861 wordt hij muziekleeraar aan het Klein Seminarie te Roeselare. Hij gaf er in 1871 een ‘Traité de Chant Liturgique’ uit, en overleed in 1898. Hij schreef koorzangen, kerkmotetten, fabelen, pianostukken, strijdliederen o.m. De Blauwvoet en Klokke Roeland van Rodenbach.

aan het Klein Seminarie. Het zal wel door eigen studie zijn dat Mervillie, met zijn natuurlijke begaafdheid, zijn rijken muzikalen aanleg, met geduld en volharding, zich een gedegen harmoniekennis eigen maakte, samen met de noodige vingervaardigheid om de klavier- en orgelwerken van zijn geliefkoosden Bach te kunnen uitvoeren.

Als Alfons Mervillie in 1880 te Torhout aankomt, - een jong seminarist, benoemd tot leeraar aan de Normaalschool en aan de Kosterschool (hij zal priester gewijd worden in 1882) - volgt hij er E.H. Jos. Duclos op in het muziekonderwijs aan de leerlingenkosters (1). Naar het getuigenis van een zijner oudleerlingen gaf hij, van den beginne aan, een aangenamen en aanmoedigenden indruk. Hij voerde er het tot dan toe ongekende onderricht in van de harmonie, met als handboek 'Catel', gaf oefeningen van becijferde bas en gebruikte voor den leergang van orgel de nieuwe methode van Lemmens, Het benuttigde handboek voor orgelbouw was dit van Abbé Guiraud.

Zijn zangoefeningen waren aangenaam; benevens de gregoriaansche gezangen liet hij zijn leerlingen gemakkelijke polyfonische motetten van de nederlandsche en italiaansche scholen uitvoeren, waarmede ze dan de processies in de stad opluisterden.

Voortdurend was Alfons Mervillie bekommerd om zich ten bate van zijn leerlingen allereerst zélf immer meer te bekwamen. Met dit doel zal hij meester Jaak Lemmens, den stichter van het Hooger Instituut voor Kerkmuziek, enkele weken voor zijn dood nog gaan raadplegen op zijn buitengoed te Linterpoort bij Mechelen. Hij tracht klassieke concerten bij te wonen en hoort alzoo te Antwerpen het Liszt-concert onder de leiding van Peter Benoit, waarna hij een onderhoud heeft met Liszt ten huize van Victor Lijnen; te Brussel hoort hij Gounod's+

+ 4) E.H. Jos. Duclos was privaatleerling geweest van Leo Van Gheluwe, bestuurder van het Conservatorium van Brugge 1878-1900; hij was de broeder van Kan. Adolf Duclos.

‘Rédemption’ alsook ‘Mors et Vita’ onder de leiding van den toondichter; te Doornik Bach's Matthaeuspassie, te Gent de Johannespassie. Hij leeft de uitvoeringen mede van Benoit's Lucifer en Tinel's Franciscus, en is te Brussel aanwezig op de drie avonden waar Anton Rubinstein, de wereldberoemde pianist werken speelt van Beethoven, Schumann en Chopin. Altijd om bij te leeren had hij, in het huis van den orgelmaker vader Anneessens, een onderhoud met Edgar Tinel, te Gent met kanunnik Van Damme, den stichter van het tijdschrift Musica Sacra, te Desselgem met Peter Benoit en te St. Pieters bij Brugge met Karel Mestdagh.

Zijn jongens in voeling brengen met de groote meesters en hun scheppingen, aanzag ‘Bach’ Mervillie als een der meest geschikte middelen tot hun muzikale opleiding. Hij speelde voor hen de klavier- en orgelstukken van ‘zijn’ meester Johan Sebastiaan Bach, ontleedde, legde uit, herspeelde en bewonderde luidop. Hij was niet bang aan te moedigen en initiatief te laten aan wie het verdiende. Groote brokstukken uit Athalie van Mendelssohn, Joseph van Méhul, Israël in Egypte en Judas Macchabaeus van Haendel weerklonken op de muziekfeesten die hij op touw zette. Ook Willem Tell van Rossini, Polyeucte van Gounod, Richard Coeur de Lion kregen hun beurt. Men kan wel twijfelzuchtig monkelen over de waarde van dergelijke uitvoeringen door een groep leerlingen en zonder orkest. Maar men vergete niet dat radio en pick-up, de moderne muziekmiddelen bij uitstek, nog moesten uitgevonden worden. Zeker, het was gewaagd, maar die durf was ingegeven door een juisten kijk en een klaar inzicht in de muziekopvoeding.

Steeds ten bate zijner leerlingen en met een practisch en didactisch doel schrijft hij gedurende zijn verblijf te Torhout zijn ‘Acht Fugen’, ‘Drie en dertig kleine gemakkelijke Orgelstukken’, ‘Loven’ en ‘Veertien Gezelleliederen’. De ‘Acht Fugen’ werden in 1884 uitgegeven door den ‘Orgelistenbond van West-Vlaanderen’ aan wie zij ook opgedragen zijn.

Het past hier nader over dezen Orgelistenbond te schrijven, immers E.H. Mervillie is er omzeggens zijn leven lang - vanaf 1879 - de ziel van geweest en de vergaderingen hebben een grooten invloed gehad op de muzikale cultuur van de leden en voornamelijk op de verbetering van hun kerkelijk orgelspel.

In 1879 stichtten eenige kosters-orgelisten te Roeselare een bond met de bedoeling vooral de kennis en de beoefening der schoone en kerkelijke orgelmuziek onder hun collegas te bevorderen. Constant Van Haute(1) van Kortemark, koster-orgelist te Ardooie was er voorzitter van tot in 1910; hij werd opgevolgd door Jules De Lodder, orgelist te Tielt. Door het uitbreken van den oorlog hield de bond op te bestaan.

In 1886 overleed E.H. Schipman, eerste eerevoorzitter. Alfons Mervillie werd in zijn plaats gekozen, en van dan af zal hij ononderbroken al de vergaderingen bijwonen en in handen houden, les geven, aanwakkeren en aanmoedigen, voorspelen, beoordeelen en nieuwe werkzaamheden voorstellen. Geen enkele zijner benoemingen hebben het heilig vuur voor de goede kerkmuziek bij hem kunnen verdooven. Alzoo werd hij achtereenvolgens in 1891 ‘onderherder’ - zooals hij het als koppige Westvlaming noemde - te Dudzele; in 1895 te Nieuwpoort, in 1898 te Aartrijke. In 1913 werd hij ‘herder’

(1) Constant Van Haute was eerst orgelist in Engeland. Als koster-orgelist te Ardooie schreef hij veel godsdienstige liederen en latijnsche gezangen. Ook verscheidene missen. Door den Orgelistenbond van West-Vlaanderen werden van hem uitgegeven: 6 Orgelstukken met pedaaloefeningen (met een orgelstuk door Fr. Mille) en 8 Orgelstukken met pedaal (met composities van Fr. Devriendt). Constant Van Haute was de vader van dichter E.H. Delfien Van Haute,die ook muzikaal begaafd was, en grootvader van Albert Van Haute, den laureaat van het Lemmensgesticht die Octaaf De Vaere opvolgde aan het orgel van St. Maartenskerk te Kortrijk. Emile Van Haute, broeder van Constant, was koster-orgelist te Kortemark en had een zoon Jozef die in het Brugsch Conservatorium den eersten prijs voor orgel behaalde.

van Nieuwkapelle bij Diksmuide. Hij heeft den orgelistenbond van West-Vlaanderen gemerkt met den stempel van zijn werkzaamheid en volharding, met zijn liefde voor de schoone muziekkunst en zijn ijver voor het kerkelijk orgelspel, met zijn geest van onderneming en durf. Hij slaagde erin al de beste muzikale krachten van zijn tijd en uit zijn bisdom rondom zich te scharen, ongelet of ze zijn oudleerlingen waren of deze van zijn voorgangers, oudstudenten van de Kosterschool of eenig andere muziekschool of conservatorium. En hij heeft ze allen voor hetzelfde ideaal weten te begeesteren. Zoo vinden wij op de ledenlijst, buiten de reeds hierboven vermelde namen, deze van vele families met schoone kostertradities: de Vanhauten en de Vandenweghen, de Fols en de De Lodders, de Vermanders en de De Vriendts, de Huygebaerts en de Van Keirsbilcks, de Retsins en de De Vaeren, de Vermeulens en de Bouckaerts, de Derdeyns en de Valckenaers; Fr. Mille en F. Loquet, de beroemde orgelisten: Wiegand, Petit en Vilain van Oostende; Remi Ghesquiere en Louis Vanhoutte, die hem beiden later als muziekleeraars te Torhout zouden opvolgen. Onder de eerste leden en medestichters vinden wij de namen van J. De Lodder, orgelist te Tielt; Ed. Veys, koster orgelist te Pittem, secretaris H. Clement, orgelist te Izegem, H. Scherpereel, koster-orgelist te Dudzele, Fr. Devriendt, orgelist te Roeselare, Fred. Vermeulen, koster-orgelist te Harelbeke, e.a. Ook de orgelmakers Philip Forrest, Karel Anneessens en Frederik Loncke komen op de ledenlijst voor.

Jaarlijks werden twee algemeene vergaderingen gehouden waarop de leden om de beurt en in het openbaar muziekstukken op het orgel uitvoerden ‘volgens den geest der vereeniging’, zooals hun reglement dit voorschreef. Er werden somtijds nog theoretische lessen toegevoegd of er volgde een nuttige bespreking van de uitgevoerde muziek, en een gezamenlijk maal ver hoogde den broederlijken geest.

Zoo werden van 1879 tot 1914 niet minder dan 71 vergaderingen - studiedagen, zou men ze nu heeten -

gehouden op verschillende plaatsen in de provincie: te Roeselare, Beveren bij Roeselare, Ardooie, Gits, Kortemark, Oostende, Tielt, Geluwe, Pittem, Kortrijk, Torhout en elders nog.

Eerst trad E.H. Jan Schipman op als eerevoorzitter, doch, om zijn talrijke bezigheden als opziener van het onderwijs, was hij dikwijls afwezig. De bekwame muziakkundige E.H. Jos. Duclos volgde hem op, doch slechts voor een paar vergaderingen, want in 1879 vertrok hij naar het Lemmensgesticht te Mechelen.

Welke muziek er zooal gespeeld werd?

Buiten de klassieke werken van Bach, Haendel, Mendelssohn en Franck, al de goede orgelmuziek van dien tijd: Rinck, Mailly, Volckmar, Hesse, Lemmens, Guilmant, D'Hulst, Tilborghs, Callaerts, Albrechtsberger, Widor, Eberlin. Kühmstedt, Spohr, Rheinberger, Boëllmann, Van Durme, Max Reger, Thiele. Voorwaar een heerlijke keuze van ernstige toonkunstenaars en een gezonde vernieuwing van het repertorium der kerkorgelisten, als men bedenkt welke lichte, wansmakelijke en ongepaste opera-uittreksels e.d. op onze kerkinstrumenten aan de orde van den dag waren!

Voorzitter Constant Van Haute en eerevoorzitter Mervillie blonken uit door hun uitvoeringen van de orgelwerken van Bach en van hun eigen composities. Daar moeten wij dus, samen met de Kosterschool, den oorsprong zoeken van Mervillie's opzet om zijn werken voor klavier en orgel uit te geven.

De ‘Acht Fugen’ werden op 300 exemplaren en de ‘33 kleine en gemakkelijke Orgelstukken’ in twee drukken uitgegeven door de firma Breitkopf en Haertel van Leipzig.

De ‘Acht Fugen’ zijn geschreven voor piano of orgel zonder pedaal. Wat ze voor dien tijd belangwekkend maakt, is dat ze alle gebouwd zijn op gregoriaansche thema's: Veni Sancte Spiritus, Ave verum, Tantum ergo, Ave maris Stella, Dies irae. Te Deum; en dat ze ingeleid worden met een praeludium of voorspel in den vrijen rythmus van den kerkzang.

De ‘33 kleine en gemakkelijke Orgelstukken’ overloopen al de groote en kleine tertstoonschalen (zooals Bach's Wohltemperiertes Klavier) en zijn opgevat, nu eens in drie- of vierstemmige contrapuntische imitatiestijl, dan weer in harmonische koraalvorm. Ze zijn opgedragen ‘aan mijnen Heer en Meester Johan De Stoop’ en ‘aan mijnen eerweerden Heer en Vriend V. Coornaert, leeraar (in de kerkmuziek) in 't Groot Seminarie van Brugge(1)’. De verzameling sluit met ‘XV lichte veranderingen’ (variaties) op het Parce Domine.

Veel later - in 1920 - in de puinen en bij 't herbouwen van Nieuwkapelle, waar hij pastoor was, zou de oudleeraar in de muziek opnieuw naar de pen grijpen om nog 'n 15tal dergelijke orgelstukken te schrijven, samen met een bundel van niet minder dan 155 variaties of ‘veranderingen’ op het thema van de klokken van Exton (Oakham), Rutlandshire in Engeland, waar hij als leeraar dikwijls een deel van zijn verlof had doorgebracht. Deze composities werden echter niet uitgegeven, zoomin als de meerstemmige missen en motetten van zijn hand.

Om over de muzikale waarde van deze geschriften te oordeelen, is het noodig ze te plaatsen in hun tijd en rekening te houden met het doel waarmede ze werden opgevat. E.H. Mervillie beoogde er allereerst oefeningen voor zijn leerlingen en oudleerlingen mede, en tevens bescheidene maar deftige praeludia voor den eeredienst. En in dit opzet is hij geslaagd: zonder pretentie noch hooge vlucht, passen zij op het orgel en in de kerk door den ernst van hun onderwerpen en den eerbied van een gesloten vorm. En mag somtijds rijkdom aan melodie ontbreken, op menige plaats bewijst de toondichter dat hij verstand heeft van harmonie en zinsbouw. Alleszins is het merkbaar dat hij Bach's klavierwerken veel heeft gelezen en gespeeld!

Om die redenen verkiezen wij dan ook deze werken

(1) Van Z.E.H. Victor Coornaert verscheen in 1890 ‘Traité théorique et pratique de Plain-Chant sacré.’

boven de ‘14 Gezelleliederen’ die, alhoewel tweemaal uitgegeven, niet zoo vloeiend klinken en soms wat gewrongen aandoen. Merkwaardig echter voor dien tijd is de juiste kijk op de vereischten van het volkslied, waarvan de ‘algemeene beschouwingen’ getuigen die deze liederen voorafgaan.

Op eigen gedichten schreef A. Mervillie soms muziek: zoo zijn ‘Oegstlied’, ‘O mijn Dorp’, en het nog immer gezongen en frissche Duinenlied: ‘Leve de Panne, daar staat mijn huis!’

E.H. Alfons Mervillie overleed den 4 April 1942, te Kortrijk waar hij rustende was, in het zestigste jaar van zijn priesterschap.

Alhoewel rijk bedeeld was hij nederig en bescheiden. Als musicus bleef hij steeds leerzuchtig en weetgierig; werkzaam en ijverig voor zijn leerlingen, was hij vol durf en ondernemingsgeest voor de kerkelijke muziekkunst en innemend vriendelijk voor al wie met hem mocht omgaan.

PAUL FRANÇOIS

Boeren in het krijgsgedrang
Te Nieuwkerke en Dranouter rond 1650

DE streek tusschen Ieper, Waasten en Armentiers had veel te lijden in de jaren 1647-1659 ten gevolge van de krijgsverrichtingen tusschen de Spaansche en de Fransche legers. Talrijke sporen daarvan zijn te vinden in de schepenregisters van de parochiën uit deze streek. In latere jaren immers werden veel getuigenissen opgeteekend om te bewijzen dat het voor de pachters onmogelijk was hun pacht voor deze oorlogsjaren te betalen, daar ze in het geheel geen gewin hadden mogen boeken.

Op! Juni 1650 kwamen drie ‘lantslieden’ uit Waasten en Nieuwkerke getuigenis afleggen vóór de schepe-

nen van Nieuwkerke dat de landbouwer Jacques Wicke, uit den Oosthoek van NIEUWKERKE, geen pacht kon betalen over twee gemeten land niet ver van hun woning gelegen. Sedert 1645 had Wicke niets meer van dit land getrokken ‘ter cause van de continuele troublen ende beletselen van oirloghe, logementen, passagiën en repassagiën van soldaten ende de bederfvenessee daer uut ghevolcht zynde’. In 1645 had hij deze twee gemeten bezaaid met vlas en koren. Rond den oogst kwamen te Waasten en te Nieuwkerke ‘Lorrainsche soldaeten’ liggen. Later, in 1645, na de verovering van Armentiers door de Franschen, zijn deze laatsten zes weken komen liggen te Waasten, waar ze al de vruchten afgehaald, gedorschen en vernield hebben.

In 1646, om reden van de aanhoudende passagen van soldaten, die van Kortrijk naar Duinkerke trokken, werd het land niet bewerkt; in ditzelfde jaar was de familie Wicke door de pest aangetast geweest.

In den zomer van 1647 was het leger van den aartshertog Leopold van Oostenrijk, gouverneur-generaal van de Spaansche Nederlanden, dat rond Augustus bij Armentiers legerde en waarvan de ‘daghelicksche fouragiers ende uutloopers hebben uutghedosschen jn scheure het coorne dat den voornoemden Wicke ghehadt hadde van 't voornoemde landt, metgaders oick de erreweten die daerup waren staende ende begonnen ougsten’,

In het jaar 1648 werd het land niet bewerkt ‘ter cause van de belegherynghe der stede van Ipre ende de vlucht daeruut gheprocedeert’. Rond dezen tijd kwam het leger van den aartshertog liggen te Waasten, en de Fransche troepen die van Ieper terugkwamen, zijn langsdaar voorbijgetrokken.

In 1649 was Wicke begonnen met het bewerken van zijn land, maar hij heeft moeten staken ‘eerst om de belegherynghe ende recuperatie der stede van Ipre’, daarna om reden van de Lorreinsche soldaten die te Nieuwkerke lagen gedurende de belegering, waardoor de buitenlieden moesten vluchten. Nauwelijks

waren ze teruggekeerd of, in het begin van Augustus, moesten zij opnieuw vluchten voor de soldaten van den markies de Sfondrato, die kwamen liggen rond Armentiers ‘hebbende de selve soldaeten alsdan, continuelick fouragierende, ghenomen alle de vruchten aldaer ende daerontrent ontweert ende tot niet ghebrocht’ en de landslieden uitgeplunderd. Daardoor werden de landerijen van dit gewest aan de pachters gelaten zonder pachtgeld, doch mits het betalen van de plaatselijke belastingen.

Een voorschepen van Nieuwkerke, die een tiende bezat op de twee gemeten gebruikt door Wicke, kwam deze verklaringen bevestigen(1).

Te DRANOUTER was het niet beter gesteld. Op 25 April 1662 ‘certifieeren’ baljuw en schepenen dat de landen gelegen onder de Ammanie van Westouter en geënclaveerd in Dranouter, van 1647 tot 1656 niets opgebracht hebben voor de eigenaars, om reden van de gedurige passagen en logementen van troepen die op de parochie en in het omliggende ‘fourragierden’ en ook door de ‘excursiën’ van de garnizoenen van Armentiers en Ieper, de drie belegeringen van deze laatste stad in 1648, 1649 en 1658; vooral echter door de ‘wintergarnizoenen’, d.w.z. de soldaten die gedurende den geheelen winter in de steden lagen, maar toch leefden op kosten van den buiten. Het ging zoover dat ieder gemet land te Dranouter 7 ponden grooten moest opbrengen, wat het driedubbele was van hetgeen de beste landerijen betaalden ‘jn goeden tijt’.

Daardoor waren de meeste pachters in armoede gedompeld en voor een groot deel uitgeweken; veel landerijen zijn ‘vague ende ongecultiveerd ghebleven ende de huysen in deel afghetrocken ofte seer ghedeterioreert.’ De eigenaars die niets getrokken hadden, moesten bovendien nog de huizen en de stallen herstellen(2).

(1) Rijksarchief Brugge. Kasselrij Ieper. Schepenarchief n^{r} 38 (Nieuwkerke, Wettelijke Passeeringen, 1649-1659), f°s 23 v.-26.

(2) Ibidem. Kasselrij Waasten, n^{r} 2567^{12} (Dranouter, schepenregister 1654-1673), f° 110.

Op 15 Mei 1662 bevestigden dezelfde baljuw en schepenen dat in Juni 1652 op de parochie aangekomen is de 'Fransche brigaede'. De inwoners, samen met het 'Spaensch garnesoen' van de parochie, sloegen op de vlucht. In Augustus kwamen andere Fransche troepen door Dranouter, die de parochie plunderden en de inwoners opnieuw op de vlucht dreven. De vluchtelingen trokken naar Diksmuide en omgeving. De Fransche bezetting van Dranouter ging plunderen en brand stichten op de parochiën Hollebeke en Voormezele. Later in het jaar waren de inwoners voor de derde maal verplicht te vluchten voor de soldaten 'ende verlooren veel bestialen, granen, fouragen ende andere meublen, zulckx dat ter daeruut is ghecommen ter voornoemde prochie een groote destructie ende ruyne'.

Rond Lichtmis 1653 was op Dranouter en de omliggende parochiën een regiment Spaansche soldaten gelegerd onder het bevel van don Bernabe de Berges en een deel van de ruiterijbrigade van den graaf van Gytau, die er gebleven zijn tot in Juni.

In Mei 1653 lag het leger van den hertog van Lorreinen op de Leie en kwam plunderen tot onder de muren van Ieper. De inwoners van Dranouter moesten hun huizen verlaten gedurende een maand. In Juni was er een nieuwe vlucht voor de Fransche troepen die rond Belle plunderden. In Augustus plunderde een groot Fransch leger de stad Belle en de inwoners van Dranouter sloegen opnieuw op de vlucht met hun vee. Een deel van den oogst werd op het land vernield en al wat ondergebracht was in de schuren, geplunderd. In November kwam nog voetvolk en ruiterij hun intrek nemen op de parochie en in het omliggende[1].

Op 13 Juni 1662 kwamen drie landbouwers verklaren voor de schepenen van Dranouter, dat de vettemeersch toebehoorende aan den raadsheer Van der Beke, niets had opgebracht in 1657. In 1657 en 1658 werd het hooi

(1) Ibidem, f° 107.

en de ‘upheve’ of opbrengst van dezen meersch weggenomen, in 1657 door de soldaten van den prins van Condé, die gedurende vijf weken op de parochie lagen, en in 1658 door de Fransche troepen die slechts vier dagen te Dranouter verbleven, en er al het hooi en het grootste deel van de fourrage uit de parochie wegsleepten.(1)

Deze enkele uittreksels volstaan om ons een kijk te geven op het lijden van onze buitenbevolking ten gevolge van de krijgsverrichtingen in de XVIIe eeuw.

JOS. DE SMET

De ‘pauselijcke cappe’.

In de bijdrage over het H. Sacramentspriaal, Biekorf 1946, bl. 84, lees ik dat in de late Middeleeuwen het blauw de meest gebruikte kleur was voor de paramenten van het Allerheiligste. Welnu, in een Inventaris van 1724 vind ik dat St-Maartens zes koorkappen bezat ‘van gout blaeuw laeken stoffe’ alsmede ‘een casuffel van blaeuw gout laeken met tunicellen’.

Verder wordt aldaar, in de lijst der koorkappen, nog vermeld: ‘de pauselijcke cappe met twee van gout laeken ende drie van wit damast met gout galant’.

Waarom werd die koorkap ‘pauselijck’ genoemd?

M.C. Ieper.

De Pas van Jantje Kaas.

Al snuisterend in de mij overgebleven jaargangen van Biekorf, vind ik op bl. 62 van 1932, een mengelmare over *De Kaasboot van Duinkerke*. Die kaasboot ging over-end-weere van Duinkerke naar Rotterdam en volgde steeds dezelfde zeeroute.

Op de zeekaarten vindt men, ter hoogte van Zuydcoote, den *Zuydcootepas* vermeld, tusschen Hilsbank en Trapegeer. 't Is langs dien pas dat de Kaasboot naar Duinkerke of naar de volle zee trok. In den visschersmond is de pas van Zuydcoote dan ook *De pas van Jantje Kaas* geworden.

Nieupoort.

J.F.

(1) Ibidem, f° 111.

Kleine kroniek van de folklore

VOOR deze eerste kroniek - ten bate en tot genoegen van de liefhebbers en de belangstellende lezers - hebben we het leven en de bedrijvigheid van de bonden en van een paar tijdschriften uitgekozen.

I. *Bij de Oostvlaamsche Folkloristen*.

Deze Bond, die ook gedurende den oorlog zijn werkzaamheden had voortgezet, trad terug in het folkloristisch strijdperk in het jaar 1945. Reeds langen tijd heeft men aldaar de gewoonte een zomer- en een wintercyclus van voordrachten in te richten, met minstens voor iederen cyclus een achttal sprekers. De Oostvlaamsche folkloristen beschikken daarbij over een zeer mooi ingericht museum, richten in ditzelfde museum op de Zondagnamiddagen een Poppenspelseizoen in voor jonge en oude Stropkens, hun kas staat op 'Beau fixe', ze geven een verzorgd tijdschrift uit en mogen op degelijke medewerking rekenen.

In 1945 werd ten laste van het Alfons de Cockfonds een prijskamp uitgeschreven voor een studie over de 'Weerkundige Volkskalender van het Vlaamsche land'. Er waren drie inzendingen, en dit moet men een grooten bijval noemen, als men rekening houdt met de moeilijkheid van het voorgestelde onderwerp. Men vergete immers ook niet dat veel prijskampen door geleerde genootschappen uitgeschreven regelmatig onbeantwoord blijven!

De heeren Maurits Broeckhoven van Gent en H.L. Beirens uit Hoboken werden bekroond. Het overvloedig materiaal van den heer Beirens werd in aanmerking genomen voor mogelijke uitgave als 'Weerkundig Woordenboek van België'.

Hetzelfde fonds heeft voor het jaar 1947 opnieuw een prijsvraag uitgeschreven over de 'Folklore van het

paard in België'; inzonderheid over de paardenommegangen en -zegeningen, de paardemarkten en hun gebruiken, het paard in het uithangbord en als gebakvorm. Men verwacht de inzendingen vóór 31 December 1947.(1)

II. *Bij de Westvlaamsche Folkloristen.*

Seffens na de Bevrijding is ook deze Bond wakker geschoten, zekerlijk een dubbel lastig iets na den zwaren winterslaap van vier jaren. Een 'Beertje 1945' werd de wereld ingezonden, met een goede lading humor... uit de oorlogsdagen. We vermoedden dat de Westvlamingen de eersten waren met een dergelijke uitgebreide bijdrage tot de oorlogsfolklore; sedertdien echter kennen we verschillende soortgelijke uitgaven, zoowel in eigen land als in den vreemde.

Voordrachten stonden ook hier op het winterprogramma, en zooals in veel Bonden kende men ook moeilijkheden met ledige kassen en platte beurzen. Het is dan ook een verheugend feit, dat thans, dank zij de tusschenkomst van de provinciale overheden en den bestendigen aangroei van leden, de kas er heel wat beter voor staat. Want zonder goede kas, geen gezonde folklore-werkzaamheden.

Het winterseizoen 1946 47 bracht dan ook een kleine omwenteling in de gewoonten van den Westvlaamschen Bond, onder den vorm van een volledig programma met voordrachten, een tentoonstelling, een winterfeest, een viering van den eerehoofdman Karel de Wolf en van het tienjarig bestaan. In het bijzonder durven we hier aanstippen de Kerstkribbententoonstelling, in het stemmig zaaltje van de Jeugdherberg te Brugge van 21 tot 23 December 1946 gehouden. Er was een tentoonstelling van oude Kerstkribben uit de Brugsche verzamelingen bijeengebracht en ook een prijskamp voor

(1) Inlichtingen over deze prijsvraag kunnen steeds aangevraagd worden bij dhr. L. Verlodt, Secretaris van den Bond, Zalmstraat, 69, Gent.

kribben van eigen maak, met een twintigtal inzendingen van verschillend gehalte. Spijts de koude heeft deze tentoonstelling werkelijk veel bijval genoten.

Om het jaar goed in te zetten verscheen het 'Beertje 1947' als zesde in de reeks.

III. *Al grasduinend in de tijdschriften.*

In 1945 verscheen het 'Jaarboek' van de Oostvlaamsche folkloristen, tevens als jaargang bedoeld van de 'Oostvlaamsche Zanten'. Een studie over de sagefiguur Osschaert (F. Van Es) en over de Volkskunde van Moerzeke (Lic. J. Laureys) dienen aangestipt.

In den jaargang 1946 van 'Oostvlaamsche Zanten' treffen we als belangrijke bijdragen: De Rozenhoedviering te Wetteren (Drs. M. Daem); Het oude gewoonterecht van hooger en lager personeel in een middeleeuwsche abdij (M. Gijsseling), en vooral een belangrijke uiteenzetting van Dr. K.C. Peeters over de Bibliographie van de Vlaamsche Folklore.

Dr. Peeters, conservator van de Musea Steen, Vleeschhuis en Brouwershuis te Antwerpen, en redactiesecretaris van het tijdschrift 'Volkskunde', heeft een plan ontworpen voor het opmaken van een bibliographie van de Vlaamsche Folklore, loopende over de periode 1800-1938 (boeken en tijdschriften). Hij leunt aan bij de bekende indeeling van Hoffmann-Krayer, die ook reeds door de Nationale Commissie van Folklore van België werd gevolgd in haar 'Jaarboek' (1939). Zonder voor een Westvlaamsch 'chauvinist' te willen doorgaan, durven we toch gerust vooruitzetten dat het een Westvlaming was die het eerst zulk een machtig opzet heeft aangedurfd. Eerw. heer Lodewijk De Wolf zaliger, te dien tijde hoofdopsteller van 'Biekorf', liet gedurende twee jaren (1908 en 1909) zijn 'Volkskundige Boekenschouw' (Bibliographia Folklorica) verschijnen. Het is tot nog toe niet uitgemaakt, om welke redenen dit modelwerk niet werd voortgezet. Want in de 'Mededeelingen van de Vlaamsche Academie' vernemen we dat deze instelling de uitgave overgenomen

had, zij zou de twee verschenen deelen laten herdrukken, om dan het derde deel voor 1910 in 1911 zelf uit te geven. Op 19 Maart 1910 liet L. De Wolf weten dat hij met deze voorwaarden vrede nam, maar dit is ook het laatste woord dat officieel over deze verdienstelijke onderneming aldaar gezegd wordt.

Ook Eerw. Heer Allossery zaliger heeft in zijn ‘Geschiedkundige Boekenschouw’ (2 dln. 1912-1913) een degelijk hoofdstuk gewijd aan de folklore, hoofdzakelijk als hulpwetenschap van de geschiedenis beschouwd, terwijl de ‘Société d'Emulation’ te Brugge in haar bibliographie een beperkt overzicht van de folklore in het graafschap Vlaanderen opnam.

Met genoegen zien we dan ook Dr. Peeters een reuzentaak op zijn schouders laden en wenschen hem bij voorbaat volharding en moed om dat werk tot een goed einde te brengen.

Na een heel tijdje onderbreking kwam ook ‘Volkskunde’ als driemaandelijksch tijdschrift voor de studie van het volksleven terug van de pers. Een bijdrage over den Bruggeling Adolf Lootens (1835-1902), bedoeld als een hoofdstuk uit de geschiedenis van de Vlaamsche volkskunde, werd in het eerste nummer opgenomen. De eerste Westvlaamsche volkskundige belangstelling wordt in deze bijdrage als een geheel overschouwd, samen met den levensloop van Lootens, zijn twee belangrijke werken, de bedrijvigheid van de mannen van ‘Rond den Heerd’ en de Sinte Luitgaardegilde.

Onder de vele degelijke bijdragen van den eersten naoorlogschen jaargang (1946) dienen we verder te vermelden: Over en om de Breugelsche zwaarddansers en hun vermeende inspiratiebron (Prof. J. Gessler); Vlaamsche Volksdevoties in een Geuzenlied uit de 16^{e} eeuw (Dr. J.J. Mak) o.a. getuigend van een zeer groote belezenheid, in een overlading van nota's, die op een ongelukkige wijze een halve aflevering in beslag nemen; Sikkel, Zichte, Zeis en Pik (M. De Meyer), een onderzoek, aan de hand van de oudst-bereikbare

bronnen, naar den ouderdom en het opeenvolgend gebruik van deze landbouwerktuigen; passend en rijk verlucht.

In de ‘Vlaamsche Gids’ (Oct.-Nov. 1946) bespreekt Prof. R. Foncke: De huidige Folklore-studie in Vlaanderen. Na een geslaagd geschiedkundig overzicht van wat er reeds geleverd werd sedert de wetenschappelijke beoefening van dit vak, behandelt S. de opleiding aan de hoogeschool en wenscht ook in het normaalonderwijs de studie van de volkskunde te zien invoeren.

Een grondige uiteenzetting van G. Meerseman O.P. in ‘Ons Heem’ (Nr. I, 1947), geeft de noodige houvasten bij het thema: ‘In welken geest, hoe en waarom beoefent de onderwijzer de Heemkunde’, waarin ook de folklore de plaats toegewezen wordt die haar toekomt.

Over het algemeen mag men niet klagen over hetgeen op folkloristisch gebied in het Vlaamsche land verwezenlijkt wordt. De werking eenerzijds van de bonden - jammer dat ook Brabant, Antwerpen en Limburg op dit appel ontbreken - en de vele studiën anderzijds in de tijdschriften, laten ons toe voor de toekomst het beste te verhopen.

Het weze ons hier tevens toegelaten te wijzen op het feit dat stilaan op de viering van twee ‘Vijftigjarigen’ zal moeten gedacht worden. Want én ‘Biekorf” én ‘Volkskunde’ naderen dit eerbiedwaardig aantal jaargangen, en zouden voorzeker op de waardigste manier dit heuglijk feit gedenken, door een grondig register op deze 50 jaargangen samen te stellen. Om de uitgave hiervan mogelijk te maken, zou men beroep kunnen doen op financieelen steun bij de staatsinstellingen. Mocht deze wensch vervuld worden, en mochten vooral degenen die voor het beleid van deze onderneming instaan, weldra de handen aan het werk slaan en, overal waar het moet, de noodige medewerking verzekerd zien.

H. STALPAERT.

Touwespringen
(*Vervolg en slot van bl. 66*)

6e Groep

21.

Lang vergeten sensatieberichten blijven nog in sommige koordeliedjes voortleven:

Heb je niet gehoord
Van die schrikkelijke moord,
Van die schrikkelijke moord in Londen?
Een man die zijne vrouw vermoordt
En kinderen zoo mishandelt.
Moordenaar, moordenaar,
't Schavot, 't schavot is daar! (bis).

22.

Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven,
Waar is Jeanne Van Kalf(1) gebleven?
Zij is hier, zij is daar,
Zij is bij den moordenaar.

23.

Un, deux, trois, quat, cinq, six, sept (bis)
(Violette, Violette

24.

Uitwijkelingsliederen worden ook nog wel eens gesprongen:

Wie gaat er mee naar Amerika?
Daar moeten wij niet werken.
Eten en drinken op ons gemak,
Slapen gelijk de verkens.
Dat je dat moest zien, hoe wel dat gaat,
Met de blokken op de deure slaat.
Een piot, je moet kapot
Hij heeft geen haar op zijne kletsekop. (bis)

(1) De beruchte moord op de kleine Jeanne van Calck van Molenbeek in 1906.

25.

Ma mère, ma mère, ma mère est là.
Alla, alla, Amerika,
Van een, van twee, van drie.

26.

Het meisje draait zich rond al springend:

Als ik met mijn kop in den spiegel sta,
Draai ik mij om en 'k zie me daar staan.
'k Zal 't van mijn leven nooit meer doen,
Kop zonder haar is geen fatsoen.

Andere lezing:

Als ik met mijn kop in den spiegel sta,
Draai ik mij om en 'k schiet in een lach.
'k Ga 't van mijn leven, van mijn leven niet meer doen,
Kop zonder haar is geen fatsoen.

27.

'k Heb een ring gevonden,
Een ring van diamant,
'k Heb hem aan mijn hand gestoken,
Een ring van diamant.
Ha! ha! ha! Mijn ring is weg (bis)
't Is een ring van diamant.

28.

'k Ginge naar 't kazern
'k Zagen een piot,
'k Zagen hem zoo gern,
'k Gaven hem een tot,
Plot, lancier,
En mijn lief is kanonnier.

29.

Mon papa - ne veut pas
que je danse, que je danse,
mon papa - ne veut pas
la polka,
il disait - il chantait
que je danse la polka, (bis)

30.

Moderne aanwinsten komen het rijke repertorium aanvullen. Op de wijze van: Elle a une robe à....

Ala papa, 't is den eersten keer,
van mijn leven en vrije ik meer.
En je moet me daarom niet slaant,
g'hebt het vroeger ook gedaan.

In het vrijen zit geen kwaad
en je weet hoe dat dat gaat.
Ach papa, sla mij niet meer,
't is toch maar den eersten keer.

31.

Op dezelfde wijze:

Zij is gekleed in een tikke-takke-touw
van wit en zwart en blauw
en daarbij een mooien hoed,
dat staat heur toch zoo goed.(1)

32.

De oorlog (1914) wordt ook in de koorde herdacht:

Keizer op de vlucht,
De keizer is oud van jaren.
Wapens in de lucht
En hij rijdt alhier, al daren.
Wreede bandieten
En hij wil zijn bloed vergieten
Voor 't Vaderland, (bis)

33.

De keizer heeft zeer aan zijn knieën
't Is van naar den Yzer te riên(2)
De keizer is ook een man
Die van alles kan.

34.

Zelfs de moderne dansen hebben een spoor nagelaten. (Het meisje houdt de voeten binnenwaarts)

Denise heeft kromme beenen,

(1) Voor sommige van de bovenstaande liedjes vgl. De Cock-Teirlinck, Kinderspel II, bl. 42, 58-62, 77.
(2) Voor rij'en - rijden.

En ze danst de zalostong[3]
Elle est de zalostong (bis)
Denise heeft kromme beenen
En ze kan niet rechte staan
Elle est de zalostong. (bis)

35.

Volgende dansthema's zijn overal bekend. Het komt er op aan om het hoogste getal te springen.

(3) Charleston.

1. Met wien zal zij trouwen?
   Met een rechten, schelen, krommen, bulte
2. Met wie zal zij trouwen?
   Engelsen, Belgsch of Duitsch?
3. Met wie zal zij trouwen?
   Met A.B.C.D. enz...?
4. Hoe oud zal ze zijn
   Als zij zal trouwen? 1, 2, 3...
5. Hoe lang zal haar sleep zijn
   Als zij zal trouwen? - 1, 2, 3,... meters
6. Welk kleed zal zij hebben
   Als zij zal trouwen:
   Wit, zwart, rosee?
7. Hoeveel voiteuren zal zij hebben
   Als zij zal trouwen? 1, 2, 3...
8. Hoeveel ringen zal zij hebben
   Als zij zal trouwen? 1, 2, 3...
9. Hoeveel kinders zal zij hebben
   Als zij zal trouwen? 1, 2, 3...
10. Hoeveel teljooren zal zij breken
    Als zij zal trouwen? 1, 2, 3...
11. Zal zij nunne worden
    Ja of neen, enz.
12. Hoe oud zal zij zijn
    Als zij zal sterven? 1, 2, 3...

M.C.

Mengelmaren

Wijtewagens.

Er is een kentering op komst in 't Noorden om onze wijtewagens te redden sedert Ridder van Outryve d'Ydewalle, de betreurde burgemeester van Beernem (gestorven in Duitsche gevangenschap) op een wijtewagen te midden van zijn landsche menschen ten grave werd gevoerd.

In 't Zuiden, te Boezinge, met de B.J.B. ruitersclub voor 't eerst (en sedertdien op meerdere plaatsen) zag men nu weer den wijtewagen met zes bereden paarden gevolgd door een gansche troep ruiters. Het gebruik was aldaar sedert ongeveer 1830 verdwenen. Een begrafenis te peerde, lijk de

menschen zeggen, is geen uiterste zeldzaamheid. Jammer genoeg verdween de wijtewagen op een twintigtal dorpen en gehuchten sedert 1940 om plaats te maken voor den ‘cor de biljard’ uit de steê.

A.L.

Tooverboek en nog wat.

Op veel plaatsen is het de gewoonte te belezen uit een ouden boek liefst mot gothieke letters. Daarvoor gebruikt men een ouden Bijbel of de Generale Legende der Heiligen van Rosweydus waaruit vroeger 's avonds ‘rond den heerd’ het leven van den dagheilige werd voorgelezen.

Heel wat anders is een tooverboek. Een echt tooverboek in het Poperingsche was de ‘Duyfkens ende Willemynkens Pelegrimagie’ (Antwerpen, 1627) met prentjes van Boëtius a Bolswert. Bladzijde 203 (en andere prentjes?) kan er misschien aanleiding toe gegeven hebben: zij stelt een tooveressecirkel voor.

Hetzelfde tooverboek kwam men tegen in 't Lendeleedsche. Het leek echter oorspronkelijk niet te Lendelede in gebruik geweest te zijn. De tooveressen rijden er niet op een bok maar zijn zelf een geit: Kallegeete (Poperinge). Hetzelfde te Staden en Houthulstbosch.

A.L.

Van Lokkedijze en Loopmande.

LOKKEDIJZE. Zuigdot, zuigdotje; fr. nouet à sucer. Anders: *Fokkedijze* (Wingene), Fokkedei (Kortrijk), Lokkedutte. Zie Loquela en De Bo.

De nu gelukkig verdwenen lokkedijze wordt door Dr. Peel in Andleie nader beschreven: ‘Een stukje brood, of een boon, of een klontje kandijsuiker - alles, natuurlijk, eerst zorgvuldig door moeder of grootmoeder geknabbeld, in een versleten vod gewikkeld, met een draad of koordeken toegesnoerd (zoo omtrent lijk het zakje blauwsel voor de waschte) en alzoo in kindjes mond gestopt van zoohaast het begon te huilen.’

Loquela zegt dat Lokkedutte ook gehoord werd als schimpwoord op een gemeen vrouwmensch. Is er hier misschien ‘contaminatie’ met Lokketesse -Akketesse, waarover in Biekorf (1946, bl. 239 en vorigen) geschreven werd?

LOOPMANDE. Loopwagentje; fr. chariot d'enfant: eng. Gocart; hd. Gängelwagen. Anders: Gamande, Kevie, Kooi, Reuze (De Bo). Het loopwagentje was uit latwerk getimmerd en liep op wieltjes. De Vlaamsche loopmande was een klokvormig mandwerk gevlochten uit gepelde wissen, lijk de waschmanden voor witgoed. De mandemakers hadden er altijd bij hun

halve deur staan. ‘De klok stond met haar breeden rand op den vloer (zonder wieltjes!) en het kind hing, onder de oksels gevat, op den smalleren bovenrand als een klepel te stampen. De klok sleepte op den grond al hotsen en botsen tegen stoof, tafel en stoelen, maar de klepel had er geen dere van.’ (Dr. Peel). De oude loopmande is in de laatste twintig jaar verdrongen door het ‘kinderpark’ met ringskes en bellekens. Is zij al geen rariteit? Een stuk tewege voor een folkloremuseum? In de steden is zij alleszins verdwenen. Is zij te lande nog te vinden?

B.

Een ophaler.

Bij een doorreis aan de Snaaskerke-brug hoorde ik een jongentje van twaalf jaar zeggen tegen zijn moeder:

- Kijk, moeder, ze zijn daar bezig met een *ophaler* in mekaar te zetten.

Bedoeld was een beweegbare laad- en loskraan op rupskettingen.

J.F.

Een velletje wind.

Wanneer 't blok-stille was en 't visschersvaartuig niet vooruit geraakte, zei men, in den tijd dat de booten nog de zeilen voerden, dat er ‘geen velletje wind in de zeilen zat’ en ‘met 't minste velletje wind’ ging men vooruit.

J.F.

De soldaat en de liefde.

Heur ‘kennesse’, geen kwalijke jongen, was soldaat en moest naar de Bezetting. Familie en vriendschap thuis gaven heur dan tot troost en goeden raad: ‘Meistje, ge weet wel dat ge op hem niet meer moet rekenen: *'ne soldaat - die draagt zijn liefde waar dat hij gaat*.’

Roeselare.

A.D.

Nog Vondelingen.

- Vgl. hierboven bl. 96 en vorigen.

- Maria De Vleeschouwer was gevonden in de Vleeschouwerstraat te Veurne, aan het huis van een dokter schuins over de Zusters Annuntiaten.

- En Frederic Trouvé was een jongen van foorkramers die met de Paaschfoor naar de leeringe (catechismus) kwam in het Begijnhof te Kortrijk. Dat was in de jaren 1920.

B.

[Nummer 6]

Garnalen

GARNAAL is een boekenwoord, maar in den volksmond luidt het anders: het zijn Gernaards, Gernazen. Zooals ten andere reeds in de 16 eeuw bij ons geschreven werd: Gheernaert (De Dene; zie De Bo op Geernaar).

Garnalen zijn door iedereen gekend en door klein en groot gegeerd. 's Zomers ziet men de kleuters, op het strand, met hun steek- en schepnetjes deugd en pret beleven in 't garnaalvangen. De groote menschen doen het beter. Ze verkneukelen en verpeuzelen zich aan een handvol gekookte ‘versche geernaars’. 't Smaakt zoo lekker bij een pot goe Vlaamsch bier. Heerekost! En alhoewel de garnalen tegenwoordig in zeer groote hoeveelheden gevangen worden en overal verkrijgbaar zijn, toch zijn ze heerekost gebleven. Dit ervaart men best als moeder de vrouw gaat winkelen en een paar honderd grammen garnaal wil koopen... om uw goesting te voldoen. Men eet immers geen garnaal als buikvulling, maar als lekkernij. Dit blijft ook waar in de

'groote keuken' die garnaal in entrées en hors d'oeuvres verwerkt. Om lekker te zijn moet garnaal heel versch zijn en de 'levende versche geernaars' zijn deze gevangen op het strand. Dr. Lauwers schreef weleer in Biekorf (1908) over Kreeften en Gernaards om er van te smekken en te lekkebaarden.

Dit is ongetwijfeld wel steeds zóó geweest. In de verleden eeuwen moeten de garnalen buiten 't gemeene verhandeld geweest zijn, want de verordeningen op 't breien der netten waren oorzaak dat er met garnaalnetten, zoo te zeggen, niet kon gevischt worden. Tenzij in den duik. De voorgeschreven school- of mazenbreedte was zoo breed en wijd, dat dit krielgedierte er door stroelde.

In de Nieupoortsche keure van 1163 worden de garnalen niet vermeld. De veertiendeeuwsche onbekende Brugsche schoolmeester, die zijn conversatieboekje: *Le Livre des Mestiers* samenstelde, maakt, in zijn opsomming, geen gewag van garnalen. Maar 't weze toch opgemerkt dat de schrijver niet alle vischsoorten aanhaalt die, in zijn tijd, gevangen en gegeten werden.

> Van den visschen moghedi horen
> de name van *eenighen*.

Onder die *eenighen* vinden we de schaaldieren: oesters, mosselen en koks[1].

In de 16e, 17e en 18e eeuwen verschenen verschillende verordeningen op de onderscheidelijke vischvangsten. In 1510 moest het nettenschool minstens vier duim breedte hebben[2]. In 1545 wordt het 'vyf zeeliedenduymen breedte'[3]. In 1614 wordt de verordening van 1545 bekrachtigd, maar twee jaar later, 1616, mag men netten met een school van 3 1/2 duim

(1) Uitg. Dr. J. Gessier. Brugge, 1931, I, bl. 13.
(2) C. De Zuttere, Enquête sur la pêche maritime, I, bl. 58 (Brussel, 1909).
(3) Gilliodts, Coutumes de Ia ville et du port de Nieuport, bl. 397 (Brussel, 1901).

gebruiken, gedurende het zomerseizoen van St Jan tot St Baafs[1].

Dit alles had tot doel de verdelging van kleinvisch, van 't vischbroedsel en van 't vischzaad te keer te gaan. Het school moest wijd genoeg zijn om de kleine visschen te laten ontsnappen, om 't vischbroedsel te laten doorspoelen. Moeten we de teksten gelooven, dan geleek het strand, na de vischvangst, aan een onmetelijk visch-kerkhof[2].

Het spreekt nu vanzelf dat garnaal, voor ruilhandel of koopmanschap bestemd, met deze netten niet gevangen werd. Wil dit hierom beduiden dat er geen garnaal gevischt werd? Geenszins, want uit vele verordeningen blijkt duidelijk dat de strandvisschers ook andere dan voorgeschreven netten gebruikten[3]. Alleen om 't plezier van visch te verdelgen of om zeevette te vergaren? 't Ware te onzinnig. We meenen veeleer dat, door deze voorschriften, de garnaal in de reeks van de 'verboden spijzen' terecht kwam en in 't duikertje aan de vermogende heeren werd vervent.

Nog in 1785 werden de voorschriften bekrachtigd. Netten van minder dan vijf-duimschool bleven verboden. Maar er is een mildering aan te stippen: van 1 Juni tot 1 Oogst mag op alle visch gevischt worden. En waar we in 1784 J.B. Coppieters 'gernaert' zien

(1) Gilliodts, a.w. bl. 418.

(2) 'Roovende ende destraerende daermede (met de netten) de bedden, ende legers van denzelven cleenen vischen, ende laetende 'tselve zaet ende grue, ten platten lande ende op 't sandt, die aldaer by den voghelen ende andersints te niete gedaen worden'. Verordening van 15.10.1614. Gilliodts, a.w. bl. 411.

(3) 15.10.1614: 'Ende dat degenen die netten van mindere maesschen binnen heure huysen ofte scepen hebben.' - In 1729 vestigt het magistraat van Nieuport de aandacht van de bevoegde overheid op de vernieling van visch: 'dat er op strange soodanigh gevischt wordt met carten en *ckynschool*, zoowel te peerde als anderzins, dat alle kleine visch gevanghen en het. vischbroedsel vernield is'.

aankoopen voor de Zusters Annunciaten, mag wel beweerd worden dat de strandvisschers de toelating niet hadden afgewacht[1].

De garnaal was in de mode gekomen. Omstreeks 1770 was de baan van Veurne naar De Panne voor 't verkeer opengesteld geweest. En voor de voortventers van Veurne was die baan van groot belang. Deze voortventers, meestal lieden uit het Ambachtstraatje, hadden het thans gemakkelijk om met hun hondekarretjes het visschersdorp van De Panne (St. Josephsdorp) te bereiken en garnaal en versche visch af te halen. Deze hondenkarretjes bleven, als vervoermiddel, tientallen jaren in zwang. De inwoners van het Ambachtstraatje waren niet alleen garnaal- en vischverkoopers, maar ook vischdrogers en sprot- en haringrookers, zoodat men, het jaar door, deze hondengespannen over de baan van Veurne naar De Panne, heen en weer, zag spoeteren. Vrouw en mannevolk, 't ging al op ‘commercie’, om 't dagelijksch broodje te verdienen en de eindjes aan mekaar te knoopen. Moeite en last waren ongekende zaken en de handels- en leurdersgeest zat zoodanig bij dit volkje vastgeankerd, dat het wel meer gebeurde een vischleurster, na een duivelschen rit, in een vervroegd kinderbed te zien komen. Zoo is het nog mondsgemeen te hooren dat een leurdersvrouw eens, een drieling kocht, in ‘heur hondekarretje’.

* * *

Garnaal is een raar ding. Dr. Lauwers wist er alles van. Ik lees bij hem:

‘Op den zandvloer, langs het strand, krielen en mierelen de gernaards... Hebt gij er ooit op geschaft dat het beste wapen dat de Voorzienigheid Gods aan ontelbare, weerlooze schepselen verleend heeft, de gave is onzicht-

(1) Saadspensionaris J.B. Coppieters fungeerde te Nieupoort als beheerder en vereffenaar van de door den keizer Jozef afgeschafte kloosters. Volgens zijn afrekeningsstaat van 8 Juli 1784 kocht hij voor de Zusters o.m. ‘gernaert’ aan. - Staatsarchief Brugge, Bundel 469.

baar te zijn, of de kunst onzichtbaar te worden?... Niet alleen hebben de gernaards het geluw, derf uitzicht van het zeezand, maar ook, over geheel hun glimmend lijf, den valen glans van het zeewater.

‘Beziet de steeknette die de gernaardvanger uit het water heft: zij ligt krielende vol gernaards, en 't is al dat gij iets ziet krevelen en roeren. Daarbij nog zitten zij met een slimme penne in hunnen steert, die, zoo 't gemakkelijk om zien is, naar onder toe overgekruld en lepelwijs uitgehaald is. Dat steertje is een treffelijk paar vimmen weerd, zonder 't bedrog: want, telkens de gemaard zijnen steert tegen zijn gat, en 't water tegen zijnen buik slaat, springt hij een vadem achteruit. - Vang mij zulk gekriel!’[1]

Waarlijk, 't beestje leeft, krielt en krevelt doorheen Lauwers' woordspeling en zinswending.

Wetenschappelijk nu kunnen we daarbij voegen: dat de garnaal een flink zwemdier is, dat vooral op zandige kusten huist. Ze verbergt zich behendig in den grond. Zoo neemt zij de kleur van het zand, waarop zij leeft: grijsbruin, maar die kleur, evenals haar beweging en haar zin voor list, zijn voor haar de eigen verdedigingsmiddelen. Op den kop draagt zij menigvuldige voelers, waarvan het buitenste paar veel grooter is dan de andere. Het eerste paar pooten is steviger dan de overige, het tweede en het derde zijn tenger, het vierde en het vijfde paar zijn weer wat kloeker. Het tweede paar heeft bovendien een duimpje.

Nijpers zijn kort, oogen dicht bij elkaar op korte stelten, de snavel is petieterig. De valsche pooten aan den buik zijn zeer lang. Daartusschen kan de garnaal zoowat vijf duizend eiers dragen, *tweemaal* in het jaar[2].

Bij ons staat de garnaal bekend als *haspegedrasp*: zot

(1) Biekorf, 1908, bl. 97 volg.

(2) Cfr. Leven in de Noordzee, door de Broeders van Liefde, 1937, bl. 111- Jozef De Langhe, in Biekorf, 1938, bl. 155, zegt dat elk wijfje *per jaar* 5000 eieren legt. Die eieren blijven tusschen de zwempooten vastgeplakt door middel van een plakmiddel afgescheiden door klieren die in de nabijheid der geslachtsorganen liggen.

en wispelturig. Een onhandelbaar wezen dat steeds, uit ongedurigheid, 't weder in haar gat zitten heeft, listiggek daarbij, ter oorzake wellicht van die pinne in haar staart en waarmede ze zulke zotte kuren uithaalt en knepen te over heeft om iemand te verschalken. Averechtsche knepen waarop niemand denkt. Zulke handelwijze is dan ook onverstandig te betitelen! Voor ons althans. En een mensch die nu eens *dit* en dan weer *dat* wil, zonder schijnbare ordening in de gedachten, vergelijken we met een garnaal. Die mensch heeft ‘zoovele zinnen als 'n geernare pooten’, maar voor den oningewijde zijn ze moeilijk te onderscheiden. Die pooten gaan dan nog met paren, zoodat men er niet wijs uitgeraakt.

Voor ons is 't nog onverstandig achterwaarts te springen, waar men vooruit zou willen. Een garnaal heeft dan ook geen verstand; en waanwijzige, zwakzinnige, onnoozele menschen hebben ‘zooveel verstand als 'n geernaart’.

Menschen zonder geheugen slachten de garnalen. Ze verliezen hun verstand net als de garnalen hun schubben verliezen. Garnalen vervellen en als ze hun schaalhuid terug krijgen, zijn het eenigen tijd slakke garnalen; en menschen mer vluchtige gedachten zijn slakke menschen. Deerlijke en magere kinders worden insgelijks met den garnaal vergeleken.

Wanneer kleine bubbels, in hun eerste roksken, over den keukenvloer voortkrabbelen en op een gegeven oogenblik zich omdraaien, het vingertje omhoog steken en foeikaka wijzen, dan begrolt moeder den lieven kapoen met de woorden: ‘Ge doet nog erger dan 'n gernare, ge verliest overal uw eiers.’

Maar wanneer de garnalen dood zijn en glanzend te blinken staan op tafel, zijn zotte streken en 't ‘zot’ verstand dood en men peuzelt de rest met welgevallen

naar binnen. Een klein, klein hapje maar, doch honderdmaal herhaald geeft het toch iedereen zijn bekomste. 't Volk weet dit hapje te waardeeren. Immers wanneer een zoete snuisterij, na een stevigen maaltijd, in ronddeeling gaat en onder de gasten er een is die lekkebaardend zanikt dat het jammerlijk zoo 'n klein beetje was, antwoordt moeder de vrouw gevat: ‘Zijt zeere tevreden, man, men gaapt wel voor een gernare’.

Garnaal is ‘duivelstuig’, is ‘duivelskind’. Garnaal springt weg en ontsnapt, zeggen de visschers, ‘als Kootje uit z'n kotje’. Dit ‘vischvernijn’ kan, op zijn manier, groote menschen kullen en menschen kullen is ‘duivelswerk’.

Is het wellicht om die reden dat de duivel, in de Nieupoortsche heksenprocessen van omstreeks 1650, toen Jane Panne en Maaiken Tooris levende verbrand werden, de garnaal tot zinnebeeld had verkozen en zich ‘Geernaertjen’ deed noemen)

Garnalen zijn, ten slotte, onrechtstreeks, oorzaak geweest van menige verlokking, van menige bekoring en misschien van menig verderf.

Althans wanneer we *Het Liedje van de Geernaars* mogen gelooven. Daar wordt toch ondubbelzinnig erop gewezen dat de rondventende geernaarsmeisjes moeten oppassen voor lonkende heeren, willen ze in de val niet loopen. Hoort maar:

> Hasa, meisjes, als gij nog, ja, met geernaars loopt,
> Ja, met geernaars loopt,
> Past op dat gij aan geen heere verkoopt,
> Want zulk een slimme gast, hebben u zoo dikwijls vast,
> Zoo verliest gij uw bloempje als gij niet op en past.

Dit liedje dateert van vóór 1850.

De garnalen werden toen meestal nog gevangen met steek-, trek- en sleepnet op den strandvloer. De garnaalvisscher kookte zijn vangst thuis en de jonge dochters gingen de garnaal in de stad rondventen. Een korfje garnalen was dan reeds een schoone vangst en een heele vente.

Deze jonge dochters waren bloemen onder 't vrouwvolk. Hoe kon het ook anders? Los en vrij gevormd en groot, struisch, gildig-schoon opgegroeid in de onmeetlijkheid van 't eenzame duingebied, met over hun wezens het spannende blinkende vel, glad geaaid door den zeewind, ja, 't waren als prachtige vlinders die uit de ongerepte ruimte-schoonheid naar de stad uitgefladderd kwamen, om de vangst te verkoopen. Want om te verkoopen moesten ze er net en aantrekkelijk uitzien, pronte en djente meisjes, rozende-blozende uit 't duinenbeluik ontsnapt, krakende-proper in hun kleurig rokske en jakske, met het glanzend zwart of getegeld voorschootje rond de lenden gesnoerd en den schitterenden faliedoek over de schouders geslagen. In hun oorlellen: gouden slingertjes of belletjes, teenigste kostelijk sieraad waarvoor ze centen konden en mochten uitgeven. Hun koopwaar zat, zindelijk geborgen in de versch-gewasschen en schoon gespoelde witte wissen mande, waarover een blinkende rood en-wit geruite handdoek gespannen lag.

Pittige en heerlijke verschijning, gaaf en onverbasterd, rijp en fleurig en kleurig fladderend in een stadsmidden dat, toen reeds, gewrongen zat in wansmaak en verwrongen in verdorvenheid. Genoeg en zooveel om niet alleen de hoofden van de steedsche fliere fluiters op drift en hol te brengen, maar tevens om wellust en zinnelijkheid in 't hart te steken of te doen ontvlammen en, lacy! ook al om schâ en schand te stichten.

Met hun garnaalvangst liepen ze de deuren af. Eerst en meest bij de rijke lieden. Deze konden het betalen, want garnalen gingen dan, alle verhoudingen in acht genomen, tamelijk dure prijzen. 't Overschotje bij vrienden en kennissen. Alles besteld, niet bij 't gewicht van een kwartje of een pond of een kilogram, maar bij de mate van een groot kapperglas of een klein pintje. Drie zulke glazen in een teljoor en een klein schepke, den grond van 't pintglasje vol, als toemaatje.

(*Slot volgt*)

A FILLIAERT

Spookvertelsels van t' onzent

I. Van den Katteknok

IEDEREEN op den hoek wist er van te vertellen, op de avondstonden werd altijd van her en opnieuw daarvan verteld, en jaren later spraken z'er nog over, van den Katteknok van Ardooie.

Hij lag niet verre van d'hofsteê van Puydts, tegen d'herberge ‘De Landsman’, op den weg van Ardooie naar Lichtervelde. Een slag liep er naar d'hofstee en een wegelingske naar de kortwoonste, waar Warten van Maertens woonde.

Elken avond, die God verleende, wemelde het daar van de katten, zwarte en grijze, geplekte en gestriepte, roste en blauwendige. Van een heel einde ver zaagt ge hun oogen gloeien lijk karbonkels.

Geen een boever zou daar met zijn peerd en kar nog durven voorbijgaan als de duisternis ingevallen was, iedereen trachtte 's avonds den Katteknok te ontgaan. Ze haastten zich om vóór den donkeren thuis te zijn.

Er werd van alles verteld over dien knok... Hoeveel katten er wel waren, wist niemand; vanwaar ze kwamen evenmin. En wat ze er deden kon geen mensch zeggen. Men vertelde dat er eens iemand die van den hoek niet was, daar versukkelde en zijn weg niet vond totdat de katten verdwenen waren.

Ja, men vertelde en vertelde zooveel, dat ze 's nachts, klokslag twaalve, op hun steerten dansten. Maar... 't was toch al te erg dat menschen van katten benauwd moesten zijn. De jonkheden, die daarover hoorden vertellen op die avondstonden, vonden het wat al te flauw.

Nu, drie geassureerde manskerels kwamen overeen om, op nen zondagavond, er eens naartoe te trekken om die af te reen.

Puydts' boever zei: ‘'k Zal z'ik, pordjie, wel doen

loopen, van een handsvol katten ben ik toch niet benauwd.'

Seffens vond hij twee andere jonkheden, die met hem mee zouden gaan.

Op een zondag kwamen ze bijeen in 'De Landsman', dronken eerst nog een goê pinte bier en trokken hun gedrieën naar den Katteknok: Puydts' boever, Wiesten Verbeke en Stanten Maes.

Ze zagen, van verre al, die katoogen blinken en glinsteren lijk vuurbollekens. Ja, d'er waren er veel. Ze liepen er zoo dikke dat z'er haast moesten op stampen.

Als ze nu te midden van die katten gekomen waren, begonnen z'er op te schoppen en te stampen, er naar te grijpen en te slaan, er achter te loopen en er naar te springen, maar... ze konden er nooit een treffen. Wat ze ook schopten, nooit pasten z'één enkel kat.

Ze begonnen te zweeten, trokken hun veste uit en herbegonnen hun spel: schoppen en stampen, slaan en springen, maar konden nooit een kat treffen.

Ze geraakten nog meer bezweet, rochten kwaad dat ze nooit een kat konden passen en schopten voort dat ze bijna geen asem meer hadden.

Eindelijk waren ze dat spel beu. De duivel was er zeker mee gemoeid! Ze trokken hun veste weer aan en gingen g'heel bezweet naar huis.

Puydts' boever had maar den slag in te slaan en hij was op goê bane dichte van thuis. 't Was zoo stil dat er geen looverke waaide.

Zoohaast hij den peerdestal inging naar zijn kooie met zijn kafzak, waaide er een geweldige wind door den stal. De onderste halve deure sloeg tegen hem. Hij viel voorover met zijn hoofd tegen de steenen... morsdood!

Wiesten Verbeke kreeg de vallende ziekte. Ieder keer dat hij z'n schie kreeg, smeet hij zijn klakke omhooge. De menschen die 't zagen, wisten wat dat beteekende en ze kwamen hem helpen en oprapen.

Nen keer dat Wiesten op wandel was tusschen de

stikken, moederziel alleene, kreeg hij weer een aanval van z'n ziekte. Hij smeet z'n klakke omhooge maar er was niemand in 't ronde. Hij viel, rolde in een dijkske, waar er geen drie vingers water in stond, met zijn gezichte naar beneden en... versmoorde.

Stanten Maes is den maandag nuchtend ziek opgestaan, heeft nooit een gezonde ure meer gekend, is uitgeteerd en was binnen 't jaar begraven.

Alle drie die kloeke jonkheden waren binnen 't jaar omgekomen.

De menschen spraken er over, ze gingen naar Pastor Neudt van Ardooie en deden hem 't geval uiteen. ‘Da's niets, zei de pastor, Zondag zult ge 't zien. 't Zal uitkomen. Na 't laatste Evangelie laat ik den boek openliggen en ze zullen blijven zitten in de kerke’.

Hij liet den boek open liggen en veertien bleven er zitten. Van als hij hem weere toelegde, gingen ze rap naar buiten en... de katten waren verdwenen van den Katteknok.

II. Van de witte geete

t'Enden 't slagske van Puydts hofsteê stond er een oude kopwulge.

't Vrouwvolk van Waantje Puydts zou er 's avonds late niet meer naartoe te krijgen zijn. Marie vertelde 't aan Slie, Uusnie aan Vietje[1] dat er daar alle avonde een witte geete in de kopwulge zat. Ze deed wel niets, maar allee, 'n mensch kan nooit weten!

Natuurlijk wiste heel het gebuurte al van die witte geete in Puydts' kopwulge.

De boever kwam het ook al rap te wete. ‘'t Is niets, zei hij, daarvan ben ik, pordjie, niet vervaard.’

Den volgenden avond, al vroeg, trok hij het op naar de kopwulge, met 'n slaplaken over zijn kop en kroop zelf in de wulge.

Slie en Vietje waren juiste te gare uitgegaan en z'haastten zich om tegen valavond thuis te zijn, maar

(1) Slie = Julie. Uusnie = Eugenie. Vietje = Octavie.

onderweg waren ze nog een paar keeren aangesproken geweest, kwestie van die witte geete in hun wulge, en zoo waren ze wat later op hun stukken. Als ze 't slagske ingingen naar 't hof, keken ze nog eens naar de wulge.

‘Né, zei Slie, d'er zitten d'er nu twee vanavond’, en deden een stapke toe.

De boever hefte zijn slaplaken op, keek boven hem en zag daar die witte geete zitten. Dan had hij tijd om te loopen.

Hij sprong van den boom en riep; ‘'t Is ik, t is ik’, maar 't vrouwvolk zette zich nog meer aan 't loopen en de boever er achter, totdat ze alle drie, bleek lijk 't slaplaken, in de keuken van Waantje Puydts toekwamen.

III. Van een groote bulte

Op 't hof van Vandeweghe's gingen z'elken winteravond, die God verleende, avondstonden. Heel 't gebuurte kwam er bijeen.

't Mannevolk flokte zich nevens de stove en aanstak 'n ferme pijpe. 't Vrouwvolk ging aan 't spinnen en om de beurt moesten ze de spookhistories van de streek vertellen. De jongste boevers en koeiwachters, die bij de stove lagen, zweetten dikwijls perels van klare benauwdheid, bij al die griezelige histories. Want 't gebeurde meer dan 'nen keer dat z'er een schepke bijdeden, als ze zagen dat er een kiekenvleesch van kreeg.

Maar allen avonde, klokslag negen, was alles stil, waren allen buiten en van 't hof, waren de spinnewielen op zij gezet en zaten al de Vandeweghe's in bed.

Iederen avond, klokslag negen, wemelde 't van de wilde keuntjes in huis. Niemand durfde nog in de keuken gaan en nog veel min buiten huis.

Gusten Volcke, die van niemand en niets vervaard was, zou op 'n avond opblijven in de keuken en dan naar buiten gaan.

Wat z'ook zeiden vóór den negen weg te gaan,

hij wilde en wilde blijven en zien, hij wilde naar buiten gaan en dan naar huis trekken. Ze plaagden en plaagden: ‘Blijf toch niet in de keuken, Gusten. Ga niet naar buiten achter den negen. Blijf liever hier slapen en luister eens goed’.

Maar daar was geen praten aan. Gusten zou blijven en dan naar buiten gaan ook. Hij was niet benauwd.

Als de laatste slag viel, zat Gusten in huis nevens de stove in 'n rieten zetel en seffens wemelde 't dooreen van de wilde keuntjes. Hij greep er naar, maar... had nooit geen een.

Lang bleef Gusten niet. Hij trok naar buiten, doch zoohaast hij buitenstapte, viel er een groote beeste op zijn rugge, met de voorpooten op zijn schouders en haar kop in zijn nekke en blaasde en blaasde. Van bezijds zag hij het lange haar van die beeste en lien rap om van 't hof te zijn, maar hij zweette vervaarlijk en gerocht lijk niet vooruit. Van zoohaast hij buiten de barriere van 't hof was, voelde hij die beeste niet meer, hoorde noch zag nog iets. Alles was gewoon. Op 'n draf ging het naar huis en rap in bedde zonder nog aan iemand entwat te gebaren.

Als hij 's anderdaags opstond, had hij een groote bulte op zijn rugge. Bultjes zijn gewoonlijk kleine mannekens, maar Gusten was 'n man lijk 'n boom met 'n groote bulte.

C.D.

Opgeteekend te Beveren bij Roeselaere bij de Kinders Vandenberghe, die ze van hun Moeder hoorden vertellen.

Gesippeneerd.

- Je hebt daar nu, gesippeneerd, entwie die niet en kan werken. (Zooveel als: bijvoorbeeld.)

- Dat is hem, gesippeneerd = Dat is precies hem, hij gelijkt op hem.

- Gesippeneerd kunt ge zeggen... = In denzelfden gedachtengang kunt ge beweren.

Dit vreemdwoord - van ‘supponeeren’ - klinkt dagelijks vele keeren in den mond van een ouden Stalhillenaar, maaide menschen van Stalhille peinzen dat het een stopwoord is dat niets beteekent en lachen ermee.

U.P.B.

De ‘generale visitte’ der sluizen en vaarten van de Noordwateringe

IEDER jaar werden de sluizen en vaarten, behoorende aan de Noordwateringe van Veurne, bezocht en nagezien door het bestuur. Dit laatste bestond uit acht personen, waaronder vier abten: deze van Ten Duyne, van Sint Nicolaus (Veurne), van Loo en Eversam. Maar de abten vergezelden het bestuur niet persoonlijk in dit bezoek, zij zonden den ontvanger der abdij in hun plaats. Zoo zien wij in het Archief der Wateringe (Rekeningen van 1754) dat de volgende personen deel uitmaakten van het bestuur en te samen de schouwing deden.

‘Dheer Heinderyck Augustus Strabant, heere van Oudenfort, burghemeester ende lanthoudere vande commune, Jo^{r} Jan Baptiste Heve, burghemeester ende lanthoudere vande weth, Jo^{r} Henderyck Dubois, schepen ende ceurheere, heer Ludovicus Wauters, religieus en ontvangher van d'abdye van Duynen, heer Casimirus de Vos, religieus ende ontvangher vande abdye van Sinte Nicolais binnen Veurne, heer Gaudentius Willaert, religieus ende ontvangher van d'Abdye van Loo, heer Augustus Hancx, religieus ende dispensier van Eversam, gecommitteerde van weghen hunne heeren prelaeten mitsgaeders d'heere Frick, waetergraeve ende greffier van vierschaere over op den 22 ende 23 april 1754 gevachiert te hebben ter ordinaire visitte van den Veurnambachtschen dyck ende sluysen deser waeterynhe by Nieupoort.’

De Veurnambachtsche dijk was deze die op den linker oever van den Yzer lag, tusschen Nieupoort en het fort van de Cnocke.

Dit bezoek gebeurde dan nog bij middel van een platte boot of kogge: Rekeningen van 1750: ‘Betaelt aen Jacobus Ghysel over gevaert te hebben met syne

cogghe de heeren commissarissen inde generale visitte gevachiert hebbende. Par ordonnantie ende quyttantie XV p. pars.' (Rekening van 1750).

Maar reeds vanaf 1756 is de cogghe vervangen door een speeljacht: 'Aen Jacobus Ghyselen ende Pieter Calf over met syn speeljacht gevaert te hebben de heeren commissarissen inde generale visitte van den 26 ende 27 april lest.'

De speeljacht werd voortgetrokken door peerden: '1784. Betaelt Winnoc Carron over leveringe van speel-jaghtpeerden en de noodighe mannen in de generale visitte.'

Deze generale visitte eindigde te Nieupoort met een lekker noenmaal. In den namiddag werd er een potje gekaart. Hier volgt de rekening geschreven in 'fransch met haar op':

'1784. Onkosten inde generale visitte: Mémoire pour Messieurs les Commissaires de Wateringe pour aller a la vesite general Ie 29 avril 1784:

pour un jambon de Mayance	5 :0 : 0
pour un quartier d'agneau roty	2 : 0 : 0
pour une pièce de princelle	1 : 16: 0
pour un couple de poulets picqué bardé et roty	1: 0 : 0
pour une pièce de veau au gelée	2: 12 :0
pour pain beurre et motarde	1 : 12 : 0
pour petit herbes	0: 4: 0
pour huit bouteilles de vin rouge	8 : 0: 0
pour huit bouteilles de vin blanc	7 : 12 :0
pour deux jeux des cartes	0 : 12 : 0
pour huit canettes de bierre	1 : 0: 0
pour thé caffé et sucre	2 : 16 : 0
	_____
	f. 34 : 14 :0
plus pour une tasse caffé	0: 5:0
	_____
	35: 9:0

pour acquit

Langenbrick

Coxyde.
K. LOPPENS

Schending van het kerkelijk asylrecht in 1376

VAN in de vroege middeleeuwen bestond het asylrecht van de Kerk, waarbij iemand die door het wereldlijk gezag opgezocht werd, een onschendbare vrijplaats vond in kerken en kloosters. Van in de 16e eeuw werd immer meer door de wereldrijke overheid getornd aan dit oude voorrecht, totdat het volledig verdween met de Fransche Omwenteling.

De wereldlijke overheid die dit voorrecht schond, werd gebanvloekt, en soms werd over een geheele stad het kerkelijk interdict uitgesproken. De kerken werden dan gesloten en de inwoners moesten vasten, er mocht geen enkel huwelijk meer gesloten worden en de dooden werden begraven in ongewijde aarde.

Wanneer het echter om gevaarlijke misdadigers ging, durfde de burgerlijke overheid het toch aan om deze op het gewijde aan te houden. Het vonnis werd dan zoo snel mogelijk geveld en de terechtstelling onmiddellijk uitgevoerd.

Naderhand werd dan een overeenkomst gesloten met de kerkelijke overheid: de misdadiger, die toch dood was, werd symbolisch teruggebracht op het gewijde gebied, onder den vorm van een wassen pop.

In 1376 had de moordenaar Jan Cracht, uit Avechier in Engeland, den grafelijken politiedienaar Jan den Crooc, die hem wilde aanhouden, gewond; daarop was hij in het klooster van de Minderbroeders gevlucht.

De Brugsche schout haalde hem, bij middel van inbraak, uit het klooster en bracht hem voor de Brugsche schepenen, die hem ter dood veroordeelden en terstond op de Markt lieten onthoofden.

De schout en zijn twee gezellen die aan de aanhouding medegeholpen hadden, vertrokken naar het bis-

schoppelijk hof te Doornik om de zaak in orde te brengen.

Als eerherstel moest ‘eenen wassine man weighende 11 pond’ naar het Minderbroederklooster gedragen worden. De schout moest aan ieder van de vier bedelorden te Brugge ‘1 tortytse van 10 ponden was’ geven, en daarenboven de kosten betalen ‘omme te vermakene de kercdeure, de coordeure ende van sloten die te broken waren ende ontween ghesleghen ten Freren.’

De gewonde ‘'s heeren cnape’ Jan den Crooc, ontving een schadeloosstelling van 44 pond.(1)

J.D.S.

De almuts in de etymologie

IN de 16e eeuw was de pelskap of almuts (lat. almucia, fr. aumusse) reeds uiteengevallen in armkeuvel en baret. Daarover schreef M. English alhier in zijn opstel over het Pastoorsvel (Biekorf 1936, bl. 225 volg.).

De etymologie van almucia-almuts-aumusse staat heden nog niet vast. Uit het romaansch is het woord in het germaansch gekomen en is ons ndl. *muts* geworden. De oorsprong van het romaansch woord ligt in het duister (Franck - van Wijk).

Reeds in de 16e eeuw werd door geleerden de vraag naar den oorsprong en de beteekenis van dit woord gesteld, De geleerde Leuvensche professor Molanus wijdde, in zijn werk over de kanunniken (De Canonicis libri tres; Keulen 1587; bl. 257 volg.), een paar bladzijden aan de almuts. Tegen de fantaseerende etymologisten van zijn tijd stelt hij zijn archeologische kennis: ‘De almuts is geen bedelzak’, zoo betitelt hij het hoofdstuk. Ziehier de samenvatting van zijn bewijsvoering.

(1) Brussel, Algemeen Rijksarchief. Eolrekening nr 1016 (verso).

Sommige schrijvers beweren dat kanunniken, hoe vet ook hun prebende weze, van almoezen leven en tot teeken daarvan een bedelzak op den arm dragen, in het dietsch '*aelmuetsse*' genoemd: dit woord zou een slechte vorm zijn uit *aelmoesse*.

Molanus weerlegt zonder moeite deze oncritische en hypocritische afleiding. 'Heden wordt de almuts op den arm gedragen door de seculiere, op de schouders door de reguliere kanunnikken: wie echter de geschiedenis ervan nagaat, aldus Molanus, weet dat dit stuk gewaad vroeger een hoofddeksel (habitus capitis) was, zooals het nog heden (omstreeks 1580) op het hoofd gedragen wordt in de eerste mis van een nieuwgewijden priester.'

'Een almuts is dus wel een muts, doch ik wil geenszins instaan, zegt Molanus, voor de taalkundigen uitleg van den geleerden Jan van Gorp (Goropius Becanus) waar hij, in zijn Hieroglyphica (Antwerpen 1580), het woord opvat als '*alden mutsen*' d.i. oude mutsen. Tegenover deze stelling van de 'cimbrische' taalkunde staat immers een andere, van classieke taalgeleerden, die almucia van amicio afleiden!

Zeker en vast is, dat de almutsen vroeger hoofddeksels waren: in de oude oorkonden van onze kerk hier te Leuven worden zij mutsen (pilea) genoemd.' En Molanus citeert een tekst uit het testament van deken Radulphus Corsbout die, in het jaar 1389, beschikt over twee *almutia*, in het dietsch genoemd '*bonte mutsen*', d.z. pelsmutsen. Ten slotte vermeldt hij een decreet van het concilie van Bazel waarbij de kanunniken opgelegd wordt 'bij het binnentreden in de kerk de almuts of de baret op het hoofd te dragen.'

De geleerde en vrome Molanus beschrijft dan verder de symbolische beteekenis van de almuts: hij valt echter stil voor de staartjes (pendulae caudae) waarvoor sommigen ongerijmde mystische verklaringen zochten. Die staartjes van de almuts zijn niets meer dan een versiering, vermaant hij, en men moet ook zijn passie weten te betoomen in de toepassing van de symboliek.

A.V.

De taalgrens in Fransch- en West-Vlaanderen

PROFESSOR W. Pée van de Universiteit te Luik heeft onlangs, in samenwerking met Professor E. Blanquaert van de Lmiversiteit te Gent, den ‘Dialect-Atlas van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen’[(1)] uitgegeven.

Jaren lang werkte hij aan het inzamelen van het materiaal. Zijn opnamen gebeurden in een honderdtal gemeenten van West-Vlaanderen en in 67 gemeenten van Fransch-Vlaanderen.

Hij heeft van de gelegenheid gebruik gemaakt om zoo nauwkeurig mogelijk de taalgrens te bepalen, dat wil zeggen: de zone waar het Vlaamsch dialect ophoudt en waar de Fransche cultuurtaal begint.

Te Duinkerke vond hij geen enkel geboren Duinkerkenaar die nog Vlaamsch sprak; alleen de inwijkelingen spraken nog onze taal.

In de hiernavermelde gemeenten op de taalgrens in Frankrijk wordt nog Vlaamsch gesproken door ingeborenen: Rozendaal, Tetegem, Zuidkote, Leffrinkhoeke, Klein Sinten, Coppenaxfort (te Broekkerke), Kapelle-Broek, Buischeure, Nieuweriet, Clairmarais, Ebblingem, Lynde, Steenbeke, De Walle (La Motte au Bois), Oud-Berkijn, Merris en Belle.

Volgende Fransche gemeenten zijn op de taalgrens voor het Vlaamsch verloren: Duinkerke, Malo-les-Bains, Nieuw-Koudekerke, Sint-Pol, Mardijk, Fort-Mardijk, Groot Sinten, Loon, Kraaiwijk, Broekburg en Broekburg Buiten, Sint-Pieters-Broek, Holque, Watten, Sint-Momelin, Ruischeure en Blaringem.

In België zijn geheel of ten deele Vlaamsch: Nieuw-

(1) LXXXVI + 474 blz. pro-patria en 150 kaarten 65 × 50 cm. Antwerpen, De Sikkel, 1946, 1500 fr.

kerke, Ploegsteert, Meesen, Waasten; de taalgrens volgt dan de Leie tot Meenen, en loopt verder over de gemeenten Rekkem, Moeskroen, Luigne, Herzeeuw, Dottenijs, Spiere en Helkijn, die geheel of ten deele Vlaamsch zijn.

Over den taaltoestand in Fransch Vlaanderen besluit de schrijver dat al de gemeenten ten Oosten van de taalgrens volkomen Vlaamsch zijn, maar iedereen is er in zekeren zin tweetalig. De school en het bestuur zijn uitsluitend Fransch. De jongens die op het land of in de fabriek werken, spreken gewoonlijk Vlaamsch onder elkaar; de meisjes, daarentegen, hebben een uitgesproken voorliefde voor het Fransch. In de steden wint het Fransch veel veld.

Ook op het platteland krijgt het Fransch de bovenhand, vooral sedert de boeren hun dochters naar Fransche kostscholen zenden waaruit ze geheel verfranscht terugkeeren. Ze komen er toe de pastoors aan te zetten in het Fransch te prediken. Er zijn ook reeds geestelijken die geen Vlaamsch genoeg meer kennen om een sermoen in deze taal te houden.

De industrieele inrichtingen waar Franschsprekende en Vlaamschsprekende arbeiders samenwerken en bijeenwonen, zijn haarden van volledige verfransching.

In de taalgrenszone in West-Vlaanderen is het juist het tegenovergestelde: daar gaat het Fransch achteruit door de sterke inwijking van Vlaamsche grensarbeiders die in Frankrijk werken, maar in België blijven wonen dichtbij de grens, waar de meeste Waalsche gemeenten met reuzenschreden volledig vervlaamscht worden.

Professor W. Pée heeft ons hier een zeer nuttig en verdienstelijk werk geleverd, o.m. door op te teekenen wat er nog te redden viel van het Vlaamcch dialect in Fransch-Vlaanderen. Het is tevens een belangrijke bijdrage tot de studie en de afbakening van de Vlaamsche dialecten.

J.D.S.

Boekennieuws

EM. JANSSEN S.J. *Stijn Streuvels en zijn Vlaschaard*. Tielt. J. Lannoo, 1946. In 8, 146 blz. = Fr. 75.

Ik weet niet of Streuvels genoegen zal smaken in de omwonden zegging van P.J., hij die toch steeds hield van klaren wijn. Noch of hij zal gediend zijn met de uitrafeling van zijn letterkundige scheppingen aan de hand van zijn *Heule* en *Avelghem*. Deze autobiographle is toch zelf letterkundig werk: waar Streuvels op zulk een afstand zijn jeugd beschrijft, kan het niet anders of hij ziet en zegt de menschen en dingen zooals ze nu innerlijk voor hem *geworden* zijn. Zijn eigen werk speelt mede in den opbouw van zijn herinnering.

De *Vlaschaard* wordt in deze studie van P.J. voorgesteld als het vijfde bedrijf en de ontknooping van Streuvels' 'eerste' schrijversperiode. Van meer belang dan deze stelling is het oordeel van P.J. over het werk zelf.

Streuvels' grootheid - in zijn *Vlaschaard* en elders - ligt wel in zijn 'beschrijvend verhalen'. De groote natuur en daarin de kleine mensch: dit conflict is de echte 'tragiek' van Streuvels' werk; de dramatische ontknoopingen zijn bij hem meestal een soort naspel. Ligt de grootheid van Streuvels zoowel als van zijn grooten oom Gezelle niet juist in hun onmacht tegenover het drama? In hun hoogste vlucht worden beiden toch gedragen op de vleugels van een visionnaire natuurlyriek.

P.J. vindt de Vlaschaard 'te weinig doorhuiverd van godsdienstigheid'. Is in dit werk nu juist de godsdienstigheid van onze Vlaamsche menschen niet geïdealiseerd? Streuvels laat de buitenmenschen leven in den ban van de 'hooge machten' der natuur, waarin de rudimentaire mystiek van den landman wortelt. Streuvels is hier niet realistisch. Wilde hij de godsdienstigheid naar de werkelijkheid teekeuen, dan had hij aan volksgeloof en bijgeloovige 'doening' een ruime plaats moeten geven. Of zou Streuvels dan eerst ten volle godsdienstig zijn, wanneer hij de folklore - godsdienstige en an dere - anecdotisch verwerkt om er den buitenstaander mede te verlustigen en ten slotte te vermoeien? Streuvels heeft *i*n den Vlaschaard de godsdienstigheid van zijn menschen geïdealiseerd, juist door zijn soberheid en beperking: aldus het kruisteeken en gebed op den vlaschaard en niet het minst het optreden van boer Vermeulen met zijn Bijbel.

Volgens P.J. laat Streuvels de vrouwen niet tot haar recht

komen. Zoowel in de Vlaschaard als elders is Streuvels in zijn werk mannelijk; voor vrouwelijke teederheid blijft er geen plaats (bl. 107). Dit is juist gezien. Doch is dit niet de juiste verhouding in het echt landelijk leven? Hier heeft Streuvels stellig niet geïdealiseerd. Hij heeft zijn volk niet verteederd, zooals Conscience het zoo meesterlijk wist te doen. Streuvels beschrijft een patriarchale wereld waar de vrouw leeft in de schaduw van den man en alleen naar voren treedt wanneer een Holofernes haar tot een Judith maakt. Streuvels is in den grond als zijn boeren: hij schuwt de teederheid.

P.J. betreurt, in zijn Besluit, degenen die de gejaagdheid boven de rust verkiezen. Zijn essay, dat hij zelf als een 'aanloop' beschouwt, heeft een gejaagden loop: moge hij, bij de voortzetting van zijn studie, meer eenvoud en rust van inzicht en zegging bij den bewonderden Meester leeren.

A.V.

Dr. B.H. MOLKENBOER. *Mijn Vondelbiografie en de Oorlog*. Tilburg, W. Bergmans, 1945. In-12, 48 bl.

Deze bladzijden van den Vondelkenner zijn een memorandum over zijn persoonlijke lotgevallen gedurende de oorlogsjaren en hun weerslag op zijn ontworpen en ten deele uitgewerkte Vondelbibliographie.

Schr. registreert sommige 'zakelijke zaken' die alhier minder bekend zijn, nl. de vernieling van zijn eigen verzameling en apparaat tot zijn Vondelstudie, alsmede den ondergang van de vermaarde Vondel bibliotheek van Dr. Sterck.

Het verhaal draagt overigens het merk van den geleerden Hollander die, met een somtijds onthutsende, naïveteit, zijn eigen persoon onverstoorbaar ernstig en zelfs om de beurt episch en tragisch teekent op den achtergrond van het krijgsgedrang. Een Vlaming zal bij de lezing hier en daar stilhouden en blozen om het 'odiosum ego' dat zoo opdringerig aan het woord is. Met een tikje humor en éénmaal toch een 'glimlach van begrijpen, bij al dit noodlottige dat ontelbaren met hem hebben gedeeld, zou Dr. M. onmiddellijker hot gemoed van den lezer innemen.

A.V.

Mengelmaren

De doopnaam Muriel.

Onder de Brugsche doopnamen van 1944 45 komt er een vreemde meisjesnaam voor: *Muriel* (Biekorf 1946, 115). Deze naam is in Engeland zeer bekend. Is hij misschien, als sommige andere, langs de cinema tot ons binnengedrongen?

Muriel is reeds in de 11e eeuw bekend in Bretanje en Normandië o.m. te Bayeux. De naam schijnt elders op het vasteland niet verspreid te zijn geweest; dit steunt de veronderstelling van een keltischen oorsprong. De Normandiërs hebben den naam naar Engeland overgebracht, waar de vormen *Muriel*, *Meriel* en *Miriel* in de 12e en 13e eeuw veelvuldig voorkomen. Naderhand heeft de naam aldaar zijn populariteit verloren; toch duikt hij tot in de 19e eeuw nog als een zeldzaamheid op in de spellingen Muriel, Meriel en ook *Maryell*. In de laatste tachtig jaar is *Muriel* in Engeland opnieuw in den smaak gevallen; de andere vormen zijn achtergebleven.

Zou de Brugsche Muriel soms geen ‘preutsche’ spelling zijn voor de wat ‘gemeen’ geworden *Mireille*?

A.V.

Uit den ouden Brugschen almanak.

In den ‘Nieuwen Brughschen Contoir Almanach’ voor het jaar 1742, gedrukt te Brugge bij Jacobus en Franciscus Beernaerts, vinden we, in de pronosticatie van den bekenden Lucas van Brugge, voor enkele maanden volgende prettige rijmpjes.

In Februari gaat het over de vastenavondzotten:

‘Siet de vasten avondt sotten
Nu van alle kanten spotten,
Dogh die met een ander spot,
Die is noch den meesten sot:
En die tot den sot gaet loopen
Om wat sottigheyt te koopen,
Oft de sotten gaet besien,
Die is van de sotste liên.’

In Juni moet de Brugsche Dijver het ontgelden:

‘De jonckheyt gaet met sulck een iever
Des avonts naer den Brughschen Diever;
Maer wat geschiet daer al voor spoock?
Sy swygen 't en ick swyge 't oock.
Men kan van hun bedryf niet weten,
Niet meer als dat van de Planeten:
Dogh alle beyde komt het uyt.
't Zy met vuyl weer of vuyle bruyt.’

In September hooren we nieuws over St. Kruiskermis:

‘Scheeve Neel met kromme Maerten
Gaen naer Sinte Cruys om taerten.
Men vindt daer oock wyn en bier,
Alles is er naer den swier.
Ja gansch Brugg is op den dril,
Want de vreugt is na hun wil,’

H.S.

Van luchtbombardementen.

Van iemand van Oostkamp die niet 'n wilde in den kelder vluchten tijdens het bombardement van Sinxen 1944, te Sint Michiels-bij-Brugge:

‘'k Ga mijn riesche pakken gelijk 'n puid op 'n bieze!’

En toen hij, na het bombardement, in den kelder was gaan kijken en weerkwam, zei hij voldaan: ‘'k Zitte liever in mijn keuken, ze liggen daar in den kelder allemaal dooreengeklutst.’

Nog uit de beschrijving van een luchtbombardement in 't jaar 1944, waar het angstgevoel van een schuilenden volksjongen niet al te kwalijk beschreven wordt:

‘We zaten te gare in onzen kelder schoone en schamel een onze vaderke te lezen. Al met eens een slag gelijk een fellen donder. Wij pijloorden nogal een brokke. 'k Zei in mijn eigen: dat is hier alleszins kap of mantel.’ Knokke.

G.P.B.

Zantekoorn.

SCHREEUWERSMESSE. - Als op een begrafenis het gezang in een rapte gaat. ‘Hij is met een schreeuwersmesse begraven.’ Brugge.

TAFEL IS BERD. - Eens dat de kaart op tafel gespeeld is, mag men die niet meer terugnemen. Wil iemand dit toch doen, dan hoort men: ‘Zoo niet! tafel is berd.’ Jabbeke.

SPRINGGRACHT. - Kleine gracht in land of weide die naar de trekgracht loopt. Varsenare.

BANKIERS. - Zoo heeten de trouwe bezetters van de rustbanken op den Burg. ‘Koffietijd is met ruzie voorbij en de bankiers komen het al af.’ Brugge.

NIET VERLOREN. - ‘'k Zoek er achter en 'k en vinde het niet. Maar 't zal wel uitkomen, als het goed gezaaid is.’ Houtave.

BEKAF VERKOOPEN. - Uitspr. bek-af. Als de boer zijn vlas verkoopt op stam met alle verdere onkosten aan den kooper, is dit vlas ‘bekaf verkocht.’ Rumbeke.

A.V.W.

[Nummer 7-8]

In den oogst

REEDS binst den slijttijd heeft de boer zijn koren bijzonder nagegaan. Zoodra de auwen zwaar hangen en beginnen te zwakken, ziet hij uit naar eenige felle pikkers, want als ‘den oest *over is*’ (te rijp), begint het graan te reuzelen.

Dat rijpzijn kan soms wel eenige dagen verschillen - naar gelang dat het seizoen gunstig was - maar ze begonnen niet vóór einde Juli, en in 't Zuiden viel St. Jakobfeeste (paardenmarkt) gewoonlijk ten volle in den oogst.

De mannen pikten in ‘entreprise’, aan drie frank 't gemet, op hun eigen kost. Nog vóór zij het goed konden zien, in den koelen uchtend, stonden ze reeds met pik en haak te midden van het koren.

Ze verstonden elkaar heel goed in 't werk: de ‘dulle’ pikkers gingen gepaard naar de grootste partij. 't Kwam er op aan een stuiver meer te verdienen.

Kodde Perton(g) van Scheewege, een vent gelijk een boom, kon maar moeilijk zijns gelijke vinden. Maar

Pier-n'-oom uit de Meerlaan, dul achter 't geld en bendig je kon niet meer - hij had een eens in tweeën gebeten, en droeg altijd de strondmande aan den arm in 't naar huis keeren - Pier volgde Kodde over dat ging, want hij had een heele bende kinders op te kweeken. Met hun getweeën pikten ze de ‘Zwarte Scheure’ af, - een kleine twee gemeten, - terwijl dat de twee andere pikkers met moeite de vierhonderd roên daarnaast gedaan kregen. Zoo gingen ze hun gang voor de dertig gemeten: achtereenvolgens rogge, tarwe en boekweit pikkend.

De bindsters - daghuren van 't hof - kwamen eerst later, rond ten achten aan; ze stonden versteld hoe die felle pikkers reeds een heele ‘zwiede’ pikkelinge achter den rug liggen hadden. ‘Ge zijt er vroeg op los gegaan’, zei er daar een snetse van een vrouw, ‘zoei, 't ligt nog nat’. Ze lieten die bedauwde pikkelinge onverlet tot later en grepen naar de versche.

Zie: vlug slaan ze een band strooi rond twee pikkelingen en binden ze met een handigen wrong tot een schoof. Er zijn zooveel bindsters als pikkers en één ten optelle om een handje toe te steken bij het ‘stuiken’. 't Is lastig werken in den oogst; die vervelende auwtjes kriebelen maar overal tusschen, de stoppels schravelen de beenen tot bloedens toe en den godganschen dag onder een blakende zon. Ze zien rood van het stuipen, de bindsters; al dragen ze maar een rokje op het hemd, het zweet berst hun langs alle kanten uit en ze leggen frissche beeteblaren om het dampende lijf wat af te koelen.

De boer had een halve bier ingedaan, de pikkers kregen een glazetje meer dan de bindsters; maar al dat bier deugt niet, ‘je krijgt er lamme beenen van’ en ‘ge zoudt bier drinken dat je in de stoppels zinkt’, zei die oolijke boer. 't Is precies geen leugen, maar een beetje minder was voordeeliger voor den boer. De boerin zorgde voor de afwisseling: ze brachten van 't hof ‘scheewei’ en als 't paste ‘melktee’ (melk met water aangelengd) en dat smaakte bijzonder goed. Wie

het niet meer uithoudan kon, deed een loopje tot aan de wateringe en slurpte daar bij den duiker wat koel water uit de hand.

Sareltje Dierkens, die op 't Beverhoutsveld pikte, zei: ‘'k Zijn meer gewend of water, dat's goed voor de puiden’ en hij liep naar 't bierhuis *De Rooker*. Siete, die wist dat haar halve verre geloopen was, zei danig bezettig - zoodat de pikker achterdocht kreeg -: ‘Seffens, Sareltje, seffens, zet je een schof en schept een asemtje.’ Ondertusschen zeefde ze de kaantjes door haar versleten rokje, maar ze vergat de kelderdeur toe te trekken. ‘Weet je wa, Siete,’ beet Sarel in 't deurgat, ‘'t is spijtig van jen onderrok, maar 'k drinke nog liever water van de ‘Geuzegaten’: is 't betooverd, 't en is niet verschaald!’ Bij zijn maat gekomen, bromde hij: - Hu! milledjienne, ‘bierhuis’, dat Siete zet ‘kaanhuis’!

Als het noene luidde, zetten de pikkers zich langs de kanthage te eten, de bindsters gingen naar 't hof. Er viel niet te ‘oestommen’ want: ‘D'oestomme is in den eersten schoof gebonden’. De pikkers waren gewoonlijk d'eerste weer aan 't werk.

Op zekeren middag, toen de bindsters aankwamen, zagen ze Sareltje, wild als een bezetene, met piek en haak in de lucht slaan en al sakkeren en verwenschen naar hen toeloopen; hijgend, beide handen op de borst gedrukt, kloeg hij gepijnd:

- Oei-ioe-ioei! milledjienne! 't brandt en 't zwelt, 'k zien af gelijk een peerd! een aker water of 'k komen zot!

Hij had al pikkend een nest ‘appeldistels’ - appelbieën - uiteengejaagd en werd langs het half geopend hemd deerlijk gestraald.

Later, toen hij wat bekomen was, begon het vrouw volk - die hem eerst verzorgd had - te treiten: ‘Sareltje, hoe is dat met de borst, nog altijd gezwollen?’

's Avonds kwam de koeiwachter, gewapend met een elzentak, een emmer water en een spa, dat verwenscht bieënnest met een bond strooi uitbranden.

Als het vrouwvolk moe was van binden, dan gingen ze een deel recht zetten, het was lijk een keer een andere beweging. Ze telden eerst de bedden: tien bedden voor één ‘stuikreke’ of zes gewen(d)en; - twee bedden is een gewend - elders telden ze per ‘schamel’(1), ook twee bedden. Op een breede partij stonden er gewoonlijk drie stuikreken.

Ze stuikten in ‘zestientjes’ of in ‘vijfentwintigen’: vijf schooven in de voor en langs weerszijden vijf schooven tegen geschoord, en de zestiende schoof werd er boven op gebonden, al den kant van het wagengat, met de auwen omlaag. In het ander geval stonden er langs weerskanten twee rijen van vijf schooven tegengeschoord; dat geldt alleen voor de rogge, want de tarwe telt altijd 18 schooven, ze is te kort van staal om de 16de bovenop te binden; de haver wordt in viertjes gezet en de boekweit in kapelletjes.

In het Zuiden zou een schraperige boer soms nog de ‘slijeringe’ bijeen rakelen, maar dat is het recht van bindsters en pikkers: hun kinderen en verwanten komen dan in den achternoen ‘zanten’ of ‘auwtjes rapen’. De kleine hebben het schortje rond den hals gebonden om de afgebroken auwtjes te dragen; ze rapen strootje per strootje tot dat ze een ‘zante’ bijeen hebben - een heele poote -, ze winden er een strootje rond en leggen de ‘zante’ op zij. 's Avonds sloegen ze al die ‘zanten’ over den schouder en met een opgepropte schorte vol auwtjes trokken ze bruingebrand en welgezind huiswaarts.

't Gebeurde niet zelden dat geheel de familie in den oogst wrocht, de grootere kinderen brachten dan den zuigeling mede naar ‘'t stuk’ en moeder zocht bezorgd een veilig polksje voor 't schaapje, ergens in de schaduw van een ‘stuik’.

Rooslie Balters (Ballegeer) heeft alzoo een keer haast een alteratie opgedaan. Als ze het kindje gevoed had,

(1) Ieder kortwoner heeft een ‘schameltje’ land: een ‘striepe’ land om een schaap of een geit te kweeken.

zei ze: ‘Daar zie, mijn dutsje, 't buiksje gevuld, 't hertje vraagt ruste’ en ze legde het meteen in een stuik te slapen en er werd voort gestuikt. Toen het nu avond wierd, had Rooslie vergeten hoeveel stuiken er bijgezet waren, en 't kind, ja, een Godsblok, gaf noch taal noch teeken. Heur knieën knikten en heur herte klopte in de keel; gejaagd trok ze de stuiken, één voor één, open, totdat ze, half ontzind, het kindje vond zooals ze het gelegd had: in de eerste helft van de ‘stuikreke’.

Iederen dag begon dit zwoegen en zweeten van her, zoodat ze er niet omgaven als ze ondertusschen eens uitgeregend werden en het werk moesten stilleggen. ‘Geen regen, geen stilstand’, zei Wanne Lagast en ze was blij dat ze eens een verletten dag had om haar huishouden wat in orde te brengen, want ge zoudt er met geen stokken uitgesprongen hebben.

De boer maakte er gebruik van om stoppels te ‘werken’ (omrijen) en loof te zaaien, - 't stak er niet op dat hij vettenat thuis kwam, 't loof was toch gezaaid, want:

> Al dat gezaaid is voor Halfoogst
> en geschart voor achtsten September
> kan loof worden.

(De twee O.L. Vrouwdagen).

Ze pikten een groote veertien dagen en toen waren pikkers en bindsters letterlijk af; dat is zelfs spreekwoordelijk geworden voor iemand die er moe en getrokken uitziet: ‘Ge ziet er precies uit als eene die den oest gedaan heeft.’

De eerste stuiken zijn reeds geakkerd tegen dat de laatste partijen gepikt worden, en de boer heeft reeds hier en daar een auw in de hand uitgewreven, het kaf uitgeblazen en het nieuw graan gekeurd. Hij ging ook bijtijds den peerdeknecht en den hofknecht verwittigen: ‘Ziet dat gij gereed zijt, we gaan allichte ‘mennen’ (inhalen)!

De ‘mennewagen’ wordt in gereedschap gebracht met al 't noodige alaam voor inhalen en schelven:

schoofvorken, rakels en reepen; de ‘teis’ (teers) - een pers van drie voet lang - mag vooral niet vergeten worden, want hij steekt te midden van 't voer om 't klaaien te beletten[1]; het ‘oelbard’ in vorm van 8 gewrocht en de ‘oelstok’ worden langs achter aan de ‘langwagen’ vastgemaakt en zullen helpen de reepen spannen.

De felste pikker moet ‘vorken’, - de schooven opgeven - hij krijgt een pinte bier ten optelle en verdient een stuiver meer, doch heeft een gevoel alsof hij de leen gebroken ware. Ze mennen met drie wagens te gelijk; de ledige wagens komen op een drafje van 't schelfhof of de schuur gereden.[2]

De laatste wagen was maar een half voer; de mei - een elzentak uit de kanthage - werd te midden geplant en bindsters en pikkers, afgemat, doch met bruingebrand stralend wezen, waren er rond gezeten, en zongen nu zooveel ze zingen konden, als ze de schuur binnenreden:

Rijkdom, rijkdom,
niet van de zante, maar wel van het graan,
't zijn de koekesluitjes die ons herte laân.

of ook nog:

't Laatste van den oogst is binnen,
d'oogsters zingen om ter zeerst:
Sa, laat ons nu met hert en zinnen
vreugde maken om ter meest.

In de keuken werden ze verwelkomd en getrakteerd met boterhammen, hesp en bier; onder het eten werd er besproken wanneer ze zouden komen loof scharten.

O die kortwoners! wat hadden ze een hard leven om hun groote bende kinders op te kweeken. Veelal

(1) Van iemand die danig alles in orde wil, zeggen ze te Beernem: ‘'t is n'en zekeren teis’.
(2) De boekweit wordt op 't land op een zeil gedorschen: drie, vier derschers gaan met de ‘vlei’ (vlegel) rondom, rond het zeil vol boekweit, en derschen al rondgaande zoolang het noodig blijkt.

gehuisvest op de erve van den boer - of van denzelfden heer - waren ze min of meer verplicht op de hofstede te arbeiden, en de vrouw had het minstens zoo lastig als de man. Van Paschen tot Allerheiligen - met kleine tusschenpozen - lag ze in 't open veld.

Ze begonnen half April met ‘blauw blomme’ te trekken uit het koren (rogge). De schoolkinderen zongen toen huppelend en gearmd het refreintje van:

> Blauw, blauw blommetje
> Groen, groen korenzaadje,
> Hup sa sa! Hup sa-sa!
> Juffrouw keer je manteltje!

Daarna was het tarwe wieden; met Mei lagen ze in den vlaschaard en in Juni gingen ze de beeten ‘zetten’ (uitdunnen op rechte rij). Van dan af werd het bezigen tijd op de hoeve: 't was haver ‘scharten’, ‘kroten’ (paardewortelen) en ‘erpels’ (aardappelen) wieden.

Rond St. Pietersdag begonnen ze het hooi te keeren en dan ging het zonder verpozen: vlas slijten, den ‘dem’ dienen, en den ‘oest’ binden; naar oud gebruik moest het loof (rapen) voor O.L. Vrouwendag (8 September) ‘geschart’ zijn.

Oppassende boeren lieten ook ‘zaadkruid’ trekken uit de aardappelen (retze en dauwkool vervuilen het land); vuile boeren moesten ‘pemen’ steken en 't was geweten dat ‘als de peem zoolang was dat ze rond de leên kon, de boer zou verhuizen binst het jaar’ (uitgeboerd, uitgeschud worden); ‘kantschellen’ kuischen was meer voor mansvolk.

In September was het ‘patatten rapen’ en de kinderen bleven thuis van school om te helpen. Ze zeiden toen al lachend: Als den aardappel zoo groot is dat hij door de ooge van een spa niet kan, moet de boerin koeken bakken’. Maar kleine of groote aardappelen: als ze geraapt waren, moest de boerin koeken bakken of het werkvolk had het recht om den haan van het hof te pakken.

Met Bâmesse was 't ‘beeten kruinen’ (koppen met groeze afsnijden); dan is het ook het beste tijdstip om boter in te leggen.

Rond Allerzielen begonnen ze de peerdekaroten uit te trekken en half November konden die daghuren voor goed naar huis keeren.

En zeggen, dat die arme sukkels van kinderen al dien tijd, overdag, aan zich zelf overgelaten waren: de jongen was, van aan zijn eerste communie, als koeiwachter verhuurd, en de kinders boven de zes jaar gingen naar school. Moeder deed het eten in de vroegte gereed: aardappelen met of zonder groente: - zurkel, karoten of erwten - gestampt en met ajuinsaus overgoten. Mortje van Sloere Pollets probeerde in 't voorjaar om het eten warm te houden en ze zette de pot in het bed onder de sargen. Het kleintje, dat een kriepertje was, nam ze mee naar 't land en ze legde het op een ‘wanneram’ naast zich.

De grootere kleintjes konden zich thuis goed bezighouden; schade zouden ze al niet veel doen, want ‘dat er een blind peerd in liepe, 't en zou voor geen kluite breken’.

Oude menschen beweren dat die kleintjes een eigen brabbeltaal spraken door hen alleen begrepen en ze vinden het zelfs geen aardigheid: ‘ze zouden anders wel niet geweten hebben waarvoor dat hun tongske diende’.

Op het hof waren ze nochtans geen honden voor het werkvolk: de boer wrocht hun schameltje land en de boerin had nu en dan een overschotje, b.v. als ze geslacht hadden, of een restje uit de kuip, wat fruit in 't najaar of een kant brood als 't nood deed. Elke week kregen ze een emmer kernemelk; als moeder dan nog een haring in drieën bedeelde was het kermis in huis en de kinderen zongen:

> Sies, kom naar huis,
> 't Is pap met haring,
> Vader is thuis.

M. CAFMEYER

Garnalen
(*Vervolg en slot van blz. 128*)

DE garnaal is een schuw, schichtig en bevreesd diertje: hard, stuur en zwaar weder kan het moeilijk verdragen. De garnalen vluchten de vlage van uren voordien en van uren ver. Waar ze dan hoekeren en woekeren is moeilijk te zeggen, maar ze zijn niet te vangen. Strenge winters met veel ijs en veel sneeuw doen de garnalen diep in den zandvloer van de zee kruipen, en ze blijven er langen tijd verborgen. De verleden winter was onbermhertig-langdurig. ‘We zullen ons beste moeten doen om, met den uitkomen, garnaal te vangen’, was de visschersmeening. Dit komt omdat in de lentemaand de garnaal haar vervellingsproces ondergaat, en bij langdurige koude zich wel ‘dood-vervelt’ in 't zand. Maar garnaal is in zulke reusachtige hoeveelheden aanwezig, dat men het ten laatste niet meer merkt.

Van oudsher werd de strandvisscherij, in al haar vertakkingen, op de Westkust druk beoefend. Doorheen alle wisselvalligheden handhaafde ze haar bedrijf en overleefde de eeuwen. Nog heden treffen we, in den Westhoek, de strandvisschers aan. Door allerhande omstandigheden is hun aantal weliswaar zeer beperkt geworden, maar ze kunnen toch aanspraak maken op déze verdienste: de eerbiedwaardige traditie in eere en stand gehouden en voortgezet te hebben. Deze standhouders en voortzetters zijn, doorgaans en haast uitsluitend dan nog: garnaalvisschers, die hetzij te voet, hetzij te paard, hetzij per boot, in het zeelandschap het schilderachtig en eigenaardig bedrijfsleven doen voortleven. Destijds was de garnaalvangst een onderdeel van de strandvisscherij. Van onderdeel is ze hoofdbestand deel geworden.

Vanaf 1850 beleefde de garnaalvisscherij gaandeweg

een bloei die haar, tegenwoordig, een benijdenswaardige plaats in het eigenlijke visschersbedrijf doet bekleeden. Maar zij is een zeebedrijf geworden, net als de vangsten op platte en ronde visch. Tot omstreeks 1880 echter werd de garnaalvisscherij, op de Westkust, hoofdzakelijk te voet en te paard beoefend.

Op zekere tijdstippen was het dan, tusschen Lombardzijde en De Panne, een eenig vertoon op den strandvloer. Voetvisschers en paardvisschers waadden er door 't water, stekende, trekkende en slepende hun netten door den vloed. Vrouw- en mannevolk. Want de vrouwen trokken insgelijks het strand op, om een stuiver te verdienen. 't Was toen nog harde tijd. Ook op andere plaatsen was dit zoo.

Getuige het gedichtje van De Bo: HERDENKEN (van 1867), dat aan zijn verblijf te Klemskerke-Breedene herinnert:

> ...Dat ik op de kust zoo dikwijls
> Met de geernaarvanger sprak
> En hem, bezig aan zijn netten,
> Troost en moed in 't herte sprak.

En verder teekent hij de jongens die vader helpen in het bedrijf.

Harde tijd om door het leven te geraken. Het duinenbeluik lag buiten de wereld nog, en werd een wereldje op zich zelf. Een wereldje dat ook van en op zich zelf leefde. Het volk klauwierde op de schrale akkeringen van weerbarstig en onmild zand, maar wat het land niet geven kon, ging men op zee zoeken. Land- en zeevolk tevens, dat gesloten is in de eenzame afzondering, geen groote behoeften kende en een echt patriarchaal bestaan leidde, met de jaren een traditie van zelfloutering tot stand bracht en deze lofwaardige eigenschap van geslacht op geslacht voortzette, totdat het gewest voor ander doeleinden ontdekt, gebruikt en misbruikt werd en ook dit visschersvolk in de greep van de verwording gekneld geraakte.

Maar in al hun verlatenheid, in al hun armoede ook,

hebben die menschen toch vele, vele schoone jaren gekend.

De vlekken waren tot kustdorpen uitgegroeid. Maar het vruchtbare bloed joeg de kinders en de nazaten tot aan den duinenrand en in de duinenvlakte zelf. Van De Panne tot aan Lombardsijde schoten de nette duinenhuisjes, de vischkotjes, als nieuwsoortige bloemen uit den grond. 't Was en 't bleef hard werken om rond te komen. Dit hard werken leerde allen spaarzaam te zijn. Hard werken en spaarzaamheid waren de voorwaarden om vooruit te geraken. Waar aanvankelijk de mensch alléen voor de levenstaak aangespannen lag, brachten later een ezel, een paard en een boot verlichting en verruiming in de bestaansvoorwaarden. Maar het leven is niet steeds een meevaller en velen zijn geroepen maar weinig uitverkoren. Sukkelaars zijn er in alle middens en in alle tijden geweest, en ook het duinenvolk ontsnapte hieraan niet. Er bleven kleine begenadigden en harde wroeters, en de rijke kinderzegen deed maar steeds de kreits ontstaan van een onbarmhartig begin en een moeizamen opgang.

En toch was dit leven schoon. Bloot als de hand en open als de ruimte waarin het gezapig en kalm voortschreed, door niemand gekend en door niemand benijd, en meegetrokken in en naar de oneindigheid.

De huizekens hadden allen eenzelfde uitzicht, waren in denzelfden vorm gegoten en blonken in 't gelaat van dit land als de klare kijkers van een noestig, werkzaam, verdoken en zoo lang onbegrepen gebleven volk. Als een zinnebeeld van taaie kracht, klom een wijngaardstok, lijk een dikgezwollen ader, langs den gevel naar 't dak op. Van ieder huizeken leidden er zandwegeltjes, dwars door de duinen naar zee, dwars door de duinen naar 't dorp; en ieder huizeke was het middelpunt van een naarstig bedrijf, dat scherp afgebakend lag tusschen de oneindigheid van de zee en het heilzaam vermaan van de dorpskerk, wier toren de opgestoken vinger was, om iederen duinbewoner het einde van zijn pijnend pogen en het

begin der belooning aan te wijzen. Keek de duinbewoner naar zee, hij dacht aan zijn brood: keek hij naar 't dorp, hij dacht aan zijn ziel. De zee gaf hem voedsel, de toren beloofde hem bescherming. Die beide gewaarwordingen, die gevoelsaandoeningen schiepen in hem een zonderlingen, innigen gemoedstoestand, want andere prikkels kende hij omzeggens niet. De roerselen zijner ziel verklankte hij niet. Waartoe noodig? Hij stond immers toch alleen. Ingetogen en zwijgzaam ging hij door de dagen en wanneer men een van hen ten grave droeg, was steeds, uit de eenzaamheid van het duinenland, een mensch en een monnik getreden.

* * *

De garnaalvisschers te voet en te paard worden *garnaalkruiers* geheeten. In den volksmond ook wel *kruwers*. Het visschen is *garnaalkruien*. De gevangen garnaal is *kruigarnaal* of *kruwgarnaal*, maar garnaal te paard gevangen, wordt voornamelijk aangeduid als *paardegarnaal*. Te voet gevischte garnaal krijgt nu en dan ook wel den naam van *zandgarnaal*, omdat er nogal wat zand aan vastzit, voornamelijk na storm of ongeweerte.

In tijden van overvloed zift de kruier nauwkeurig zijn vangst, zoowel ongekookt als gekookt. Garnaal die uit de zeefde valt is *zifteling*; garnaal die in de zeefde blijft, is *schoone garnaal* of *vleeschgarnaal*. In een hoop garnalen zitten hier en daar tetsige, fleeuwschuitziende beestjes. Pas vervelde garnalen, die *slakke* garnalen zijn. Ook mooi-rozige, eerder scherpachtige diertjes, die *steurgarnalen* of *koningsgarnalen* zijn.

De garnaleneiers zijn; *garnaalbroedsel*, ook *garnaalveust* en nog *garnaalluizen*.[1]

Wanneer de visscher zinnens was zijn vangst in dorp of stad uit te venten, dan kookte hij de garnaal gaar in een sop dat niet te veel doorzouten was. De garnaal kon aldus goed uitgetrokken worden. Voor

(1) J. De Langhe, Biekorf 1938, bl. 155.

verzending, kookte hij de vangst heel gezouten, om te bewaren. Maar de diertjes zijn dan veel moeilijker om uitplukken. Het koken van garnaal was een heele kunst en is, spijts scheikundige bijvoegingen en bewerkingen, ook hedendaags nog een kunst gebleven.

Thans is de verkochte garnaal meer *zeegarnaal*. Diep uit zee gevangen, ver in zee gekookt en dikwijls een paar dagen oud vooraleer aan land gebracht te worden. De visscherij op volle zee heeft het strandbedrijf een leelijken deuk gegeven, maar heeft het er toch niet onder gekregen. Want in den Westhoek bekoren de garnaalkruiers, in hun schilderachtig-kleurige uitrusting, nog steeds zoowel verlofganger en vreemdeling als inboorlingen van de streek zelf.

J. FILLIAERT

De Kat en de Pad

of een kongoleesch fabeltje.

Stel u voor: een koloniaal binnenhuis; in den hoek, een dikke gebobbelde pad en een kat.
Daar zat
een kat
stomweg te kijken naar een pad.
‘Wat
is dàt?
zei de kat,
...ben ik zot of ben ik zat?
...dàt
'n is noch muis noch rat:
't en heeft geen haar, 't en is niet glad,
noch heelemaal droog, noch heelemaal nat,
en 't heeft geen staart alaan zijn gat!’
Zedeles
Voor een kat...
vind ik die redeneering zeer gevat:
't en was geen spek
voor haren bek!

† L.B. Miss. v. Scheut.

De Yperleet
Aanvullende bemerkingen

OVER de Yperleet schreven we, voor eenige jaren, een bijdrage in Biekorf (1935, bl. 281 volg.), waarin door ontegensprekelijke bewijzen aangetoond werd dat er nooit een natuurlijke waterloop bestaan heeft, onder de naam van Yperleet vloeiende van den Yser, rond Nieupoort, naar Brugge.

Wij dachten dat dit voldoende was om een einde te stellen aan dit oude sprookje, maar dit is mis. Daarom achten wij het noodig onze eerste bijdrage aan te vullen.

De eerste schrijver die van zulk een Yperleet gewag maakt, is Oudegherst in 1571. Na hem werd dit overgeschreven door de Nieupoortenaar Jaak Marchand in 1596, en later door J.B. Gramaye in 1612.

In de 19e eeuw vinden wij dit vertelsel terug bij Antoine Belpaire, die de eerste aardkundige opzoekingen deed langs onze kust. In 1825 schreef hij: ‘Bij Dixmude verdeelt de Yperlee zich in twee armen, waarvan de eene voortloopt naar Nieupoort en de andere over Oudenburg tot Brugge loopt. Deze laatste arm heeft verschillende vertakkingen, waarvan er eene eindigt te Middelkerke in de duinen. Het zijn oude kreken die in verbinding zijn met deze rivier.’ Men ziet dat Belpaire hier den Yser reeds den naam Yperleet geeft. Maar deze schrijver was een schrander aardrijkskundige. Enkele jaren later had hij reeds ingezien wat de Yperleet eigenlijk was, voor wat betreft het gedeelte gelegen tusschen den Yser en Brugge. Inderdaad, in 1831 schreef hij, in zijn Notice historique sur la ville et le port d'Ostende, het volgende: ‘Het feit is dat de Yperlee (Yser) zich werpt in de oude kreken der havên van Nieupoort. Men groef, wij weten niet wanneer, een vaart van deze kreken tot Brugge, loopende langs Oudenburg; men geeft ook

de naam van Yperlee aan deze vaart.' Dit is klaar en duidelijk.

Later werd de loop van de Yperleet nog eens beschreven en op een kaart gebracht door den geschiedschrijver E. Van den Bussche (La Flandre 1882) die enkel steunt op oude teksten (zie Biekorf 1935).

Sedertdien is de geschiedenis van deze wondere rivier nog menigmaal beschreven geworden door verscheidene schrijvers, die elk op hun beurt wijzigingen toebrachten aan dien reeds zoo zonderlingen loop.

Vooreerst de Fransche geograaf R. Blanchard, die in zijn befaamd werk La Flandre (1906), alhoewel aarzelend, toch zonder verder onderzoek deze oude vertelling aanneemt, alleen steunende op de oude schrijvers.

Hij schrijft (bl. 159): 'Naar het schijnt was er een zeearm vóór Oudenburg in de 9e eeuw, maar langs waar liep hij in zee, langs het Swin of langs den Yser? De onzekerheid is volledig, want de waterloop die deze kreek vervangen heeft, de Yperleet, vloeide bijna zonder helling van Dixmude naar Brugge.' Welnu, het feit dat hij toch naar Brugge vloeide, ware genoeg om allen twijfel te vermijden; maar dit is een bloote veronderstelling, want wij weten integendeel dat de Yperleet moest opklimmen van Oudenburg naar Brugge. De schrijver steunt enkel op de Kroniek van Oudenburg (Malou) waar er te lezen staat: 'civitatem munitam et fortem, quum juxta litus maris sita...' Dit bewijst alleen wat wij door de aardkunde weten: dat Oudenburg aan den boord der kustvlakte lag in de middeleeuwen. Zoo er daar een kreek was in de schorren, moest zij uitmonden in zee in een der naaste zeegaten, dus te Raversijde, Mariakerke of Breedene, maar niet in den Yser.

Verder (bl. 168) leest men: 'Er is nog sprake in 1171 van schorren in de gemeenten Slyke, Leffinghe en Steene, hetgeen doet denken aan een verbinding tusschen de Ysergolf en de lage gronden van Oudenburg door een kreek die later zou de Yperleet geworden zijn.' Dus enkel bloote veronderstellingen die

zelfs niet gewettigd zijn volgens de physische aardrijkskunde. Wij weten door de aardkunde tot waar de Ysermonding zich uitstrekte. Er kan hier ook geen sprake zijn van een golf, zelfs niet van een baai, maar alleen van een inham of bocht.

Verder spreekt Blanchard nog tweemaal over de Yperleet, namelijk op bl. 191 en 276, maar zonder ooit met bewijzen den loop van deze rivier uit te leggen. Hij steunt enkel op de oude schrijvers, waaronder hij Oudegherst, Marchand en Gramaye noemt. Aldaar beweert hij dat die oostelijke arm van den Yser ongetwijfeld bestaan heeft (?).

Een tweede Fransche schrijver, A. Briquet, heeft in zijn Le littoral du Nord de la France (1930), betreffende onze kust veelal Blanchard nageschreven. Hij aanvaardt ook, maar zonder overtuiging, dien onnatuurlijken waterloop, Op bl. 375 zegt hij: 'Het schijnt dat de Yser vroeger langs twee armen liep... De oostelijke arm verdeelde zich. Een dezer armen, de eigenlijke Yser, kwam terecht in de monding van Nieupoort, langs een oude vaargeul. Een andere arm, de Yperleet, liep in oostelijke richting in de verlaten vaargeul van een ouden zeearm, deze die vroeger vóór Oudenburg gelegen was. De Yperleet eindigde ongetwijfeld in het Zwin.' - Blijkbaar kan deze tekst niemand overtuigen.

Wat meer is, Briquet is zoo onvoorzichtig geweest bij zijn werk een kaart te voegen waar de rivieren op zulke zonderlinge wijze vloeien, dat geen aardrijkskundige ze kan aanvaarden. Vooreerst, de Yperleet komt van Yper naar den Yser: te Ter Knocke loopt hij dwars door de rivier, dus kruisgewijs en zoo verder voort naar het Noorden, naar Nieupoort. Waar vindt men zulke waterloopen? Nergens. Een Vlaamsch schrijver die deze kaart ontleedde, zegt dat deze westelijke arm verdwenen is! Dit is mis: het is de tegenwoordige Beverdijkvaart. Vroeger was deze waterloop waarschijnlijk een kreek in de schorren, maar wij weten er niets van. Op veel kaarten uit de 17e

eeuw vervoegt de Beverdijk den Yser bij de Fintèle; doch waren er daar geen kunstmatige verbindingen?

Verder op die kaart van Briquet zien wij de Yperleet, genaamd Yperlet, den Yser verlaten bij Schoore, om een noordoostelijke, en wat verder, een oostelijke richting te nemen, langs Oudenburg, om verder te Brugge te geraken. De schrijver teekent, daar waar de Yperleet den Yser verlaat, bij middel van een stippel lijn een zeearm die loopt in de richting van Oudenburg; hij noemt dit: 'waarschijnlijke uitbreiding der Ysermonding in de 11e eeuw.' Hij is dus ver van te steunen op vaste feiten. Nog iets zonderlingers is er daar te vinden. De monding van dezen zeearm ligt bij Nieupoort. Dus, moest die zeearm ooit bestaan hebben, - wat wij niet weten, - het water dat er door liep, zou van Oudenburg naar Nieupoort gevloeid hebben, maar niet in tegenovergestelde richting; zijn kaart spreekt dus zijn tekst tegen.

Welnu, in welk land vindt men een rivier, die, volgens Briquet zelf, bij Nieuwpoort in een oude vaargeul loopt (dus in noordwestelijke richting), dan al met eens een arm naar het Oosten zendt, ondanks de helling van den grond in noordwestelijke richting? En die oostelijke arm zal moeten ongeveer 57 km. afleggen alvorens in zee te geraken langs het Swin, alhoewel het zoo natuurlijk was de Yserwaters te volgen naar Nieupoort waar zij in zee vloeien na slechts ongeveer 12 km. afgelegd te hebben, van af deze plaats! Men ziet klaar dat wij nogmaals in een tooverland wandelen.

Briquet toont op zijn kaarten een duinenketen gelegen tusschen Duinkerke en Nieupoort, die zou dagteekenen van het turftijdvak. Welnu, dit ook is mis. Deze ingebeelde duinenketen loopt langs de oude Ysermonding, onder de stad Nieupoort weg tot nabij Sint Joris. De boringen en de studie van het zand toonen integendeel dat deze duinen enkel dagteekenen van de middeleeuwen. Hetzelfde moet gezegd worden van de monding van de Yser, die in het turftijdvak

lag niet te Nieupoort, maar verder in zee en ook verder noordwaarts.

De Yser liep vanaf Dixmude ongeveer in noordnoord-oostelijke richting, langs Roxem en Stalhille, om ten Noorden van Wenduine in zee uit te monden.

Een schrijver meent de verplaatsing van den z.g. Yserarm, de Yperleet, naar het Oosten te kunnen uitleggen, door de stranddrift en de verlenging van den Schoorwal? Veel Vlaamsche rivieren hebben dit gedaan, beweert hij. Hij vergeet echter voorbeelden te geven, er zijn immers geen te vinden. Hij vergeet ook dat al de rivieren, sedert het lagunentijdvak, juist het tegenovergestelde gedaan hebben, aangezien zij, ten gevolge der bodemafdaling, hun loop naar het Westen of Noordwesten gericht hebben, zooals de Schelde, de Yser, de Aa, en al de mindere waterloopen en kreken.

Omdat de aardkundigen vertellen dat onze rivieren vroeger in noord- of noordoostelijke richting naar zee liepen, denken sommigen dat dit nog zoo was in de middeleeuwen. Welnu, dit was enkel zoo tot op het einde van het turftijdvak: het is maar na dit tijdvak dat al onze rivieren, de oude zoowel als deze die zich in dit tijdvak gevormd hebben, alle naar het Westen of Noordwesten vloeien van zoohaast ze in de kustvlakte komen. Deze schrijvers verwarren dus het eene tijdvak met het andere.

Maar de historie der wonderlijke rivier is nog niet ten einde. Volgens de laatste bevinding van een geschiedschrijver, had de Yperleet vroeger haar loop van rond Nieupoort langs Oudenburg, en mondde uit in zee te Oostende. Doch de monding verzandde, en de Yperleet heeft zich eenvoudig naar het Oosten gekeerd, om langs Brugge op te klimmen, en zoo in het Swin te geraken. Wij zeggen opklimmen, want inderdaad, alvorens te Brugge te komen, moest de rivier een streek doorloopen waar wij de hoogten vinden van + 4,80, + 5,40, + 5,70 enz. In de kustvlakte, integendeel, vond

de rivier een gemiddelde hoogte van 3 of 4, en nog minder op sommige plaatsen.

Een tweede ingebeelde Yserarm vloeide ook van Nieupoort naar Oostende. Na de verzanding der monding vond deze waterloop niets beter dan terug te keeren naar Nieupoort (dat hij nooit had moeten verlaten) om weder in den Yser te verdwijnen! De eene waterloop richt zich dus naar het Oosten, de andere naar het Zuidwesten. Hoe dit alles kan gebeuren volgens de natuurwetten die den loop der rivieren beheerschen, daarover bekommert de schrijver zich in het geheel niet. Zooals men ziet, wij dolen van langs om meer in een tooverland.

Het is verwonderlijk dat iemand kan beweren dat de eigenlijke Ysermonding zich uitbreidde tot aan Oudenburg. Deze stad was onbetwistbaar vroeger verbonden met de zee bij hoogtij, maar dit was niet bij middel van de Yperleet maar wel, zooals hierboven gezegd, door een kreek die in zee uitmondde bij Raversijde, Mariakerke of Breedene (Blutsie). Daar vond men inderdaad zeegaten in de duinenketen, zooals de oude kaarten het aantoonen. Ten andere, de studie der Waddenzee van Friesland en Groningen vertoont een kust zooals de onze was in de vroege middeleeuwen. Daar ziet men al de groote kreken nagenoeg recht naar de zeegaten loopen; zoo is hun natuurlijke loop langs alle dergelijke zeekusten.

Al deze zonderlinge historiën aangaande de Yperleet hebben hun ontstaan te danken aan een verkeerde interpretatie der oude teksten; zoo heeft men een gegraven vaart verward met een natuurlijke rivier. Nochtans had de hierboven vermelde A. Belpaire reeds geschreven in 1831, dat er hier geen sprake kan zijn van een natuurlijken waterloop. Dit heeft de geschiedschrijvers niet belet hun inbeelding vrijen teugel te geven. Hadden zij de oude kaarten nagezien, zij zouden daar bemerkt hebben hoe de Yperleet, tusschen Nieupoort en Oudenburg, al de oude kreken dwars doorsnijdt.

Er bestond vroeger ook een groote verwarring in de

riviernamen, zoodat men aan verschillende waterloopen den naam gaf van Yser of Yperleet.

Op een oude kaart, met zeer veel zorg geteekend, (Yprensis episcopatus) uitgegeven rond 1625, wordt de Yperleet tusschen Yper en Ter Knocke genaamd de Ypere. Vandaar weg tot aan Nieupoort is de Yser zelf genaamd de Yperlee.

Nog in 1825 noemde A. Belpaire 'Yperleet' den waterloop die van Yper langs Ter Knocke naar Nieupoort loopt; te Ter Knocke, zegt hij, loopt de Ysere er in!

Men ziet ook duidelijk dat men vroeger al de waterloopen en vaarten den naam van Yperleet gaf, wanneer ze veel bevaren werden door de vaartuigen van de handeldrijvende Yperlingen; Yperleet kreeg de beteekenis van 'vaart der Yperlingen'. Zelfs nu nog wordt in Nieupoort de Yser genaamd de Ypervaart; de sluis waar de Yser doorvloeit noemt men het Ypersas; niemand gebruikt andere benamingen.

Uit al het bovenstaande mag men besluiten dat sommige verwarringen moeilijk uit te roeien zijn. Men ziet klaardat Oudegherst een gegraven vaart met een natuurlijken waterloop verwart. Al de andere schrijvers hebben hem eenvoudig nageschreven. Van den Bussche alleen heeft de oude teksten opgezocht, maar hij was reeds a priori overtuigd door al zijn voorgangers, dat de Yperleet wel een natuurlijke waterloop was. Wat de geschiedschrijvers betreft, men kan aannemen dat zij zich laten misleiden door oude teksten: zij ondernemen immers geen diepere studie van de aardrijkskunde; daarentegen kan men hetzelfde niet zeggen van aardrijkskundigen. Dit bewijst ook hoe sommige Fransche geleerden, zonder eigen onderzoek, te gemakkelijk geschiedkundige werken volgen, zelfs zulke die, door tekst en landkaarten, in strijd zijn met de physische wet van den loop der ri vieren.

Coxyde

K. LOPPENS

Geraadpleegde bronnen.

Buiten de boeken reeds in den tekst aangehaald:

OUDEGHERST. Kronijke of jaerboeken van Vlaenderen, Gent 1785.
J. MARCHANTIUS. Flandria descripta, Antwerpen 1596.
J.B. GRAMAYE. Antiquitates Fland riae, Rijsel 1611-1612 (herdruk te Leuven in 1708).
ANTOINE BELPAIRE. De la pleine maritime depuis Boulogne jusqu'au Danemark. (2e uitgave, Antwerpen 1835)
GEOLOGISCHE KAART van Belgie 1-40.000e
TOPOGRAPHISCHE KAART van België 1-10.000e.

Boekennieuws

J. DOCHY. *De Schilderkunst te Brugge*. Brugge, De Haene-Bossuyt, 1947. In-8, 68 bl. Met platen op kunstdrukpapier = Fr. 50.

In dit uitstekend 'Beknopt Overzicht' bespreekt de Schrijver - die door zijn voordrachten en zijn medewerking aan Biekorf als een fijn kunstkenner befaamd is - de voornaamste schilderijen die in de Brugsche musea en verzamelingen bewaard worden. Deze beschrijving is uitgewerkt tot een historisch overzicht van de kunstenaars - schilders en miniaturisten - die te Brugge werkzaam geweest zijn. De hoofdzaak blijft echter telkens het te Brugge aanwezige werk van den kunstenaar. De ontleding van deze schilderijen zelf, alsook de vergelijking met typische werken der Brugsche school die zich elders bevinden, getuigen van een diepe kennis en een stevige kunstgeleerdheid. Met dit 'Overzicht' kan elk leeraar en gids een uitvoerig bezoek aan de Brugsche schatten van schilderkunst voorbereiden. En de bezoeker die tijd heeft om bij de kunstwerken te verwijlen, zal met dit boek in de hand zeer veel merkwaardigs ontdekken en zeer veel schoons leeren zien en genieten.

A.V.

Mengelmaren

De 'Ezels' van Kuurne.

Bij het lezen van 'Lombaitsijde' eeu 'ezelparochie?' (hierboven blz. 89-91) schoot me iets te binnen dat mijn vader zaliger eens vertelde over het ontstaan van de 'reputatie' der inwoners van Kuurne. Ziehier het verhaal.

De pastoor van Kuurne lag eens ziek te bed. Het ongeluk wilde dat het juist Asschenwoensdag was. Wie zou nu aan de Kuurenaars een asschekruiske geven? Ten einde raad riep

de pastoor zijn koster bij. De koster was nogal tamelijk hardhoorig en... niet te rap van begrip!

- ‘Koster,’ zei mijnheer pastoor, ‘'k en zal op Asschenwoensdag nog niet naar de kerke kunnen komen en ge zoudt gij de asschenkruiskes moeten geven in mijn plaats!...’

Nadat mijnheer pastoor het luid genoeg had gezegd, snapte de koster het.

- ‘Hoe moet ik dan te werke gaan?...’

- ‘Wel! als ge de assche strooit, zegt ge zoo maar: Gedenk, o mensch, dat ge van stof en asch zijt en tot stof en assche zult weerkeeren...’

Wat mijnheer pastoor ook herhaalde, steeds luider en luider, onze koster hoorde het maar half, en... begreep den zin der woorden niet.

Als de pastoor dat moe werd en aan 't einde van zijn geduld, riep hij, zoo luid hij maar kon: ‘Wel, koster, zeg gij maar: Ge zijt ezel geboren,... en ge zult ezel sterven!!’

...En op Asschewoensdag stond de koster van Kuurne zijn ‘spreuk’ te herhalen terwijl hij kruiskes uitdeelde...

't Schijnt dat Kuurne zoo aan zijn ‘ezelprivilege’ geraakt is!

L.V.A.

- Deze vertelling is niet nieuw: Rond den Heerd heeft ze al opgeteekend in 1888. (Zie Cornelissen, Nederl. Volkshumor II, 235). In de ‘versie’ van L.V.A. is er echter iets nieuws n.l. de hardhoorigheid van den koster. Bij den verteller van Rd H. kon de koster het *latijn* van den pastoor niet snappen. In de bovenstaande lezing is de hinderlijke latijnsche formule weggevallen; de hardhoorigheid van den koster herstelt echter het evenwicht. - Een bewijs te meer, hoe vertellingen ‘leven’ en nooit lang heel dezelfde blijven.

B.

Verfranschte Familienamen te Koekelare.

In een nota van Kunst- en Letterblad I (1840), bl. 88 lezen wij: ‘Korten tyd na de vereeniging van Belgie aen Frankrijk, in 1796, werd de fransche tael aen al de gemeentebesturen van ons Vaderland opgedrongen, en het Vlaemsch werd uit al de openbare akten verbannen. Men moest zich natuerlyk aen dit dwangbevel onderwerpen, en de schrik voor het fransch opperbewind was zoo groot, dat men zorgvuldig wilde vermyden al wat aen hetzelve kon mishagen. Het gebeurde alzoo dat het gemeentebestuer van Coeckelare, in Westvlaenderen, ten einde in geen verdenking te komen, tot de namen der boeren in het fransch vertaelde: dus vindt men in de registers van den burgerstand van dat dorp: *Jan d'Hoet, Pieter van den Wyngaerde*,

Karel de Wulf, enz. herschapen in *Jean Chapeau, Pierre de la Vigne, Charles Leloup*.'

Hetzelfde wordt bevestigd door P. Lansens, den bekenden schoolbestuurder van Koekelare, in zijn werkje over Geslacht-of Familienamen (Brugge, 1852). Of was de nota in Kunst- en Letterblad misschien van Lansens zelf? In elk geval brengt hij een zachtere formuleering. Niet meer het gemeentebestuur, doch 'de officier van den burgerstand' was 'zoodanig franschgezind en op het nakomen zijner ambtsplichten zoo nauwgezet, dat hij de geslachtsnamen trachtte te verfranschen.' Lansens vermeldt ook *Van Hove* vervangen door *Du Jardin*; hij laat ook vermoeden dat deze verfransching alleen gebeurde op het papier, immers - zoo besluit hij - 'deze daedzaken zyn zeldzame uitnemingen, die op de familiën geenen invloed hadden.'

Zijn er nog elders dan te Koekelare zulke al te ijverige officieren van den burgerstand aan het werk geweest?

E.N.

Jan Metten Lippen of het Zomertij der Middeleeuwen.

'Heer Jan den tweeden van Glymes ofte met de Lippen, Heer van Berghen ende Walhaim' was gehuwd met Margarita van Saint Simon 'by de welcke hy gewon ses soonen ende vier dochters.' In zijn *Nederlandtschen Herauld* (Amsterdam 1645) beschrijft Thomas De Rouck verder (bl. 310-318) heel de wettige afstamming van dezen heer van Bergen-op-Zoom. Van de on wettige kinderen vermeldt hij er slechts vier bij naam en besluit dan: 'Boven deze had hij noch verscheyden andere illegitime soonen ende dochteren. Soo dat desen Heer Jan van Glymes ofte met de Lippen in alles heeft gheprocreëert vijftich kinderen: ter gedachtenisse van welcke, van oudts ende als noch staet dit Distichon, onder deze syne effigie op 't stadhuys te Berghen aldus [hier staat zijn portret in houtsnede weergegeven]:

> En pictus labeo, quem labris labra fovendo,
> Dii decies quinta fecerunt prole beatum.

Ende meer duydelijck in onse tale met dese woorden:

> Heer Jan mette Lippen is hier
> Naer het leven ghestelt seer fier,
> Had vijftich kinders, 't was mans ghetier,
> Sterft duyst, vier hondert, tneghentich vier.

Syn lichaam wierde met groote solemniteyten (als wesende machtich van vrienden ende maghen) tot Bergen ter aerden ghedragen by syne Wethouderen...

Ende dat aen te mercken staet op die begravinghe, is, dat niet alleen ghebruyckt wierden 28 dosijnen ofte drie hondert ses ende dertich blasoenen oft wapenschilden, maer oock soo veel swart laken, dat binnen de gheheele Stadt van Antwerpen (soo luydt het register [van 1494 op het stadsarchief te Bergen]) gheen swart laken ghenoech voor die begravinghe en was te bekomen.'

Deze kinderrijke heer Jan had 'by syn leven besocht veele ende verre landen, onder andere Roomen en Jerusalem...,' en hij had ook deelgenomen aan het beruchte banket van den Gouden Fazant in 1453, waar hij de gelofte deed den hertog Philips van Bourgondië persoonlijk in den Kruistocht te volgen 'oft by verlet, te seynden twaelf wackere edelluyden op syn borse voor een jaer.'

In een boek getiteld: Jan Metten Lippen, zijn familie en zijn stad, schreef C.J.F. Slootmans een geschiedenis der Bergenop-Zoomsche heeren van Glymes. Het werd uitgegeven bij Ad. Donker, Rotterdam Antwerpen, in 1945.

E.N.

Windveugel.

Is dit woord bij de visschers te Nieuwpoort nog bekend als naam van een klein vischje 'met dikken kop en roggesteert'? 't Werd zoo genoemd - 'k spreke van vijftig jaar geleden - omdat het meest gevangen wordt als er felle wind op komst is. En wie kan er dien windveugel in het rijk der visschen thuiswijzen?

W.V.

Zantekoorn.

- Er is niemand die zijnen pap zoo warm eet als dat hij hem kookt. Dat is: eenieder weet zich aan de omstandigheden aan te passen. Brugge.

- Bollaert zorgt voor Noteboom, hij is zijne steunstok. (Zijn verweer en beschermer). Veldegem.

- Pier zou zijn beenen van onder zijn dooze loopen. Geh. te Meenen; i.p. 'van zijn lijf' loopen.

Bronsele. - Steenovenspreuk. Een klets klijte om steenen te vormen. - Pier, geef me nog een bronsele, roept de voormare. Stalhille.

A.V.W.

[Nummer 9]

Rond stede ende parke van Male.
'Avignon'

DEN Pijpweg slaan we nu rechts in, naar Malevijver toe. (Zie hierboven bl. 80).

Daar voor ons staat een vervallen, oud gebouw: witgekalkte trapgevel met ovale kijkgaten doorboord; een uitgebrokkelde, met groen doorgroeide steenen trap voor de hoogkamer; lagere huizingen die naar den vergroeiden wal afzakken. Riet en lisch tieren weelderig en ongehinderd in de verwaarloosde walgrachten(1), een moerassige plas is alles wat overbleef van den middeleeuwschen singel. Allerhande in nood opgetrokken koterij verhoogt nog het armtierig verlaten uitzicht. Dat is 'Avignon'. En ginder in de verte ligt de buurhoeve 'Montpellier'(2).

Wij weten niet aan welke omstandigheid beide hoeven

(1) Een stuk land ten zuiden wordt 'Vorte wal' genoemd.

(2) Montpellier had een oppervlakte van 45 gem. ongeveer. Het is een weelderige, goed onderhouden hoeve gebleven, met vierkante omwalling en steenen ingangspoort door de Malenaars beter als 'Tempeliershof' gekend. Montpellier wordt reeds in 1280 vernoemd. In het archief van de abdij van Spermalie (oost van Malebosch gelegen) staan 'Meester Wouters' en 'Jonkvrouw Katheline van Mompliers' als weldoeners vermeld. Jonkvrouw Marie van Montpellier was kloosterlinge in de abdij.

die Zuid-Fransche plaatsnamen te danken hebben. Werden ze aldus gedoopt als herinnering aan een reis in het Zuiden door iemand van de vroegste bewoners? Of zou hier louter fantasie in het spel zijn?

Het is ook treffend dat juist deze beide hoeven niet behooren tot de grafelijke domeingoederen binnen zijn park te Male. In de 15e eeuw deelen ze zelfs een tijdlang hetzelfde lot.(1)

De Malenaars konden ook nooit vrede krijgen met de uitspraak van die zuidersche plaatsnamen; ze maakten er dan ook maar van wat ze konden, op zijn Vlaamsch. ‘Avenjoen’ of ‘Havenjonck’;(2) nu klinkt het ‘Avejoengen’.

Wat er ook van zij, in het volksgeheugen blijven beide hoeven een herinnering uit lang vervlogen tijden. ‘'t Is Tempeliers' goed’ zoo luidt het, en om u te overtuigen voegen ze er algauw aan toe: ‘Mensch, je kunt dat genoeg zien: 't ligt rondom rond in wallen, met een poort om in en uit te rijden en een kapelle - een hoogkamer - om messe te doen’.

Van ‘Avejoengen’ voegen ze er nog bij, dat de opperste van de Tempeliers hier woonde en dat ze, in een oude kave, nog verkalkte beenderen gevonden hebben.

Ze houden ook nog staande dat de poorten hier toegemetseld werden, en dat de muren zoo hard zijn als arduin, omdat ze met roggemeel gemetseld werden.

(1) De goederen Montpellier en Avignon werden samen verpand voor de som van ‘56 ponden sjaers achterstallige schulden’. Male. Reg. 58, f° 70 v°, 110 v°, 113 v°. In 1519 werden ze nogmaals samen betrokken voor de vierschaar van Male, aangaande de vergoeding voor herstel en onderhoud van beide hoeven (Reg. 59. f° 48).

(2) Reg. 45, f° 154. - Er was ook een huis van dien naam te Brugge: ‘Bachten St Donaes in een huus geheeten Avengyoen (Boeck..., bl. 411) - ‘Jaquemaerd die wyn plach te tappene jn Momplyer’... Inv. Arch. de Bruges, t. V, blz 79.

Het Register 45 (f° 35) van 'wettelijke passeringen' van Male beschrijft de hofstede aldus:

'... een pachtgoet ghenaempt Havenjon ligghende binder heerlichede voorseit groot 50 gem. of daaromtrent metten advenante vanden huuse ende boomen daer op staende, daer of dat eerst ligghets een plaetse daer de hofstede staet 46 gem. tusschen den Pijpwech aldaers men gaet naer Damme ande oostzijde, tland toebehoorende de kerke van Damme ande westzijde, streckende mette noorthende anden Ardenburchschen wech ende metten zuidhende an tgoet van Mompliers'.(1)

Op het einde van de 17e eeuw wordt Avignon onder de vage landen gerekend; de heerlijkheid trachtte de vervallen hoeve te verpachten voor wat ze er van krijgen kon. Hoogkamer, keuken, kelder, koeistal en land werden alzoo afzonderlijk te pachte geveild.(2) Deze eerste tijdelijke verbrokkeling was als een voorspelling van de latere lotsbestemming.(3)

Kort daarop wisten de eigenaars, d'heer Gillis van Coppenolle ende juffrouwe Marie Gloribus, de verlaten hoeve te herscheppen in een lieve plaatse van plaisance, met dreven en een nieuw beplant bosch en kweekerij naast het oud vergroeid bosch Hun dochter, Francesca Clara. huwde Sieur Pieter Duhamel. Op 20 Juni 1739 werden zij op hun beurt eigenaars van het landgoed, met al het huisgerief inbegrepen.(4) Een van hun

(1) Vgl. Ommelooper Male, 1711. - XIe Begin: '... eene 4 houckige plaetse mette hofstede ende goede genaemt Avignon daer op staende, mette chyngelen ende wallen rontsomme.... nours jegens over d'herberge genaemt Lettenburg...'

(2) Rek. Male, 1705, f° 29 v°: '...voor den tijt van drije jaeren ...met conditie dat de proprietaris altyt sal mogen de partyen naer hem trecken mits betaelende heule saet ende labeur'.

(3) Het is ook een eigenaardig toeval dat in 1553 een Pieter Schellebroot vermeld staat als de eigenaar, terwijl zijn naamgenoot, in de 20e eeuw, er als een arme verstekeling een onderdak vindt.

(4) Male. Reg. 50, f° 143: '...alle meubels, huijsraedt ende catheylen soo van schilderyen, taefel, stoelen, bancken, ijser, cooper, thin, metael, aerdenwerck als generalyck alle het gonne actuelijck ter plaisance plaetse vande voorschreven hofstede is berustende'.

zonen, Carolus Eugenius Duhamel, was kanunnik van O.L. Vrouw te Brugge; een tweede zoon Franciscus was schepen van Male in 1764-1779 samen met den heer Charles Verhulst.(1)

Er wordt verteld dat de erfgenamen van Kanunnik Duhamel, al te zeer gesteld op dat buitengoed, hun gedachten te veel lucht gaven, en zoo in ongenade vielen. De liefdadige kanunnik schonk het landgoed aan de armen van St Kruis.(2)

In den buitenmuur van de kerk van St Kruis, achter het koor, is er een zerkplaat ingemetseld:

> 'Op het kerkhof dezer Parochie van Ste Cruys ligt begraven D'H^{r} JOANNES FRANCISCUS
>
> DUHAMEL ongehuwden zoon van d'h^{r} Pieter en Jof^{w} Francisca Clara van Coppenolle geboren en woonachtig tot Brugge subitelijk overleden den 29 July 1800 op deze Parochie op zijn buyten goed genaemd AVIGNON gemeyn met zyne broeders den Eerw.
>
> H^{r} CAROLUS EUGENIUSDUHAMEL canonik van O.L. Vr. tot Brugge begraeven tot Oostcamp en

(1) De familie Verhulst zijn de latere weldoeners van Vyve (aanpalende heerlijkheid).

(2) Vgl. ook A. van Beeelaere. Geschiedenis van O.L. Vrouw van Viven (Brugge. 1880). De familienaam Duhamel werd in het volksgeheugen verminkt tot 'Duvenil' en omweven met al het geheimzinnige van Avignon. Die Duvenil was een soort van opperste geestelijke. Een keer dat de zoon uit d'hofstede ''t Vagevuur' 's morgens aldaar met zijn melkezel veorbijreed, zag hij den Duvenil plat ter aarde met zijn armen over den wegel uitgestrekt liggen. De ezel bleef boomstil staan. Dood van schrik kwam de jongen buiten adem thuis geloopen. 's Anderendaags was zijn haar zoo wit als vlas.

D'H^{r} FRANCISCUSDUHAMEL procureur begraeven op het kerkhof van t hospitaal van St Jan tot Brugge Bid voor zijn ziele op dat zij mag rusten in den eeuwige vrede.'

Kanunnik Duhamel stierf op 9 Februari 1810. Bij eigenhandig testament van 21 October 1804 vermaakte hij aan de armen of den disch van St Kruis:

1. het landhuis Avignon, om kosteloos door de armen bewoond te worden;
2. een aanpalend bosch, met last van jaarlijks een jaargetijde en drie gelezen missen te doen celebreeren ter Kerk van St Kruis.(1)

Deze gifte bedroeg ongeveer een derde van het geheele landgoed, dat meestal met bosch begroeid was.

De leden van het armbestuur hadden gaarne hun bosch uitgeroeid, doch hun verzoek werd niet ingewilligd. In 1838 werd het 'Avignon bosch' - ook reeds als 'Dischbosch' gekend - ander maal verpacht voor 29 jaren aan den heer Wielemaeker, eigenaar van de overige twee derden van Avignon.(2)

Het aantal armen en dakloozen groeide gedurig aan, en het armhuis van 'Avejoengen' beschikte slechts over 4 plaatsen, den kelder inbegrepen. Het is ongelooflijk, maar 72 personen, onder volwassenen en kinderen,

(1) Archief Pastorij. Hs. E.H. v.d. Walle - Gem. Arch. Bund 10. Giften.
(2) Die perceelen waren gelegen Sectie B:

n^{rs} 320 bosch	ha. 4-74-00
321dreef	0-1500
326 land	1-24-80
327huis	0-01-08
328 vijver en land	0-13-70
	6-28-58

Gem. Arch. Resol. Art. 84-96-97.

waren dààr gehuisvest en huizenierden er opgestampt al onder elkaar.[1]

Het was er alles behalve zindelijk; de grootste ellende van allen aard heerschte onder die opeengepakte ongelukkigen. In den zomer 1853 brak er een vreeselijke typhuskoorts uit. De smetziekte woekerde er ongehoord in dit overbevolkt midden en er bleek geen plaats te zijn voor hen in het hospitaal te Brugge. Op aandringen van de geneeskundige Commissie werd er haastig een barak getimmerd op het erf, om de zwaarste zieken af te zonderen. Geheel ‘Avejoengen’ lag met de typhus; van de 58 ernstige zieken zijn er 10 overleden in Juli en Augustus 1853.

Geen wonder dat van dan af ‘Avejoengen’ geschuwd werd gelijk de pest. Doch er bleven altijd haveloozen ronddolen, die noch huis noch thuis hadden en blij waren om van strate te zijn; voor hen was het armhuis een laatste toevluchtsoord. Zij hadden er onderdak en trokken van den disch, gingen bedelen, en voor het overige toppen en str... rapen.

Van werken, geen sprake. ‘Wadde! dat ze werken die er moeten mee leven’, bofte Jan van Male, en hij woonde in 't armhuis. Zij werden over 't algemeen maar met een scheel oog bezien; en het armhuis had zoo een faam die zeer op verdenking geleek. Verschillende namen zijn zelfs populair gebleven, als ge daar hebt: een Mietje Sampiong, een Miete Schellebroot en Siska Knoppen; en allen werden overal met den vinger gewezen: ‘'t is een van Avejoengen!’[2] M. CAFMEYER

(1) Gem. Arch. Bundel 33. Gezondheidsdienst.

(2) Na den oorlog van 1914 werd Avignon hersteld en de drie huisgezinnen beschikten elk over een striepje lochting.
Een kinderrefreintje klinkt aldus:
‘Wat ga je daarvoren geven van tierelire lire?
- Antw. Miete Schellebroot heur hemde...’
‘'t Is eene van Avejoengen’ is spreekwoordelijk gebleven voor iemand die slordig en als uitgeschud rondloopt.
‘Peis je dat 'k uit Avejoengen kom dè?’ zegt men als iemand u al te gering opneemt.

Leenverplichtingen te Brugge in de XVe eeuw.

DE feodaliteit is ontstaan in een tijd waar noch handel noch nijverheid van eenig belang bestond, en waar de geldsomloop tot een minimum herleid was.

Wanneer de groote leenheeren wilden geholpen worden in het bestuur, de rechtspraak en den krijgsdienst, dan moesten zij gedeelten van hun bezit in bruikleen geven aan hun onderhoorigen, om dezen toe te laten te leven; immers, bij gemis aan geldelijke inkomsten, was het voor de leenheeren onmogelijk een loon uit te betalen.

Zoo komt het dat, als tegenwaarde van het in bruikleen gegeven goed, de leenhouders zekere welbepaalde diensten en leveringen moesten bezorgen aan hun leenheer.

Uit het oudste leenboek van den Burg van Brugge (1435), berustend op het Stadsarchief te Brugge, heb ik enkele verplichtingen opgeteekend, die door zekere leenhouders te Brugge moesten afgedragen worden.

Het prinselijk leenhof van den Burg van Brugge was belast met het bestuur van bijna al de leenen die te Brugge en in het Brugsche Vrije gelegen waren.

1. *Officieels ambten aan het grafelijk Hof.*

a) Bakker:

‘staende ten dienste aervachtich backer te zine myns heeren van Vlaendre’ (f° 2, n. 5).

b) Beheerder-ontvanger van het grafelijk vleeschmagazijn:

‘ende staet te dienste aervelic ontfanghere te zine van myn gheduchts heeren lardiere van Brugghen’ (f° 11, n. 3).

c) Waschmeester:

‘ende aervelic lavengier zynde ons gheduchts heeren’ (f° 10 v., n. 5).

d) Wijnopeischer:

‘dies es ghehouden de zelve leenhoudere tallen tide als onse vornomde gheduchte heere of sine gheselnede te Brugghe of te Male wesende, ghebrec hebben van goeden wine, ende hem de bottelgier van minen gheduchten heere of ziere gheselnede betoocht waer hy goede winen weet binder stede van Brugghe of te Male, die men hem niet en heift willen telivereren omme redeliken prys; te treckene metten zelven botteliere ten kelnare daer de wynen in zyn ende die up te smitene ter kenesse van twee (leen)mannen vanden voorseiden hove, so dat de vorseide boutellier de wynen moghen doen voeren ten hove ende emmer die betalen redelike naer haerlieder waerde’ (f° 12, n. 3).

e) Grafelijke bode in het Brugsche Vrije:

‘staende te dienste ende weddeboodscip te zine van minen heere binnen zinen lande vanden Vrijen’ (f° 7, n. 5).

2. *Wachtdiensten bij gerechtelijke tweegevechten of bij twist in den Burg, alsook hoornblaasdiensten*.

a) ‘staende ten dienste eene poorte te wachtene van der buerch, met vrienden ende met maghen, tallen tiden als men camp vecht jn den vorseiden buerch’ (f° 2 v., n. 5).

b) ‘staende dit voorseide leen te dienste te doen blasene eenen hoorne voor Sinte Donaes kerke alsomen ghecostumeirt es, ende es een vanden 13 leenen der buerch toebehorende’ (f°3 v., n. 3).

c) ‘staende ten dienste so wanneer men camp vechten zal jnden vorseiden buerch of borchstoorme zyn sal, so moet de bezittere vanden leene de boorchpoorte ande oostbrugghe doen bewaren’ (f° 4, n. 5).

d) ‘staende ten laste van eenen wachtre die enen horen blaest inden voorseiden buerch, alsoot ghecostumeirt es mids meer andere diere blasen van geliken, twelke men heet *den drien coen*’ (f° 4, n. 1).

e) ‘staende te dienste van eenen wachter met eenen coe hoorne die de drie coen blaest voor sinte Donaes kerke alsoot ghecostumeirt es, ende de poorte te wachtene aan de Love (de grafelijke woning in den Burg) hem dartienster up zinen plucht (onder zijn verantwoordelijkheid) alsmen camp vecht jnden buerch, van snavens dat de zonne onder gaet tote sanderdaechs dat ds camp gnevochten es, ende mids dezen mijn here moet elken lederen eenen stoc van zeven voeten Janc’ (f° 5, n. 5).

f) ‘ten dienste van eenen hoorne te doen blasene binden

buerch van Brugghe te drien eersten vrydaghen van maerte' (f°8. n. 1).

g) 'te dienste van te doen blasene eenen hoorne voor sinte Donaes kerke also men ghecostumeirt es, ende es een vanden dartiene leenen der buerch toebehoorende'(f°9 v., n. 6).

h) 'ende voort te dienste van een vander buerch poorten te wachten als men camp vecht jnde buerch' (f° 12, n. 1).

i) Een leenhouder moest daarenboven het strijdperk bewaken bij gerechtelijke tweegevechten:

'ende heet terytwaerderscip ende wachters ende es een vanden drie coen die men pleicht te blasene jnden buerch te Brugghe voor Sinte Donaeskerke... Ende tvoorseide leengoed staet te dienste teenen hoorne te doen blasene voor sinte Donaes kerke jn den buerch van Brugghe ghelicke den andren die leenen houden vanden drien coen ende teryt ende de buerch te helpen verwaerne als men camp vecht' (f° 5. v., n. 5).

j) Een ander leenhouder moest de oostelijke poort van den Burg gesloten houden bij gerechtelijk tweegevecht en moest tevens de vrouwen in verzekerde bewaring houden die te Brugge en in het Brugsche Vrije slachtoffer geworden waren van zekere mishandelingen:

'staende te laste dat de ervachtige van desen voorseiden leene sculdich es te slutene de oostbuerch poorte jnden buerch, alsmen camp vecht inde buerch, ten costen van den ghonen die den camp vecht. Voort so es men sculdich te leverne jnde vanghenesse vanden leenhoudre te Brugghe, alle manieren van vrauwen, jonghe of oude, edele of onedele, die ontscaect, ontvoert, vercracht of ontleet zijn binder stede van Brugghe, binden lande vanden Vrijen, up zinen plucht tote ander stont dat vanden mesdaet geholpen zy of pais ghemaect, omme viere scellinghen parisis elken dach' (f° 4 v., n. 3).

3. *Timmeren van de galg of het schavot te Brugge, te Male of in de grafelijke gevangenis (steen) te Brugge.*

'Ende als myn heere of myn vrauwe doen temmmeren te Brugghe ofte Male of inden Steen, als hy (de veroordeelde) in sheeren handen es of ter galghe (veroordeeld), so es de leenhoudere sculdich te leverne eenen temmerman, eenen dach up zinen cost, ende mids desen, so es de voorseide leenhoudere sculdich te behoudene al thoude hout, spaendren, bloxkinne ende cortelinghen, drie voeten lanc of daer onder' (f° 6, n. 2).

4. *Andere leenhouders moesten, als ze daartoe vermaand werden, een offerpenning leveren aan den graaf of de gravin, als deze in den Burg mis hoorden.*

'Ende voort te dienste van eenen offer penninghe te synxenen alsmens vermaent' (f° 3, n 1; 4, n. 3). - 'Ende voort te dienste van eenen offerpenninghe alsmens vermaendt' (f° 5, n. 3; 7 v., n. 5). - 'Staende te dienste teenen offerpenninghe te Paesschen alsmens vermaent' (f° 8 v., n. 5). - 'Te dienste van eenen offer penninghe telken medewynterdaghe (Kerstdag), als myn heere van Vlaenderen messe hoort tsente Donaes ende mens vermaendt.' (f° 9, n. 6).

5. *Andere leveringen in natura.*

a) een paar handschoen in hertieder te Kerstdag: 'ende voort ten dienste teenen paer hertinne handschoen telken medewyntre als mens vermaent' (f° 2, n. 1).

b) Het hout van een lans:

'twelke leen staet te dienste minen heere te ghevene alle jare eenen glavie scacht zonder yzere telken sente Jansmesse' 24 Juni - f° 3 v., n. 5). - 'Ende staet te dienste telker hooftredeninghe[1] met eenen witten glavie scachte zonder yzere' (f° 5, n. 3).

c) Een sperwer voor de jacht:

'Ende ten dienste van eenen sporware telken sint Jans daghe Babtisten midden tsomers (24 Juni), te leverne minen gheduchten heere ende zinen naercommers, graven van Vlaendren of hueren upper valkenare van Vlaendren' (f° 14, v., n. 3).

In de hierboven aangehaalde leenverplichtingen, vinden we reeds zekere voordeden die aan de leenhouders toegestaan werden: het gesloten houden van de oostelijke burgpoort op kosten van degene die een gerechtelijk tweegevecht aangingen, vier schellingen daags voor elke vrouw die opgesloten was, de afval van het hout als de galg getimmerd werd.

Sommige Ieenhouders hadden nog recht op andere voordeden. Hij die de galg moest doen timmeren mocht:

(1) Den dag waarop de rekening nagezien wordt van een hoofdredenaar, die ontvanger was van de groote Ieeninkomsten van den graaf.

‘so wanneer myn gheducht heere of myn vrauwe van Vlaenderen zijn te Brugghe of te Male, dat de leenhoudre mag gaen ter maeltyt snuchtens ende snaven eten ende drynken ende snavens hebben een vierendeel slaepwyns ende twee wassinne keersen met filgetkinne (f° 6, n. 1).

De erfelijke waschmeester had recht op een kaars in Sint-Donaaskerk, den 2 Februari, en ook op een maaltijd: ‘dies so es de voorseide leenhoudere sculdich te hebben tsinte Donaes, een stallicht telker Onser Vrauwen daghe ter Lichtmesse; ende als onse vorseide gheduchte heere ofte onse vrauwe zine gheselnede zyn te Brugghe of te Male, so es de voorseide leenhoudere sculdich te hebbene telker maeltyt eens rudders gherechte, eenen stoop wyns ende eene pungie (fransch: poignée) slaepkeersen’ f° 11, n. 1).

Onder de leenverplichtingen die het meest opvallen, is de verplichting, op zekere tijdstippen een hoorn te blazen of te doen blazen vóór de Sint Donaaskerk te Brugge. Deze leenverplichting heette *de drie coen,* en is een gevolg van de moord bedreven op graaf Karel den Goede in de Sint Donaaskerk den 2 Maart 1127.

Ieder jaar werden de relikwieën van Karel den Goede uitgestald in het koor van de Sint Donaaskerk op 2 Maart, en werd er een mis gezongen ter eere van de Heilige Drievuldigheid.

Tot aan de Fransche Omwenteling werd het volk bijeengeroepen met horens voor de kerkdeur van Sint Donaas, de drie eerste vrijdagen van Maart. Men las er luidop de geschiedenis voor van Karel den Goede, alsook den banvloek die tegen zijn moordenaars uitgesproken was.

Zeven leenhouders van den Burg moesten op deze drie dagen een koehoorn, en later een koperen tromp blazen; vandaar de naam ‘de drie koen’[1].

JOS. DE SMET

(1) Rond den Heerd, II, 1867, bl. 99 en IV, 1869, bl. 106.

‘Sint Lodewjjkscollege’ te Brugge

IN de levensbeschrijving van Deken De Bo, verschenen in de serie ‘Westvlaamsche Boogaard’ (Lannoo, Tielt), schrijft J. Filliaert, dat, met October 1851, Leenaart De Bo, ‘leeraar benoemd (werd) aan het Sint-Lodewijkscollege te Brugge, dat toen ook bekend stond als college van den H. Aloysius van Gonzaga’ (bl. 16).

Dat staat daar in al zijn simpelheid en eenvoud, en zonder gal. Een gewoon lezer zal niet veel letten op die verandering van uitsteekberd. Maar een bruggeling, meest hij die in Sint-Lodewijks zijn eerste wijsheid en wetenschap opdeed, weet dat die enkele woorden een heele bladzijde geschiedenis dekken, een bladzijde Vlaamsche geschiedenis ofte blauwvoeterie. En dat het een triomf is geweest voor een zekere kaste, die vroeger te Brugge de lakens uitdeelde, dien fraaien Sint Aloysius van Gonzaga te laten onttronen door Saint Louis de France.

Al Gods lieve heiligen zijn ons dierbaar, zelfs dan wanneer ze hun kroon hebben verdiend op een Franschen troon. Maar men ziet niet in waarom men den heiligen Lodewijk van Frankrijk, die noch met onze streek, noch met de studeerende jeugd iets te maken heeft, als patroon zou kiezen voor een gesticht van Vlaamsche en Vlaamschvoelende studenten. Tenzij dat zou gebeuren om die studenten razend te maken. En ze hiermee aan te sporen tot dwaze streken.

Vroeger heb ik zoo gedacht. Een nader onderzoek heeft me echter tot het besluit gebracht, dat het verkeerd zou zijn van zich kwaad bloed te maken over die geschiedenis. Heel eenvoudig omdat onze ‘Sint Lodewijk’ niet is de Fransche koning, maar wel de gevierde jeugdheilige Aloysius van Gonzaga. Waar blijft het, dat ‘men’ een paar keer het uitsteekberd heeft willen

veranderen, en, in het gesticht, monumenten heeft opgericht ter eere van den Franschen heilige. Maar deze monumenten getuigen minder van een bijzondere devotie tot dezen heilige, dan van gemis aan bekendheid met de geschiedenis van het college.

Eerst moeten we wijzen op het feit dat Aloysius-Lodewijk twee wisselvormen zijn voor een zelfde naam. De anonieme opsteller van Unsere Taufnamen(1) geeft: ‘Aloisius = Ludwig = Chlodwig, met de beteekenis: roemrijk strijder’. Dat is geen vereenzaamd geval. Denken we slechts aan Brigida = Birgitta, Hendric = Eric, en meer andere voorbeelden van dien aard. Nu kan het wel dat van die wisselnamen een bepaalde vorm, als bij uitsluiting van de andere, voor een bepaalden heilige wordt gebruikt, en hem als eigen wordt. Maar zelfs dan wordt de lijn niet altijd strak getrokken. Het voorbeeld Brigida (Ierland) = Birgitta (Zweden) is in dit opzicht typeerend. Pater Martindale S.J., in zijn S. Aloysius (1925), zegt dat onze heilige genaamd werd naar zijn grootvader; dat in het geslacht van de Gonzaga's de naam traditioneel was en voorkomt onder de vormen Luigi, Aluigi, Lodovico. In 't Fransch wordt alles gelijkgeschakeld tot Louis: Louis de France en Louis de Gonzague. Ik vermoed dat onze rasechte Westvlamingen - en ze waren niet zeldzaam in 't professorskorps van ons college - bij voorkeur Collège Saint Louis ‘Sint Lodewijks’ hebben verdietscht. Dat klinkt alleszins korter, beter en vloeiender dan het stroeve ‘Sint Aloysiuscollege’. De Westvlamingen grijpen liefst naar het zangerige - hun taal is eerst en vooral muziek - en Iaat het ons maar zeggen, want 't is ten slotte ook een kwaliteit, ze laten zich soms inspireeren door 't voorbeeld van het zangerig, zwierig Fransch.

Dat ze met hun Sint Lodewijk Sint Aloysius beduidden, is klaar te zien aan den ingang van de ‘Groote Sectie’,

(1) Graz, 1919. De schrijver ervan gaf ook een welbekend woordonbook uit: Breviarii Romani vocabula rariora.

in de Zilverstraat. In de muur zit een steen met het opschrift ‘Sint-Lodewijkscollegie 1884’, terwijl, vlak daarnaast, de beeldnis het opschrift draagt: ‘Sancte Aloysi, o.p.n.’ Het beeld is er pas later, in 1910, bijgezet, maar de opschriften zijn van vroeger, in 't jaar 1884, en laten niet den minsten twijfel over wien men bedoelde met dien S. Lodewijk.

De toestand wordt nog veel duidelijker als we, zoo in vogelvlucht, de geschiedenis van het gesticht bekijken: iets dat gemakkelijk wordt met het ‘Verslag’ dat principaal kanunnik Reynaert in 1909 liet verschijnen, bij 't vijf en zeventig jaar bestaan van het College.

Eerst komt het College Ten Duine (1834-46). Met 1846 verlegt Mgr Boussen het Duinencollege naar het Potshoofd, in de Noordzandstraat, waar het thans nog is Vóór 1846, vind ik dat college nergens vermeld met den naam van een patroonheilige. Met de verhuizing in 1846 komt er een zeker verband tot stand tusschen het College en het Institution Saint Louis, dat priester Durieu in 1841 had opgericht. Kan. Reynaert zegt, dat het College den naam overnam van het Instituut Durieu[1]. Alles wordt dus Saint Louis. Maar is dat Saint Louis de France, zooals ik meer dan eens hoorde beweren? Volstrekt niet. 't Is wel Sint Aloysius van Gonzaga. Ten minste, naar uitwijzen van de officieele documenten. Het Gesticht Durieu vind ik, tot aan 1846 - 't jaar dat het zijn zelfstandig karakter min of meer verliest, - vijf maal vermeld in de Acta van de Bisschoppen, en telkens onder den naam: Institutum Sancti Aloysii.[2] In 1847 komt het in den ‘Almanak van de bisdommen Brugge en Gent’ voor onder den titel: Gesticht van den H. Aloysius van Gonzaga. Dezelfde Almanak zal, van

(1) Bl. 18: ‘On greffa sur lui ('t College aan 't Potshoofd) un autre établissement qui vint... lui donner son nom... Je veux parier de l'Institution Saint-Louis’.

(2) 1842, 7 Dec., 8 Dec., 11 Dec; 1843, 6 April; 1846, 22 Aug.

1848 tot en met 1852, de twee Brugsche onderwijsgestichten vermelden als ‘Gesticht van den H. Aloysius v. Gonzaga’ (Durieu) en ‘College van den H. Aloysius v. Gonzaga’ (Potshoofd). Met 1853 wordt dat alles in den Almanak tot ‘Bisschoppelijk College te Brugge’, zonder meer. Eerst veel later, met het tot stand komen van Sint Leo, zal het noodig worden de twee bisschoppelijke onderwijsgestichten van de stad te onderscheiden, en zal men opnieuw spreken van Sint-Lodewijks. Maar wie die St Lodewijk is, kan men leeren uit de opschriften van 1884 in de Zilverstraat en uit de officieële stukken.

De Acta van onze Brugsche bisschoppen geven, voor de periode 1848-1900, 83 vermeldingen van ons Brugsch College. Op die 83 staat er slechts zeven keer Collegium S. Ludovici,(1) zes en zeventig keer Collegium S. Aloysii. Zes en zeventig keer wordt dus klaar en duidelijk verwezen naar Sint Aloysius, en wordt Sint Lodewijk van Frankrijk bepaald uitgesloten. Want deze Fransche Heilige wordt nooit en nergens als ‘Aloysius’ vermeld. De overige zeven vermeldingen verwijzen niet noodzakelijk naar den Franschen heilige. De vorm Ludovicus is een twijfelvorm, die, in ons geval, door de overige talrijke en overduidelijke vermeldingen, zijn juiste beteekenis krijgt.(2) Men moet ziende blind zijn om te durven beweren dat de beschermheilige van ons College een andere zijn kan dan S. Aloysius van Gonzaga. Want het is ten slotte de bisschop die den patroonheilige uitkiest voor zijn bisschoppelijke gestichten. De Brugsche bisschoppen hebben, meen ik. hier een zeer duidelijke taal gesproken. Herhaaldelijk. En dit over een lange periode die heel de geschiedenis van het gesticht bestrijkt.

Er zijn er nochtans die 't anders beweren, Van hen

(1) Nl. 1875, 2 Nov.; 1889, 11 Januari en 7 October; 1891, 17 Juli en 3 October; 1892, 30 September; 1896, 12 Maart.

(2) Zoo moet men ook het opschrift lezen dat, in 1860, op den nieuwbouw werd gesteld: ‘Hoc Sancti Ludovici collegium aedificavit J.B. Malou, Ep. Brug. xix...’. Datzelfde jaar 1860, zal Mgr Malou twee maal (10 Juli en 21 Juli) in zijn Acta schrijven: Collegium S. Aloysii.

mag men zeggen: zoo leeren de ketters, maar zij dolen. Ze beroepen zich doorgaans op zwakke argumenten, waarover we hier een woordje moeten zeggen.

1. Van de inrichting Durieu, *l'Instttution Saint-Louis*, die zooals we gezien hebben, de naam aan 't Brugsch College gaf, wordt soms beweerd, dat het daar Saint Louis de France was. En dat dus met den naam ook de patroon op het College overging. Beweren en bewijzen is twee. Ik geloof vast bewezen te hebben, uit de ambtelijke bescheiden, dat de Inrichting Durieu, van haar ontstaan tot aan haar verdwijnen, heette: Institutum S. Aloysii of Gesticht van den H. Aloysius van Gonzaga. Men klampt zich dan vast - alle wrakken zijn welkom voor schipbreukelingen -aan het feit, dat priester Durieu zijn studenten in de Jubelprocessie van 't H. Bloed (1850) liet optreden, met een groep voorstellend Sint Lodewijk van Frankrijk, die met zijn ridders ter kruisvaart trekt. Wel, dat is gemakkelijk te verklaren. Koning of ridder voorstellen, met rijken mantel, schitterenden helm met vederbos, met sporen en degen, is iets dat de studenten veel meer zal aangestaan hebben dan te moeten optreden als een pover Jesuietenfraterke, met kruis en lelie. En daarbij het onderwerp - de kruis vaart - was toch een zeker verwijzen naar het H. Bloed, dat met de kruisvaarders te Brugge kwam. Ja, maar, hoor ikei mand opwerpen, als priester Durieu niet meer dan dat beoogde, waarom liet hij niet Diederik van den Elzas voorstellen, die de relikwie te Brugge bracht? Heel eenvoudig omdat dit gedacht door een ander groep al genomen was, zooals men kan zien op de platen van het Album Descriptif. dat kanunnik Carton te dezer gelegenheid liet drukken. De groep met graaf Diederik, abt Leontius en 't gevolg van Vlaamsche ridders, vormde de bekroning van den gefigureerden stoet, en kwam juist vóór de bisschoppen. Priester Durieu zal nooit gedacht hebben van S. Aloysius door S. Lodewijk van Frankrijk te vervangen. Op zijn dood sanctje (1855) staat er, dat hij de stichter was van ‘het Opvoedingshuis van den H. Aloysius’.

2. Met principaal kanunnik Rommel (1883-96) is het anders gelegen. Hij schijnt mij de man geweest te zijn die er bepaald op aanstuurde Sint Lodewijk-koning in de plaats te zetten van den vroegeren titularis. Er is op het College nog een groot schilderij met de voor telling van Saint Louis de France, schilderij dat mensaan Rommel's tijd toeschrijft. Het vinnigst heeft hij voor zijn gedacht gekampt - al is hij zijn leven lang, te pas en ten onpas, voor zijn verkeerde opvatting blijven ijveren - in 1889, wanneer hij door den gentschen kunstenaar, Arthur Verhaeghen, een geschilderd raam boven 't altaar liet stellen. Mgr Faict kwam dat altaar consacreeren, den 30 September, dag dat al de ‘Anciens’ genoodigd waren op een ‘Assemblée générale et Banquet’. Principaal Rommel liet een verslag op die feestelijkheden drukken, met een elogieuze beschrijving van de kapel en van het nieuwe raam, met: ‘Saint Louis (en 't is wel de Fransche koning met de doornen kroon in de hand), patron du collège, saint Thomas, patron de la chapelle...’ 't Staat daar geschreven en gedrukt. Jammer voor principaal Rommel dat die twee stoute beweringen twee onjuistheden zijn. Sint Lodewijk van Frankrijk is, zooals we bewezen hebben, niet de patroon van het gesticht. En Sint Thomas van Aquinen is niet de patroon van de kapel. Want om een titelheilige te bezitten, moet een kapel ofwel geconsacreerd zijn of plechtig gebenediceerd. De kapel van 't College is noch 't een noch 't ander. Mgr Faict deed niets meer dan een altaar wijden onder de aanroeping van Sint Thomas. En als wilde hij de historische dwaling rechtzetten die principaal Rommel had uitgebazuind, Mgr Faict liet, dien eigensten dag, in zijn Acta neerschrijven: ‘Hodie R.D. consecravit *in oratorio S. Aloysii*, Brugis, altare majus...’. De tekst is van Mgr Faict; de cursiveering van mij.

3. Maar principaal Rommel is zijn leven lang apostel gebleven van zijn verkeerde opvatting. En hij liet geen gelegenheid voorbijgaan om er mee uit te pakken. Zelfs met een tikje vinnigheid Wat laat vermoeden

dat historicus Rommel - want hij was een knap historicus - hier niet op de serene hoogte van de historische wetenschap bleef wandelen. Zijn principalaat valt in een periode van hevige blauwvoeterie op 't Brugsch college, en de duivelsche studenten lieten geen gelegenheid voorbijgaan om hun principaal zenuwachtig te maken. Daar worden een hoop plezante geschiedenissen uit dien tijd verteld; maar dat potje blijft best gedekt, daar veel van die ‘rumoerigen’ nog in leven zijn. Men begrijpt best dat een overste die zenuwachtig wordt, het die onmogelijke Blauwvoeten een keer betaald wil zetten, met ze te doen schuilen onder den - met leliën bezaaiden - mantel van Saint Louis de France. En wat deern nschen verlangen waar te zijn, dat nemen ze gemakkelijk voor waar aan. Zoo leerden we op de eerste bladzijde van Caesar!

Wanneer men in 1914 de nieuwe gebouwen aan 't Potshoofd liet inzegenen, en te dezer gelegenheid - den 14 Juli - de Anciens samenriep, draagt het eentalig Fransch menu een flauwe schets van den nieuwen gevel met de groote beeldnis boven de poort. Boven, in den hoek, staat een even mak geteekend ontwerp van het beeld van Sint Lodewijk van Frankrijk, dat later in de beeldnis moest komen. Om den heilige wel te typeeren wordt onderaan nog een slecht geteekend écu de France gesteld. De kunstenaar weet niet wat het heraldieke ‘semis de lis’ beteekent. Ook niet dat er slechts drie gouden lelies op het blauw veld mogen staan. Maar als Fransche geloofsbelijdenis op dien symbolischen 14 juillet, is dat nog al sprekend.

Kan. Rommel was toen nog in leven. Numquid manus Joab... in omnibus istis? Van goed ingelichte zijde weten we dat hij daarachter stak. 't Was zijn laatste triomf in zijn langen strijd, 't Jaar daarop, den 16 Juli 1915, riep Ons Heer hem naar boven, waar hij zijn rekening zal effen gemaakt hebben bij Sint Aloysius. Ongetwijfeld had hij volmaakt berouw over zijn misplaatsten ijver. Maar 't kwaad was gesticht en... daar zou nog iets van overblijven.

In 1924 vierde principaal Kan. Reynaert zijn jubilé, en werden de oud-leerlingen - ditmaal door een eentalig Vlaamsch rondschrijven - op het feest uitgenoodigd: ‘Wij zijn voornemens, leest men daar, aan den Jubilaris het steenen beeld aan te bieden van den patroonheilige van ons gesticht, om het in de nis te plaatsen, boven de poort in de Dweersstraat...’ Uit voorzichtigheid wordt die patroonheilige niet vernoemd... maar het was S. Louis de France! Altijd die manus Joab! Maar tusschen 1889 en 1924 ligt er een fameuze afstand. Dat glasraam in 1889 werd met handgeklap begroet; het beeld in 1924, met protest. De verantwoordelijke daders zochten zich te dekken en gingen aankloppen bij kan. Duclos, de man die heel de geschiedenis van Brugge in zijn kop en in zijn duizende, zorgvuldig geklasseerde aanteekeningen droeg, 't Was wel een flamingant; maar de jaren maken gezapig en voorzichtig. Daarbij Duclos was zoo hoog geklommen, dat hij nog kwalijk als ruitebreker kon gevreesd worden.

Het factum van Duclos is in mijn bezit en ligt hier voor mij. Hij verwijst naar den Almanak van 't Bisdom, naar de wijdingsakte van 't altaar, en besluit, met de vierkantigheid die hem eigen was: ‘Dus, naar mijn oordeel, heeft men gemist...’

Zijn oordeel, dat een veroordeeling is, zal elk verstandig lezer onderschrijven.

M. ENGLISH

Een aanvraag tot echtscheiding in 1642.

IN Mei 1642 was Jacques de Boosere van Gits in het huwelijk getreden met Cristynken Wellecomme van dezelfde parochie. Te laat stelde de man vast dat hij, te gelegener tijd, niet al zijn zinnen op Cristynken gezet had. Immers vier maanden na de bruiloft kon hij de vrouw niet meer geluchten en ging naar Brugge, naar de geestelijke rechtbank van den Bisschop, om

de echtscheiding aan te vragen. Zijn eisch werd als volgt door den Officiaal geacteerd.

‘Jacques de Boosere, heeschere jn materie van divortie ieghens Cristynken Wellecomme syne huysvrauwe, beede tot Ghits, verweerighe; seght voor heesch 't naer volghende:

Alvooren dat partyen t'samen jn huwelycke hebben gheweest t'zydert meye 1642.

Welcken tyt ghedeurende d'heeschere mette verweerighe syne huysvrauwe gheen huys en heeft connen houden nochte by haer ghedeuren, door dyen zy ghejnfecteert was ende noch jeghenwoordich js met eenen stynckenden asem, 't welke den heeschere voor t'angaen van huywelyck nyet en heeft gheweten; bereet wesende daeromme onder solemneelen eedt t'affirmeren dat hy jn gheender manieren met haer zyne zyele zalicheydt en can wercken, ende ter contrarien met haer js levende tot zynder verdoemenissen; omme waer jnne te voorsien, concludeert de heeschere tot nulliteyt van t'voorseyde huwelyck, emmers tot di vortie met costen, versouckende dat de verweerighe tselve sal kennen ofte loochenen, ende daer t'eynden recht naer redene.’ (Actum den 22 Octobre 1642).

's Anderendaags verscheen Cristyncken op zijn beurt in het Bisschoppelijk Hof te Brugge en getuigde aldaar deemoedig het volgende:

‘Cristynken Wellecomme tot Ghyts, verweereghe, antwoordende up den diligentien by Jacques de Boosere haeren man, heeschere, waartoe sy jegens als hedent is ghedachvaert:

Seght te kennen dat sy metten heeschere jn huwelicke is geweest t'sydert meye 1642 lastleden.

Zoo zy van ghelycken is kennende dat zy, verweereghe, is hebbende eenen stynckenden haesem, die zy gehadt heeft langhe voor desen huwelicke, twelcke zij verweereghe niet en can gebeteren.

Ende alsoo dheeschere daeromme de verweereghe seere is mishachtende ende daghelycx daeromme batementende ende haere ruyse doende, consenteert in

sheeschers heesch om alsoo haere siele saeligcheyt te beter te connen wercken, twelcke zy verclaerst jn desen huwelicke niet te connen doen; sustinerende geen costen schuldich te wesen, ende daeromme geen processen te moeten sustineren, versouckende van ghelycken recht.' (Actum den 23 Octobre 1642).

Werd er gevolg gegeven aan dit verzoek tot echtscheiding? Verdere stukken daarover ontbreken.(1) De aanvraag met de klare en onbetwiste motiveering werd alleszins ernstig opgenomen en op de kerkelijke griffie ingeschreven. En dit alleen komt ons heden nogal wonderlijk voor.

D.S.

Mengelmaren

Dranouter.

Onder het weinige kerkgeraad dat te Dranouter uit den oorlog van 1914-18 gered is, bevinden zich:

een groote kelk, op wiens voet staat: 'Dono dedit Ecclesiae de Dranoultre Maria Petronella DE VRIERE, filia Guilielmi et Jacobae De Raet conjugum. Anno 1724. Ora pro eis.' -

en een zilveren wierookvat met 'Dedit ecclesiae de Dranoultre Da Maria Theresia DE VRIERE f^{a} Jo^{is} Bapt^{ae}. 1735.'

Maria Theresia was uit den oudsten familietak der De Vriere's, Marie Petronelle uit den jongsten. Laatste was tante van Guillaume De Vriere, heer van Couterland, leenroerig erfgenaam van Dranouter, Borre, De Clytte en het kapittel van St. Pieters te Rijssel. Dit erfde hij uit den oudsten tak van de broers van Maria Theresia.

De afstammelingen van Guillaume De Vriere zijn verwant met de edele familiën: van Outryve d'Ydewalle, Kervyn, Orban de Xivry. Maar na Guillaume (1700-1785) is er nergens iets meer der familie. De Vriere te Dranouter te vinden, tenzij, naar men zegt: het familieschild in een brandvenster en een grafsteen in den koorvloer, beide in de vernielde romaansche kerk van vóór 1918.

Welke de juiste betrekkingen waren van deze familieleden

(1) Staatsarchief te Brugge. Cum. Eccles., n.549.

DES VRIERE met gemeente of parochie Dranouter is niet duidelijk, daar gewoonlijk de Heeren van Morbecque als Heeren van Dranoutre vermeld zijn (1473-1482-1484-1617-1735: Sanderus) of de Heeren van St. Omaars.

Opeens, in 1741, duikt op J -Bapt. De Vriere te Dranoutre als Baljuw, en wordt er begraven 'sous épitaphe armoriée'. Evenzoo zijn zoon.

Andere heeren zijn vermeld, wellicht houders van andere heerlijkheden op Dranoutre.

Hoe kwam het bezit der Heeren van Morbecque op de familie De Vriere? En hoe heeft de familie De Vriere dat uit haar handen gegeven? Wellicht aan de kerk? Vóór 1914 was er hier een jaargetijde gefundeerd.

Jammer dat de betrekkingon van deze edele familie bij haren oorsprong, met haar plaats van ontstaan en groei, in den loop van den tijd alle getuigen verloren hebben, buiten de twee vermelde kerkvaten. Wie kan hier klaarheid inbrengen of aanduiden?

Aanduidingen van andere feiten of bronnen, die het verlies van al de archiefstukken van Dranouter kunnen verhelpen, zullen met dank aanvaard worden.

H. LAHOUSSE, Dranouter.

Uit den huisraad van heelmeester en apotheker.

1. Sterfhuis van Jacques Donche, meestre chirurgyn, overleden te Ghyverinchove in 1720:

'Vier boucken tracteerende van de medecyne ende chirurgie, prys met alle de instrumenten, potten, flasschen, salven, cruyden ende ander drooghen met drie beckens ende vier scheirmessen, t'samen geextimeert door den outsten soone vanden overleden, ter somme van .....' (*niet ingevuld*).

2. Sterfhuis van Anna Frederyck (huisvrouw van Meester Thobias Bouden, apotheker te Veurne), overleden in 1664:

'Prysie van den wynckel.

Den appotecaris wynckel mette droghen potten, doosen, backen, kannen, flasschen, schalen, ghewichten, mortier, tooch, boorden ende alle t'gonne den wynckel aengaet is gheextimeert by Meester Pieter Padtvoort, appoteearis, is bevonden te bedraeghen volghende de selve prysie ter somme van 3602 Lib. 1 schelling...'

Verder lezen we nog: 'In de kuecken ofte vierschare... In de distilleerkuecken...'

3. Sterfhuis van Meester Franchoois 't Lam, apotheker, overleden te Veurne in 1668:

‘Alvooren de presie van de apothekers wynckel mette mortieren, ketels, fournoisen, tonnen, bussen, doosen, tinnen pynten, halfpynten, muddekens ende halfmuddekens, potten, kannen, zeven, glazen, spatels, met alle de drooghen, gedistilleerde wateren, siroopen ende alle de medicamenten ende medecinnen, mitsgaders 'tgonne den wynckel aengaet, bede volghende de presie daer van ghedaen by meester Pieter Padtvoort, appoteker van synen stille, alwaer de specificatie ende particularisatie in 't langhe is gheseyt. ter somme van 2.046 Lib. 5 schellingen parisis.’

(*Staatsarchief te Brugge*. Staten van goed, Veurne, n^{rs}4.042, 13.536 en 26.938.)
J.D.S.

Kinderrijmpje.

Te Geluwe, wanneer de kinderen in den Potdevin-bosch spelen, nabij de *Motjes* zeggen ze volgend rijmpje:

Mietje van de Motjes
Krik-krak-krotjes
Krik-krak-kru
Heb je me nog niet gegrepen
Grijp me nu.

K.S.

Het liedje van sint niklaas.

Te Eernegem zong men het liedje als volgt:

Sint Niklaai van Tolantien
ie bakte de koekskes lekker en fien,
lekker en fien van sulfers.
Drie pond en half,
'n koe en is geen kalf,
'n peerd en is geen zwijn,
't ga morgen Sinteklaaidag zijn.

L.V.A.

Rijmraadsel

- Kun'je gij al ‘staan’ (Staden),
Naar Roeselare gaan?
Antwoord:
- Ja'k. Als ik opstappe aan de Geete.
(De Geete: Wijk St. Jozef, Hooglede, bij 't geboortehuis van Omer De Laey).
Gehoord van iemand van Gits.

G.P.R.

Struische jongens.

Dat zijn dwarsstukken die tusschen de rechtstaande steunbalken liggen om het wegschuiven van grond te beletten bij delfwerk. Moerkerke.

Denders.

Zoo worden de wilde zwanen genoemd die trekken in den voorwinter. Zij vliegen hooge en zijn moeilijk om schieten. Oudenburg.

Hame en Hakke.

- ‘Hame’ en ‘Hakke’ zijn van dezelfde oudte.
D. i. ‘Hadden we’ en ‘Hadde ik’ zijn even flauwe verontschuldigingen. Beselare.

Stalknechtwijsheid.

Haver is ‘op stap’,
Boonen is ‘draven’,
Erwten is ‘de vlucht’.

Aangehaald door een paardeknecht om de kloekte van het eten uiteen te doen. Beselare.

Lofbetuiging.

- ‘En de nunnen van 't klooster, goerthertig en gedienstig dat ze daar zijn, ze springen gelijk 'n hane versch van de spoore.’ Merkem.

Te veel is te veel.

Van iemand die overladen is van werk en wil zeggen dat hij niet alles tegelijk kan doen:
- Je kunt toch 't kind niet wiegen, de pap staan roeren, honderd frank wisselen en met joen wijf 'n flikker slaan. Oostende.
Vergelijk met 't Oost-Vlaamsche:
Ik en kan toch niet kleppen en luien, den ommegang doen en met mijn gat de belle slaan.

Vechthaan,

- Dien hane 'n heeft geen pooten.
Gezegd van een kemphane die bij den aanval niet blijft staan, maar achteruitwijkt. Watou.

Frontiere-Vlaamsch,

Om de armoede van tale te bestempelen van de grensbewoners die in Frankrijk werken (Wervik-Zuid):

Te Wervik, 't zijn al dingetjes en etwatten. Beselare. G.P.B.

[Nummer 10]

Als het kermis is...

DE twee achtereenvolgende oorlogen hebben de dorpskermissen zoo'n gevoeligen slag toegebracht, dat ze nauwelijks nog de schaduw zijn van wat ze weleer waren. De ingezetenen denken met weemoed terug aan die traditioneele vooroorlogsche kermis, die acht dagen duurde en sloot met Koekezondag, en nog een achterkomertje van een Koekemaandag.

Sommige dorpen hebben zelfs een groote en een kleine kermis, met of zonder ommegang. Alzoo viert Sijsele haar kleine kermis met Sinte Maarten; daar deze patroonheilige in Slachtmaand valt, gelijkt de kermistafel nogal op een zwijntjesfeeste en de genoodigden hebben veel kans om met een zwijnefooie huiswaarts te keeren.

Groote gemeenten kennen daarbij nog afzonderlijke parochiekermissen, wijk- en herbergkermissen: te St. Kruis viert de parochie Vijve-kapelle O.L. Vr. Geboorte, acht dagen vóór St. Kruiskermis; de oude heerlijkheid Male viert St. Jansdag - midzomer -; de wijk Lettenburg kermist op den laatsten Zondag van November en

Keizerskermis (De Keizer: verdwenen herberg) werd rond Kerstdag gevierd.

Het is treffend hoe dat, rond September, de dorpskermissen van het Brugsche elkaar met moeite kunnen schranken: de Zondagen waren zoodanig bezet, dat het jong volk vooraf moest overeenkomen waarheen ze dien Zondag zouden trekken. Pas heeft Loppem kermis gevierd op den laatsten Zondag van Oogst, en reeds zet Assebroek in met den eersten Zondag van September.

De O.L. Vrouwvereerders deden dan den ommegang; de St. Kruisenaars volgden een bepaalden weg, den ‘beêweg’, langs slingerpaadjes door de velden; de Malenaars hadden ook hun eigen beêweg, waaraan de O.L. Vrouwdreef haar naam ontleende.

Met Assebroek-kermis gingen de schotters van 't omliggende naar ‘'t Oltebietje’ (Altebij)(1). Deze oude grensherberg - tusschen St. Kruis en Assebroek - langs ‘'t Varretje’ gelegen, werd druk bezocht. Maar 's avonds was die ligging. rechtover den buitensingel van Brugge, een beetje gevaarlijk voor sommige klanten... en meer dan één met strooien beenen heeft daar in den donkeren gesukkeld, en de spreuk leeft nog voort: ‘Dat God bewaart is wel bewaard, zei Schepper, en hij liep recht in 't varretje.’

Den tweeden Zondag van September komt Oedelem aan de beurt en dat is acht dagen vóór St. Kruiskermis; doch alle zeven jaar vallen ‘Oelem’ en St. Kruiskermis samen. Zenia Hoste, die al op leeftijd was, en al dat kermisgedoe, met klakken en bakken, begon te ontzien, wist dat heel precies uit te rekenen: ze moest dan haar Oelemsche verwanten niet uitnoodigen en kon zelf ook rustig thuis blijven.

Na de H. Kruisverheffing valt St. Kruiskermis, gewoonlijk op den derden Zondag van September, samen

(1) Oude metischen weten ook hoe die herberg aan haar naam kwam: Bij een stadsbelegering zei de krijgsoverste tegen zijn soldaten: ‘Deze plaats is ·*al te bij*” om Brugge te beschieten.’

met Maldegem. De dagen zijn dan al goed aan 't korten en de kinderen die ginder rond de perretjes ravotten, zijn heel goed van moeder op 't hart gedrukt: ‘'t Is goed verstaan, hé: en de kinderen die ginder rond de perretjes ravotten, zijn heel goed van moeder op 't hart gedrukt: ‘'t Is goed verstaan, hé:

Sinte Kruis,
te zessen thuis’.(1)

De Koekezondag valt op Sijselekermis; daar veel St. Kruisenaars ginder verwacht waren, lieten ze dan maar eenvoudig hun Koekezondag gletsen. De menschen beweren dat er dien Zondag op 17 parochies tegelijk kermis is; in veel families moesten ze zich goed verdeelen om aan al die kermisuitnoodigingen te kunnen voldoen. Naast Sijsele sommen ze op: Varsenare, Beernem, Aalter, Ruddervoorde, Waardamme, Aartrijke, Zuienkerke, enne... enne... - 't is mogelijk - maar we hebben ze nog nooit alle 17 hooren opnoemen. De boter ging dan zeer duur: de spaarzame huismoeders waren er op voorzien en hadden hun voorraad een paar weken voordien opgedaan.

De Zondag daaropvolgend is het Oostkamp- en Sint-Michielskermis; we zijn zeker dat we dan een nazomertje - St. Michiels zomertje -krijgen.

Den 2^{den} Zondag van Oktober sluit St. Andries die onafgebroken reeks dorpskermissen van het omliggende. De St. Kruisenaars vierden het meestendeel mee met St. Andries; zelfs den donderdag trokken ze met groepjes de Kruispoort in en de Smeepoort uit, en vielen daar rechte binnen in 't Pannenhuis. Van Moerkerke, die den 1^{en} Zondag van Oktober viel, zeiden ze spottend: ‘'t Is maar een stokvischkermesse!’ Dat kwam omdat ze den Zaterdag - na de markt - de Moerkerkenaars, langs den Leegeweg, zagen optrekken met een stokvisch in rooden zakdoek gebonden, die aan een stok over den schouder hing te slingeren.

Onder al die dorpskermissen bekleedde St. Kruis

(1) In Augustus luidt de spreuk:

‘Persoenkele
ten achten doenkele.’

een voorname plaats en bezat een bijzondere aantrekkingskracht voor de stadsbevolking; vooral het oostelijk stadsgedeelte. - de parochie St. Anna - dat aan St. Kruis paalt, heeft in zijn traditie iets behouden dat aan de oude moederparochie St. Kruis herinnert(1). Bewust of onbewust vierde heel de Langestraat mee - zijstraatjes inbegrepen - van aan de Molenbrug tot aan de Kruispoort.

De stadsbiervoerders in traditioneel kostuum - de grove grauwe lijnwaden schorte en de schouderbanden gekruist over den rug - voerden de lange bierkarren met lutterende ketens, en geladen met tonnen, halven en kwartjes naar St. Kruis. Vanaf den Vrijdag kwam er overal beweging: bij de bakkers, in de afspanningen en de herbergen - zoowel in de Langestraat als te St. Kruis - om ovens koekebrood en appeltaarten te bakken. Maartje De Bruyne, de bakker van 't dorp, gerocht er met moeite door. De herbergiers wisten zelfs niet waar eerst mee begonnen: de bazinne uit den Keizer, eeuwig zindelijk - je kon niet van passe terten - had heel haar doeninge geschommeld, de bollebaan gevaagd, gestampt en met zagemeel gestrooid; en de lindedreef lag zoo schoon gerakeld, in rechte lijntjes, dat men er in 't eerste niet durfde op terten en maar liever op de graskant ging, om een plaatsje op de witgeschuurde banken te nemen. Wanne Leks uit de Zorge kookte ketels op ketels: overal waar ze vuur kon stoken - op de stoof, op 't fornoois, in den heerd, onder 't perdak - hingen er hespen te koken; ze zou er minstens wel twintig opsnijden binst de kermisweek; en de Bruggelingen en de kalanten hadden al kilos op kilos hammesmout besproken. Jan, de baas,

(1) Op het einde van de 13de eeuw (1297), bij het aanleggen van nieuwe stadswallen, werd een deel van St. Kruis binnen stad gesloten. Rond 1500 kreeg dat stadsgedeelte zijn eigen kerk, - aan St. Anna toegewijd (1497) - doch ze werd door één van de beide pastoors van St. Kruis bediend. Vanaf 1668 werden de twee parochiën volledig gescheiden.

sloeg groote en kleine staken in 't gras onder de linden, vóór de herberg en in ‘de tente’ - een overdekte bolbaan; de wit geschuurde planken werden erop genageld tot tafels en banken. Ondertusschen wiepelden de toekijkende kinderen op de nog losliggende planken of maakten kunsten en tuimeletten over de afmaakpersen van de afspanning; andere wareerden liever tusschen de perretjes op de Plaatse en rond de kerkkaaie.

In 't Gemeentehuis, 't Gildenhuis en de Smul stonden de banken op de achterplaats geslegen, doch de kalanten moesten daarom door de herberg niet gaan; neen, ze hielden ook open hof langs achter.

Den zaterdagavond werden de vreugdeschoten op 't Gildenhof afgevuurd en het klokkengeluid kondigde aan dat het morgen kermis was. Kermiszondag, heel in de vroegte, kwamen nog enkele oude trouwe bedevaarders den koster opkloppen om de H. Kruisrelikwie te vereeren en den ommegang te doen, doch deze devotie was toen reeds volop aan 't verdwijnen.

Tot voor de Fransche Omwenteling werd de H. Kruisverheffing met bijzonderen luister gevierd. De processie ging uit met ‘cruijcen en vaenen en den standaert van het Heijligh Cruijs’. Paters van de Jacobijnen en Willemijnen uit Brugge vereerden de processie met hun tegenwoordigheid; de baljuw van het Proossche en de baljuw van Male - heerlijkheden van deze parochie - kwamen ook de processie volgen; soms waren er ook boetelingen die veroordeeld geweest waren om ‘te ghane te Sinte Cruus jnde processie’. De gildebroeders van het Schottershof ‘ten Proosschen’ kwamen in groot getal die processie ‘convoijeren’; de trompetter stapte voorop en de cornette voerde den standaard. De schotters van het aanpalende Koolkerke kwamen ook ‘met haerlieder pastor, coster ende de gilde van St. Sebastiaen tot St. Cruys de processie vereeren’; ‘de jonghmans vereerden de processie met roers’. Later, in de 18^{e} eeuw, kwamen er ook nog

‘cavaliers het hoogheweerdighste convoijeren in de processie op de kermisdagh.’

De officieren van de verschillende heerlijkheden waren aangesteld om ‘de disorders te beletten, die souden connen ghebeuren in de vrughten te velde ten tijde van de processie op den Ommegancksdach.’ Op den doortocht werd er gras, ‘lijsch en meijen’ gestrooid. Na de processie mochten de hoofdman, de wetheeren en de schotters ‘theire doen’ - ‘op de parochiecosten’ - in de een of de andere oude herberg: 't Schottershof, - ook St. Sebastiaan genoemd - in den Olifant, 't Swarthuijs, de Drie Coninghen, het Schaeck, de Keijser of de Smul.

Gedurende geheel de octave werd de relikwie de bedevaarders ter vereering aangeboden door de kerkmeesters; later moest de koster bij de relikwie zitten. Alle dagen was er een zingende mis en lof, en er kwamen ‘predicanten in de octave van de H. Cruysverheffinghe ofte kermesse.’ Er werden aflaten verleend aan hen die de processie volgden, de H. Kruisrelikwie vereerden, de kerk bezochten en een aalmoes stortten in den offerblok; voor de gildebroeders- en zusters van het Broederschap van het H. Kruis waren er nog bijzondere aflaten te verdienen. Aan het hoogaltaar of ‘den autare vanden helegen Cruce,’ of ‘den autaere van dit Broederschap wesende’ moest er elken Vrijdag gecelebreerd worden.(1)

Was de ommegang met processie achterwege gebleven, toch bleef het kermisvolk even talrijk opkomen tot vóór den oorlog 1914-1918. Men kon op de hoofden loopen dien kermiszondag: zoo dicht kwamen de

(1) Het huidige zeinsel ot zilveren kruis dagteekent van 1643. Zie: ‘De Geschiedenis van de vier Kruisreliquien’, Brugge, 1871; alsook ‘De aflaeten van het Broederschap des H. Cruys ingestelt in de parochiale kercke van S. Cruys buyten Brugge’, Brugge, Breygel, 1655 (?); en Rijksarch. Brugge: Parochierekeningen, S. Kruis, chart. bl. nr. 5776, a^{o} 1518.

menschen langs hier gewandeld dat ge geen appel ter aarde kondt werpen: 't was één stroom van aan de Molenbrug tot aan de Smul. Langs weerszijden van de Kruispoort was het een haag van kraamtjes en manden met snuisterijen, boerelappen, appels, peren en okkernoten; en 't was roepen en tieren:

Talle, talle neuiten!
Neuiten in de manden,
Kraak ze met je tanden,
Proef dat zaad
En maak je niet kwaad.

Stoutere tongen meenden meer bijval te oogsten met te roepen:

Talle, talle neuiten!
Neuiten in de manden,
Kraak ze met je tanden,
Kraak ze met je gat
Ton heit alk entwat.

Binnen, diep in de Kruispoort, aan dien uitsprong, zat Sissen de Blende, - uit die klein huizetjes t' einden de Veste, aan de Dampoort. - Hij zat daar ten anderen altijd, die sukkelaar, op zijn laag doorweekt stoeltje, de beenen in een versleten groenzwarten rok gedraaid en een verkleurde blauwe schorte voor; het blikken potje in de bevende uitgestoken hand: ‘een ollemoese voor een armen blenden man!’ Op de gewone wekedagen durfden die brakken van knechtjongens er soms een warme peerdevijg induwen: ‘Daar zie, Sissen, dat is eene waarvan dat je deugd zult hebben aan jen handen, goed tegen ‘'t romaties’! En die arme blinde Sissen verweerde zich met een keten van vloeken en verwenschingen. Maar nu op dien kermiszondag werd hij tiendubbel beloond; hij kon niet rap genoeg zijn potje ledigen: niet een die voorbijging zonder in zijn zak te scharten en in 't blikken potje te duwen. En Sissen had geen speeksel meer van al die ‘God zal 't je loonen’ af te rammelen.

De menschen wandelden gezapig over de Gerbobrug onder die lommerrijke Zomerdreef, de Plaats op. -

er was toen nog niet veel gebouwd en 't was meestal hovenierland al den Brugschen hoek. Rond de Plaatse bleven ze al stroppen, elk wilde daar zijn: 't vrouwvolk verdrong zich rond de draaikramen, je kon nooit weten, en ze zouden het eens rischieren: ‘Alla! wie nog uit de beuize van Sarlewie!’ Het kraam draaide, en die er schier oplagen hielden hun asem op, als de vleer aarzelend nog eenige tanden moest slaan. De gelukkige prijswinster had haar armen vol met zes gebloemde spoelkomen of zes glazetjes, een glazen bierkan of een gebloemde melkkan.

Daarnaast stond de kapblok met ‘knol’; - harde, ronde, platte zoetekoek - drie kappen met 't kapmesje voor een halve kluit; als het lukte hadt ge een ferme brok te knabbelen en te weeken.

't Mannevolk ging liever zijn krachten meten op den ijzeren blok; ze speelden de vest uit, stropten de hemdsmouwen op en met gespierde armen sloegen ze den zwaren hamer op den ijzeren blok dat 't dreunde tot in de kerk: 't blinkende ijzeren bolletje schoot de hoogte in langs de stake. De winner stak het schitterend blinkend prijsblommetje op zijn veste en wandelde er preuts mee rond, gelijk een katte die een derm sleept.

Onder de boomen stond die vent met zijn bolzakje en zijn twee manden aan een juk: hazelnootjes en droge visch. ‘Altijd prijs! vier speelkaarten voor een halve kluit!’ Al de peuzelaars verdrongen zich rond zijn manden; de pakjes aaneengeplakte speelkaarten werden uitgedeeld, het lot uit het bolzakje getrokken en heel plechtig en handig klopte hij zelf, de roeper, de opgerolde speelkaart uit het houten buisje. De prijswinner mocht kiezen: een handvol nootjes of een klein gedroogd scharretje.

Men kon van alles krijgen op de Plaatse en ge waart doof geroepen: ‘Doe nog wat mee! Goeie makarongs! Een blad voor een halve kluit!’ - Honderd bruine dopjes (Brugsche scheten) op wit papier gedrupt. - Iedereen liep met een opgerold makerongblad onder den arm: daaraan kon je zien dat ze van de kermis

kwamen. Overal zaten ze met kortewagens en manden okkernoten en droge visch, die Brugsche vrouwen met de witte pijpmuts op en de versleten dunne achteruitgeslegen kapmantel, waarvan de toppen langs achter door de binders van hun afgewasschen blauwe schorte getrokken waren. Met hun bruinzwarte handen deden ze versch geslagen okkernoten uit de groene schulle: ‘Alla, menschen! Goeie vassch' okkerneuiten! 26 voor een klute!’ De droge visschen wierden vinnen en steert afgesneden en reeds in tranken verdeeld.

Ginder aan 't groot kerkhekken van 't Gildenhuis, tegen de kerkkaaie geleund, zaten ze met een trog ‘Assebroeksche taarten’ op een kortewagen, Wanne, Kletje of Siska Kramers van aan de Taartebariere te Assebroeke - 't was juist daarom dat de St. Kruisenaars zeiden: ‘Assebroeksche taarten’ in plaats van boerelappen. En ze hadden vente! die bleeke, half gebakken, half verbrande, met appelmoes opgevulde en met de forsette toegestreken boerelappen. Die er niet van geproefd had, was naar de kermis niet geweest; het waren maar de gebuurs van de Kruispoort die er niet van proeven wilden, en dat was Wanne haar schuld. Toen ze de afvallingen van Pier Dumon's zijn appelzolder, boven de Kruispoort, kwam opkoopen, had ze een keer van haar tong laten rollen:

- ‘Wadde? verlezen? butse en vorte plekken, 't wordt al te gare gekookt en in de kuipe gestampt; en je zoudt wel te doene hebben, je zoudt 't zout in jen pap niet verdienen met dat verlezen voor die appeltaarten!’

De kinderen bleven rond de perretjes - vóór 't Gildenhuis, - draaien en keeren, op en af; als ze het daar beu waren, liepen ze op een drafje langs de kerkmuur naar Manten Tiestens molen aan de school. Het was daar maar een eens op Mantens versleten perretjes - lijk groote konijnen - en de toeren duurden veel langer. Manten stak 't oud karrooi zelf in gang en de jongen die een handje toestak, mocht een toer voor niets zitten; wie in 't draaien zijn vinger door de ring kon

steken, mocht ook een toer blijven zitten; maar Manten zeurde en stak meestal den ring zóó, dat de koster zijn meisjes hem snakten: die reden toch voor niets. Manten Tieste - eigenlijk Manten Kerkaert - was van Sijsele en kende hier al de kinderen; en daar het maar een stapje was van hun hekkentje naar de perretjes, kwamen Oktavietje en Mietje van de kosters hem eten brengen.

(Slot volgt)

M. CAFMEYER

Het kapelletje van den Duitschen schaper te Houttave

EEN brief, op 29 Mei 1868 uit Jabbeke verzonden en in het 'Rond den Heerd'-nummer van 13(sic) Mei opgenomen, handelt over een kapelletje op het grondgebied Houttave opgericht, alwaar, volgens den vriendelijken maar weinig nauwlettenden briefwisselaar, een koperen plaat het volgende opschrift draagt:

> 'Deze kapel wierd gebouwt, door N. Liebe Schaepherder geboortig van Numen in Limbourg, 't jaer 1854.'

Steeds volgens denzelfden, die hiervoor te rade ging bij den pastoor, zou de stichter van dit kapelleken 'waarlijk met lijf en ziele een duitsche schaper' zijn, wiens kudde op zekeren dag door een kwaden hond verrast werd. De man deed een belofte 'aan Onze Lieve Vrouw' om ter harer eer een kapelleken te bouwen indien zijn kudde van de razernij gespaard bleef. Zijn schapen, gebetene en ongebetene, bleven alle gezond en uit dankbaarheid stelde hij zijn 'ex-voto' bij de hofstede genaamd de 'Moerbezie'.(1)

(1) RdH, III (1867-1868), blz. 206. Deze brief is geteekend C.D.C. Op dit oogenblik was C. De Ceuninck onderpastoor te Jabbeke, en hij zal wel de inzender geweest zijn van deze gegevens. In denzelfden brief vertelt hij ook dat hij vroeger nimmer heeft geloofd dat werkelijk duitsche schapers in onze streken hebben vertoefd.

Deze inlichtingen werden aan het Brugsche weekblad verstrekt een veertiental jaren na de gebeurtenis, en reeds zijn er enkele onnauwkeurigheden in dezen brief te bespeuren.

Toevallig werd ons voor enkelen tijd een vrij zeldzaam drukje, dateerende van 1900, ter hand gesteld, dat geen vermelding draagt noch van opsteller, noch van uitgever. Naar men mij verzekerde is het stuk, dat we hierna volledig overdrukken, opgesteld door pastoor Gustavus Carlier, die heel de vernieuwing van het kapelletje op zich had genomen, enkele maanden na zijn benoeming op de gemeente Houttave.[1]

Wijding van het nieuwe beeld en het vernieuwd kapelletje van den H. Antonius, eremijt, te Houttave op Zondag 12 Augusti 1900.

I. 't Is meer dan vijftig jaar van hier;
Bij boer Cattoor er woonde
Een man, Antonius Van Lier,
Wiens naam de roem bekroonde, (bis)

II. Te Nunheim, een gehucht dat ligt
Bij Limburgsch Roeremonde
Bekwam Van Lier het levenslicht
Zoo 't opschrift het verkonde.[2]

III. Uit Holland kwam hij naar ons land
Bekend met schapers plichten,
En kon door godsvrucht en verstand
De Houttaafnaren stichten.

(1) Gustavus-Adolphus Carlier, geboren te Roeselare 24 Juli 1851; leeraar te Poperinge 1875; onderpastoor te Loppem 1879: onderpastoor te Blanken berge 1886; pastoor te Houttave 25 April 1900; overleden 14 Augustus 1911.

(2) Een koperen plaat, aan den voorkant van het kapelletje vastgehecht, bevat het volgende opschrift: ‘Deze Capelle is gesticht ter eer van den H. Antonius Eremyt, door Antonius Van Lier, anno 1854, schapherder, geboren te Nunem, prov. Lembourg, canton Rurmonde.’ (Nota uit het drukwerkje).

IV. In 't jaargetal dat duizend schreef
Acht honderd vier en vijftig,
Eens dat Van Lier zijn' schapen dreef
Gebeurd' hem iets gewichtig.

V. Een grooten en verwoeden hond,
met muile die te gapen
En vol schuim te razen stond,
Sprong t' midden in zijn' schapen.

VI. De schapen vloog hij op het lijf,
De honden ook ten keere
De schaper bleef van vreeze stijf
En zonder wat verweere.

VII. ‘O mijn Patroon, o heil'ge Er'mijt,
Zoo riep Van Lier al beven
Ter Uwer eer, zoo g'ons bevrijdt,
Wordt een Kapel verheven.’

VIII. Wat er van zij! Wie toch het deed!
De hond liep razend henen;
Hij liet de schapen zonder leed
En was welhaast verdwenen.

IX. Van Lier vol vreugd en dankbaarheid
Deed dit kapeltje bouwen
Tot stichting en godsdienstigheid
Van die 't bezoeken zou'en.

X. Hij kocht een beeld van Sint Antoon,
Dat d'Heer De Nijs ook wijdde(1)
En plechtig bracht tot deze woon
Het bleef er tot dees tijden.

XI. Het volk van Houttaav' sedert dien,
Bekend met deez' verhalen,
Bezocht 't kapelletje om te diên,
En hulp en troost te halen.

XII. Van Lier verliet onz' vlaamsche streke
En ging naar Limburg weder,
Waar ziek geworden, flauw en week
hij lei zijn hoofd ook neder.

XIII. Met tijd, door regen, sneeuw en vorst
En wind der Noorderstreken
Verviel doch de kapel, waar dorst
Een dief het beeld verbreken.

(1) ‘d'Heer De Nijs’ geb.te Izegem 1796, was pastoor te Houttave 1850-1862.

HET KAPELLETJE TE HOUTTAVE

XIV. Maar heden staat het nieuwe beeld
In zijn kapel te prijken;
En deze zal in 't nieuw geteeld,
In lange niet bezwijken.

XV. Naar 't voorbeeld van Antoon Van Lier,
Bij zijn Patroon komt vragen
In ziekte of nood van mensch en dier!
Gij zult 't u nooit beklagen.

Dit eenvoudige, verhalend gedicht geeft alles wat we dienen te weten over het kleine drama, dat aanleiding heeft gegeven tot de stichting van een kapel en waarin eerder toevallig een Duitsche schaper betrokken was.

We hebben een bezoek gebracht aan deze kapel, die gelegen is op den landweg die van Houttave naar

het kasseike loopt, dat de groote baan Brugge-Oostende met Varsenare-brug verbindt. Juist op het kruispunt van beide wegen werd het kapelletje opgericht, het is volledig in baksteen, van sierlijk eenvoudigen vorm, maar thans tamelijk bouwvallig. Het draagt nog steeds het kleine koperen plaatje met het opschrift, reeds hierboven in de voetnota van het gedicht vermeld.

We zagen in de nis, die door tralie is afgesloten, enkele muntstukken liggen. Zooals het gedicht vermeldt, werd vroeger wel aan de kapel gediend; dit is gemakkelijk aan te nemen als men weet dat St. Antonius, heremijt, in verschillende plaatsen gediend wordt tegen de plagen van het vee. Wel zei ons een boerin, op een nabijgelegen hof, dat ze gedurende den oorlog aan het kapelleken gediend had om een voorspoedige terugkeer van haar jongens uit krijgsgevangenschap te bekomen. Vroeger lagen daar heel wat meer offergaven, zei ze ook, maar dit wekte de begeerlijkheid op van de straatrakkers, en menigmaal werd het traliewerk vernield om de muntstukken te kunnen ontvreemden.

Thans zijn ook op het beeldje sporen te zien van jeugdige baldadigheid. Het is een plaasteren St. Antonius met zijn zwijntje, aldaar geplaatst door de boerin van een nabijgelegen hoeve, nadat het oorspronkelijk beeldje in de kerk was gezet.

Dit houten beeld, dat in de linkerzijbeuk van de parochiekerk op een bankje werd geplaatst, werd in schetterende kleuren opgekalefaterd.

De Duitsche schaper Van Lier was afkomstig van Nunhem, een kleine gemeente in Hollandsch-Limburg, op een tiental km. van de stad Roermond (Maas). Het hoeft niet te verwonderen een inwoner uit die streken alhier als schaapherder aan te treffen. Deze zijn op bepaalde oogenblikken bij ons zelfs nogal talrijk geweest, want ze stonden als specialisten in hun vak bekend. Ze verlieten hun geboortestreek, waarschijnlijk omdat ze er geen voldoende werkgelegenheid vonden.

In de bevolkingsopnamen van 1815 voor onze gewes-

ten vinden we op de gemeente Houttave geen Duitsche schaper. Wel treffen we er een zekere Martin Nyssens, 70 jaar oud, eigenaar en molenaar, geboren te Helden (Holl. Limburg). Naar alle waarschijnlijkheid is deze ook alhier begonnen als herder, en door zijn naarstigheid eigenaar-molenaar geworden: daarvan zijn in andere gewesten van het Vlaamsche land nog voorbeelden te geven.

Eigenaardig is Van Lier's geschiedenis wel, en een tamelijk zeldzaam geval in de kroniek van de Duitsche schapers in ons land: niet om hun groote godsvrucht stonden ze bekend, maar integendeel zijn ze meestal de hoofdfiguur van steeds rond dezelfde thema's geschaarde tooverijgeschiedenissen.

H. STALPAERT

Hondenfeesten en gemengd tooneel te Gits in de 18e eeuw

IN de jaren 1700 werd tegen den pastoor van Gits, voor het Geestelijk Hof, een proces ingespannen door een van zijn parochianen, een zekeren Jan-Baptiste De Vloo; deze wilde trouwen met een meisje van Ardooie en kreeg zijn kerkelijk getuigschrift niet. Vandaar zijn wrok.

De Vloo was zeer slecht gezien van zijn pastoor. Sedert enkele jaren was er te Gits een groot misbruik ingebracht, onder meer door toedoen van De Vloo, namelijk het hondenfeest.

Wanneer een jongen op het punt stond te trouwen, en zijn bannen kreeg in de kerk, verzamelde zich een groote bende jonge kerels, waarvan De Vloo een van de aanstokers was, en eischte van den toekomstigen echtgenoot een geheel of een half vat bier. Werd hun dit geweigerd, dan dreigden ze ‘dat se sullen honde feeste houden.’

Dit hondenfeest werd dan gevierd op den zon- of

feestdag die volgde op het huwelijk. Enkele honden werden behangen met briefjes waarop scheldwoorden geschreven stonden. Al de jongelingen met hun honden vergaderden in een herberg nevens het kerkhof. Wanneer de geloovigen, na de hoogmis, de kerk verlieten, werden de honden losgelaten onder het gehuil en het getier van de jongens, waarvan enkele bliezen op horens en trompetten. Deze huilpartij werd voortgezet tot laat in den nacht, en eindigde rond het huis van de jonggehuwden. Dat spel liep zeer dikwijls uit op een vechtpartij.

De catechismuslessen voor de eerste communie, die in de kerk gegeven werden na de hoogmis, werden door dit vertoon gestoord. De koster werd naar de herberg gezonden om wat stilte te vragen. Als antwoord werd er nog meer getierd. Toen de pastoor er zelf naartoe ging, werd hij door De Vloo niet binnen gelaten.

Sedert twee jaar richtte De Vloo ook tooneelspelen in, waar, ondanks het verbod van den bisschop, jongens en meisjes samen in optraden, zonder dat daartoe aan de geestelijkheid eenige toelating werd gevraagd. De spelers bleven in de herbergen tot laat in den nacht.

De Vloo deed dit alles tegen den wil in van zijn ouders.

Toen hij bij den pastoor kwam om over de geloofspunten ondervraagd te worden, wist hij niets van de H. Drievuldigheid, ook niet waarom de Kerk katholiek genoemd wordt. Volgens hem gingen de zielen van de overledenen naar den hemel of naar de hel, het vagevuur was hem onbekend. Hij wist ook niet waarom hij in één God geloofde. En dat waren toch vragen waarop de kleine kinders konden antwoorden! Doch geen wonder, sedert zes jaar was De Vloo nog nooit naar de catechismuslessen gekomen, wat de meeste toekomende trouwers wel deden. Hij kwam bijna nooit naar de sermoenen en had het vorige jaar zijn Paschen niet gehouden.

De pastoor gebood hem zijn catechismus te leeren en na twee dagen terug te komen. Doch reeds den volgenden dag was hij daar gezet met twee getuigen, en vroeg aan den pastoor waarom hij hem het getuigschrift weigerde. Het antwoord luidde: onvoldoende geloofskennis, inrichting van hondenfeesten en van gemengde tooneelspelen. De Vloo vertrok ‘protesterende van alle costen en interesten die sullen geschieden’.

De onstuimige jongen ging verder. Bij den Bisschop diende hij een aanklacht in tegen zijn pastoor: hij beschuldigde hem ‘de goederen van den H. Geest (de armendisch) emploërende tot onderhout van eenige syne ledighgaende biechthouders (waarschijnlijk geestelijke dochters), de welcke op dit faveur, hun werck, hun ouders ende vrienden verlaetende, allenelyck op syn dienst maer en passende.’

Verdere stukken over die zaak ontbreken. Misschien werd het geschil in der minne geregeld? Voorzeker zal Jan Baptist op zijn bruiloft niet verzuimd hebben een geheel vat bier ten beste te geven om zelf van de hondenfeeste gespaard te blijven.

J.D.S.

Rijksarchief te Brugge. Kerkelijk Fonds, nr. 104 (z.d., 18^{e} e.).

Geusche ‘kerkpalleeringhe’ te Ieper 1580

DEN eersten dag van November, wesende den hoogtyt van Alderheyligen... soo hebben de kercken verciert spots-wyse voor de Catholyken[(1)].

In Sinte Maertens wiert gestelt in den choor, aen de rechter hand, een groot portrait wesende van den domini Jacob van Bleyenberg, staende met een happe in syn hand, waermede hy de beelden der heyligen in stucken kapte. Van onder stond in goude letters... ‘gy en sult geen gesneden beelden maeken’.

(1) Van 1578 tot 1584 waren de kerken te Ieper in het bezit van de Hervormden, die de stad beheerden.

In Sint Jacobs.., het portrait van den domini Joris Rutmost stond inden choor, aen de eene zyde, met een macke in syne hand, als een herder. En van onder stond...: 'Ego sum pastor bonus' d.i. 'Ik ben de goede herder'. En aen de ander zyde stond het portrait van Juditha Soetelaer, den dominis wyf, staende met een sweirt in de hand, en de onder haere voeten lag den Paus van Roomen geschildert. Van onder stond...: 'Ik sal desen helschen Holofernus het hooft afhauwen'...

In Sint Pieters... stond in den choor... de afbeeldinge van den domini Coenraed Muylen, staende als een anderen David met een slinger... recht voor een autaer, waer het Hoogweirdig afgebeeld stond; en van onder stond... te lesen: 'Ik sal dien Goliath om verren smytten'. En aen d'ander zyde stond het portrait van syn nieuw getrouwt wyf, Angeline Piepers... synde een uytgeloopen nonne van den Briel. Dese stond afgebeelt met een besem in haer hand, en scheen een deel paters en nonnen in een gracht te vaegen. Van onder was te lesen...: 'Ik sal dese vuyligheyt in de ryoele keyeren'...

In Sint Nicolais... sag men in den choor het portrait van den domini Coppen Roslam, staende als een Josue die de sonne deed stille staen... Van onder stond geschreven: 'Sonne staet stil, totdat al de paepsche vernietigd syn'. Aen d'ander zyde stondt het afbeeltsel van syn wijf, Janneke Vosselaer, met een brandende bossel stroy...; neven haer stond een kasteel dat krielde van paters en nonnen... Dat kasteel was ondermynd en daer lagen eenige tonnen buschpoeder van onder. En daer stond... te lezen: 'Ik sal dat hoerekot in de locht doen spryngen'... Alles tot spot van de Roomsche religie.

Uit de '*Beschryvinge van Ipre* ', handschrift samengesteld uit oude kronijken door priester G.F. Vander Meulen, gestorven te Roesbrugge, den 18 Mei 1809.
E.
- Het groteske van dit tafereel verraadt een polemisch opzet. De namen van de predikanten zijn zeker niet historisch (H.Q. Janssen, Kerkhervorming, I, 259). Is het soms een stuk locale contrareformatorische literatuur?
B.

Eernegem in het krijgsgewoel 1578-1579

ROND 1580 beleefden onze buitenparochiën beroerde jaren ten gevolge van den opstand tegen Spanje. Daarvan getuigt een rekening, gaande van den zomer 1578 tot 20 Mei 1579, waarin de uitgaven van de parochie, de kerk en den armendisch van Eernegem samengebracht werden zonder veel orde. Waarschijnlijk was er voor de voorgaande jaren geen rekening geweest, want we vinden er betalingen in terug over het jaar 1576. Hier volgt het merkwaardigste uit deze posten.

Eerst aan den ‘surgyn’ meester Godefroot ‘voor dat hy zoude cuereeren Aernout Amoens, die een vreezelick wonde jn zyn rechter been ghecreghen hadde duer 't vervolghen van vier soldaten van Oostende, wesende Duutsche, die ten huuze van Fictoor De Coninck ende ten huyze van Maryn Van de Velde, roof ende ghewelt ghedaen hadden op Dertienavent 1576.’

Rond Sinksen 1576 was er een geval van pest uitgebroken op de parochie en de pestmeester Balthasar Van Tienen werd met twee hulpen door het magistraat van het Vrije naar Eernegem gezonden ten behoeve van de weduwe van Jacob Velpe. Deze laatste ontving van de dischmeesters 12 steen roggenmeel (een steen = 3 kgr.).

De kerk was in de vorige jaren zeer beschadigd geworden door vreemde soldaten. De klokken en het lood moesten naar Brugge vervoerd worden om er door de schepenen van het Vrije verkocht te worden. - In het begin van 1579 werd de kerk hersteld; de twee klokken werden teruggegeven en weer in den toren gehangen.

In October 1578 waren soldaten opnieuw in de kerk gebroken, maar ze werden aangehouden en gevankelijk

naar Brugge gevoerd. Daarop werd te Eernegem een wacht opgesteld tegen de plunderende soldaten.

Een inwoner was door den hoofdman belast geworden om twee soldaten naar de hofstede te leiden waar ze zouden in kwartier liggen; onderweg werd hij door die soldaten vermoord.

Om op de hoogte te blijven van de verplaatsing van soldaten werd op 15 Augustus een spion naar Jabbeke gezonden en daarna op 26 September 1578 naar Moere.

Op 21 Augustus kwamen zeven soldaten te Eernegem en vroegen wagens om naar Beerst gevoerd te worden; mits het betalen van een zekere som zagen ze van hun eisch af. In October kwamen opnieuw soldaten af die een bed medenamen van den pastoor; deze laatste kon het echter weder afkoopen.

Het gevaar van plundering door de soldaten werd steeds grooter en op 2 November werd bevolen op den kerktoren en in de kerk te waken. Enkele dagen later werd een wacht opgetrokken met 18 personen op den weg van de Watervalle (Bekegem), omdat men geweldaden vreesde van een bende soldaten die te Oudenburg lagen. Met toestemming van de schepenen van het Brugsche Vrije, werden te Brugge, in het 'Amanitiehuus', '12 roers ofte bussen ende 6 spycien' gekocht, alsook 39 pond buskruit met de noodige lonten. Veel boomen werden omgehakt 'jn de pryckelycxste straeten' om de plunderaars tegen te houden.

Enkele eigen soldaeten waren door de 'noortlien' of polderboeren verjaagd en uitgestroopt tot op het hemd; op bevel van het Vrije kregen de beroofden ieder een broek en een hoed.

Het kasteel van Handzame was door een vijandelijk garnizoen bezet. Er werden mannen gevraagd om er te gaan waken. Het waren de armsten die daarheen gezonden worden; als bevoorrading werd hun 14 steen boter en 12 steen kaas nagezonden. De aanval had plaats op 16 December; het garnizoen gaf zich na drie dagen over. Verscheidene inwoners van Eernegem werden gekwetst en de surgiens van Eernegem en

Koekelare moesten ze verzorgen; een ervan was ‘een loot jn zyn lyf geschoten’.

In zulke beroerde tijden gebeurden er soms rare din gen. In 1577 was een zekere Jochem Franck, op aanklacht van Maliaert Vande Voorde, veroordeeld geweest om in de kerk van Eernegem eerherstel te doen; nu kwam hij met een kameraad en dreigde tot weerwraak geheel het dorp te verbranden. Men trachte hem te sussen met enkele kannen drank.

Er kwamen slechte maren uit Meenen, dat de soldaten van daar naar het Vrije zouden overkomen. De koster moest op den toren waken met een hoorn; hij kreeg ook 2 1/2 pond buskruit. Op het dorp werd bestendig wacht gehouden, de mannen werden voorzien van brood, boter, kaas en vleesch.

Op 13 Maart 1579 werd er opnieuw wacht gehouden ‘als de Waelen te Toorout waeren’. De parochie moest vier ‘cuerlinghen’ of landwachten oproepen, bewapenen en uitrusten; zij kocht o.m. drie rapieren.

De kapitein van de soldaten die te Oudenburg lagen, kreeg ‘wynghelt’ om gedurende een week niet door de parochie te komen, waarschijnlijk om er niet in botsing te komen met de Walen.

Het Waalsch garnizoen van het kasteel van Wijnendale eischte van Eernegem, vanaf 20 Maart, 25 pond boter per week.

In de eerste dagen van April moest Eernegem 25.000 bundels hout leveren te Oudenburg voor de soldaten die van Oostende kwamen.

Op 14, 17 en 19 Mei 1579 moesten vier personen uit Eernegem naar Kortemark gaan om er te helpen wacht houden.

Daarmede sluit deze rekening, waarvan de buitengewone uitgaven ons een overzicht geven van de verwarring die alstoen op ons platteland heerschte.

JOS. DE SMET

Rijksarchief Brugge. Vrije, reg. 11.997 B.

Mengelmaren

‘Sint Lodewijk “of” Sint Alwijs’.

In Biekorf, hierboven bl. 181, levert M.E. voldoende bewijs over den echten naam van 't Brugsche leergesticht: oorspr. niet *Collegium S^ti Ludovici,* maar *S^ti Aloysii,* overgenomen van het vorig College (van pr. Durieu, 1841) dat eveneens ter eere van St. Aloysius van Gonzaga gesticht werd.

De geleerde steller doet er echter een korte uitweiding bij, die o.i. verkeerd is: hij aanziet Aloysius en Ludovicus als ‘twee wisselvormen van een zelfden naam’ gelijk o.a. een onbekende schrijver van ‘Unsere Taufnamen’ beweerde.

LODEWIJK of *Ludwig, Ludwig (Lowijk, Lowie,* enz.) is wel germ. *Hlud-* of *Hlod-wig* ‘roemvolle strijd(er)’: in 't lat. *C(h)lodo-vigus, -vihus, -voeus, -vechtts,* later met wegval der ingaande *h-, Lodo-* of *Lodo-vicus*; in 't fra. *Clo-vis,* later ofra. *Loïs, Luïs,* nfra. *Louis* (met nomin. *-s* volgens 't lat.); it. *Lu-igi.*

ALWIJSlat. *Aloysius,* in ouder fra. en nog soms *Aloïse* (later door *Louis* verdrongen); in 't it. *Aloisi* (zelden Aloigi, wegens Luigi), is een heel andere naam. Wel dezelfde als *Alviss,* naam van een dwerg uit de oudnoorsche godenleer; en de bet. is hoogstwsch. *Al-wijs* ‘zeer wijze.’

Deze bet. schijnt ook bevestigd door de oude sage: Alwis was een donkere of ijsgeest die op een nacht de min-of-meer beloofde dochter van Thorr kwam halen. Maar Thorr misprees hem en wou hem kwijtspelen. Wetende dat hij zeer ‘spraakveerdig’ en ‘geleerd’ was, ondervroeg hij hem over allerhande zaken, vooral krijgslisten, en hield hem aan den klap, totdat de zon onverhoeds opgekomen, den dwerg eenen straal gaf dat hij ervan smeltend afdroop.

In eigennamen was de oorspr. bet. wsch. ‘geleerd in krijgskunde’. In Vlaanderen hebben we (in de 12^e eeuw) eenen glz. *Alwijs* (lat. Alvisius), monnik van St-Bertinusabdij en kloosterhervormer in Vlaanderen en Artesië.

M.E. gaf hierbij nog twee voorbeelden van dergelijke ‘dubbelnamen’, waarop echter ook wat af te dingen valt:

1^0) *Brigida = Birgi(t)ta* is inderdaad dezelfde germ. naam, o.i. uit *berg-birg-* (dan omgezet *brig-*) ‘bergen, hoeden’, en *itha* ‘vrouwe’: dus ‘schutsvrouwe.’ Hierin is *ida* de taalmatig dietsche vorm van *itha,* terwijl *it(t)a* op lat.-rom vervorming steunt, (waar de germ. *th* door *t* weêrgegeven werd).

2^0 *Hendrik* (met ingeschoven *d* tusschen *n* en *r*) voor *He(i)nrik* bet. wel ‘heer, vorst van de omheining, burchtheer’.

Doch *Erik* (vooral deensche n.) is heel iets anders, wsch. voor *Ewa-rik* (vl. *ee-rik, met *ee* = *ewe*, gelijk in St *Ee-woud*); onwsch. voor *Era-rik* = *Errik* ‘eervolle vorst’ alhoewel men laterhand soms ook ‘(H)errik’ voor deensche vorsten geschreven heeft.

De bet. van *Ewo - eo - ewe - ê* (ook *Iwo-io*, fra. lat. *Ivo*) in eigennis wel ‘langlevend, langdurend’ te zeggen (verwant met ndl. *eeuw*), dus bet. *Ewe-rik* = *Ee-rik* = *Êrik* ‘langlevende vorst’.

- Over de duizende germaansche eigennamen - later als 't God belieft!

J.D.W.

Sinte Michiels Zomerke

Sint Michiel leeft nog op den Vlaamschen volksmond door zijn ‘zomerke’, de schoone dagen van einde September: ‘Sente Machiel komt met zijn zaaikleed aan’ zeggen de menschen te lande, en 't is daarom dat hij schoon weer meebrengt. En Sint Michielszomer duurt acht dagen. Sint Michiel hoort ge anders maar noemen als er twee in ruzie liggen, twisten en strijden: ‘Ze komen overeen lijk den duivel en Sente Machiel’.

In zijn Volkskundige Kalender (Gent 1923) geeft G. Celis aan Sint Michiel nog een voorname plaats in de populaire weerkunde. Sint Michielsdag zou een soort ‘lotdag’ zijn. of ten minste weleer geweest zijn. ‘De oude lieden hadden hunne opmerkingen gevestigd op den tijd korts vóór en na S. Michielsdag, en meenden dat zij daaruit al de eigenschappen van het aanstaande jaar konden voorzeggen. Men placht de eikels te beschouwen om daaruit het weer te voorzeggen: als zij een kobbe in den eikel verborgen vonden, was het een teeken van ongelukkig jaar; was hij droog van binnen, het zou een droog jaar zijn; was hij nat, dan volgde regenachtig weer. Zat er eene vlieg in, dan was het een middelbaar jaar te weeg, een worm of made voorspelde een goed jaar. Was hij ijdel, dan vreesde men pest, dood en sterfte onder het vee.’

Men moet de bronnen van den Volkskundige Kalender nagaan, hier nl. Reinsberg en Coremans, om in deze wartaal van G. Celis eenvoudig een verkeerde vertaling te herkennen. Wat zouden de menschen te lande wel denken, moest ge hun beginnen uiteendoen van dien eikel met daarin een kobbe of een vlieg of een worm? Kan. Van de Velde (Feesten van het Kerkelijk Jaar, bl. 200; Brugge 1929) heeft het gebruik van het openen van galnoten op Sint-Michielsdag juister overgezet volgens de vermelde schrijvers. Heeft dit gebruik alhier ooit bestaan? Was het in de vorige eeuw nog bekend? of hebben

Reinsberg en Coremans een Hollandsch gebruik zonder meer aan Vlaanderen toegekend? Elders bestaan er inderdaad veel meer ‘weerkundige’ spreuken met St Michiel dan bij ons.

In de volkskundige literatuur ontmoet men ook een ‘vollaard’ op den naam van Sint Michiel. Aldus spreekt Reinsberg (Festl. Jahr, bl. 331; Leipzig, 1898) van ‘vollerte’ die, in Vlaanderen, over nacht heimelijk onder het oorkussen van de kinderen geschoven worden; als zij ontwaken dan, 's morgens op Sint-Michielsdag, vinden zij hun ‘vollerte’. - Er is hier blijkbaar een verwarring met den bekenden ‘engeltjeskoek’, den vollaard van Kerstdag en Nieuwjaar; en het kinderliedje zingt dan ook van ‘Engeltje Gabriël’. Toch is deze ‘vollerte’ weer overgenomen door Nannings (Brood- en Gebakvormen, bl. 11; Scheveningen, 1932) en wordt door hem beschouwd als een eigen Vlaamsche vorm van Sint-Michaëlsbrood.

Het is met zijn zomertje en zijn ‘zaaikleed’ dat Sint Michiel nog heden in den Vlaamschen volkszeg leeft. De Fraaschen spreken van ‘L'été de la Saint-Denis’ (9 October); de Zweden kennen een Sint-Brigitta's zomerke (8 October); de Italianen noemen het najaarszomertje naar de H. Teresia (15 October); in Duitschland en Polen wordt het zomertje liefst met den H. Gallus (16 October) verbonden; en de Engelschen noemen hun Indian Summer meest naar den H. Lucas (18 October): ‘St. Lukes little summer’... Ligt er niet een heel stuk cultuurgeschiedenis in deze volkskundige benamingen?

A.V.

Aftelrijmpjes

Ei, dei, dest,
Jaagt d'henne van heur nest,
Dat heur gat niet en be(r)st,
Dat heur ei niet en splijt
Van de pijne da' ze lijdt.

Upten dijck,
Seven calastieck,
Seven cala-boum lala,
Upten dijck

R.V.O. Gits.

[Nummer 11]

Offeranden van dieren en vruchten in West-Vlaanderen

TE Ramskapelle bij Heist hangt er, nevens het zuidportaal van de kerk, een houten schettekot aan den kerkmuur. Het is overdekt met een klein leien dakje. In dit kot offeren de geloovigen, ter eere van O.L. Vrouw, 's zondags vóór de vroegmis, kiekens, konijnen en soms viggens. Na de mis komt een O.L. Vrouwmeester deze dieren verkoopen. Ze worden gewoonlijk door de schenkers zelf ingekocht.

Dit gebruik bestond reeds vóór de Fransche Omwenteling, want het wordt vermeld in de rekening van de O.L. Vrouwgilde te Ramskapelle over de jaren 1792-1794[(1)].

Vóór een vijftiental jaren hing er zulk een schettekot binnen het kerkportaal van Oostkerke (Brugge). Tot in 1914 werden daar hoenders, duiven, konijnen en zelfs viggens geofferd ter eere van den H. Cornelis[(2)].

(1) Rijksarchief te Brugge. Vrije, reg. n^{r}13099, - 1792-1794, f° 8.- De volgende aangehaalde Registers behooren tot hetzelfde fonds.

(2) Biekorf, XXVII, 1921, bl. 142.

In Rond den Heerd vinden we nog enkele andere plaatsen vermeld waar dit gebruik in voege was.

Te Kachtem, waar men ging dienen tegen de ‘excessen’ van menschen en dieren, brachten de bedevaarders, binst de octaaf van St. Jans Geboorte (24 Juni), één of twee levende hennen mede, die ze met samengebonden pooten op het altaar legden. Wanneer de priester de bedevaarders kwam zegenen met de relikwie van St. Jan, mochten ze hun kiekens afkoopen voor zeven stuivers of 63 centiemen het stuk. Deze die bleven liggen, werden dan verkocht aan de kerkdeur ten voordeele van de kerk.

Te Koolskamp offerde men stukken boter, die daarna door den koster werden verkocht aan de kerkdeur.

Te Passchendale, waar de H. Cornelis vereerd werd, bestond in 1879 nog het gebruik beesten te offeren, geheel het jaar door, maar vooral gedurende de octaaf van den heilige, wanneer men tot van uit het Veurne-Ambacht kwam beêwegen. In 't inkomen van de kerk was er een houten kot waar de dieren ingestoken werden. Al de dieren werden na de zegening afgekocht, en het konijn of de hen liet men dan op het hof rondloopen; daar ze gewijd waren, mochten ze niet gedood worden. Uit het tarief met den afkoopprijs blijkt dat er daar allerhande dieren geofferd werden, want men betaalde: voor een paard 1,50 fr., voor een veulen 1 fr., voor een koe 1,25 fr., voor een kalf 0,80 fr., voor een schaap 0,75 fr., voor een hen 0,60 fr., voor een kieken 0,50 fr., voor een konijn 0,30 fr., en voor een duif 0,25 fr.

In de 18^{e} eeuw was het de gewoonte te Adinkerke aan den H. Cornelis te offeren: ‘diversche kiekenen, mitsgaders vlas ende terwe in t'opwegen in de schale jegens de kinderen die besmet zijn met vallende ziekten, en zoo voorts.’

De zieke kinderen werden er opgewogen tegen graan of vlas, want er werd vier pond en vijftien schelen parisis betaald ‘over de leveringe van eene nieuwe balance met twee blaân, dienstig tot het opwegen van de gemelde kinderen jegens graan.’

Het gebruik werd in 1743 afgeschaft door den bisschop van Ieper, omdat hij het aanzag als superstitie[1].

Het offeren van levende dieren en eetwaren, was vroeger zeer verspreid. Voor het Brugsche Vrije alleen heb ik er sporen van teruggevonden in dertien parochiën.

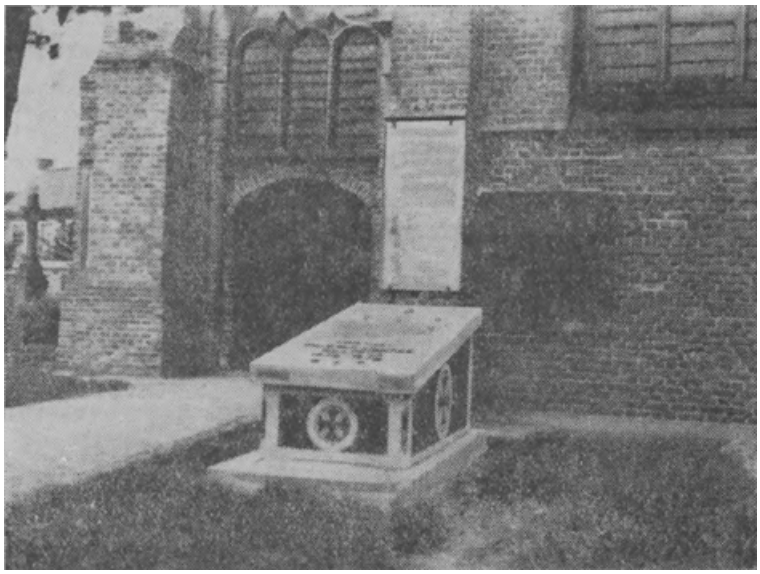

Photo W. Bossier, 1938
SCHETTEKOT AAN DEN KERKMUUR TE RAMSKAPELLE (BRUGGE)

Te Koekelare, ter eere van O.L. Vrouw, vinden we ‘jonsten ghedaen door de ghemeenten, in vleesch, boter, eyeren ende kieckens’[2].

Te Leffinge, ook ter eere van O.L. Vrouw, zijn het ‘charitaten... soo van kalfvers, duyven, kieckens, boter, swyns, etc.’. Te Leke, nog ter eere van O.L. Vrouw: ‘boter, kieckens, calvers ende eyeren’. Te Loppem, ook

(1) Rond den Heerd, XIV, 1879, bl. 101, 142; V. 1870, bl. 331.
(2) Reg. nr. 11893. Rekening van de O.L. Vrouwgilde te Koekelare, 1725 1728, f° 7.

ter eere van O.L. Vrouw: ‘boter, vlas ende andersynts’[1].

Te Mannekensvere geschiedden deze offeranden ten voordeele van de confrerie van den H. Rozenkrans. De giften bestonden er in boter en kaas, die verkocht werden door de O.L. Vrouwmeesters ‘à la haulche’[2].

Te Moere bij Gistel waren het ‘liberale aelmoussen aen dese cappelle (van O.L. Vrouw) ghejont ende telcken verkocht ter kerckstichel’. Te Sint-Jan-in-Eremo werden ter eere van O.L. Vrouw vlas, vleesch, boter, kiekens en andere zaken geofferd[3].

De rekening van de O.L. Vrouwgilde te Sinte-Margriete van 1734-1736 vermeldt ‘offeranden van vlas, boter, etc.’[4].

In 1735 werden te Sint-Pieterskapelle verkocht op het kerkhof ter eere van O.L. Vrouw: 5 kiekens, 13 kalveren en 23 stukken boter.

Te Snaaskerke waren er twee altaren, waar beesten en eetwaren geofferd werden. In de rekening van het O.L. Vrouwaltaar van 1779 is er sprake van ‘vercoopinge van calvers en boter aen dese cappelle gejont’ en de rekening van het Sint-Cornelisaltaar van 1728, maakt melding van offeranden gedaan in de jaarlijksche novene van den heilige, en die ‘syn gheproffytteert, (namelijk) ses coppels kieckens door den eerw. heer pastor Vermesch ende eenen coppel door den coster’[5].

In 1742 spreekt de rekening van de O.L. Vrouwgilde te Vladsloo ‘vande vercoopinghe van boter, kieckens, vlasch, vleesch, wasch ende anders, de selve Onse Lieve Vrauwe geoffert’.

(1) Reg. 12567. Rekening van de O.L. Vrouwgilde te Leffinge, 1722, f° 1. - Reg. 12655. Idem te Leke, 1741-1742, f° 4. - Reg. 12734. Idem te Loppem, 1735-1738, f° 1 v.

(2) Reg. 12777: 1667-1669, f. 1 v. en 1679-1681, f° 1.

(3) Vrije, Reg. 12973: 1726, f° 2 v. - Reg. 13185: Rekening van de O.L. Vrouwgilde, 1733, f° 2 v.

(4) Rijksarchief te Brugge. Fonds Sanders, nr. 257.

(5) Reg. 13253: 1735, f° 3. - Reg. 13425: 1779. 3° Som van ontvangsten. - Reg. 13426: 1728, f° 5.

Te Waterland-Oudeman offerde men in 1715 aan O.L. Vrouw ‘boter, kiekens, vlas, etc.’

Te Wenduine bestond de Gilde van het H. Kruis. In de ontvangsten over het jaar 1576 vinden we driemaal een gift van tarwe, voor een totale som van 11 lb. 1 s. 5 gr.; een gift van vlas en eieren voor een waarde van 7 gr. en giften van boter en eieren, gedurende de octaaf, voor een som van 9 lb. gr.(1).

Dit gebruik van offeranden *in natura* heeft zeker nog op veel andere plaatsen bestaan. Met den tijd zijn ze verminderd en vervangen door giften in geld. Zie b.v het groote bedrag aan offeranden te Wenduine in 1576.

Wat ons in deze opgaven ook treft, zijn de talrijke plaatsen waar vroeger vlas gekweekt en geofferd werd, terwijl er heden aldaar geen vlas meer gezaaid wordt(2).

JOS. DE SMET

De bestuurlijke briefwisseling alhier in den Franschen tijd

EEN besluit van den ‘préfet du département de la Lys’, genomen onder datum van ‘le 4eme jour complementaire de l'an 12’ (21 September 1804) regelt de wijze waarop de bestuurlijke briefwisseling van het eerste arrondissement van het Leiedepartement (wat nu gelijk staat met het rechterlijk arrondissement Brugge) zal bevorderd worden.

(1) Reg. 13747: 1742, f° 1. - Reg. 13794, in fine. 1715, f° 2 v. - Reg. 13838: 1576, ontvangsten.

(2) Stijn Streuvels, in zijn ‘Teleurgang van den Waterhoek’, verhaalt van klompen boter en schotels gezouten vleesch die geofferd werden in de kapel van St. Rochus, en die elken zaterdag publiek werden verkocht. Ook in het zuiden van West-Vlaanderen heeft dit gebruik bestaan. - Over dit gebruik te Diegem (Brabant) zie K. van Nyen, Sint Cornelius, bl. 48 (Brecht, 1942) met afb. van het verhoog nevens het kerkportaal.

Vijf boden worden aangesteld: twee te paard en drie te voet. De jaarwedde bedraagt 1100 frank voor de boden te paard en 400 frank voor dezen te voet.

Het overbrengen van de stukken geschiedde den Woensdag en den Zaterdag.

De eerste bode te paard reisde naar Tielt. Onderweg deed hij Oostkamp, Waardamme en Pittem aan, waar de briefwisseling van de omliggende dorpen gecentraliseerd werd: te Oostkamp voor de gemeente Loppem; te Waardamme voor Ruddervoorde; te Pittem voor Eegem, Zwevezele, Koolskamp en Ardooie; te Tielt voor Wingene en Ruiselede.

De tweede bode te paard ging Gistelwaarts; hij deed de volgende gemeenten aan: Sint-Andries, Varsenare, Jabbeke, Roksem, Westkerke, Gistel, Zevekote en Sint-Pieterskapelle. Te Jabbeke moesten de stukken worden besteld voor Snellegem; te Roksem deze voor Bekegem en Ettelgem; te Westkerke deze voor Oudenburg en Zandvoorde; te Gistel deze voor Eernegem, Snaaskerke en Leffinge; te Zevekote deze voor Moere en Zande; eindelijk te Sint-Pieterskapelle deze voor Leke en Slijpe.

Een bode te voet stapte tweemaal per week de steenweg van Torhout af; hij vertrok 's morgens om 9 u.; om 11 u. was hij in de herberg ‘Au Lion d'Or’ (wijk De Leeuw, met de nieuwe parochie St. Elooi), waar de veldwachter van Zedelgem hem moest opwachten; om 13 u. was hij te Torhout waar hij eveneens de stukken in ontvangst nam voor Lichtervelde, Kortemark, Handzame, ‘Coquelaere’, Ichtegem en Aartrijke.

De tweede bode, die eveneens tweemaal per week om 9 u. zijn voetreis ondernam, beschreef een halven cirkel, over Sijsele (om 11 u.: briefwisseling voor Beernem, Oedelem en Sint-Joris), Damme (om 12 u. Oostkerke, Hoeke, Lapscheure en Moerkerke), Westkapelle (14 u.: Heist, Knokke en Ramskapelle) en om 17 u. te Dudzele, alwaar ook Lissewege bediend werd.

De derde deed St-Pieters-op-den-Dijk aan en stapte verder tot halverwege den steenweg op Blankenberge, tot aan de herberg ‘La Raye du Chat’ alias de

Katteroghe, waar de veldwachter van Zuienkerke hem om 11 u. moest opwachten; dan naar Uitkerke waar hij over middag aankwam en eveneens Wenduine en Blankenberge geriefde; hij waste Houttave om 15 u.; daar werden Stalhille, Klemskerke, Vlissegem en Nieuwmunster besteld; daarna keerde hij Bruggewaarts over Meetkerke.

Tusschen Oostende en Brugge bestond reeds een postdienst langs de barge; de post van de gemeenten Steene, Mariakerke, Wilskerke en Breedene werd te Oostende gecentraliseerd en samen over de barge besteld.

Om de beurt moesten de voet-boden de briefwiseling bestellen aan de randgemeenten van Brugge: Koolkerke, Sint-Kruis, Assebroek en Sint-Michiels.(1)

M.V.C.

[Bladvulling]

VERBODEN OP REIGERS TE JAGEN, 1458

'Uutghegheven tsaterdachs den 21sten dach in lauraaent anno LVII (21 Januari 1458).

Men ghebiet van myns gheduchs heeren weghe ende vander wet vanden Vryen, dat niement wie hi zy, ne vanghe reigheers, zy hout oft jonc, met netten, met streeken, met houcken ende noch met eeneghen anderen engien, noch ne sciete met boghen, elken wiet dade op de boete van 10 lib. par. van eiken reighere.'

REGLEMENT VOOR DE VISSCHERS VAN HEIST, 1458

'Uutghegheven den anderen dach van Decembre anno LVIII (1458).

Jn Lissweghe ambocht, jnde prochie van Heis. Men ghebiet van mins gheduchs heeren ende van ziere wet weghe vanden Vryen, dat van nu voordan gheen visschere vander yde van Heys, wie hi zy, ter zee varende, buten zeile omme zinen visch elders te vercopene, het en ware dat hi elders zeilen moeste bi stoorme van winde of onghewedere.'

Rijksarchief te Brugge. Brugsche Vrije, reg. nr 16.937, f° 62 en 63.

(1) Circ. n° 4: Arrêté sur l'établissemeut de messagers pour le service de la correspondance dans le premier arrondissement; verschenen in Recueil des arrêtés, décisions, lettres et autres actes de la Préfecture du département de la Lys; Bruges, G. De Busscher-Marlier, an XIII - 1804, p. 9-14; het besluit is onderteekend door den prefect: F. Chauvelin.

Als het kermis is...
(Vervolg en slot van hl. 202)

ONDERTUSSCHEN hadden de groote menschen, de een of andere herberg opgezocht.

In 't Gemeentehuis, alias St. Sebastiaan, zaten er meest deftige burgers; dat was eigenlijk een van de oudst gekende herbergen van 't dorp en druk door de Bruggelingen bezocht, en de andere herbergbazen waren daar wel een beetje jaloersch op: ‘Vroeg sluiten?, reklameerde de baas uit de Wagenmakerij, de pastoor heeft wel te zeggen, je moet vroeg sluiten; maar we hebben maar treffelijk volk als 't Gemeentehuis sluit!’

Bij Wanne Leks, in de Zorge, zat het zwart van 't volk. Jan, de baas en de dieners konden niet rap genoeg bestellen; zeven eens en half voor een pateeltje hesp met een boterham, en een kluit voor een koekeboterham. Veel families bestelden daarbij een stoop bier en glazetjes om te bedeelen. Een keer dat de menschen goed gezeten waren, wisten ze van geen naar huis gaan meer; en er waren van die profijtige Bruggelingen die van 't pateeltje niet scheiden konden; - ‘'E' je me do' nog nie' e' kastje brood voor 't restje van mijn hespe?’ of - ‘Zi' da'k nog een topje hespe van je kregen, 'k zou dat 'olf boterhammetje ook nog binnenspelen?’

Er zat even veel volk in de andere herbergen en de venters van de Plaatse deden nu en dan den toer met okkernoten en drogevisch. De bazinne uit de Keizer zag ze gaarne komen. ‘Dat's goê garen om bier te vernaaien’, placht ze te zeggen.

Sissen de Makkerong met zijn draaikraam - gelijk een kasse - op zijn rug, was er ook niet ver van. Pas had hij zijn kas op den grond onder de linden

gezet, of al de kinderen spotterden van tusschen de banken: ‘Ikke, Sissen, ikke gaan draaien!’ - ‘Alla! wa' kies je, blauw of rood?’ Bleef de vleer op de gekozen kleur staan, dan had ons kind een blad makkerongs voor een eens en 't zat voor een half uur stil: met de tong weekte het de makkerongs los al den averechtschen kant.

Jan-trekt-deure, ook Jan de Klets genaamd - hij had een ijselijke mane - trok met zijn viool onder den arm van staminee tot staminee. Als hij eenige deuntjes gespeeld had, ging hij met zijn muts geld ophalen. Liefhebbers sprongen op de banken en gaven een vooizetje ten beste van ‘De Manè-è èze’ of van ‘Klinklanklaantje en zijn wuuvetje’ of van ‘Pierlala’, Maar 't meeste bijval oogste nog altijd 't liedje van:

- Jantje, Jantje, je wijf is ziek..,
- Is ze ziek. laat ze ziek,
't Is maar in de week en de Zondag niet,
En naar huis en ga ik niet.

- Jantje, Jantje, je wijf is berecht...
- Is ze berecht, laat ze berecht,
Als ze maar goed heur zondetjes zegt,
En naar huis en ga ik niet.

- Jantje, Jantje, je wijf is dood...
- Is ze dood, laat ze dood,
Z'heeft mij van mijn leven al genoeg gek...
En naar huis en ga ik niet.

- Jantje, Jantje, je wijf is gekist...
- Is ze gekist, laat ze gekist,
Als ze maar goed genageld is,
En naar huis en ga ik niet.

- Jantje, Jantje, je wijf is in de pit...
- Is ze in de pit, laat ze in de pit,
Als ze maar een steek of vijve diepe zit,
En naar huis en ga ik niet.

Wie van een flikkertje hield, trok dien Zondagavond naar 't bal in 't Gildenhuis; er speelden daar eenige muzikanten en ze dansten de kadriel, de lansier en ook de polkastok. Maar voor de parochianen was dat

nog al reschierlijk, er waren overal afmuizers, en Mijnheer pastoor had op de preekstoel gebuischt; hij noemde wel niemand bij zijn naam, maar heel de kerk had het al gelijk verstaan.

'Ja!' had hij gezegd, 'dat ze 't al deden gelijk dat oud moedertje uit 't Gemeentehuis; de berkebezem is daar de politieklok![1] - Zij vaagde de staminee uit, als ze goesting had van sluiten. - En we zouden dan niet moeten hooren dat ze met 't zandkonvooi naar huis getrokken zijn, gelijk die boer daar met zijn vosde peerden uit den Broek! En als jen dochters 's avonds mogen gezien worden, moeder, waarom moet ge dan den emmer water door d'hage kletsen?'

Ze hadden het natuurlijk allemaal begrepen.

- 'Dat is hier gelijk bij de pastoor van Lapscheure', zei de kerkbaljuw, - 'niemand vernomd is niemand geblameerd, maar die mijn abrikozen gestolen heeft zit daar aan 't wijwatervat!... En weet je 't al?', voegde hij er fluisterend aan toe, 'Seven zijn oudsten is voor zeven Zondagen van 't doksaal geborsteld, omdat hij onder de stoors naar de dansers van 't Gildenhuis gekeken heeft!'

Heel de kermisweek was er schieting in 't Gildenhuis; Kermiszondag was er een beschrijving voor al de schotters van stad en omliggende. Ondertusschen gingen ze een keer op staminee; gewapend met pijl en boog en bewust van hun voornaamheid, wandelden ze dan, die vreemde schotters, tusschen al dat kermisvolk. Zoodra de zot van de gilde in 'tenue' op de Plaatse geloopen kwam, begon al het volk te schruwelen en te schetteren om zijn zotte sprongen en grappen. 's Avonds deden de schotters - voor de klucht - een toertje op de perretjes en als 't paste gingen ze ook een keer een flikkertje slaan in de balzaal, alwaar ze vrijen toegang hadden.

(1) 's Zondags werd de politieklok geluid: In den winter te 9 uur en in den zomer te 10 uur.

Laat in den avond trokken lange rijen Brugsche spellewerksters, arm en arm en een hoepsasa, al zingend de stad in; met dat ze een voet op de brug zetten, begonnen ze te springen en te schudden dat het zand omhoog stoof.

Kermismaandag was er even veel volk, met dat verschil dat de parochianen vandaag kermisvierden in familie. De uitgenoodigde verwanten deden al het mogelijke om den dienst voor de overleden parochianen - te 9 uur - bij te wonen. De kerk was te klein: ingezeten en uitgeweken parochianen, ze knielden daar allen in gebed vereenigd op hun piekebeste, met de kofferkleederen aan. Men kon ze van ver uitsteken, die verwante, gezette boerinnen uit den Broek, in hun ouderwetsche kleedij: witte katoenen kousen, een zijden voorschoot en den Zeeuwschen wit strooien hoed op met de kleurige afhangende zijden strikken op de schouders; als het te heet was, in de kerk, dan legden ze den Zeeuwschen hoed op den stoel voor zich neer en ontblootten alzoo hun stijfgestreken witte kanten muts waaronder de gouden oorijzertjes tegen de slapen glinsterden. Ze kenden ze allemaal: Wanne van Wannes Backers uit de Blauwe Zale, en Siska van Seven Timmermans uit 't Roo Huis, en Djina van Ko Hostens uit 't Vagevier, en Wantje van Seven Hostens uit de Spijckere, en Scheppers vrouwe uit Schoonhove, en Wanne van Speybroecks uit Broekhove.

Na den dienst vergaderden de verschillende families op 't kerkhof en gingen dan in groepjes naar de Plaats en op staminee; 't Gemeentenhuis zat seffens stampvol: al familie ondereen, want heel de Broek en de Plaats 't was al familie en hondejong. Moedertje Hoste, de bazinne, wist niet waar eerst den goên dag gezeid.

- ‘Wel, wel, wel, wie da we daar he'n!’ - ‘Zijt ge 't ook een keer afgekomen met de kermesse?’ - ‘En hoe stelt je 't nog in jen nieuwen thuis?’

De wijnkom werd op tafel gezet - witte en roode wijn gesuikerd en gekruid - en de baas schepte al uit

met den tinnen lepel in de kleine glazetjes; en Seven Hoste de schaapboer lachte:

- ‘Laat ze maar komen, frere, en schenk ze maar vol, we gaan ze aantijden leêgen, want 't is toch geweten en gezeid:

> Als de boeren uitgaan, ze weten van geen sparen,
> Maar als ze weer thuiskomen, ze zouden de stront vergaren!

Ze waren al gildig verblijd tegen dat ze aan de kermistafel bijschoven, al die boerenfamilies. Die tafel geleek nog al veel de een op de ander: goede selderijsoep, bouillie met aardappelen en perseboontjes, en kiekens met appelmoes; daarna schoven ze vier, vijf taarteblikken in 't midden met fijn appelmoes gevuld - speciaal appelmoes van zomerkalvijntjes - en met tralies overkruist. Groote kommen Spaansche pap - met een smaakje rozewater of paplaurier, - geel van de eiers en met een vel van een halven vinger dik, stonden al in den kelder te koelen voor 's avonds, tegen dat ze weer van de Plaats kwamen.

Er was dan prijsschieting in 't Gildenhuis: zilveren couverts en koffielepeltjes of twaalf telloren met 't wapen van de maatschappij in 't midden.

Er was in deze herberg alle dagen iets anders te doen, want er zat leven in die maatschappij met leden die de leute kenden gelijk d'Hooriksens; den Woensdag was het palingschietinge en den Vrijdag mosselsoepee. De andere herbergen gaven een mosselsoepee dien kermismaandag zelf, voor de vaste klanten; 's nuchtends-vóór den dienst -hadden de mosselboeren zwaargeladen zakken met de kortewagen naarhier gevoerd.

Later - in 't begin van de jaren 80 - met het opkomen van de ‘Ringstekers’: - een sosseteit om de herbergiers te doen leven - de ‘Vlaamsche ruiters’, alias de Vlaamsche zuipers, werd er op Kermisdinsdag ringsteking gehouden van aan de Smul tot aan Mexico; maar ze schreven in, in 't Boldershof[1]. De leden

(1) Er waren zes ringstekingen per jaar, en telkens aan verschillende herbergen of in een anderen hoek; ze zetten in na Paschen met den laatsten Zondag van April en St. Kruiskermis was de voorlaatste ringsteking. Het Boldershof lag innewaarts op den Moerkerkschen steenweg voorbij de Smul; nu is het geen herberg meer, maar je kunt nog het huis bereiken langst den Hoogen Wegel.

- meest boeren en hoveniers die een getrek hadden - zetten aan te twee uur met sieze of kar en paard; drie man per getrek: een voerman, een steker en een getuige, en er reden drie siezen. Tusschen de twee herbergen, langs weerskanten van de kalsijde, had de Motte vijf staken geplant; de touwen met de bussen en de koperen ringen hingen los in de staken over de kalsijde. Half rechtstaand en goed mikkend in zijn wiegend getrek probeerde de speler den ring op zijn lans te steken; hij had kans van tien ringen per rit: vijf in 't gaan en vijf in 't keeren, maar tusschenin dronken ze eerst een pint in Mexico. Zoo reden en staken en dronken ze heel den namiddag totdat ze de prijzen gewonnen hadden: menagegerief en boerenalaam - de prijsuitdeeling was in de Smul. Niet een ringsteker die nuchter naar huis trok dien Kermisdinsdag, en er waren daar van die felle drinkers bij, die minstens een kwartje binnen hadden[1].

Kermiswoensdag gaf de boldersmaatschappij ‘de Vredemannen’ - die niet wilde onderdoen voor de ringstekers - prijsbolling bij Lotje in d'Hope: de vrouwen bolden dan ‘de Trou madame’ in de Zorge; 's avonds na de prijsuitdeeling was er mosselsoepee, en 't gebruik wilde dat de vrouwtjes een voor een den deken kusten.

(1) Bij het vieren van het 25 jarig bestaan van de Maatschappij in 1908, zongen ze op de voois van den Vlaamschen Leeuw:
‘Aan U ook, onzen heere Jan, u zij allen lof gezeid
Voor 't gene gij zoolange jaren deedt voor onze societeit,
Een van d'ieverigste leden, ja steeds verheugd en blij,
Meest altijd tegenwoordig, en eerst en laatst erbij,
Ge zijt de vriend van allen, maar meest van herbergier,
Mocht men nog dikwijls samen drinken een goed glas bier’.

't Halven de week, met Kermisdonderdag, was er bijna zooveel volk als op Kermismaandag; dan hadden er allerlei volksspelen plaats: mastklimming langs een bezeepte pers, - de spelers hadden zand in de broekzakken; wit en zwart, ook langs een gladde pers, - op de eene kant een zeil kalk en het andere zeil vol grim; emmertje steken, - het water doen kantelen op den speelmaat; puidenkoers op een kortewagen; zaklooping en eiertjes slaan.

Er was dien namiddag ook prijsuitdeeling voor de congreganisten in het klooster van den Berg; ze moesten eerst in 't emmertje smijten om hun plaats te kennen. De prefekte, juffrouw Clemence van 't kasteel, gaf schoone prijzen ten geschenke: neusdoeken, sargen en kleederen; daar ze wist dat sommige begoede meisjes zulks niet begeerden, gaf ze ook heiligenbeelden onder glas en gleierswerk te kiezen. Daarna werden ze getrakteerd met Assebroeksche taarten en een pinte bier: rond den vijven keerden ze huiswaarts met de armen volgeladen, den stroom van 't wandelend kermisvolk te gemoet en elk liet zijn prijzen zien en bewonderen te midden van de straat.

Met den avond kwam er veel buitenvolk toe van d'omliggende dorpen; maar die volksspelers van 's namiddags - die al een beetje verblijd waren - en dat buitenmannevolk waren het nooit eens en ze vochten altijd in 't naar huis keeren; vooral de Dammenaars waren eeuwige, benauwelijke messevechters.

Op Koekezondag was er bijlange zooveel volk niet meer; 't meestendeel was nu naar de kermis van Sijsele of naar Varsenare getrokken.

Met Koekemaandag kwamen de Brugsche spellewerksters hier al de restjes opeten; ze reden eerst met de ‘sarrabank’ naar Varssenare gaan dienen ‘no' Meritius vo' heuifd’. Later in den achternoen kwamen ze hier aangereden al zingend en stampend op de langgerekte tonen van een speelhoek; heel de dorpsjeugd kwam bijeengeloopen onder de linden vóór de

Zorge, waar de zingende sarrabank met de Brugsche spellewerksters gelost werd.

- ‘Gauw, kom! St. Annetje is hier!’, riepen ze van t'enden de straat - de meeste spellewerksters waren hier van de parochie St. Anna - en de kinderen zongen dat opgevend vooizetje mee:

> En we zijn bijeen en we trekken naar St. Annetje,
> En we gaan op zoek al achter een ander mannetje.
> En we zijn bijeen
> En we zullen niet meer scheen,
> Wij zijn gezworen kameraden.

De groote ronde witte pijpmutsen dansten onvermoeid in de groote kamer van de Zorge, wippende en armen zwaaiend; en Wanne, de dikke bazinne met den gemoedelijken lach, knikte maar altijd lachend toe; ze was gelijk de moeder van heel St. Anna en kende ze allemaal, die volksvrouwen, met naam en toename. - ‘Ha, ha! maar Mietje toch!’ - ‘Dat's een keer wel, Tanse!’ - ‘Alla, Klimme, zet joender nu een keer neer en laat het zweet indrogen!’

Maar dat Brugsch goedje was niet te temmen, ook niet met een goede tarweboterham en een glazetje bier.

- ‘Zeg, moedere! He' je nog nie' entwat ten beste, dè? en we zin ook toch mo' dutsen! en 't mag d'er toch wal of vo' 't restje van de kerremesse! Och toe, Wantje, lijk een goe' moedertje, en laat jen herte spreken en hoal da' knuistjen uut!’

Wanne Leks liet haar gezeggen en sneed heel het hespeknuistje op; en smekken dat ze deden aan die knaspertjes, dopten de kruimeltjes brood op met den vingertop, en zeiden likkend aan de vette lippen:

- ‘Dankbaar weie, Wantje, me gaan nog eintje zingen! Alla, Mietje, zet 't kluwzetjen in!’

> Jan trouwde voor den zevensten keer,
> Met een oud wijf, ze had geen tanden meer,
> Ze moest met een stoktje naar de kerke gaan.
> Jan begost te zuchten en krabbelde in zijn haar:
> 't Is gedaan, 't is gedaan, en 't is gedaan,
> En 'k zou veel liever, en 'k zou veel liever

't Is gedaan, 't is gedaan, en 't is gedaan,
En 'k zou veel liever den koning dienen gaan!

Van hier reed de zingende sarrabank naar de Keizer en vandaar naar de Smul en 't galmde in de verte:...

Gelijk het zaad wordt weggestoken in een zak of in een lâ,
Zoo ook komt 't jonge meisje in St. Annetjes schapra.

't Was reeds volop avond geworden als de sarrabank met den speelman en den speelhoek en de zingende spellewerksters naar Brugge keerden:

En wij zijn bijeen, en wij rijden naar St. Annetje.
.....

St. Kruiskermis was gedaan, 't was Koekemaandagavond.
M. CAFMEYER

De abdij ten Duine
Hoe de bouwvallen ervan verdwenen zijn

MENIGMAAL reeds heeft men ons de vraag gesteld hoe het komt dat er niets meer overblijft van de machtige abdij ten Duine te Coxyde. Op de schilderij van Pieter Pourbus (Gruuthuse-Museum te Brugge), kan men zich een goed gedacht maken van de oude abdij. De omheiningsmuren waren hoog en bereikten een totale lengte van 2300 m.; zij omgordden een oppervlakte van ongeveer 25 hectaren, waar er, zoo men weet, menigvuldige gebouwen stonden, waaronder er veel groot en hoog waren.

Welnu, geen steen blijft er nog boven den grond. De archieven echter en onze eigen opzoekingen leeren ons waar al dit bouwmateriaal naartoe is.

In het Archief van Nieupoort, rekeningen van 1595-1596, vinden wij: ‘Den prelaet van Dune over de coop ende leverynghe van zeecker groote quantiteyt van steens van het gebroocken clooster van voorscreven Dune tot sustentatie van bovenscreven wercken noodich, es per twee acquiten betaelt.’ Dit was voor werken uitgevoerd aan de sassen.

In 1611-1612, werden er een millioen brijken verkocht door den abt van Ten Duine, Adrianus Cancellier van Duinkerke, aan de stad Duinkerke, voor het bouwen van kazernen (Archief van Duinkerke; volgens V. Derode, Histoire de Dunkerque, 1852).

Rond 1601 gebruikten de monniken veel brijken en ander bouwmateriaal om Ten Bogaerde in te richten als klooster. Wij ontdekten bij toeval, in 1938, een stapelplaats waar de monniken alle slag van bouwmaterialen vergaderd hadden. Langs den weg van Veurne naar Ten Bogaerde en de Zeepanne, waren er, op 700 m. ten noordèn dezer hofstede, een groep kleine duinen, reeds omgeven van akkers. De eigenaar liet, om aldaar een weide aan te leggen, het zand dezer duinen weghalen. Na een laag zand van 2 tot 3 m. dik weggenomen te hebben, vond men daar een groote hoeveelheid gemoulureerde brijken, wit zandsteen en blauw arduin met kunst gebeiteld in voetstukken en kapiteelen van kolommen. Ook stukken van kolommen in wit zandsteen; ribben van gewelven in hetzelfde steen.

Onder de kapiteelen, meest in blauw arduin, zijn er groote en kleine, meest versierd met knoppen (crochets). Een kapiteel in blauwsteen is kunstig versierd met loovers. Er is ook een eigenaardig grieksch kruis, in gebakken klei, waarvan ieder arm 20 cm. lang is, en cirkelvormig van doorsnede; de doorsnede der armen is ± 10 cm. Het kruis is gemouleerd op een gebakken steenblok. geschikt om in een gevel gemetseld te kunnen worden. - Buiten de groote brijken (moefen) zijn er eenige eigenaardige platte brijken, metende 23 cm. op 18 en 6 en half dik. Dergelijke werden gevonden bij het kapelletje van Sint-Idesbald in de duinen, op geringe diepte en los in den grond, maar ook in zeer klein getal. Eenige der beste stukken zijn bewaard gebleven en liggen bij het Gemeentehuis, op den zolder van de brandweer; de zwaarste liggen in een aanpalenden tuin. -

De vermelde Bogaertstraat liep vroeger voort tot aan

den ingang van de abdij: nu is het, vanaf de Zeepanne kruisstraat, een zandweg, die langs de Meulewalle voort loopt. Geheel waarschijnlijk werd al dit materiaal haastig onder het zand begraven, zoodanig dat de monniken de juiste plaats ervan niet meer gevonden hebben.

In 1641, in zijn Flandria lllustrata, spreekt Sanderus van de nog zichtbare puinen der Abdij. De monniken verkochten in 't jaar 1800, nog brijken aan het bestuur der Noordwateringe van Veurne. In de rekeningen van dit jaar vindt men: ‘Payez Paul van Lemschoote la somme de septante deux livres paresis en plain payement pour le transport de deux lest de briques des ruines de l'ancien couvent des dunes jusques à la nouvelle écluse de Nieuport a douze livres de gros chaque lest.’ Men was dan bezig de Oostsluis, gelegen bij Nieupoort, te herbouwen.

Nog rond 1865, volgens oude visschers ons verteld hebben, waren er op sommige plaatsen oude kelders waarvan de ingang soms blootwaaide met de stormwinden: dit was rond de Meulewalle. Ook menige puinen waren dan nog zichtbaar, want diezelfde oude visschers herinnerden zich nog uit hun jeugd, dat zij katje-duik speelden tusschen de nog rechtstaande muren.

Ten slotte moeten wij ook rekening houden met een aanzienlijke hoeveelheid brijken weggehaald door de visschers uit de Duinen. Gelijk wie een verandering wilde doen, een stal vergrooten of nieuwmaken, zelfs een geheel hofsteedje bouwen, iedereen ging naar de bouwvallen der Abdij, totdat er eindelijk niets meer van over bleef. Zoo kan men begrijpen hoe die ontzaglijke bouwvallen, in min dan drie eeuwen totaal verdwenen zijn. Dit is ten zeerste te betreuren,want die overblijfselen waren van groot belang voor de studie der middeleeuwsche bouwkunst, zoowel als voor de geschiedenis van de Abdij ten Duine. Wij bezitten bitter weinig in onze museums voortkomende van deze Abdij; daarom dienen de bovengemelde stukken met zorg bewaard te worden.

K. LOPPENS

Stevenisten in West-Vlaanderen
Passchendale en Gits, 1812

IN zijn dagboek of 'Memoriael' (Handschrift) wijdt Pieter Cuvelier, koster en schoolmeester van Reningelst, een hoofdstuk aan de Stevenisten, de nieuwe schismatieken van zijn tijd. De titel en de luchtige toon van zijn opstel zijn een weerklank van de publieke opinie alhier, die de scheurmakerij van de plaatselijk zeer actieve en dweepzieke minderheid niet al te ernstig opnam. - Over de Stevenisten te Gits lezen men Biekorf 1946, 181 volg.

Sottigheyd van de Secte der Stevenisten

Voor het eyndigen van het jaer 1812 en met het begin van 1813, hoorde men vele slegte zaeken van eene nieuwe secte ende dolinge van eenige die men Stevenisten naemde, en die, zoo men zeyde, bisschoppen, pastors ende costers hadden: begeyrden selve hunne dooden te begraeven, nogte en wilden op geender manieren naer de kerke gaen. zeggende dat hunne pastors niet wettig en waeren aengestelt en ingedrongen waeren, en deze dolinge quaem daer uyt voorts, te weten:

Eenige pastors boven Ipren als van Paesschendale, Oostnieuwkerke, etc.[a] en wilden in de misse noyt syngen de oratie die vanden bisschop geboden was voor den Keyser, en dit quam zoo verre dat den bisschop van het gouvernement verwittigt wiert van het gedrag van deze pastors. De bisschop heeft se daer toe doen vermaenen, zelve ontboden en hun voorengehouden dat zy zulks vryelik en met goede conscientie doen. Al te vergeefs, den bisschop, vreesende dat zy zouden van het gouvernement geligt zouden wesen, heeft aldaer andere pastors gestelt, en om dese redenen alle degonne die van die bende vande Stevenisten waeren, wilden die gezonden pastors geensints kennen, nog eenige van hunne

diensten bywonen: zoo verre dat, als het gebeurde dat men de hh. Sacramenten droeg naer eenen zieken, zy gingen binnen en slooten hunne deuren. De gebeurs, siende zulk eene dwaelinge, en om den spot met hun te houden, gingen dikwijls hun vermaenen, clopten op deure of venster, roepende Pieter, Jan, Ons Heere gaet passeren. Niemant kroop uyt, en bleeven binnen De saeken waeren zoo verre gekomen dat die sottigheyd aen een jeder verveelde, self aen het gouvernement, en naer dat sy nu alreede eenige van hunne secte begraeven hadden, de gensdarmen van daer ontrent hebben zomtyds de ceremonie gekrenckt ende gehindert, spryngende in den hoop van den schoonen lykdienst, en slaende slings ende rechts met hunne sabels om se te verstroeyen.

't Gebeurde datter eene dibbe die aen 't hoofd van die bende was (want 't waeren meest al sulke slooren die sig daer mede bemoeyden) moeste begraeven worden, tot welke begraevinge men tot Paesschendale zag aenkomen alle de Stevenisten van gheel 't omliggende om hunne medesloore te helpen begraeven. De gensdarmen daer op vermaent zynde, zyn op den waegen gesprongen die het lyk brogte, hebben de maegden die er op zaeten, geslaegen en verstroeyt, en hebben selve de dibbe begraeven in eenen hoek van 't kerckhof, zyn naer het sterfhuys geloopen alwaer de maeltyd bereyd was, hebben aldaer veel gerugt gemaekt, dat elk in een gat kroop. Den koster van Gits, die gekomen was om den dienst van die secte te doen, was uyt vervaertheyd onder de taefel gekropen, men greep hem by een been, men sleepte hem naer 't kerckhof, en men gaf hem lustig op zyne billen met den platten sabel; men can oordeelen hoe hy dan singen conde.

Men brogt eenen man te begraeven: wederom alle de Stevenisten op de been, de gensdarmen ook nog eens in fonctie, naer geslegen en gestooten te hebben, zy naemen de kiste, dedense open om te zien, zeyden zy, watter in was, naemen den dooden daer uyt, smeeten

de kiste in den put, den dooden bloot daer op, en gedekt hebbende, schreeven op zyn graf:

Hier ligt een Stevenist,
Niet daer in, maer op zijn kist.

Mengelmaren

Priaal.

De bijdrage over het Priaal in Biekorf (1946 bl. 33 en 82) verschenen, heeft mijn aandacht gaande gemaakt. Ik heb in de overblijfsels van het archief der St. Maartenskerk alhier opzoekingen gedaan om iets dienaangaande te vinden. De uitslag is tot nu toe heel gering.

In den ‘Inventaris van de goederen soo goude, silverwerck, juweelen, ornamenten, cameryckx ende lijnwaet, bevonden inde sacristie der cathedrale van Ypre, ghedaen door Ignatius Ryckasins pbr. en capellaen, inde presentie van François Van Damme, ondercoster, den 18 Julij 1724, present Pieter Van Damme’ lees ik: ‘6 vela voor den subdiaken en 8 vela voor het stapeel’. Nergens een spoor van ‘priael’. Zou men daarom mogen besluiten dat in die jaren reeds, in 't Iepersche, het schoudervelum in gebruik was en gebezigd zooals thans, binst de solemneele missen en in het lof?

Weet men dat pastoor Bonte zaliger, onlangs overleden als pastoor op St. Pieters alhier, het Allerheiligste in de jaarlijksche processie zijner parochie steeds droeg zonder velum, maar met een benedictiedoek? Deze bestond uit een groot wit kantwerk.

M. COOLE. IEPER.

De laatste molen van Bavikhove

De kleine gemeente Bavikhove heeft haar laatsten molen op het doodenregister ingeschreven.

De reus was op een molenwal gebouwd en beheerschte het kruispunt Bavikhove-Kuurne en Harelbeke-Kuurne. De molen was eigendom van den maalder Allegaert en was enkel te bereiken via de poort van het molenhuis. Reeds geruimen tijd leverde ‘De witte molen’ - onder dien naam stond hij in de streek bekend - niet al te veel werk meer. De eigenaar vreesde vroeg of laat het ergste, want de westkant was bouwvallig geworden.

Verleden jaar was de molen stil gelegd en van zijn kop ontdaan. (Biekorf 1946, 256). De staart werd verkocht aan molenaar Gheysens van Harelbeke (Stasegem), om er den nog overblijvenden Harelbeekschen molen mede te kunnen herstellen.

Een der wieken verhuisde naar Rollegem, om een der oude te vervangen van den 'Roodbaert' molen, ook genaamd 'Beels' molen.

Het afbreken van den molen begon dan eerst van binnen door den meubelmaker Beirlaan uit Zulte.

De molenkuip mat van binnen juist 30 m. en was 11 m. hoog. De wieken en vleugelbreedte 24 m., de omtrek 30 m. Hij was gebouwd met Armentiere steen 4 1/2 cm. Wat laat veronderstellen dat zijn geboorte wellicht kan teruggaan tot de jaren 1780-90. De eerste jaren van zijn jeugd deed hij dienst als stampkot, nu enkel als graanmolen.

De steenafbraak was in de handen van aannemer De Spriet uit Harelbeke. Een gevonden dwarsbalk droeg het jaartal 1790: de as, waarschijnlijk een vernieuwing, 1889. De volledige afbraak begon op 14-10 47.

Harelbeke

J. VANGAVER

Jan-Baptiste De Vloo van Gits

Jan-Baptiste De Vloo, de inrichter der hondenfeesten te Gits (Biek. hierboven bl. 207-209) was niet de eerste de beste op zijn dorp. Hij was 'greffier der heerlichede van Mosscherambacht' Deze heerlijkheid lag vooral 'binnen de prochie van Iseghem, HAKDOYE, Coolscamp ende Oostnieuwkerke'. Dit verklaart misschien hoe hij met een meisje van Ardooie wilde huwen. De Vloo was zeker greffier van Mosscherambacht in 1738 en 1739, naar brieven van hem met dit jaartal in Staatsarchief Brugge, Triage de Liasses nr. 11; dan was hij 'wonende tot Ghidts'.

De Vloo was reeds overleden in 1743: immers op 28 October 1743 doet zijn weduwe, Isabella Staelens, een klacht (f. 139) en in 1744 was Sr. Grillis Staelens 'vooght materneel vande weesen achtergelaeten bij wylent Jan Baptiste De Vloo' (f. 18 v.) - Staatsarchief Brugge. Reg. wettel. pass. Ardooie, n.52.

De Vloo trad dan toch - met of zonder hondenfeeste - in het huwelijk en dan nog wel met een dochter uit voornamen huize.

L.V.A.

Van Anzegem zijn

- Zijt ge van Anzegem, de?

- Waarom...?

- Omdat ge kijkt met uw mond open.
Zoo zeggen ze te Desselgem. Ook te Beveren aan Leie.
A.P.

Zachte vermaning

Gericht tot iemand die niet weet dat zijn broek openstaat:
- Ga' je inhalen, dè?
- En waaromme, dè?
- Omdat de schuurpoorte openstaat. Anzegem.
Te Kanegem zegt men die vermaning evenzoo en ook nog anders: Komt ge van Loo, dè! (hier Loo ten-Hulle). - Vgl. Cornelissen, Volkshumor II, 35.
A.G.

Visscherstaal

De visschers zeggen ‘dat de Noorderwind in de diepte wroet en de Westerwind in de oppervlakte.’
Na een fellen Noorderwind zitten de visschen, voornamelijk de roggen, saamgetropt in 't ondiepe water ‘lijk spreeuwen in een boomgaard’.
Wanneer, na slecht weer en buien, het begint schoon weer te worden, hoort men mondsgemeen ‘dat het slecht weer doodgescheid is’. Nieuwpoort
DOODGESCHEID is zooveel als tendengevlaagd, uitgebijsd. Vgl. Loquela op SCHEIE = snokwind, rukwind. Ook nog smalle onweersvlage, die plotseling losbreekt, met wind, en die maar op een striepe gevoeld en wordt. 'n Hagelscheie, is een hagelbijze, een hagelvlage.
Nieupoort
J.F.

Baron van der Gracht

Te Pittem en Eegem en overal waar baron van der Gracht d'Eeghem in de streek bekend was, kenden de menschen volgend rijmpje:

> Baron vander Grach(t),
> hij sloeg er zeven met een slag
> en den achtsten lag te tillevoeten.

Tillevoeten = sterven, half dood liggen.
L.V.A.

Slim zijn

Te Knokke hoorde ik:
‘Slim en slim 'n vraagt geen voeringe’.
Te Brugge is het:
‘Slim zijn is Winter en Zomer goed’.
De Brugsche spreuk is goed, maar 'k vind dat Knokke beter is.
G.P.B

Petattespreuk

Een oude duineboer zei me - sprekende van den kost vroeger en nu - dat men de menschen in zijn tijd (ruim 60 jaar geleden) grootbracht met petatten, want, zei hij:

's morgens aten we petatten gespokt,
's noens aten we petatten gekokt,
en 's avonds aten we petatten gedjokt.

Gespokt: kazakkepetatten op de stoofbuis te karsten geleid. Gekokt: gekookt. Gedjokt: gestoofd, gesmuisd met of zonder ajuinen.

Hoe luidt die spreuk elders?

Nieupoort

J.F.

Gelegenheidsgraphiek

Te Beveren bij Roeselare werd op de spijskaart van een bruiloftsmaal langs de binnenzijde de stamboom aangegeven van de pasgehuwden. Op de voorzijde stond de aankondiging en op de achterzijde de aanwijzer der gerechten in traditioneele leuke verzen.

Sedertdien werd het door de rijkere menschen nagevolgd op de omliggende parochies. Zal het een volksgebruik worden? Het zijn in elk geval documentjes die gezocht worden door familiekundigen. Zouden de opstellers er ook niet bijvoegen den naam van het hof of van het gehucht waar de voorouders woonden? Zulks naar het voorbeeld van den stamvader der Westvlaamsche volksgenealogie, pastoor Slosse, onder wiens nawerking daze opvatting misschien ontstaan is.

A.L.

Het groen afspoelen

‘Je zijt nog te groene. Als ge dat voort bij hooge en bij leege durft staande houden, 'k zal je bij hoog water op een hoofd doen zitten met je gat tusschen twee plompers, om 't groen af te spoelen’. Knokke aan Zee.

Gerden

Gerden noemt men het vlechtwerk tusschen twee palen om in de duinen het stuifzand tegen te houden. Wenduine.

G.P.B.

Mager en taai...
en geerne op den draai..

Snellegem

[Nummer 12]

Kinderfeesten
Sint Maarten en Sint Niklaas

ZE beginnen in 't achterjaar - in volle bamesseweer - als de noorderwind door de kave schuifelt, aan de fenteneelen luttert en op de deur buischt: Sinte Maarten is op toer!

Van dagen voordien zijn de kinderen lijk 't weere: wild en uitgelaten; 't is al Sinte Maarten dat ze hooren en zien. In de bende zijn ze dul en half, en niet te temmen; ze dansen en zingen maar van:

> Sinte Maarten bietebauw
> Hij eet zoo geern krent,
> Krent gestoofd met rapen,
> Als hij buiten de poorte kwam
> Hij deed zijn hondje gapen.
> Gap, zei dat hondje,
> Mijn sterretje is van mijn kontje.

Doch alleen durven ze nievers gaan; ze zijn benauwd van Sinte Maarten! Ja, wat wilt ge er aan doen? dat

is gelijk een schrikheilige die een beetje op een bietebauw trekt en moeder verstaat dat ook alzoo:

- ‘Zit je haast stille, van Sint Maarten zal daar algauwe zijn!’ En de kinderen houden hun asem op en luisteren naar den huilenden wind daar buiten.

Op St. Maartensavond zijn ze ten toppen uit: de St. Maartenappeltjes- en -kastanjen rollen butsend en builend de trappen af; de kinderen roepen en jubelen, rapen en vallen al overhoop; ze vieren St. Maartensavond!

Op de Brugsche volksschool heerscht een zelfde Sinte-Maartenstemming: groot en klein, ze loopen allen dooreen armen zwaaiend en dansend rond, al zingend van:

Sinte Maarten avond, de torre ga mee naar Gent
En als mijn moeder koeken bakt...
.....
We zetten hem onder den trap
En we geven hem een scheutel zoete pap.

De grootere kinderen zouden daar wel durven een grover ‘sterretje’ aan zetten:

We zetten hem onder den trap
En we geven hem een schip onder zijn gat dat hij kwakt!

Van als de onbekende St. Maartenshand, van uit een zoldervenster, appeltjes, kastanjen, en harde suikerbolletjes te grabbelen gooit, is er geen houden meer aan die uitgelaten, zotte bende. 't Leeft al dat er aan is, en ze zingen nog veel luider om meer:

Saint Martin a boule, boule, boule!
Saint Martin a boule!

en ze voegen er huilend en tuitend een Oostendsch refreintje aan toe:

Sinte Maarten avond
D'er ligt een schuitje in d' have
't Is gelâan met koeken en taarten
Ter eere van Sinte Maarten!

Ze hebben nog 't hoofd vol van Sint Maarten en zinnen reeds op Sint Niklaas; de bietebauw is nu de zwarte

knecht - Zwarte Piet of Nikodemus - die de stoute kinders in zijn zak steekt en een roede - een wisse of een zweep - in de schoe legt.

Op een onverwachten avond, als de kinderen brave zijn, krijgen ze een voorsmaakje van al die lekkernijen. 's Anderendaags zouden ze het wel aan de boomen vertellen, zoo blij zijn ze er om. - ‘Zeg! Sint Niklaas heeft zijn sterretje geroerd!’

En wat dat ze vragen aan Sint Niklaas! 't is ongelooflijk; ze spreken van niets anders en 's avonds bidden ze schoon, - alhoewel dat zulks bij hen thuis al lang vergeten is - want... Sint Niklaas kijkt naar de brave kinderen.

St. Niklaasliedjes? O! ze kennen er veel, oude en niewe wijsjes, ze zingen alles dooreen en 't is van:

Sint Niklaas zal t'avond komen
lekker en bong.
....

of:

Moeder, 'k heb Sint Niklaas gezien
Onder de boomen, onder de boomen
....

Van Mimmee leerden ze:

Sint Niklaas van Tolentijn,
Breng me een schuitje met lekkere ding
En een schuitje met amandelbrood.
We gaan 't al in ons koffertje slaan.
Ons koffertje staat te verkoopen
Aan tien pond en half.
Mijn koetje en is geen kalf,
Mijn perretje en is geen zwijn
En 't zal morgen koetjes kerremesse zijn
Van dat zwijn!

De Koolkerksche kinderen zingen dat anders:

Sint Niklaas van Tolentijn,
Breng mij een koekje lekker en fijn,
Lekker en fijn van 't saveltje.
't Saveltje Staat te (koken?)
Tien pond en half
De koe is geen kalf
En 't peerd en is geen zwijn
't Zal morgen kerremesse zijn!

Dezelfde kinderen durven ook wel plagend tusschen hun tanden zingen (doelend op het bruine amandelbrood):

Sint Niklaas van erpelgaaie,
'k En wil van jen koeken niet eten
Van g'hebt er op gescheten.

Op de speelplaats zingen de kleintjes van:

Sint Niklaas, mijn broere,
Heet je geen Lowie?
Hij zet zijn kotje in roere
En hij brengt zijn haantje mee,
Een haantje op een stoksje,
Een nunnetje (hennetje) op een bloksje
En een violon.
En een trommeltje rem plong plong!

De grootere gaan er dapper op los van:

Sint Niklaas, den heiligen man
....
Laat hem maar loopen
Van binnen in de gote
De gote is te nat,
En je kruipt onder 't zwijntjes zijn eersgat.

Op St. Niklaasavond zetten ze een schoon geblonken kloefje - geen mandetje - met rapen en schillen voor 't ezeltje onder de stoof, en gaan vol blijde verwachting slapen: Sint Niklaas zal komen!

M. CAFMEYER

Onze windmolens

HIER brengen we aanvulling en vervolg van ons molennieuws van verleden jaar (Biekorf 1946, 257 en vorige).

In 1941 werd te *Ruiselede* de steenen molen van A. De Brander door de Duitschers onttakeld. Daarvan werd nog nooit melding gemaakt.

De houten teerlingmolen van *Eesen* werd in Juli 1946 afgebroken. Deze zware molen, - hij had drie zolders, -

werd in 1929 van Gistel naar Eesen verhuisd. Reeds onder den oorlog werd alle brandhout afgehaald: kammen, scheeden, steenkisten en nog andere planken (mulder: O. Devreker).

In denzelfden zomer werden de roeden van den Tombroekmolen (steen) te *Luingne* uitgehaald. Eigendom van mulder Spriet; was één roede verdekkerd in 1937. De molen was nog maar van 1905 nieuw.

De stokeriemolen van *Eernegem*, eveneens met drie zolders, werd ook in 1946 afgebroken. De molen, van mulder Rommel, was reeds een heele tijd verlaten.

Op 22 April 1947 is te *Breedene* de houten molen van de Wed. Hubert, bij een redelijke westwind, 's nachts omgevallen. Den 1 September 1942 was er de bliksem ingeslagen: hij werd dan niet meer hersteld en heeft het nog vier jaar, in alle weer en wind, met zijn uiteengeschudde karkas kunnen uithouden.

Op 14 Mei 1947 is de Poelvoordemolen te *Wingene* (Baele) uiteengevallen. Van dezen ouden molen (hij was meer dan drie eeuwen), was de instorting te verwachten. Hij helde verschrikkelijk. Sedert 1938 werd hij niet meer begaan. Men had reeds enkele krakingen gehoord en vreesde den dag tevoren het ongeluk. Men waakte tot middernacht. Hij is echter gevallen om zes uur 's morgens. De droogte heeft wel wat geholpen.

Hetzelfde gebeurde op Dinsdag 1 Juli 1947 te *Wilskerke* met den houten molen van O. Logghe. Hij was nog ouder (reeds vermeld in 1569).

De steenen molen van *Westkerke* is ook dit jaar verdwenen. Verleden jaar draaide hij nog altijd, want mulder Van Damme en zijn zoon waren echte liefhebbers. Er waren redenen om te gelooven dat dit een der windmolens was die het langst zouden houden, maar het heeft niet mogen zijn. De jonge molenaar had de gewoonte de riemen der transmissies af te stampen. Hij was nog maar een maand getrouwd, toen zijn been tusschen de riem gletste. Hij kan nu den windmolen niet meer bedienen en maalt electrisch. Na een jaar stilstaan werden de wieken uitgehaald.

De Chicoreimolen van *Geluveld* is de vijfde molen die, naar ons weten, dit jaar verdween. Houten molen, werd in 1925 uit Bourbourg naar hier gebracht. Door den storm in den nacht van 8 op 9 Februari 1946 was hij wat beschadigd, doch dit was reeds hersteld. De molenaar, A. Berghe, was nog in onderhandeling met de provincie om een toelage te bekomen, toen het verdwijnen werd gemeld. Verleden jaar draaide deze molen nog. De andere molen van Geluveld, eigendom van jvr Keingiaert de Geluveld, staat er nog, heel vervallen en kapot.

In 1945 of 1946 werd te *Vladsloo* de steenen molen die begaan werd door Carbonez (eig.: ridder Lefevere de ten Hove) afgebroken. Het binnenwerk ('t was een steenen molen) was ook al lang verbrand.

De Smidt's molen, te *Lissewege* (vgl. Biekorf 1945, bl. 117) zal ook wel niet meer hersteld worden. Een nieuw kruis ligt wel gemaakt bij Verhaeghe te Ruddervoorde, Belgisch brevethouder der verdekkering; een nieuwe assekop ligt wel bij den mulder, doch het plaatsen zal nu te veel geld kosten aan daghuren. Voornamelijk molenwerk, waar men 's avonds dikwijls niet ziet wat gedaan werd: altijd passen en weg en weere loopen, en alle houten stukken moeten met de hand naar den draad van 't hout gekapt worden om niet te splijten. Ondertusschen is de mulder electrisch geïnstalleerd, en voor 100.000 fr. onkosten mag hij ook al veel elektriek gebruiken. Daar het herstellen van dezen molen ons zoo zeker scheen, hebben we hem nooit van onze lijsten geschrapt: in 1945 waren we immers reeds aan 't onderhandelen voor een toelage. Nu mogen we hem niet meer meerekenen en komt hij dus bij de molens die in den Novemberstorm van 1940 zijn omgewaaid.

Na het verlies van deze 9 molens (deze van Ruiselede mag niet meegeteld worden) hebben we er nog 95. 't Gaat al met twee cijfers! Maken we de som, dan zien we dat we, van 1940 tot nu, van 134 molens op 95 gekomen zijn, een verlies van 39 in 7 jaar. Nemen we 5 per jaar, dan zien we dat we nog voor

19 jaar windmolens hebben (95: 5). In 1966 ware West-Vlaanderen dus voor goed zijn molens kwijt.

Gelukkig zal die rekening niet tellen, want hoe minder er staan, hoe minder er natuurlijk zullen afgebroken worden. Bemerk toch dat, in 1946, 8 molens op de 108 werden gesloopt. 1946 mogen we dus het slechtste jaar noemen, al zijn in 1940 in West-Vlaanderen dubbel zooveel molens, 13, verdwenen. Doch van die 13 werd eigenlijk geen enkele molen gesloopt: we hadden af te rekenen met de krijgsverrichtingen en een noodlottigen storm. De 8 molens in 1946 werden alle moedwillig, met bewuste schuld, afgebroken. Dit doet zich in de andere provincies ook voor: is het een reactie tegen den oorlogstijd waar zeer weinig molens gesloopt werden? Het is jammer dat we over geen volledige lijsten kunnen beschikken, doch de weinige gegevens die we hebben, laten reeds een zeer schamelen indruk na.

Voor 1947 weten we nog maar 2 molens die werden afgebroken in onze provincie. We kennen echter drie molenaars die beslist hebben hun molen af te breken; misschien is dit reeds gedaan.

CHR. DEVYT

Viermeulen

Ik hoorde hier in Zevekote iemand klappen van de ‘Viermeulen’ van Duinkerke. De man bedoelde den vuurtoren van de haven aldaar.

K.S.

Oude zei spreuk

Volgende geestige spreuken opgeteekend in de ‘Heerlycke ende Vrolycke Daeden van Keyser Carel den V’ (Brussel, Jud. de Grieck, 1689, blz. 194).

Sprekende van de hoovaardij zegt de schrijver: ‘Soo willen muysse-keutels peper zyn. En Aptekers onder Doctooren gherekent worden. Wy appelen swemmen, sey den peerde-stront, en dreef met Oragnie appelen de rivier af.’

H.S.

Kleine Kroniek van de Folklore.
Processies en stoeten

HET ware werkelijk te veel hooi op de vork nemen, om alle processies en stoeten, die gedurende het voorbije zomerseizoen in het Westvlaamsche zijn uitgegaan, te willen bespreken. Slechts enkele bijzonderheden uit onze onmiddellijke omgeving kunnen we hier nader toelichten.

Te Brugge heeft de H. BLOEDPROCESSIE, spijts den tweeden wereldoorlog, niets aan genegenheid ingeboet; ze bleef de voornaamste godsdienstige en tevens folkloristische gebeurtenis van onze gewesten. Alle standen van ons volk zijn op dezen dag te Brugge vertegenwoordigd, veel buitenmenschen behooren zelfs tot de jaarlijksche aanwezigen en beschouwen hun tocht naar de H. Bloedstad als een bedevaartdag. Hierbij mag men tevens niet vergeten dat de Bruggeling-uit-den-vreemde zelf omzeggens jaarlijks, als dit hem materieel mogelijk is, naar zijn geboortestad terugkeert en op dien dag noch de bijzondere stemming en drukte, noch den feestdisch missen wil. En dit is ook heel natuurlijk, want Brugge viert op dien dag de jaarlijksche kermis.

Een nuttig onderzoek in verband met den H. Bloeddag ware wel, vast te leggen tot waar deze dag een plaatselijke feestdag gebleven is en als ‘misdag’ gevierd wordt. Waarschijnlijk zou hierbij de oude begrenzing van het Brugsche Vrije een zeker belang hebben(1).

De vermaarde processie vertoont echter een merkbare verslapping van orde en tucht in de gelederen van haar figuranten. Bepaalde groepen schitteren door de slordigheid van hun kleederdracht, andere door hun weinig stichtende houding als processiegangers, in vele ontbreekt de passende figuratie geheel. Wie dit jaar de bereden gemeentenaren mocht aanschouwen, zal best begrijpen wat we hierbij willen beduiden.

Talrijke vreemdelingen ondernemen een lange en kostelijke reis om die schoone ‘godsdienstige’ afbeeldingen te aan-

(1) We hopen een afzonderlijke bijdrage aan dit onderzoek te kunnen wijden.

schouwen en het is dan ook redelijk dat al wat de processie raakt tot in de minste onderdeelen moet verzorgd worden. Toekomend jaar zou iemand met het noodige gezag bekleed - er zijn toch te Brugge nog 'deskundigen' - de vereischte verbeteringen moeten doordrijven.

Op Zondag 18 Mei werd de gemeente ASSEBROEK aan O.L. Vrouw toegewijd. Alle parochies aldaar hadden zich vereenigd om die plechtigheid met grooten luister te vieren, door een Mariale processie in te richten. Ongeveer algemeen was ook de straat- en huisversiering; voor de vensters prijkten gepinte Mariabeeldjes. Opvallend nochtans dat de menschen heel weinig oorspronkelijke beeldjes schijnen te bezitten: we merkten veel plaasteren seriewerk, met O.L. Vrouw van Lourdes in overvloed, en daarbij veel van die kale dingetjes, die men modern noemt...

In die Mariale processie wilde men door aangepaste groepen de vijftien mysteriën van den Rozenkrans voorstellen. Een gevaarlijk iets wanneer Assebroek zoo dicht bij Brugge ligt, alwaar pas veertien dagen voordien de H. Bloedprocessie grootendeels dezelfde afbeeldingen weergaf. Reeds te Brugge heeft men met allerlei materieele bekommernissen af te rekenen; geen wonder dat een randgemeente nog veel meer moeilijkheden had uit den weg te ruimen. Te Assebroek is men er in gelukt vijftien groepen te kleeden en daarbij heeft men mogen rekenen op de spontane medewerking uit alle standen.

Maar het geheel van die processie geleek heel weinig op hetgeen gewoonlijk door die benaming beduid wordt. Sommige groepen waren zelfs zoo koddig, dat meer de lachlust dan de godsvrucht werd opgewekt; daar was immers een merkwaardige verrijzenis op een triporteur en een ferme geeselaar sloeg zelfs de versierselen van zijn wagen in stukken. Spijtig ook dat de reusachtige en gelukte praalwagen van de kroning het zicht belette op het lieve beeldje van O.L.-Vrouw van Assebroek, dat er te dicht op volgde en door mannen werd gedragen. Het beeldje was reeds geruimen tijd voorbij, toen we de vraag hoorden stellen, waar het nu eigenlijk zou verschijnen. Goede wil alleen is niet altijd voldoende om een processie uit den grond te stampen.

Assebroek kan overigens stof genoeg leveren om een mooie godsdienstige en tevens geschiedkundige processie in te richten. Is daar niet de mogelijkheid om de legende van het mirakelbeeldje voor te stellen? En dan Engelendale en Sint-Trudo, de parochieheiligen en de oprichting van de abdij te Steenbrugge?

Kan. A. Duclos heeft weleer het goede voorbeeld getoond bij de inrichting van die keurige processie van Blindekens, een prachtige brok godsdienstigegeschiedenis van ons Brugschevolk.

We waren 's morgens in het stille polderdorpje MEETKERKE, alwaar visschers van Blankenberge het mirakelbeeldje komen in processie dragen. Een talrijke groep is deze traditie getrouw gebleven. Na de hoogmis doet O.L-Vrouw haar rondgang, er zijn enkele groepjes meisjes in onberispelijke en voorname kleedij, er zijn ook engels met ouderwetsche vleugels, enkele vanen. Heel veel is het niet, maar wat er is, wordt verzorgd en behoudt zijn stempel van ingetogenheid en godsvrucht.

Slechts een klein onderdeel is er vatbaar voor verbetering. Die visschers in burgerkleedij zouden veel in voorkomen winnen, door in hun eigen roodbruine jakke te verschijnen, vooral dan de vier dragers bij het beeldje en de vier knapen met de bootjes. Want ze komen toch als visschers Maria om bescherming smeeken! Op die manier zou Meetkerke heel zeker aan karakter bijwinnen.(1)

Op Vrijdag 13 Juni ging te ROESELARE de processie uit ter eere van Christus Koning, een moderne processie, die, als we ze naar de opkomst mogen beoordeelen, reeds een zekere traditie heeft veroverd in Midden-West Vlaanderen.(2) Zinnebeeldig wordt er het kerkelijk jaar uitgebeeld met daarbij de hulde aan het H. Hart. Verscheidene groepen verbeelden de voorbereiding van de Verlossing, de Verlossing zelf en de H. Harthulde van de stad.

Deze processie is ‘toch zoo schoon’, zegt de eenvoudige volksmensch, opgetogen, hoewel hij zeker van veel groepen de beteekenis niet vat. Want om door zinnebeeldige groepen Advent of Vasten af te beelden als periodes van het kerkelijk jaar, heeft men veel moeilijkheden uit de baan moeten ruimen. Talrijk zijn de doeken en tapijten, die groepsafbeeldingen moeten vervangen. Een vondst is dit wel, doch een groep kan nimmer op die manier volledig vervangen worden.

(1) In den rondgang van O.L.-Vrouw van Fatima te Brugge op Zondag 7 December was O.L.-Vrouw van Meetkerke vergezeld van visschersmeisjes en visschersjongens in eigen kleederdracht. Het dunkt ons dat ze ook gedragen werd door Blankenbergsche visschers.

(2) Te Roeselare zelf noemt men dezen zuiver godsdienstigen ommegang, ‘H. Hartstoet’. Waarschijnlijk is het woord blijven hangen na den eersten rondgang in 1925, toen de stad aan het H. Hart toegewijd werd.

Toch is die procesise een prachtig en geslaagd geheel, dat den toeschouwer ten volle kan bekoren. De keuze van de kleuren en de frischheid van de kleederen, en vooral de tal rijke groepen engelen verrassen aangenaam. Zonder overdrijving kan men die processie den eeretitel ‘engelenprocessie’ schenken. Want zoo talrijke en schoone ‘engelen’ zagen we nog nergens door onze straten trekken. Wat ons echter nog meer heeft getroffen: de groote godsvrucht en de eerbiedige houding van de talrijke figuranten. Niet minder indrukwekkend, door zijn flinke houding, is de parade van het zouavenkorps van het plaatselijk seminarie.

Het is ondoenlijk de processies van Brugge en Roeselare met elkaar te vergelijken, omdat ze te zeer verschillen in opvatting en uitvoering. Roeselare is opborrelend jong leven, Brugge zit vast in een traditie van eeuwen ver. Maar de Bruggelingen kunnen gerust te Roeselare leeren hoe men figuranten bewust maakt van de rol die ze te vervullen hebben.

* * *

Te Brugge zijn sedert de Bevrijding een nieuw soort stoeten uit den grond geschoten. Men noemde ze ‘Folklore-stoeten’, ook al ‘Bevrijdingscavalcade’. Men wilde bekende vreemde carnavalstoeten naäpen; dit brengt immers leefte in de stad, maar die leefte kost de inrichters groote sommen en wat er dan uiteindelijk voor de pinnen komt, is in geen enkel stuk of onderdeel de ‘Kunststad’ Brugge waardig.

't Heeft wortel geschoten, dit zomercarnaval: voor den tweeden keer reeds trokken ze dit jaar door onze stad. Twee gebuurtecomité's spannen hiervoor hun beste krachten in, en die menschen z jn met de beste inzichten bezield, ze ontzien zich geen moeite om hun opzet te doen gelukken en elkaar boven den kop te kraaien. 't Wordt zelfs vervelend om nog afwisseling te vinden; want zooveel maatschappijen zijn er nog niet in ons land, dat men ieder jaar volledig nieuws zou kunnen vertoonen. Zoo vervalt men dan in ‘stoet-herhalingen’.

Waar die naam ‘Folklore stoet’ vandaan gehaald werd, weten we niet. 't Is een naam die, lijk zooveel andere, mis bruikt wordt en een lading dekken moet van smokkelwaar. Met folklore heeft geen enkele der groepen die we reeds zagen voorbijtrekken, iets uit te staan. Over enkele jaren zal het de moeite loonen eens de programma's te doorloopen en een klein inventaris op te maken van he geen in het Vlaamsche land zooal in den smaak van onze tijdgenooten viel om in carnavalgroepen vertoond te worden.

In ieder gebuurte van de stad heeft men gepoogd om die stoeten in miniatuur na te bootsen. En bij deze Bruggelingen zou er dan soms sprake moge zijn van folklore, want onze Spaansche-Brugsche gitanes en Tirolers zijn geslaagde caricaturen. Plezant is dit alles wel... om zien, dorstig om doen, en er ligt dan nog een massa folklore tusschen het oogenblik waarop de stoet eindigt en dit waarop de laatste deelnemer zijn bed bereikt.

Toch is Brugge op die manier een viertal reuzen rijker geworden. Twee op Westbrugge, twee al de Ezelpoort. Daarvan is de meest Brugsche het kapmantelwijfje uit de Smedenstraat, maar dan dient ook vermeld, dat ze dateert uit een tijd, toen ook verstandige menschen op verstandige en weloverwogen wijze uiting gaven aan hun gehechtheid aan gebuurte en eigen traditie.

Zonder dezen naam te dragen verdienen een ander soort stoeten, die dezen zomer alhier talrijk waren, den waardigen naam van folklore-stoet. Want op een burgemeestersinhaling worden heelveel handen aan het werk geslagen en vindt men medewerking op alle wijken van de gemeente. Men klopt zelfs aan bij vakmenschen, die de geschiedenis van de gemeente kennen en gedachten opperen omtrent hetgeen mogelijks zou kunnen uitgevoerd worden. De maatschappijen blijven ook niet ten achter, en zoo komt men tot een groote verscheidenheid die niet schaadt, waar het gaat om eensgezind den burgemeester te huldigen.

Te Sint-Kruis zagen we die prachtig geslaagde inhaling. 't Was er alles keurig afgewerkt en frisch voorgesteld. Zoo merkten we ruiters met bordjes waarop de namen van de oude hoeven te lezen stonden; zij waren als de afgevaardigden van de oude boerengeslachten. Er was ook een boerenbruiloft in ‘sjeese’ met een praalwagen en flinke volksdansers op de tonen van een accordeon. De schoolkinderen stelden de dreef en het kasteel voor van den burgemeester. Dichterlijk en sprookjesachtig, lief en natuurlijk, iets dat men nog niet dikwijls in een stoet had afgebeeld gezien.

Doorheen heel de streek gingen dezen zomer zulke stoeten door, geslaagd waren ze overal met rijke vondsten en schilderachtige wagens in overvloed, maar boven allen schijnt de inhuldigingsstoet van Poperinge geschitterd te hebben. Het programma is hier uitgegroeid tot een heel boek met goed betrouwbaar materiaal

Van enkele burgemeestersinhalingen hebben we meer genoten dan van het holle en soms domme gedoe van de stedelingen

te Brugge. En was er al eens op onzen buiten welig glazengetik en biergezwelg, dan moet men maar denken dat het hierbij hoort, want ons volk zonder zijn teugje bier ter eere van zijn burgemeester, neen, dat ware ons volk niet! Als 't maar in geen dronkemanspartij ontaardt. Zit zelf eens een heelen namiddag op een wagen in een stikheete zon, ge zult zelf wel voelen, dat een frissche teug bier welkom zal zijn!

Zouden we durven getuigen dat ons buitenvolk er meer verstand van heeft dan onze stedelingen, die zich de weelde kunnen veroorloven om vreemd carnavalvolk uit te noodigen en 't plezier van verdacht allooi voorgeschoteld te krijgen? 't Lijkt gewaagd, maar 't springt in 't oog, en er is in ieder geval meer spontaan genot tusschen al die bekenden in de groepen van een inhaling, dan bij die samengetrommelde vreemdelingen in de stad.

H. STALPAERT

‘Sint Lodewijk of ‘Sint Alois’

Dat het opstelletje over de patroon van het Brugsch College (hierboven, bl. 180) belangstelling wekte bij de oudstudenten van 't gesticht, is begrijpelijk en mocht ik ondervinden. Onder de vele aanvullingen die mij geworden, wil ik maar deze vermelden van pater V. te Zevenkerke: ‘In mijn tijd, d.i. in 1901-1909, gaf het Calendrier Scolaire op 21 Juni: Fête de St Louis de Gonzague, patron du Collège, en werd het feest plechtig gevierd. Ik heb ook nog een oude uitgave van Foulon's Recueil de Prières gezien, waar de titelpagina droeg: “à l'usage des élèves du collège St Louis de Gonzague à Bruges.” Dat is inderdaad koorn op onzen molen.

't Is maar Biekorf zelf die een beetje roet in 't eten komt gooien, waar J.D.W. (hierboven, bl. 214) het opneemt tegen de stelling: Lodewijk-Aloïs, wisselvormen van een zelfden naam. Niet dat daarmee ons betoog in duigen valt. Schr. begint met te zeggen dat hier het voldoende bewijs geleverd werd van den echten naam van het leergesticht. Wat een gewoon lezer van Biekorf, die, volgens zijn uitsteekberd, schrijft ‘voor alle verstandige Vlamingen’, wel zal opgemerkt hebben. Maar waar Biekorf zulke teere punten aanraakt, krijgt hij nog extralezers, die niet altijd verstandig zijn, of geen echte Vlamingen. En die u triomfantelijk komen zeggen: Biekorf gelezen?

Wat ge moet verstaan, dat je 't liggen hebt. En je theorieën meteen.

Kunnen we J.D.W. van antwoord dienen? Gemakkelijk.

Eerst staan we op een verschillend standpunt. Waar ik spreek over wisselnamen, bedoel ik 't gewoon gebruik, volksgebruik en ander. J.D.W. stelt zich op 't zuiver wetenschappelijk terrein van de naamafleiding. Een terrein waarop ik niet thuis ben. Dus waarop ik gemakkelijk een kwakkel kan schieten. Zooals ik feitelijk deed waar ik sprak over Hendrik-Eric; waar ik, nu ik mijn aanteekeningen nazie, bemerk dat ik moest zetten: Hendrik-Emeric. Gelukkig dat die Hendrik, zooals altijd een ‘brave Hendrik’, daar maar als toemaatje kwam, en de quaestie Lodewijk-Aloïs onverlet laat.

Voor een keer, en in ons bijzonder geval, durf ik J.D.V. op dat mij onbekend, dus gevaarlijk, terrein volgen. Aan de hand van veilige gidsen natuurlijk. En blijven meenen dat Lodewijk-Aloïs werkelijk wisselvormen zijn van een zelfden naam.

Ik moet maar verwijzen naar J. Lindemans, Vlaamsche Persoonsnamen (1944), bl. 50: ‘In 't midden der vorige eeuw, bracht de verspreiding van den eeredienst tot den H. Aloysius van Gonzaga... in katholieke middens een welkome gelegenheid om Lowie te vervangen door Aloïs. Dat Aloysius is een “geleerde” omvorming, met aansluiting bij een Grieksch woord, in de mode van de Renaissance, van den familiaren vorm Luigi’.

Lindemans kijkt dus niet naar onze oude Noorsche talen, maar naar het humanisme. En, wat de geschiedenis van onzen jeugdheilige betreft, geven de feiten hem gelijk. Zooals men kan zien bij de Bollandisten. AA. SS. Jan. IV. 847 en v. Daar zien we dat de naam Ludovicus, Luigi, een familietraditie is in het geslacht der Gonzaga's. De betoudovergrootvader († 1478) en grootvader († 1536) van onzen heilige, zijn Ludovici zonder meer. En P. Janning, die in de Acta aan 't woord is, zegt: ‘Ob avi paterni memoriam Ludovicus appellatus fuit. Itali sua lingua passim Luigi, et Ceparius in vita... Aluigi vocant: ex eoque videntur denuo formasse latinum Aloysius.’ 't Is zeer waarschijnlijk P. Cepari, die de novitiemeester van St Aloïs geweest was en een zijner eerste biografen, die den vorm Aluigi geschapen heeft; alhoewel hij in zijn boek, ernevens en nog meer, den couranten vorm Luigi gebruikt. Bemerk wel: Aluigi, en niet Aloigi of Aloisi, zooals J.D.W. als meer gebruikelijk Italiaansch opgeeft. Ja, en P. Cepari hield met de twee handen aan zijn Aluigi; want toen, in 1612, een zijner confraters, P.F. Sacchinus, een latijnsch leven

wilde uitgeven onder den titel Ludovicus Gonzaga, en P. Cepari als censor was aangesteld, bewerkte hij bij zijn oversten, dat Ludovicus door Aloysius zou vervangen worden. Als redenen geeft hij op: 1) dat elk zijn naam kiest naar beliefte; 2) dat onze heilige zelf dien vorm gebruikte; 3) dat in de schriften over den heilige de naamvorm Aloysius al burgerrecht gekregen had; 4) ‘quia tale reperitur in genealogiis Domini Gonzagae’. Op n^{r} 3 kan men P. Cepari ad hominem antwoorden, met er op te wijzen, dat hijzelf den vorm Luigi veel meer gebruikt had dan Aluigi. En op u^{r} 4, dat hij vlak naast de waarheid was: de geslachtsboom vermeldt altijd Lndovici en geen enkele Aloysius. Maar ja, als men door een humanistischen bril kijkt! En er ligt daar misschien een waarschuwing in voor ons.

Cepari won het pleit. Een illustratie ervan vinden we in de familie van Frans Gonzaga, den eigen broer van St. Aloïs. Zijn derde kindje, dat maar korten tijd leefde, heette Ludovicus. Als 't vierde kwam, was het al een Aloysius, en 't zesde een Aloysia. In de verdere afstamming vinden we altijd Aloysius en Aloysia; en nooit meer Ludovicus (AA, SS., 853). De eene vorm heeft den anderen vervangen: 't zijn wel wisselvormen van een zelfden naam.

Dat we nu in onze oude Noorsche tale bij toeval een naamvorm Alviss hebben, die sprekend gelijkt op dat Aluigi-Aloysius; goed. Maar dat die Italiaansche humanisten in 1600, die den vorm Aluigi hebben gesmeed, of onze Vlamingen van 1800, die hem Aloys hebben vervlaamscht, hiermee aan den Noorschen ijsgeest hebben gedacht, is toch niet waarschijnlijk.

M.E.

- Ad pulchritudinem totius weze hier nog het volgende bijgevoegd.

Cepari heeft den vorm Aluigi gebruikt in de eerste redactie van zijn Vita die in handschrift gebleven is. Al de gedrukte uitgaven van zijn Italiaansche Vita dragen steeds den naam Luigi: aldus de eerste uitgave van Rome in 1606, en dan verder in 1607, 1630, 1743 en 1862 (De Backer-Sommervogel, Bibliothèque II, c. 957). De Spaansche en Portugeesche vertalingen van Cepari hebben Luys en Luis (1623 en 1619). De Latijnsche vertaling, gedrukt te Keulen in 1608, komt het eerst met Aloysius voor den dag. De Duitsche (1614) en Engelsche (1636) vertalingen, blijkbaar op de Latijnsche gemaakt, kennen alleen Aloysius. En de Nederlandsche? De eerste vertaling van Cepari's Vita, gemaakt op de Italiaansche uitgave door P.L. de Fraye, verscheen te Antwerpen in 1615 als: ‘Het Leven Vanden Salighen Lodewvck Gonzaga...’ De latere Nederlandsche

vertalingen, gemaakt op de Fransche vertaling, hebben Aloysius. De Generale Legende der Heylighen (1e uitgave in 1619) heeft nog in de uitgave van 1686: de Sal. Ludovicus Gonzaga. Daarentegen, in den derden druk van de Legende der Heylighen van Henricus Adriani, vermeerderd door Aubert Le Mire (Antwerpen, 1609) lezen we bl. 386 een bondig leven ‘van den Godtsaligen Aloysius Gonzaga’. Dit is misschien wel de eerste vermelding van Aloysius in een Nederlandsen boek, blijkbaar onder den invloed van de Latijnsche vertaling van Keulen.

V.

Het scheermes, orakel van leven en dood.

Het scheermes waarmede de barbier een doode scheert, deugt niet meer, de snee is er af, het moet ‘herzet’ worden. Dat is algemeen bekend.

Nu hoorde ik het volgende,'t Is gebeurd in een kliniek, met een zieken die in gevaar was. Hij moest toch een beetje geschoren worden, zijn baard werd al te lang. De reizende barbier - een bekende verschijning te Brugge - werd op zijn ronde tot bij den zieke geroepen. En de twee ziekediensters, gediplomeerde verpleegsters met jarenlange ondervinding en religieuzen, stonden op wacht bij de deur, nieuwsgierig, in spanning, en vingen den barbier op als hij buiten kwam. ‘'t En is geen doodgaan’ zei hij binnensmonds... Dat was het bescheid, immers de man voelt het aan zijn scheermes of de zieke er zal doorkomen of niet. Enja, is ondervinding niet meer dan wetenschap!?

O.C.

Kinderfopperij

Een briefbode zei eens aan een kleinen jongen: ‘Zij' maar brave, dan krijg je van mij een speriadinekootje’.

Is ‘speriadinekootje’ zooveel als ‘te flijte een kermesse’: een belofte zonder grond? Ofwel schiep de man zijn woord ‘voor de vuist’ en voor dien éénen keer?

Wie steekt er zijn vinger op?

Ardooie.

L.V.A.

Wat belooft men anders nog al aan kinders, als ze vragen om iets te krijgen?

Te Kanegem: Een schuifeling dat van ten elven noene luidt.

Te Oostende: Een zoet niemendalletje met een roo zijden lintje.

En elders nog?

G.W.

Offeranden van dieren en vruchten. (*Hierboven, bl. 217*)

Te Werken offert men spelden aan Onze Lieve Vrouw der Zeven Weeën, tegen de ‘excessen’ der kleine kinders.

Aan de H. Cornelius, die er gediend wordt tegen ziekten van menschen en dieren, werden eertijds kalkoenen en konijnen geofferd, soms ook een flesch olie.

Ik herinner mij goed den tijd toen ik koorknaap was, en dat sommige lieden uit den omtrek kwamen ‘dienen’. Zij brachten een mandeke ‘mastellen’ (koeken) mede om te doen wijden, en na de wijding kregen de misdienaars elk een mastelle! Of deze gretig aangenomen werd!!

Anderen, meest ‘keuneboeren’ kwamen er dienen voor hun konijns en bidden voor het altaar van de H. Cornelius.

Dan vroegen zij aan de koster of aan een misdienaar ‘Of Menheere Pastoor hen zoude willen zegenen met de relikwie van de keuns...’

B.S.

Zantekoorn

BRAMERE. Werkman die de bramen van het gegoten ijzer afbraamt, afvijlt. Brugge.

BAARD SLAAN. Opeten, binnenspelen. ‘Pol zal dat al baard slaan’. Brugge.

IN DE KASSE SLAAN. Veel geld winnen. ‘Hij slaat ze in de kasse’. Stalhille. Hetzelfde als: ‘Hij snukt ze’

KRAAIEN EN GAAIEN. Kaaiemaaien, niet weten wat gedaan: gezegd van een luiaard.

A.V.W.

Rijmpje op sint niklaai

Het rijmpje, hierboven bl. 224 voor Brugge en ommeland aangehaald, klinkt nog anders te Knokke:

> Sint Niklaai
> den erpelgaai
> zijn koeken zijn taai,
> 'k en ga d'er niet van eten,
> want hij heeft er op gescheten.

D.N.

Het fijnste is nog zijn haar

Wordt gezegd van iemand, die geen van de slimste is: Het fijnste is zijn haar, en dat is nog ‘stief’ grof.

Boeren en herbergen

Moeder gaat voor haar kleine een paar schoenen passen; die schiet er van den eersten keer goed in. Wel, zegt Moeder, ze zijn voor hem gemaakt, hij schiet er in lijk 'ne boer in een herberge.

R.O.V. Gits.

Het hazevel aansteken

In De Bo's ‘Westvlaamsch Idioticon’ vind ik op blz. 413 ‘Het hazevel aantrekken of aanstroopen’, wat gelijk staat met ‘het hazepad kiezen, vluchten’. In een brief van Pastoor Jan Simons (1814-20) van Gits, den geduchten bestrijder van het Stevenisme aldaar, die dagteekent van 28 April 1818, vind ik: ‘als de la Brue en zyn nietig Capittel kraem het haeze vel heéft aengestééken.’

R.V.O. Gits.

Rijmpjes op gits

Bij Cornelissen, Volkshumor, heeft Gits geen vermelding gevonden. En toch wordt het wel in rijmpjes vernoemd, namelijk in een anderen vorm van het gekende (in Biekorf 1893, 45 vermelde) rijmpje op Hooglede en omgeving. Ziehier hoe het luidt:

> Hooglee de groote stee.
> Lichtervelde lacht er mee,
> Roeselare alderbest
> En Gits is nog het kakkernest.

Maar de Gitsenaars veranderen liefst dat laatste vers en zeggen:

> Maar Gits aan de spits.

Hooren we in dit laatste geen invloed van de schrijftaal?

R.V.O. Gits.

Een vraag. - Oude kapel bij knokke

Wie kan ons inlichten waar, in de buurt van Knokke, vijftig jaar geleden een kleine kapel stond, die herinnerde aan de plaats, waar volgens de overlevering Sint Guthago en zijn gezellen Guillo en Gudolf hun kluizen gevestigd hadden?

W.B.

Bladwijzer
1947

A. Opstellen

Uitgeweken Protestanten uit het Westland.	J. DE SMET.	8
Martico, Marticoyen en Marticalveren. Coc, Hanecoc en Haantjes	A. VIAENE.	17
De grootvisscherij op den haring te Nieuwpoort. Laatste poging tot herstel	J. FILLIAERT.	25
Touwespringen	M. CAFMEYER,	38, 62, 115
Nog vondelingnamen (zie 1946, bl. 248)	J.F., C.D.	44
De armenschool van Nieuwkerke, 1680.	J. DE SMET.	53
Doopnamen te Brugge in 1946 (zie 1946, bl. 108)	H. STALPAERT.	56
Molenaarscijfers.....	C. DEVYT.	67
Rond stede ende parke van Male. I. Een wandeling naar Avignon. II. Avignon ..	M. CAFMEYER,	73, 169
West-Vlaanderen gedurende de Honderd Dagen (April-Augustus 1815)	J. DE SMET.	81
Lotdagen	B.S., V.	87
Lombartsijde, een 'Ezelparochie'? ..	J.F., B.	89
Kerkelijke vonnissen afgelezen te Ruiselede 1691-1770	J. VANGAVER.	91
Bach Mervillie en de Orgelistenbond van West-Vlaanderen	P. FRANÇOIS,	97

Boeren in het krijgsgedrang te Nieuwkerke en Dranouter rond 1650	J. DE SMET.	105
Garnalen	J. FILLIAERT,	121, 153
De ‘generale visitte’ der sluizen en vaarten van de Noordwateringe	K. LOPPENS.	134
Schending van het kerkelijk Asylrecht in 1376	J.D.S.,	136
De almuts in de etymologie	A. VIAENE.	137
In den Oogst	M. CAFMEYER.	145
De Yperleet. Aanvullende bemerkingen	K. LOPPENS.	158

Leenverplichtingen te Brugge in de XVe eeuw.	J. DE SMET.	175
'Sint Lodewijkscollege' te Brugge	M. ENGLISH, J.D.W.	180, 214, 253
Een aanvraag tot echtscheiding in 1642	D.S.	187
Als het kermis is	M. CAFMEYER.	193, 224
Het kapelletje van den Duitschenschaper te Houttave	H. STALPAERT.	202
Hondenfeesten en gemengd tooneel te Gits in de 18^{e} eeuw	J. DE SMET, L.V.A.	207, 238
Geusche 'kerkpalleeringhe' te Ieper, 1580	G.F. VANDER MEULEN.	209
Eernegem in het krijgsgewoel, 1578-1579	J. DE SMET.	211
Sinte Michiels zomerke	A. VIAENE.	215
Offeranden van dieren en vruchten in West-Vlaanderen	J. DE SMET, B.S.	217, 257
De bestuurlijke briefwisseling alhier in den Franschen tijd	M.V.C.	221
De abdij ten Duine. Hoe de bouwvallen ervan verdwenen zijn	K. LOPPENS.	232
Stevenisten in West-Vlaanderen. Passchendale en Gits. 1812	P. CUVELIER.	235
Kinderfeesten: S. Maarten en S. Niklaas.	M. CAFMEYER.	241
Onze Windmolens	CHR. DEVYT.	244
Kleine Kroniek van de Folklore:	H. STALPAERT	
1. Bonden en Tijdschriften		110
2. Processies en Stoeten		248

B. Vertellingen

Pater Jandocus van Brugge	K. DE WOLF.	1, 33
Van tooveressen en zwarte katers	C.D., B.S.	13, 94
Het vrouwvolk draagt de broek	H. STALPAERT.	49

Van en over het galgejong (zie 1946, bl. 179)	G.P.B.	68
Spookvertelsels van t'onzent: I. Van den Katteknok. II. Van de witte geete. III. Van een groote bulte.	C. DENORME.	129

C. Zakenwijzer
op de opstellen en de mengelmaren.

Plaatselijke Geschiedenis.

Assebroek, 249. Bavikhove, 237. Bergen-op Zoom, 167. Brugge, 136, 175, 180, 248. Rechterlijk arrondissement Brugge, 221. Dranouter, 9, 105, 189. Eernegem, 211. Fransch-Vlaanderen, 139. Gits, 187, 235. Heist, 223. Houttave, 202. Ieper, 209, Koksijde, 232. Lombartsijde, 89. Male, 169, 177. Meetkerke, 250. Nieuwkerke, 11. 53, 107. Nieuwpoort, 25, 121, 153. Passchendale, 235. Roeselare, 250. Ruiselede, 91. Sint-Kruis, 73, 193. 224. Veurne, 134. West-Vlaanderen, 81, 139.

Windmolens: Bavikhove, 239. Bourbourg, 246. Breedene, Eernegem, 245. Eesen, 244. Geluveld, Gistel. 245. Lissewege, 246. Luingne, 245. Ruddervoorde, 246. Ruiselede, 244. Vladsloo, Westkerke, Wilskerke, Wingene, 245.

Plaatsnamen:

Acht Gemete, 4. Altebij, 194. Caesembroodt, 33. Doornhage. 4. De Gasdreve, 5. De Goddelieven, 34. D'Hooge Mote, 5. Kavelake, 5. Kerkebeke, 5.'t Kleen Zothuus, 4. Kraaidreve, 5. De Mortjis, 4. Noordhoek, 24. Oude Rijselstrate, 4. De pas van Jantje Kaas, 109. Poentsjoob, 35. Potshoofd, 183. 't Putje, 1, Roo steên, 34. 't Sloebermeerschtje, 4. 't Spokekasteeltje, 4. Tillegembusch, 5. De Valken, 4. Vogelenzang, 5. De Yperleet, 158. 't Zand, 1. Zevekote, 15. 't Kasteel van Zwanekerke, 4.

Te St-Kruis: Aardenburgschen heerweg, 75. Antwerpsche heerweg, 74. Avignon, 73, 169. Beaupré, 75. De Bergen, 77. Bisschopsdreve, 79. Blaeuw Huys, 74. De Boekebusch, 79. Brieversweg, 79. Watering van den Broek, 77. Brouckhove, 80. Brugschen hoek, 74. Buggersbergen, 78. Dal van Gratiën, 74. Damsche heerweg, 79. Donkere dreef, 79. Doornhut, 77, 78. De Drie Koningen, 76. Duyvelsdoorn, 77, 78. Galgebosch, 79. Gemeeneweide straat, 79. Gerbobrug, 75. Het Gildenhuis, 76, Hooge Wegel, 77. 't Kasteeltje, 75. Keersedreef, 79. De Keizer, 77. Klokstraat,

75. Leegeweg, 79. Lettenburg, 80. Male-galge, 77, 79. Melkwegelken, 80. 't Minneweestraatje, 79. Montpellier. 80, 169. Moordenaarsstraat, 75. De Mote, 75. Nedere Damweg, 76. Nieuwenhove, 79. In den Nieuwen Steenweg, 75. Den Olifant, 76. Pijpweg, 73, 80. Pilatus huyzeken, 74. Polderstraat, 76. Royghems dreve, 79. Royeghem, 79. Het Schaak, 76. Schaakstraat, 76. Schotters hof, 75. Sint Hubrecht wijlent Altena, 78. St. Obrecht, 74. De Smul, 77. De Spijker, 80, Spijkers dreef, 80. Spijkers wegelken, 80. Tooveressenstraat, 75. Velthem, 76. Visart's dreve, 79. Vogelenzang, 78. In den Zoeten Inval, 75. De Zorge, 77. Zuideren Aardenburgschen heerweg, 80. Zwarte dreef, 79.

Onthoudenswaardige mannen:

Karel de Gheldere, 21. Jan metten Lippen, 167. Alfons Mervillie, 97,

Oudheidkunde:

De laatste molen van Bavikhove, 237. Priaal, 237.

Folklore:

Bollen, 23. Op den Dijver, 143. Doopnamen, 56, 142. De Drie Coen, 179. Een Duitsche schaper, 202. De ezels van Kuurne. 165; en van Lombartsijde, 89. Verfranschte familienamen, 166. Het galgejong. 68. Gelegenheidsgraphiek, 240. Hondefeesten en gemengd tooneel, 207, 238. Kwaadjagen, 23. Lotdagen, 87. De meiboom planten en vellen, 47. Molenaarscijfers, 67. Offeranden van dieren en vruchten, 217, 257. In den Oogst, 145. St. Kruiskermis, 143, 193, 224. Spookvertelsels, 129. Tooverboek, 119. Tooveressen en zwarte katers, 13, 94. Touwespringen, 38, 68, 115. Vastenavondzotten, 143. Vondelingnamen, 44, 96, 120. Het vrouwvolk draagt de broek, 49. Wilde gebeden, 22. Scheermes als orakel, 257.

Kroniek van de folklore: Bonden en Tijdschriften, 110. Processies en Stoeten te Brugge, Assebroek, Meetkerke, Roeselare, Poperinge, 248.

Volksgeneeskunde:
Gerief van Heelmeester en Apotheker, 190. Kallemoes, 24.
Volksweerkunde:
Februari, 46. Lotdagen, 87. Sinte Michielszomerke, 215.
Heiligenvereering en verbeelding:
O.L. Vrouw, 217. St. Aloysius, 180, 214, 254. St. Antonius abt,

202. St. Cornelis, 217. St. Lodewijk, 180, 214, 254. St. Maarten, 241. St. Niklaas, 241.

Liederen:
Oogstliedjes, 150, 151. Van Sint-Annetje te Brugge, 231. Bij het touwespringen, 38, 68, 115.

Fabeltje: De kat en de pad, (Congoleesch) 157.

Raadsels: 24, 191.

Kinderrijmpjes: 174, 191, 216, 239, 241.

Kwelspreuken: 66, 256.

Taalkennis.

Uit den ouden taalschat:
Almuts, 137. Coc, Hanecoc en Haantjes, 20. Martico, Marticoyen en Marticalveren, 17.

Spreekwoorden:
't Ende, 72. Hondejong, 23. Tjonk, 23. Zeispreuk, 247. Het hazevel aansteken, 258.

Zantekoorn.

Bankiers, 144. Bekaf verkoopen, 144. Bronsele, 168. Zijn dooze, 168. Niet verloren, 144. Voor Noteboom zorgen, 168. Zijn pap zoo warm eten, 168. Schreeuwersmesse, 144. Springgracht, 144. Tafel is berd, 144. Bramere, Baard slaan, In de kasse slaan, Kraaien en gaaien, 257. Viermeulen, 247.

Volkszeg over dorp en steê,
Van Anzegem zijn, 238. Beveren tegen Ardooie, 96. Gits, 258.

Woorden en wendingen:
Brandsmoor, 72. Broekgareelen, 24. Cor de biljard, 119. Den ders, 192. Op den Driehoek liggen, 96. Dukdalf, 48. Op z'en dutsen zinken, 37. Frontiere-Vlaamsch, 192. Gerden, 240. Gesippeneerd, 133. Gewist, 95. Het groen afspoelen, 240. Half mijn, 24. Hame en hakke, 192. 'n Hoed, 72. Iemand dère doen, 34. Kasteelbrood, 95. Krosseljons, 96 Lofbetuiging, 192. Lokkedijze, 119. Loopmande, 119. Luchtbombardementen, 144. Makferlan'h, 5. Malledàbel of Molledàbel, 2. Geen markten zonder ezels, 66. Messerdjoenebrood, 95. Een ophaler, 120. Pannezetter,

23. Peerdewachtertje, 7. Petattespreuk, 240. Rotterooiers, 72. Slagijzers, 13. Slim zijn, 239. De soldaat

en de liefde, 120. Soorte à préj, 2. Stalknechtwijsheid, 192. Struische jongens, 191. Stuiten, 66. Teentjetert, 24. Toontjemet- 't Kleen-Kiintje, 35. Een twijfelare, 96. In uwen vliegen, 5. Vechthaan, 192. Te veel is teveel, 192. Een velletje wind, 120. Visscherstaal, 239. Weduwaal, 6. Windveugel, 168. Zachte vermaning, 239. 't Zwijn in de hand krijgen, 95. Speriadinekootje, 256. Het fijnste, 256. Boeren en herbergen, 256.

Vragen en antwoorden.

De ‘Pauselycke Cappe’? 109. Oude Kapel bij Knokke, 257.

Van 't Berek.

Blok, 24, 258.

Boekenniuws.

J.H. BEKOUW. Bannelingen en vluchtelingen uit Ronse, 46. R. MORTIER. De triomf van den Gekruiste, 46. H.A. VISSER. Zwaaiende wieken, 70. J. CAUBERGHE. Nederlandsche Taalschat, 93. M. VAN COPPENOLLE. Gids van Brugge, 94. M. VAN COPPENOLLE. Het Karel de Floupad, 94. W. PÉE. Dialect-Atlas van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen, 139. EM. JANSSEN. Stijn Streuvels en zijn Vlaschaard, 141. B.H. MOLKENBOER. Mijn Vondelbiografie en de Oorlog, 142. J. DOCHY. De schilderkunst te Brugge, 165.

A. Viaene.

Prenten.

IN DEN TEKST: Molenaarscijfers, 67. Het Schaperskapelletje te Houttave, 205. Schettekot aan den kerkmuur te Ramskapelle (Brugge), 219.